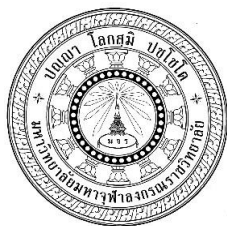

ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร
ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี
**THE PROBLEMS, CAUSES AND FACTORS RELATED TO POVERTY
OF FARMERS IN NONGSARAI SUB-DISTRICT, DONCHEDI DISTRICT,
SUPHANBURI PROVINCE**

พระมหาสมชาย วรเมธี (สังคิต)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

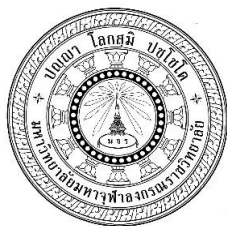
ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร
ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

พระมหาสมชาย วรเมธี (สังคิ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**The Problems, Causes and Factors Related to Poverty
of Farmers in Nongsarai Sub-district, Donchedi District,
Suphanburi Province**

Phramaha Somchai Varamedhi (Sangkadee)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Social Development)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้
วิทยานิพนธ์เรื่อง “ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร
ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(รศ.ดร.เอี่ยมทิพย์ ศรีทอง)

กรรมการ

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.)

กรรมการ

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

กรรมการ

(ดร. เดชา กัปโก)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ดร. เดชา กัปโก

ประธานกรรมการ

พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระมหาสมชาย วรเมธี)

ชื่อวิทยานิพนธ์	: ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี
ผู้วิจัย	: พระมหาสมชาย วรเมธี (สังกัด)
ปริญญา	: พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การพัฒนาสังคม)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	: ดร.เดชา กัปโก, ศน.บ. (สังคมวิทยา), M.A. (Sociology), Ph.D. (Sociology) : พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร., ป.ธ. ๗, ร.บ. (รัฐศาสตร์), พช.ม. (พัฒนาชุมชน), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
วันสำเร็จการศึกษา	: ๑๙ มีนาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ได้แก่ ๑) เพื่อศึกษาปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี ๒) วิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและหลักพุทธธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของ เกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี ๓) เพื่อเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ บุคลากรของหน่วยงานภาครัฐผู้นำชุมชนและเกษตรกรในพื้นที่ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี รวมทั้งสิ้นจำนวน ๑๘ รูป/คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อให้ทราบถึงปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เชื่อมโยงให้ได้แนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกร

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย แบ่งออกเป็น ๓ ด้าน คือ ๑) เชิงโครงสร้าง พบว่า ปัญหาความยากจนของเกษตรกรเกิดจากการที่ภาครัฐกล่าวคือองค์กรส่วนท้องถิ่นไม่มีนโยบายในการแก้ไขความยากจนเฉพาะพื้นที่ของตนเอง กลไกทางการตลาดที่ซับซ้อน ไม่มีตลาดกลางเพื่อขายผลผลิต ช่วง ๔-๕ ปีหลังนี้มีการปรับเปลี่ยนการทำเกษตรมากขึ้น รวมถึงการที่เกษตรกรไม่ต่อยอดกิจกรรม และที่สำคัญคือการที่เกษตรกรไม่มีบัญชีครัวเรือน ๒) ด้านทรัพยากร พบว่า ความแปรปรวนของสภาพอากาศ ทำให้ฝนไม่ตกตามฤดูกาล

จึงไม่สามารถทำการเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพเพราะขาดน้ำ และบางพื้นที่ในตำบลหนองสาหร่ายอยู่นอกเขตชลประทาน ๓) ด้านปัจเจกบุคคล พบว่า เกษตรกรขาดธรรมชาติในการดำเนินชีวิต ไม่เข้าร่วมกิจกรรม ไม่มีการปรับปรุงรูปแบบการปลูกพืช ขาดการพัฒนาต่อยอด ขาดวิสัยทัศน์ เกษตรกรส่วนใหญ่มีอายุมาก ความรู้มีน้อยใช้เพียงประสบการณ์ทำการเกษตร

๒. ภูมิปัญญาท้องถิ่นและหลักพุทธธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกรตำบลหนองสาหร่าย ๑) ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นของเกษตรกรนั้นมีหลายด้าน คือ ด้านหัตถกรรม สานอุปกรณ์จับสัตว์น้ำซึ่งถือว่าเป็นอุปกรณ์ในการทำมาหากินของคนท้องถิ่น ด้านการเกษตร มีการปลูกพืชที่มีกลิ่นสามารถขับไล่แมลงได้ ทำปุ๋ยบำรุงดิน ด้านดนตรี มีเพลงอีแซว เพลงเกี่ยวข้าว เพลงฉ่อย ที่ปัจจุบันค่อยๆ เลือนหาย ภูมิปัญญาทางธรรมชาติ คือ ประเพณีคำฟ้า ประเพณีการทำบุญเพื่อพบเจอกัน จะได้ปรึกษาพูดคุยสุขและทุกข์ ๒) ด้านหลักพุทธธรรม พบว่า เกษตรกรในชุมชนโดยมาก เข้าใจหลักพุทธธรรม มีอิทธิบาท กล่าวคือ การที่เกษตรกรมีใจรักในการทำการเกษตร พอใจและสุจริตในการทำงาน ใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัญญประโยชน์ เป็นหลักธรรมในการระคับประคองการดำเนินชีวิต และหลักธรรมสำหรับอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม คือ ขรวาธธรรม เพื่อเสริมให้มีความสุขในชีวิตยิ่งขึ้น

๓. แนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย ๑) ด้านปัญหาโครงสร้าง การแก้ไขปัญหาที่ภาครัฐองค์กรส่วนท้องถิ่นต้องมีแผนการพัฒนาด้านกิจกรรม มีนโยบายการสร้างเสริมความเติบโตทางเศรษฐกิจที่เอื้อต่อคนจน พัฒนาระบบตลาดรองรับผลผลิตของเกษตรกร ๒) ด้านทรัพยากรและภายในชุมชน หน่วยงานท้องถิ่นและประชาชนในพื้นที่ต้องขุดแหล่งน้ำสาธารณะเพื่อเก็บกักน้ำ มีระบบจัดการน้ำที่เหมาะสมและทั่วถึงแก่เกษตรกรทุกพื้นที่ เน้นการทำการเกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง เน้นการพึ่งพาตนเอง สนับสนุนองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น พัฒนาฝีมือและทักษะด้านอาชีพ การจัดตั้งโรงเรียนชุมชน ๓) ด้านปัจเจกบุคคล สิ่งสำคัญคือการเริ่มปรับปรุงแก้ไขตนเอง โดยการใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิต เน้นการพึ่งพาตนเองด้วยหลักพุทธธรรมควบคู่กับภูมิปัญญาท้องถิ่น ต้องมีความขยันหมั่นเพียรในการแสวงหาความรู้ การรักษาคุ้มครองทรัพย์สินเงินทองที่หามาได้ ทำบุญซีคร้วเรือน และเพิ่มทักษะด้านอาชีพแก่ตนเอง

Thesis Title : The Problems, Causes and Factors Related to Poverty of Farmers in Nongsarai Sub-district, Donchedi District, Suphanburi Province

Researcher : Phramaha Somchai Varamedhi (Sangkadee)

Degree : Master of Arts (Social Development)

Thesis Supervisory Committee

: Dr. Decha Kupko, B.A. (Sociology),
M.A. (Sociology), Ph.D. (Sociology)

: Phra Sutheerattanapundit, Assoc. Prof. Dr., Pali VII,
B.A. (Political Science), M.A. (Community Development),
Ph.D. (Buddhism)

Date of Graduation : March 19, 2019

Abstract

Research on "Problems, causes and factors associated with poverty of farmers Nongsarai Sub-district, Donchedi District, Suphanburi Province" has 3 objectives: 1) to study problems, causes and factors related to the poverty of farmers Nongsarai Sub-district, Donchedi District Suphanburi Province, 2) to analyze local wisdom and Buddhist principles to solve poverty problems of farmers in Nongsarai Sub-district, Donchedi District, Suphanburi Province, and 3) to propose guidelines for solving poverty problems of farmers Nongsarai Sub-district, Donchedi District, Suphanburi Province. This research is a qualitative research. The key informants are personnel of government agencies, community leaders and farmers in Nongsarai sub-district, Donchedi District, Suphanburi Province, totally 16 persons. Data were collected by in-depth interviews. To know the problem, causes and factors related to the poverty of farmers after that, the data were analyzed and synthesized to link the guidelines for solving poverty problems of farmers.

The findings are concluded as follows:

1. Problems, causes and factors related to poverty of farmers Nongsarai subdivision is divided into 3 areas: 1) Structure, It is found that the poverty problem of farmers is caused by the government sector, i.e. local organizations do not have a policy to solve poverty in their own area, complex marketing mechanisms, there is no central market to sell products. During the past 4-5 years, there has been a change in agricultural practices including the farmers do not extend the activity and the important thing is that the farmers do not have a household account, 2) resources causing rain not to fall seasonally, therefore it cannot do agriculture effectively because of lack of water, and some areas in Nongsarai sub-district were outside the irrigation area, 3) Individuals, it was found that farmers lacked Dharma in life not participating in the activity, there is no improvement in the pattern of cropping, lack of further development, lack of vision, most of farmers are very old, less knowledge, use only farming experience

2. Local wisdom and Buddhist principles to solve the poverty problem of farmers Nongsarai revealed that 1) local wisdom, the local wisdom of the farmers has

many aspects, namely handicraft, weaving, fishing equipment, which is considered as a livelihood device for the local people in agriculture. Planting plants with smell can repel insects. Making fertilizer for soil maintenance, music with e-tease songs, harvesting songs, chee songs that are gradually fading away, natural wisdom is the tradition. The tradition of making merit to meet will discuss the happiness and suffering, 2) Understand the principle of Buddhism, it is worth mentioning that the farmers are fond of farming, satisfied and honest in work, use the principle of virtue is a principle to sustain life and the principle of living with others in society is secularism in order to enhance happiness in life

3. Guidelines for solving poverty problems of farmers Nongsarai District 1) Structural problems, solving problems in the government sector, local organizations must have activities development plans, a policy to create economic growth that is conducive to the poor, develop the market system to support farmers' productivity, 2) resources and within the community local authorities and local people must dig public water sources to store water, to have appropriate and thorough water management systems for farmers in all areas and focus on integrated farming, organic agriculture according to the principle of sufficiency economy, focus on self-reliance, support knowledge of local wisdom to develop skills and professional skills, establishment of a community school, 3) Individuals, the important thing is to start improving yourself by using Buddhist principles in daily life and emphasize self-reliance with the principles of Buddhism along with local wisdom, it must be diligent in seeking knowledge, the treatment for the protection of the property of the money that is obtainable, household accounting, and increase their professional skills.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความอนุเคราะห์ของประธานกรรมการ และคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์อันประกอบด้วย พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิโกโร, ดร. พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. รศ.ดร.เอี่ยมทิพย์ ศรีทอง และ ดร.เดชา กัปโก ที่กรุณาเสียสละเวลาอันมีค่า ช่วยตรวจสอบความถูกต้องทั้งด้านภาษา เนื้อหา ระเบียบวิธีวิจัย และเครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย และขอกราบขอบพระคุณ พระเทพศาสนาภิบาล เจ้าอาวาสวัดไร่ขิง พระอารามหลวง ที่มีเมตตาอนุเคราะห์และสนับสนุนด้านการศึกษา และเป็นกำลังใจให้แก่ผู้วิจัยตลอดมา

ขอกราบขอบพระคุณและอนุโมทนาผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๕ ท่าน ได้แก่ ผศ.ดร.ประสิทธิ์ ทองอุ่น, ผศ.ดร. ภูริวัฒน์ ปุณยวุฒิปรีดา, ดร.อุบล วุฒิพรโสภณ, ดร.สุทธยาณ์ โอบอ้อม, ดร.มนตรา เลี้ยวเส็ง ที่ช่วยตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

ขอกราบขอบพระคุณและอนุโมทนาพระภิกษุสงฆ์ เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ ผู้นำชุมชน และเกษตรกรในตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี ผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอ ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรีทุกท่าน ที่ให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้

ขอกราบอนุโมทนา พระสุธีรัตนบัณฑิต รศ.ดร., ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม ขออนุโมทนา ดร.เดชา กัปโก และคณาจารย์ทุกท่าน ที่ได้ประสิทธิประสาทวิชาความรู้และคำแนะนำที่เป็นประโยชน์ในการทำวิจัยเป็นอย่างยิ่ง ตลอดจนเพื่อนนิสิตทุกท่านที่คอยช่วยเหลือและเป็นกำลังใจให้แก่ผู้วิจัยตลอดมา

ขอกราบขอบพระคุณสหธรรมิกทุกท่าน และขออนุโมทนา คุณแม่สมบุญ และคุณแม่ลูกคิด สังคดี คุณพรทิพย์ สังคดี และญาติธรรมทุกท่าน ที่ให้การสนับสนุนและช่วยเหลือในทุก ๆ ด้าน ตลอดจนคอยเป็นกำลังใจให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

คุณงามความดีของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบให้กับพระอุปัชฌาย์อาจารย์ พ่อแม่ และผู้มีพระคุณทุก ๆ ท่าน ที่ให้กำเนิดทั้งร่างกายและจิตใจ ตลอดจนอบรมบ่มนิสัยส่งเสริมให้ศึกษาเล่าเรียน จนประสบความสำเร็จในวันนี้

พระมหาสมชาย วรเมธี

๑๕ มีนาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(๑)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(๓)
กิตติกรรมประกาศ	(๕)
สารบัญ	(๖)
สารบัญภาพ	(๙)
สารบัญตาราง	(๑๐)
สารบัญแผนภาพ	(๑๑)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(๑๒)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๖
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๗
๑.๖ ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย	๗
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน	๘
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับความยากจน	๑๘
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง	๒๕
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น	๓๒
๒.๕ หลักพุทธธรรมที่เหมาะสมกับการบูรณาการแก้ไขความยากจน	๓๘
๒.๖ ข้อมูลพื้นที่การวิจัย	๕๖
๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕๗
๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๗๗
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๗๘
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๗๘
๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๗๙

๓.๓	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๘๐
๓.๔	การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ	๘๐
๓.๕	การรวบรวมข้อมูล	๘๑
๓.๖	การวิเคราะห์ข้อมูล	๘๒
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล		๘๓
๔.๑	บริบทและความยากจนตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี	๘๓
๔.๒	ปัญหา สาเหตุ และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับ ความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี	๘๗
๔.๓	ภูมิปัญญาท้องถิ่นและหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมกับ การบูรณาการเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี	๙๔
๔.๔	แนวทางการแก้ไขปัญหาคความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี	๑๐๑
๔.๕	องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๑๐๕
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ		๑๐๙
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๑๐๙
๕.๑.๑.	ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับ ความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี	๑๐๙
๕.๑.๒.	ภูมิปัญญาท้องถิ่นและหลักพุทธธรรมเพื่อแก้ไข ปัญหาความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี	๑๑๑
๕.๑.๓.	แนวทางการแก้ไขปัญหาคความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอ ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี	๑๑๒
๕.๒	อภิปรายผลการวิจัย	๑๑๔
๕.๒.๑.	ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับ ความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี	๑๑๔

๕.๒.๒.	ภูมิปัญญาท้องถิ่นและหลักพุทธธรรมเพื่อแก้ไข ปัญหาความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี	๑๑๗
๕.๒.๓.	แนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอ ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี	๑๑๙
๕.๓	ข้อเสนอแนะ	๑๒๒
๕.๓.๑	ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๑๒๒
๕.๓.๒	ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ	๑๒๒
๕.๓.๓	ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป	๑๒๓
บรรณานุกรม		๑๒๔
ภาคผนวก		๑๓๓
ผนวก ก	รายนามผู้เชี่ยวชาญ หนังสือขอความอนุเคราะห์ ผู้เชี่ยวชาญตรวจแก้ไขเครื่องมือ ในการทำวิทยานิพนธ์ ผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๑๓๕ ๑๔๑
ผนวก ข	แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๑๔๔
ผนวก ค	รายนามผู้ให้ข้อมูลสำคัญ หนังสืออนุญาตให้สัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ ผู้นำชุมชน และเกษตรกรในพื้นที่	๑๔๘ ๑๔๙
ผนวก ง	ประมวลภาพการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๑๖๗
ประวัติผู้วิจัย		๑๗๔

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
๔.๑	แผนที่ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี	๘๔
๔.๒	โบราณสถานบึงหนองสาหร่าย	๘๕
๔.๓	การเกษตรของตำบลหนองสาหร่าย	๘๖

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๔.๑ สรุปปัญหา สาเหตุ และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี	๙๓
๔.๒ สรุปภูมิปัญญาท้องถิ่นและหลักพุทธธรรม ที่เหมาะสมกับการบูรณาการเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน ของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี	๑๐๑
๔.๓ สรุปแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี	๑๐๕

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๗๗
๔.๑ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๐๖

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำอธิบายคำย่อในภาษาไทย

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์ในพระไตรปิฎก

พระสุตตันตปิฎก

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์		ภาษา
ม.ม.	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.	อังคุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.	อังคุตตรนิกาย	อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหา

การพัฒนาในด้านอุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในช่วง ๔ ทศวรรษที่ผ่านมา เป็นการพัฒนาที่ก่อให้เกิดผลกระทบและความเสียหายต่อทรัพยากรโลกเป็นอย่างมาก ดังนั้นประเทศต่างๆทั่วโลก รวม ๑๘๙ ประเทศ รวมถึงประเทศไทยจึงรวมตัวกันในการประชุมองค์การสหประชาชาติ และเห็นพ้องต้องกันในการตั้งเป้าหมายการพัฒนาทั้งในระดับชาติและระดับสากลที่ทุกประเทศจะดำเนินการร่วมกัน โดยเป้าหมายดังกล่าวเรียกว่า เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ หรือ Millennium Development Goals (MDGs) อันประกอบด้วย ๘ เป้าหมายหลัก คือ

๑. ขจัดความยากจนและความหิวโหย
๒. ให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาระดับประถมศึกษา
๓. ส่งเสริมความเท่าเทียมกันทางเพศและบทบาทสตรี
๔. ลดอัตราการตายของเด็ก
๕. พัฒนาสุขภาพของสตรีมีครรภ์
๖. ต่อสู้กับโรคเอดส์ มาลาเรีย และโรคสำคัญอื่นๆ
๗. รักษาและจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน และ
๘. ส่งเสริมการเป็นหุ้นส่วนเพื่อการพัฒนาในประชาคมโลก

โดยระยะเวลา ๑๕ ปีที่ผ่านมา นับตั้งแต่ปี ๒๕๔๕ เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ ได้สิ้นสุดลง โดยประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีในหลายประเทศ ซึ่งเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องของการพัฒนา องค์การสหประชาชาติจึงได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาขึ้นใหม่โดยอาศัยกรอบความคิดที่มองการพัฒนาเป็นมิติ (Dimensions) ของเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ให้มีความเชื่อมโยงกัน เรียกว่าเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน หรือ Sustainable Development Goals (SDGs) ซึ่งจะใช้เป็นทิศทางในการพัฒนาครอบคลุมระยะเวลา ๑๕ ปี เช่นกัน โดยประกอบไปด้วย ๑๗ เป้าหมาย คือ

เป้าหมายที่ ๑ ขจัดความยากจนในทุกรูปแบบ ทุกที่

เป้าหมายที่ ๒ ขจัดความหิวโหย บรรลุเป้าความมั่นคงทางอาหารและโภชนาการที่ดีขึ้น และ ส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน

เป้าหมายที่ ๓ ทำให้แน่ใจถึงการมีสุขภาวะในการดำรงชีวิต และส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของทุกคนในทุกช่วงอายุ

เป้าหมายที่ ๔ ทำให้แน่ใจถึงการได้รับการศึกษาที่ได้คุณภาพอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง และส่งเสริมโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ทุกคน

เป้าหมายที่ ๕ บรรลุถึงความเท่าเทียมทางเพศ และเสริมสร้างพลังให้แก่สตรีและเด็กหญิง

เป้าหมายที่ ๖ ทำให้แน่ใจว่าเรื่องน้ำและการสุขาภิบาลได้รับการจัดการอย่างยั่งยืน และมีสภาพพร้อมใช้สำหรับทุกคน

เป้าหมายที่ ๗ ทำให้แน่ใจว่าทุกคนสามารถเข้าถึงพลังงานที่ทันสมัย ยั่งยืน เชื่อถือได้ ตามกำลังซื้อของตน

เป้าหมายที่ ๘ ส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนและทั่วถึงให้เป็นไปอย่างยั่งยืน ส่งเสริมศักยภาพการมีงานทำและการจ้างงานเต็มที่ และงานที่มีคุณค่าสำหรับทุกคน

เป้าหมายที่ ๙ พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ส่งเสริมการปรับตัวให้เป็นอุตสาหกรรมอย่างยั่งยืนและทั่วถึง และสนับสนุนนวัตกรรม

เป้าหมายที่ ๑๐ ลดความเหลื่อมล้ำทั้งภายในและระหว่างประเทศ

เป้าหมายที่ ๑๑ ทำให้เมืองและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีความปลอดภัย ทั่วถึง พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและยั่งยืน

เป้าหมายที่ ๑๒ ทำให้แน่ใจถึงการมีแบบแผนการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน

เป้าหมายที่ ๑๓ ดำเนินการอย่างเร่งด่วนเพื่อต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และ ผลกระทบที่เกิดขึ้น

เป้าหมายที่ ๑๔ อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากมหาสมุทร ทะเล และทรัพยากรทางทะเล สำหรับการพัฒนายั่งยืน ให้เป็นไปอย่างยั่งยืน

เป้าหมายที่ ๑๕ พืชพันธุ์ ปศุสัตว์ และส่งเสริมการใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืนของระบบนิเวศบนบก จัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน ต่อสู้กับการแปรสภาพเป็นทะเลทราย ภัยแล้งและฟื้นฟูความเสื่อมโทรมของที่ดิน และหยุดยั้งการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ

เป้าหมายที่ ๑๖ ส่งเสริมให้สังคมมีความเป็นปกติสุข ไม่แบ่งแยก เพื่อการพัฒนายั่งยืน มีการเข้าถึงความยุติธรรมโดยถ้วนหน้า และสร้างให้เกิดสถาบันอันเป็นที่พึ่งของส่วนรวม มีประสิทธิภาพและเป็นที่ยอมรับในทุกระดับ

เป้าหมายที่ ๑๗ เสริมสร้างความเข้มแข็งในวิธีการปฏิบัติให้เกิดผล และสร้างพลังแห่งการเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือระดับสากลต่อการพัฒนายั่งยืน^๑

^๑ คณะบริหารการพัฒนาสิ่งแวดล้อม, “Sustainable Development Goals (SDGs) เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน” (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๖๐), (อัดสำเนา).

ประเทศไทยของเรามีสารพัดปัญหาสังคมเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ทั้งปัญหายาเสพติด ปัญหา ครอบครัว ปัญหาด้านสุขภาพอนามัย ฯลฯ แต่ที่เห็นได้ชัดเจนและกระทบความเป็นอยู่ของคนใน สังคมมากที่สุดก็คงหนีไม่พ้น “ ปัญหาความยากจน ” ซึ่งเป็นเป้าหมายที่ ๑ ของการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) และยังเป็นปัญหาที่อยู่คู่กับสังคมไทยมานานแสนนาน ทุกวันนี้ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ต้องประสบกับภาวะความยากจน อยู่ในภาวะที่ขาดแคลนไม่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และการมี หนี้สิน ซึ่งสาเหตุของความยากจน ก็เกิดจากการไม่มีงานทำ ประชากรเพิ่มขึ้น อัตราการเติบโตทาง เศรษฐกิจต่ำเมื่อเทียบกับอัตราการเติบโตของประชากร ความเกียจคร้านและความเฉื่อยชา ลักษณะ ของอุตสาหกรรม ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรมและสังคม ตลอดจนขาดการกระจายรายได้ที่เหมาะสม^๒

โดยเฉพาะผู้ประกอบการอาชีพการเกษตรจากผลการวิเคราะห์ภาวะความยากจนของครัวเรือน เกษตร ปีเพาะปลูก ๒๕๕๖/๕๗ ของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร พบว่าครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ย ๘๘,๔๐๒ บาทต่อคนต่อปี ครัวเรือนที่ไม่ยากจนมีรายได้เฉลี่ย ๑๑๓,๓๓๘ บาทต่อคนต่อปี ในขณะที่ ครัวเรือนที่ยากจนมีรายได้เฉลี่ย ๑๘,๔๑๗ บาทต่อคนต่อปี ครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในภาคใต้ มีรายได้ เฉลี่ยมากที่สุดคือ ๑๓๐,๑๘๓ บาทต่อคนต่อปี ครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีรายได้เฉลี่ยน้อยที่สุด ๕๔,๕๔๖ บาทต่อคนต่อปี ครัวเรือนที่ไม่ยากจนที่อาศัยอยู่ในภาคใต้ มีรายได้เฉลี่ยสูงสุดคือ ๑๔๑,๖๔๖ บาทต่อคนต่อปี และครัวเรือนที่ยากจนที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือ มีรายได้เฉลี่ยต่ำสุดคือ ๑๗,๒๐๗ บาทต่อคนต่อปี

ครัวเรือนมีรายจ่ายเฉลี่ย ๑๖๕,๔๖๑ บาทต่อครัวเรือนต่อปี โดยครัวเรือนที่ไม่ยากจนมีรายจ่ายสูงสุด ๑๘๘,๕๐๙ บาทต่อครัวเรือนต่อปี ในขณะที่ครัวเรือนที่ยากจนมีรายจ่ายเฉลี่ย ๑๐๐,๗๗๓ บาทต่อครัวเรือนต่อปี ครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในภาคใต้มีรายจ่ายเฉลี่ยสูงสุด คือ ๒๕๖,๓๒๖ บาทต่อครัวเรือนต่อปี ส่วนครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีรายจ่ายเฉลี่ยต่ำสุด ๑๒๑,๘๔๔ บาทต่อครัวเรือนต่อปี ครัวเรือนที่ไม่ยากจนที่อาศัยอยู่ในภาคใต้มีรายจ่ายเฉลี่ยสูงสุด ๒๖๘,๕๔๒ บาทต่อครัวเรือนต่อปี ครัวเรือนที่ยากจนที่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีรายจ่ายเฉลี่ยต่ำสุด ๘๑,๖๑๕ บาทต่อครัวเรือนต่อปี^๓

ครัวเรือนมีหนี้สินเฉลี่ย ๒๑๒,๕๔๖ บาทต่อครัวเรือนต่อปี โดยครัวเรือนที่ไม่ยากจนที่มีหนี้สิน ๒๓๔,๕๐๔ บาทต่อครัวเรือนต่อปี และครัวเรือนที่ยากจนมีหนี้ ๑๕๐,๐๗๓ บาทต่อครัวเรือน

^๒ Aungreutai, ปัญหาความยากจนในสังคมไทย, ปัญหาความยากจน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://pan-ha-khuam-yak-jon.blogspot.com/2012/02/blog-post_17.html [๒๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

^๓ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, ภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก ๒๕๕๖/๕๗, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.oae.go.th/ewt_news.php?nid=21954 [๒๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

ต่อปี ครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือ มีหนี้สินเฉลี่ยสูงสุด คือ ๒๗๔,๕๓๘ บาทต่อครัวเรือนต่อปี ส่วนครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีหนี้สินต่ำสุด ๑๖๗,๒๕๐ บาทต่อครัวเรือนต่อปี ครัวเรือนที่ไม่ยากจนที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือ มีหนี้สินเฉลี่ยสูงสุด ๓๐๓,๗๐๐ บาทต่อครัวเรือนต่อปี ส่วนครัวเรือนที่ยากจนที่อาศัยอยู่ในภาคใต้ มีหนี้สินต่ำสุด ๑๐๒,๑๘๙ บาทต่อครัวเรือนต่อปี

ครัวเรือนเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีส่วนครัวเรือนที่ยากจนมากที่สุดคือร้อยละ ๓๗.๒๗ ของครัวเรือนเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รองลงมาคือ ครัวเรือนในภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ ซึ่งมีสัดส่วนของครัวเรือนที่ยากจนร้อยละ ๒๖.๐๙ ๑๓.๘๖ และ ๔.๕๗ ของครัวเรือนเกษตรในแต่ละภาค ตามลำดับ โดยสัดส่วนของครัวเรือนที่ยากจนเท่ากับร้อยละ ๒๖.๒๗

ครัวเรือนเกษตรที่มีภาวะความยากจนหรือความรุนแรงของความยากจนมากที่สุด คือ ครัวเรือนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รองลงมาคือครัวเรือนภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ ตามลำดับ ครัวเรือนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีส่วนแบ่งความยากจนสูงที่สุด คือร้อยละ ๕๕.๕๙ ของภาวะความยากจนทั้งหมด รองลงมาคือ ภาคเหนือ มีส่วนแบ่งภาวะความยากจนร้อยละ ๒๗.๓๗ ภาคกลาง มีส่วนแบ่งภาวะความยากจนร้อยละ ๑๔.๓๐ และภาคใต้มีส่วนแบ่งภาวะความยากจนร้อยละ ๒.๓๔^๔

หากมองลึกลงไปถึงในระดับจังหวัดแล้ว จังหวัดสุพรรณบุรีเป็นจังหวัดที่มีประชากรส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำสายหลักสำหรับการเกษตรคือ แม่น้ำท่าจีนหรือแม่น้ำสุพรรณบุรี และยังมีลำคลองอีกมากมายที่จะนำส่งน้ำไปให้แก่เกษตรกรเพื่อทำไร่ ทำนา จึงปฏิเสธไม่ได้เลยว่าอาชีพหลักของชาวจังหวัดสุพรรณบุรี คือเกษตรกรรม ฉะนั้นจึงมีปรากฏในคำขวัญประจำจังหวัดท่อนหนึ่งว่า “รุ่งเรืองเกษตรกรรม”

แต่โดยฐานะของชาวจังหวัดสุพรรณบุรี โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรก็ไม่ได้จัดว่า เป็นคนร่ำรวย มีฐานะทางการเงิน ถึงแม้จะมีอาชีพทำมาหากิน มีที่ดินทำกิน แต่รายได้จากการทำเกษตรนั้น ไม่ได้ทำให้ตัวเกษตรกรหรือครอบครัวมีรายได้ที่ดีขึ้น จนไปถึงทำให้มีฐานะที่ร่ำรวยได้ และบางส่วนยังเป็นคน ยากจน ทั้งที่จังหวัดสุพรรณบุรีมีเนื้อที่ใช้ประโยชน์ทางการเกษตรมากถึง ๒,๓๑๔,๔๔๖ ไร่จากเนื้อที่ ทั้งหมด ๓,๓๔๔,๗๕๕ ไร่

จังหวัดสุพรรณบุรีมีคนที่มีรายได้เฉลี่ย ๒,๖๙๘ บาท ต่อคนต่อเดือนซึ่งอยู่ใต้เส้นความยากจน ซึ่งเส้นแบ่งความยากจน หรือขีดแบ่งความยากจน เป็นเป็นระดับรายได้ซึ่งถือว่าเพียงพอแก่การดำรงชีพในประเทศหนึ่ง^๕ และสัดส่วนคนจนในจังหวัดสุพรรณบุรีมีมากถึงร้อยละ ๑๓ ของประชากรทั้งหมด หากมองด้านรายได้และรายจ่ายเฉลี่ยครัวเรือน ต่อคนต่อปีตั้งแต่ปี ๒๕๕๕-๒๕๕๗

^๔ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, ภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก ๒๕๕๖/๕๗, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, หน้า ๓.

^๕ Ravallion, Martin Poverty freak: A Guide to Concepts and Methods. (Living Standards Measurement Papers, The World Bank, 1992), p.25.

คือปี ๒๕๕๕ มี รายได้ ๖๖,๖๒๑ บาท รายจ่าย ๔๑,๐๐๐ บาท ปี๒๕๕๖ มีรายได้ ๗๑,๐๙๓ บาท รายจ่าย ๔๒,๙๓๗ บาท ปี ๒๕๕๗ มีรายได้ ๘๑,๒๑๘ รายจ่าย ๔๘,๕๒๘ บาท จะเห็นได้ว่าในแต่ละปี จะมีรายได้ที่เพิ่มขึ้น แต่ก็มีรายจ่ายเพิ่มตามไปด้วย^๖

จากปัญหาข้างต้นผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาปัญหา สาเหตุ และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ ต่อ ความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี เนื่องจากการ แก้ไขปัญหาความยากจนของครัวเรือนเกษตรกรนั้นเป็นปัญหาที่มีความสลับซับซ้อน และมีความยากใน การดำเนินการ สาเหตุจากครัวเรือนเกษตรกรยากจนในแต่ละพื้นที่อำเภอของจังหวัดสุพรรณบุรี แต่ละ ครัวเรือนย่อมมีปัญาและสาเหตุ ของความยากจนที่แตกต่างกันหรืออาจมีปัญาและสาเหตุ หลาย ประการในเวลาเดียวกัน อาจไม่สามารถที่จะแก้ไขปัญาด้วยโครงการหรือกระบวนการอย่างใด อย่าง หนึ่งได้ อาจต้องใช้ระยะเวลาพอสมควรในการแก้ไขปัญา การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต หรือวิธีคิด เพื่อ ผลสำเร็จในการแก้ไขปัญา การดำเนินงาน ต้องทຸ່มทรัพยากรและความเสียสละของ ผู้เกี่ยวข้อง กล่าวคือเกษตรกรในพื้นที่และหน่วยงานท้องถิ่น โดยอาศัยความตั้งใจในการแก้ไขปัญา ในครั้งนี้และ เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับของความยากจนของ เกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๑.๒.๒ วิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและหลักพุทธธรรมเพื่อแก้ไขปัญาความยากจนของ เกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๑.๒.๓ เพื่อเสนอแนวทางการแก้ไขปัญาความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๑.๓ ปัญหาการที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ เพื่อทราบปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับของความยากจนของ เกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี คืออะไร

๑.๓.๒ วิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและหลักพุทธธรรมเพื่อแก้ไขปัญาความยากจนของ เกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี ได้อย่างไรบ้าง

^๖ สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ความยากจน รายได้และ รายจ่ายครัวเรือน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ๒๕๕๘) (อัดสำเนา).

๑.๓.๓ แนวทางการแก้ไขปัญหาคความยากจนแก่เกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี มีอะไรบ้าง

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยมีขอบเขตดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยนี้จะมุ่งเน้นศึกษา ปัญหา สาเหตุของความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความยากจน ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก และวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและหลักพุทธธรรมกับการแก้ไขปัญหาความยากจน ของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยคัดเลือกเกษตรกร จำนวนทั้งหมด ๑๐ หมู่บ้านในตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

ด้วยเหตุผลคือ ประชาชนส่วนใหญ่ในตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี ประกอบอาชีพเกษตรกร ทำไร่ ทำนา ทำสวน ซึ่งทำมาโดยระยะเวลานาน แต่ยังไม่มีการดำเนินชีวิตที่ดีขึ้น ไม่ได้มีฐานะที่ดีขึ้น และยังไม่เคยมีงานวิจัยเกี่ยวกับเกษตรกรในพื้นที่นี้

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่

จะเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๑๘ คน ประกอบด้วย

- บุคลากรของหน่วยงานภาครัฐและผู้นำชุมชน ๖ คน
- ประชาชนท้องถิ่น ๖ คน
- เกษตรกร ๖ คน

ด้วยเหตุผลคือ ผู้นำชุมชนเป็นผู้ที่เป็นผู้นำในการปฏิบัติและเป็นผู้ที่จะนำเกษตรกรผู้ประสบปัญหาความยากจนพ้นจากความยากจนได้ ประชาชนท้องถิ่นเป็นผู้มีส่วนในการให้ความรู้ แนะนำ ในการทำการเกษตรนับว่าเป็นตัวอย่างที่สำคัญ ส่วนตัวแทนเกษตรกรนั้นจะสะท้อนให้เห็นได้ชัดว่า ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนนั้นคืออะไร

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ทำการศึกษาในระหว่าง กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๖๐ ถึง มกราคม พ.ศ.๒๕๖๑ รวมระยะเวลา ๗ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ ปัญหา หมายถึง ประเด็นที่เป็นอุปสรรค ความยากลำบาก ความต้านทาน หรือ ความ ท้าทาย แม้กระทั่งที่เป็นสถานการณ์ใดๆ ที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกรตำบลหนอง สาท่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๑.๕.๒ สาเหตุ หมายถึง สาเหตุ หรือต้นเหตุเชิงโครงสร้าง ด้านทรัพยากร และเชิงปัจเจกบุคคลที่ก่อให้เกิดความยากจนของเกษตรกรตำบล หนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๑.๕.๓ ปัจจัย หมายถึง องค์ประกอบ หรือส่วนประกอบ ทั้งที่เป็นปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอกและปัจจัยเชิงปัจเจกบุคคลที่ก่อให้เกิดความยากจนของ เกษตรกรตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๑.๕.๔ ความยากจน หมายถึง ความขัดสนทางเศรษฐกิจหรือด้านรายได้และยังครอบคลุมถึง ความยากจนเชิงโครงสร้างที่เกิดจากความขัดสนในหลายๆ ด้าน ที่มีผลทำให้ขาด ศักยภาพ ด้านทรัพยากร การขาดทรัพยากรขาดที่ดินทำกิน หรือ มีที่ดินทำกินมีขนาดเล็ก ด้านปัจเจกบุคคล การขาดการรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วม การขาดความรู้ในการประกอบอาชีพ การมีภาระการ พึ่งพาสูง การที่ไม่สามารถเข้าถึงบริการของรัฐ ซึ่งนำไปสู่ความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจและสังคม ของตำบลหนอง สาท่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๑.๕.๕ เกษตรกร หมายถึง ผู้ที่มีอาชีพในการเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์ ในเขตตำบลหนอง สาท่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๑.๕.๖ ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ของชาวบ้านในท้องถิ่น ซึ่งได้มาจาก ประสบการณ์ และความเฉลียวฉลาดของชาวบ้าน รวมทั้งความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจาก คนรุ่นหนึ่งไปสู่ คนอีกรุ่นหนึ่ง ระหว่างการสืบทอดมีการปรับ ประยุกต์และเปลี่ยนแปลง จนอาจเกิด เป็นความรู้ใหม่ ตามสภาพการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม และนำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นเทคนิควิธีเป็น องค์ความรู้ของชาวบ้านที่ทำเองโดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่ แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่าง เหมาะสมกับยุคสมัยของชาวตำบลหนอง สาท่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๖.๑ ทำให้ทราบถึงปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของ เกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๑.๖.๒ ทำให้ทราบถึงความเป็นไปได้ในวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและหลักพุทธธรรมเพื่อ แก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๑.๖.๓ ทำให้ทราบแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนอง สาท่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี” ผู้วิจัยได้ทำการประมวลแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังรายละเอียดดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับความยากจน
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
- ๒.๕ หลักพุทธธรรมที่เหมาะสมกับการบูรณาการแก้ไขความยากจน
- ๒.๖ ข้อมูลพื้นที่วิจัย
- ๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้วิจัยได้ทำการประมวลมาจากแนวคิดของนักวิชาการ โดยจะนำเสนอในประเด็นที่เกี่ยวกับแนวคิด ความหมายแนวทางและกระบวนการ ดังรายละเอียดดังนี้

๒.๑.๑ แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาทุกประเทศให้ความสำคัญกับการสร้างเจริญก้าวหน้าให้มีความทันสมัยโดยเน้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจเป็นหลัก มีผลให้เศรษฐกิจของประเทศเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วทุกด้านส่งผลให้สังคมโลกมีการใช้ทรัพยากรเกินความพอดีขาดความรอบคอบ ทำให้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดเหลือน้อยลงจนใกล้จะหมดไปหรืออยู่ในสภาพที่เสื่อมโทรมลงจนไม่สามารถสนองความต้องการที่เพิ่มขึ้นอย่างไร้ขีดจำกัด แม้ว่าปรากฏการณ์การพัฒนาดังกล่าวจะนำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้าแต่ในขณะเดียวกันได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของมนุษย์เกิดความเสื่อมโทรมด้านคุณธรรมจริยธรรมคุณภาพชีวิตของมนุษย์ถูกบั่นทอนลงเรื่อยๆ เกิดการเลียนแบบพฤติกรรมการผลิตและการบริโภคที่ไม่เหมาะสมส่งผลให้สังคมโลกต้องตกอยู่ในภาวะสังคมมีปัญหาและการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน

จากสภาพปัญหาที่หลายประเทศทั่วโลกประสบกับภาวะความไม่ยั่งยืนของการพัฒนา ดังกล่าวก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมส่งผลให้ทั่วโลก ต่างแสวงหาแนวทางการพัฒนาที่คำนึงถึงความเป็นองค์รวมของทุกด้านอย่างสมดุลเพื่อก่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองได้สังคมที่ดี มนุษย์มีคุณภาพชีวิตที่ดี อยู่ดีกินดีควบคู่กันไปกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงสภาพเดิมและดีขึ้นอย่างยั่งยืน

แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นแนวคิดที่ประนีประนอมระหว่าง กลุ่มที่นิยมการพัฒนากับกลุ่มที่นิยมสิ่งแวดล้อม ทั้งโลกที่ร่ำรวยและโลกที่ยากจนต่างก็มีความพึงพอใจในแนวคิดนี้ เนื่องจากเป็นแนวคิดที่ทำให้การพัฒนาและสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่ไปด้วยกันได้กล่าวคือเป็นแนวคิดที่ไม่ได้ปฏิเสธ ความเจริญก้าวหน้าและมองว่าการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งที่จำเป็นและสามารถเกิดขึ้นได้โดยไม่ ต้องมีการทำลายสิ่งแวดล้อม^๑

หลังจากที่ประเทศแถบซีกโลกตะวันตกโดยเฉพาะอังกฤษและอเมริกาได้เป็นผู้นำและต้นแบบในการปฏิวัติอุตสาหกรรม คือเปลี่ยนวิธีการผลิตเพื่อยังชีพและค้าขายภายในประเทศเป็นหลัก มาสู่การผลิตเชิงอุตสาหกรรมเพื่อให้ได้ผลผลิตแบบเดียวกันในปริมาณมากซึ่งทำให้มีต้นทุนต่ำเพื่อการแข่งขันทางการค้าและมุ่งจำหน่ายระหว่างประเทศกันมากขึ้นนับแต่นั้นช่วงระยะ ๑ ศตวรรษที่ผ่านมาทำให้เกิดการใช้วัตถุดิบ การสังสมพฤติกรรมการบริโภค และการใช้ฐานทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือย ไม่คุ้มค่าและมุ่งสนองตอบความสะดวกสบายมากกว่าความจำเป็นพื้นฐาน ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติของแต่ละประเทศร่อยหรอลงอย่างมาก เช่น ทรัพยากรพลังงาน ทรัพยากรป่า ทรัพยากรแร่ และทรัพยากรน้ำ เป็นต้น นอกจากนี้ ของเสียที่ปล่อยออกจากการกระบวนการผลิต และการบริโภคสินค้าของคนได้ก่อให้เกิดมลพิษ การปนเปื้อน และสร้างผลกระทบทั้งแก่มนุษย์ ทรัพยากรน้ำ อากาศ และความหลากหลายทางชีวภาพ^๒

ดังนั้น ประเทศที่พัฒนาแล้ว จึงเริ่มรวมตัวกันสร้างกรอบแนวทางการพัฒนาใหม่โดยเกิดการพัฒนาความคิดแบบที่เรียกว่า “การเปลี่ยนย้ายกระบวนทัศน์” (Paradigm Shift) ขึ้นส่งผลให้เกิด “กรอบแนวคิดว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน” นับแต่ปี ๒๕๑๕ เป็นต้นมามาจากการที่แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนได้เริ่มเข้ามามีบทบาทในกระแสการพัฒนาของสังคมโลกนับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๕ โดยเริ่มตั้งแต่ องค์การสหประชาชาติได้จัดให้มีการประชุมสุดยอดว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ (Human Environment) ณ กรุงสต็อกโฮล์ม ประเทศสวีเดน ซึ่งเรียกร้องให้ชาวโลกคำนึงถึงผลกระทบจากการ

^๑ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ, *วิถีใหม่แห่งการพัฒนาวิถีวิทยาศาสตร์สังคมไทย*, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๔.

^๒ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, “โครงการพัฒนาดัชนีชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย”, *รายงานวิจัย* (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๓), หน้า ๒-๔.

ใช้ทรัพยากรอย่าง คุ้มค่าเพื่อยุติความยากจน ผลจากการประชุมดังกล่าวทำให้ทั่วโลกหันมาให้ความสนใจเรื่องสิ่งแวดล้อมกันอย่างกว้างขวาง ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๒๖ สหประชาชาติได้จัดตั้งสมัชชาของโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environment and Development) หรือเป็นที่รู้จักกันดีในชื่อ “Brundland Commission” เพื่อทำการศึกษารองการสร้างความสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนาซึ่งได้เผยแพร่เอกสารชื่อ “Our Common Future” ที่ได้เรียกร้องให้ชาวโลกเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตที่มุ่งเน้นและเปลี่ยนวิถีทางการพัฒนาประเทศเสียใหม่ ในลักษณะที่ปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อมและให้สอดคล้องกับข้อจำกัดของธรรมชาติมากยิ่งขึ้น รวมทั้งได้เสนอว่ามนุษยชาติสามารถที่จะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนขึ้นมาได้

ต่อมาสหประชาชาติได้จัดการประชุมสุดยอดระดับโลกอีก ๒-๓ ครั้ง คือ “การประชุมสุดยอด ระดับโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา” (UN Conference on Environment and Development : UNCED) ณ กรุงรีโอ เดจาเนโร ประเทศบราซิล ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยมีเอกสารสำคัญคือ “แผนปฏิบัติการ ๒๑” ซึ่งเป็นเหมือนแผนแม่บทของโลกให้ประเทศภาคีสมาชิกที่เข้าร่วมประชุมได้นำไปเป็นกรอบทิศทางพัฒนาประเทศให้ก้าวสู่ความยั่งยืน อีก ๕ ปีถัดมาสหประชาชาติก็ได้เป็นเจ้าภาพจัด “การประชุมสุดยอดระดับโลกว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน” (World Summit on Sustainable Development: WSSD) ณ กรุงโจฮันเนสเบิร์ก ประเทศสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ ซึ่งประเทศต่างๆ ทั่วโลกกว่า ๑๘๐ ประเทศรวมทั้งประเทศไทยได้ให้ความสำคัญใน “กรอบการพัฒนาที่ยั่งยืน” อย่างต่อเนื่องและร่วมกันลงนามรับมาเป็น “พันธกรณี” ร่วมกันที่จะพัฒนาประเทศและสังคมโลกให้น่าอยู่และยั่งยืน โดยมุ่งพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล

จากรายงานของแบรนต์แลนก็เรียกร้องในสิ่งเหล่านี้ นั่นคือ การพัฒนาที่ตระหนักหรือคำนึงถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม และการคิดถึงคนรุ่นหลังด้วย จึงได้รับการตอบรับและต้อนรับอย่างอบอุ่นจากวงการต่างๆ ซึ่งนอกจากนี้ การพัฒนาที่ยั่งยืน ยังถูกมองว่า เป็นสิ่งที่ดีเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา และด้วยความที่ยังคลุมเครือ ก็เป็นการเปิดพื้นที่ว่างให้กับบรรดาผู้ที่เกี่ยวข้องเลือกตีความให้ความหมายต่อสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนาแบบยั่งยืน” ในแบบฉบับที่ตัวเองต้องการได้ ไม่แตกต่างจาก มโนทัศน์อื่นๆ ในสังคม ไม่ว่าจะเป็น “ความยุติธรรม” หรือ “ประชาธิปไตย” เป็นต้น เพราะคงไม่มีใครกล้าประกาศว่าไม่เห็นด้วย ไม่ชอบความยุติธรรม ไม่ชอบการปกครองแบบประชาธิปไตย หรือ แม้แต่ไม่ชอบการพัฒนาแบบยั่งยืน เพียงแต่จะมีรายละเอียดของเรื่องเหล่านี้แตกต่างกันไปเท่านั้น ฉะนั้น สิ่งที่ยังรายงานของแบรนต์แลน กระทำก็คือ เปิดพื้นที่ชนิดใหม่ขึ้นในสังคม เพื่อให้บุคคล สถาบัน หน่วยงาน

องค์การแขนงต่างๆ เลือกประกาศจุดยืนทางศีลธรรมของตนเองผ่านวาทกรรมที่เรียกว่า “การพัฒนาแบบยั่งยืน”^๓

ฉะนั้น ด้วยเหตุผลต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น จึงไม่น่าแปลกใจว่าทำไมการพัฒนาแบบยั่งยืนจึงได้รับการตอบรับเป็นอย่างดี แม้ว่าแนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืน จะได้รับความนิยมและยอมรับอย่างกว้างขวาง จนสามารถทำให้ปัญหาสิ่งแวดล้อมกลายเป็นปัญหาระดับโลก และได้รับความสนใจจากประเทศต่างๆ ทั่วโลก แต่ก็มีได้หมายความว่าแนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืนสามารถลดทอนความรุนแรงของปัญหาสิ่งแวดล้อมโลกลงได้อย่างฉับพลัน โดยไม่ต้องพูดถึงการขจัดปัญหาสิ่งแวดล้อมโลกให้หมดไป ซึ่งยิ่งดูจะเป็นเรื่องห่างไกลมากขึ้นทุกที สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ ส่วนหนึ่งก็เป็นเพราะว่าบรรดาพลังและกระบวนการในการทำลายล้างสิ่งแวดล้อมต่างก็ยังคงดำรงอยู่ มิได้ถูกขจัดให้หมดสิ้นไปแต่อย่างใด ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่เรียกว่าการพัฒนา การทำให้เป็นอุตสาหกรรม รวมถึงลัทธิบริโภคนิยมและระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ซึ่งมีส่วนอย่างสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างขาดความรับผิดชอบเป็นที่น่าสงสัยว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนจะเป็นไปได้มากนักน้อยเพียงใดในทางปฏิบัติ เพราะเท่าที่ผ่านมา ความไม่เท่าเทียมในสังคมยังคงดำรงอยู่ คนยากจนจำนวนมากขาดแคลนอาหารที่อยู่อาศัย และเครื่องนุ่งห่ม ในประเทศโลกที่สาม หรือแม้แต่ในประเทศที่พัฒนาแล้วก็ตาม นั่นคือการพัฒนาเท่าที่ผ่านมาได้สร้างปัญหาไว้มากมายซึ่งการแก้ปัญหาแบบประนีประนอมอย่างการพัฒนาแบบยั่งยืนนี้จะแก้ไขได้หรือไม่ เพราะมีความเกี่ยวเนื่องกับผลประโยชน์จำนวนมหาศาลของชาติมหาอำนาจและบริษัทยักษ์ใหญ่ทั้งหลาย

การพัฒนาในด้านอุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในช่วง ๔ ทศวรรษที่ผ่านมา เป็นการพัฒนาที่ก่อให้เกิดผลกระทบและความเสียหายต่อทรัพยากรโลกเป็นอย่างมาก ดังนั้นประเทศต่างๆ ทั่วโลก รวม ๑๘๙ ประเทศ รวมถึงประเทศไทยจึงรวมตัวกันในการประชุมองค์การสหประชาชาติ และเห็นพ้องต้องกันในการตั้งเป้าหมายการพัฒนาทั้งในระดับชาติและระดับสากลที่ทุกประเทศจะดำเนินการร่วมกัน โดยเป้าหมายดังกล่าวเรียกว่า เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ หรือ Millennium Development Goals (MDGs) อันประกอบด้วย ๘ เป้าหมายหลัก คือ

๑. ขจัดความยากจนและความหิวโหย
๒. ให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาระดับประถมศึกษา
๓. ส่งเสริมความเท่าเทียมกันทางเพศและบทบาทสตรี
๔. ลดอัตราการตายของเด็ก
๕. พัฒนาสุขภาพของสตรีมีครรภ์
๕. ต่อสู้กับโรคเอดส์ มาลาเรีย และโรคสำคัญอื่นๆ

^๓ ชัยวัฒน์ เจริญสินโอฬาร, Development Discourse วาทกรรมการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิภาฯ, ๒๕๕๔), หน้า ๔๓-๕๕.

๗. รักษาและจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน และ

๘. ส่งเสริมการเป็นหุ้นส่วนเพื่อการพัฒนาในประชาคมโลก^๔

โดยระยะเวลา ๑๕ ปีที่ผ่านมา นับตั้งแต่ปี ๒๕๔๕ เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ ได้สิ้นสุดลง โดยประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีในหลายประเทศ ซึ่งเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องของการพัฒนา องค์การสหประชาชาติจึงได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาขึ้นใหม่โดยอาศัยกรอบความคิดที่มองการพัฒนาเป็นมิติ (Dimensions) ของเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ให้มีความเชื่อมโยงกัน เรียกว่าเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน หรือ Sustainable Development Goals (SDGs) ซึ่งจะใช้เป็นทิศทางการพัฒนาครอบคลุมระยะเวลา ๑๕ ปี เช่นกัน โดยประกอบไปด้วย ๑๗ เป้าหมาย คือ

เป้าหมายที่ ๑ จัดความยากจนในทุกรูปแบบ ทุกที่

เป้าหมายที่ ๒ จัดความหิวโหย บรรลุเป้าความมั่นคงทางอาหารและโภชนาการที่ดีขึ้น และ ส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน

เป้าหมายที่ ๓ ทำให้แน่ใจถึงการมีสุขภาพะในการดำรงชีวิต และส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของ ทุกคนในทุกช่วงอายุ

เป้าหมายที่ ๔ ทำให้แน่ใจถึงการได้รับการศึกษาที่ได้คุณภาพอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง และ ส่งเสริมโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ทุกคน

เป้าหมายที่ ๕ บรรลุถึงความเท่าเทียมทางเพศ และเสริมสร้างพลังให้แก่สตรีและเด็กหญิงทุกคน

เป้าหมายที่ ๖ ทำให้แน่ใจว่าเรื่องน้ำและการสุขาภิบาลได้รับการจัดการอย่างยั่งยืน และมีสภาพพร้อมใช้สำหรับทุกคน

เป้าหมายที่ ๗ ทำให้แน่ใจว่าทุกคนสามารถเข้าถึงพลังงานที่ทันสมัย ยั่งยืน เชื่อถือได้ ตามกำลังซื้อของตน

เป้าหมายที่ ๘ ส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนและทั่วถึงให้เป็นไปอย่างยั่งยืน ส่งเสริมศักยภาพการมีงานทำและการจ้างงานเต็มที่ และงานที่มีคุณค่าสำหรับทุกคน

เป้าหมายที่ ๙ พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ส่งเสริมการปรับตัวให้เป็นอุตสาหกรรมอย่างยั่งยืนและทั่วถึง และสนับสนุนนวัตกรรม

เป้าหมายที่ ๑๐ ลดความเหลื่อมล้ำทั้งภายในและระหว่างประเทศ

เป้าหมายที่ ๑๑ ทำให้เมืองและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีความปลอดภัย ทั่วถึง พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและยั่งยืน

เป้าหมายที่ ๑๒ ทำให้แน่ใจถึงการมีแบบแผนการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน

^๔ คณะบริหารการพัฒนาสิ่งแวดล้อม, “Sustainable Development Goals (SDGs) เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน”, (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๖๐), (อัดสำเนา).

เป้าหมายที่ ๑๓ ดำเนินการอย่างเร่งด่วนเพื่อต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และ ผลกระทบที่เกิดขึ้น

เป้าหมายที่ ๑๔ อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากมหาสมุทร ทะเล และทรัพยากรทางทะเล สำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน ให้เป็นไปอย่างยั่งยืน

เป้าหมายที่ ๑๕ พืชพันธุ์ ธรรมชาติ และส่งเสริมการใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืนของระบบนิเวศบนบก จัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน ต่อสู้กับการแปรสภาพเป็นทะเลทราย ภัยแล้งและฟื้นฟูความเสื่อมโทรมของ ที่ดิน และหยุดยั้งการสูญเสียมลพิษทางชีวภาพ

เป้าหมายที่ ๑๖ ส่งเสริมให้สังคมมีความเป็นปกติสุข ไม่แบ่งแยก เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มีการเข้าถึงความยุติธรรมโดยถ้วนหน้า และสร้างให้เกิดสถาบันอันเป็นที่พึ่งของส่วนรวม มีประสิทธิภาพ และเป็นที่ยอมรับในระดับ

เป้าหมายที่ ๑๗ เสริมสร้างความเข้มแข็งในวิธีการปฏิบัติให้เกิดผล และสร้างพลังแห่งการ เป็น หุ้นส่วนความร่วมมือระดับสากลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน^๕

“การพัฒนาที่ยั่งยืน”^๖ ระบุถึงการพัฒนาที่ยั่งยืน ว่าคือ ระบบการพัฒนาที่เป็นองค์รวม คือ การดำรงอยู่ด้วยดีของมนุษย์ หมายถึง มนุษย์อยู่อย่างมีอิสรภาพและสันติสุขในโลกที่เกื้อกูล การ พัฒนาอย่างยั่งยืนต้องอาศัยความเป็นไปอย่างประสานและเกื้อกูลกันของระบบความสัมพันธ์แห่ง องค์ประกอบทั้ง ๔ ประการคือ มนุษย์ สังคม เทคโนโลยี และธรรมชาติแวดล้อม โดยเสนอแนวทาง ของการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาแบบองค์รวม โดยบูรณาการอย่างสมดุล จะต้องเข้าถึงความจริง ของธรรมชาติ ซึ่งเป็นไปตามระบบความสัมพันธ์ของเหตุและปัจจัยทั้งหลาย มีอิสรภาพที่จะเกื้อกูลต่อกันด้วยระบบความสัมพันธ์แห่งองค์ประกอบพื้นฐานและรวมกับความซับซ้อนที่มนุษย์สร้างขึ้น อัน ได้แก่ เทคโนโลยี เป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาดังนี้

๑) มนุษย์ในฐานะบุคคล ในฐานะชีวิตทั้งกายและใจ

๒) สังคม

๓) ธรรมชาติ

๔) เทคโนโลยี

องค์ประกอบทั้ง ๔ จะเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อทั้งระบบ แต่มนุษย์เป็นตัวกระทำ เพราะมีเจตจำนง ในขณะที่องค์ประกอบอื่นไม่มี และการที่มนุษย์แปลกแยกจากธรรมชาติย่อม หมายถึงว่ามนุษย์แปลกแยกจากชีวิตมนุษย์เองด้วย การแก้ปัญหาด้วยการบูรณาการง่ายๆ ก็คือการ

^๕ คณะบริหารการพัฒนาสิ่งแวดล้อม, “Sustainable Development Goals (SDGs) เป้าหมาย การพัฒนาแบบยั่งยืน”, หน้า ๑๒.

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, ๒๕๕๓), หน้า ๔๗-๕๐.

เปลี่ยนแปลงที่จะทำให้โลกมนุษย์กับโลกธรรมชาติประสานประโยชน์กันได้ โดยมนุษย์อยู่ในโลกธรรมชาติอย่างกลมกลืน เกื้อกูล ความสำเร็จนี้จึงจะเป็นชัยชนะอย่างแท้จริงของมนุษย์ และเพื่อให้เป็นองค์ประกอบที่ดีที่จะนำไปสู่ระบบใหญ่ทั้งหมด ในการพัฒนาจึงถือเอาการพัฒนามนุษย์เพื่อเป็นศูนย์กลางในการเป็นปัจจัยที่กระทำดังกล่าวมาแล้ว

สรุปได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาที่มุ่งสู่ดุลยภาพของมิติ ๓ ด้าน คือ ด้านสังคม เกี่ยวกับการสนองความต้องการพื้นฐานอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมนุษย์ทุกคนต้องได้รับ อาหาร น้ำ ที่อยู่อาศัย และการบำบัดรักษายามเจ็บป่วย ในขณะเดียวกันก็หมายถึงการสนองความต้องการระดับสูงด้วย เช่น ความมั่นคง เสรีภาพ การศึกษา การมีงานทำ ด้านนิเวศ จุดเน้นอยู่ที่กระบวนการทางชีววิทยาของธรรมชาติ โดยเน้นเรื่องความยั่งยืนของการทำงานและประสิทธิภาพของระบบนิเวศ เพื่อก่อให้เกิดความยั่งยืนทางนิเวศในระยะยาวจำเป็นจะต้องมีการคุ้มครองทรัพยากรทางพันธุกรรมและการอนุรักษ์ความหลากหลายทางธรรมชาติ และด้านเศรษฐกิจ จะเน้นแต่เรื่องการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ถ้ากล่าวถึง “ความยั่งยืน” จะหมายถึง เศรษฐกิจขยายตัวอย่างยั่งยืนยาวนานในอัตราที่สูง โดยการพัฒนาทุกด้านต้องให้ตอบสนองต่อความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันและไม่ทำให้คนรุ่นอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดความสามารถที่จะสนองความต้องการของตนเอง

๒.๑.๒ ความหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่สามารถพิทักษ์รักษาสังคมชาติ และสิ่งแวดล้อมของวันนี้ให้ดำรงอยู่ยั่งยืนยาวนานไปถึงอนาคต เพื่อสนองความต้องการของคนรุ่นหลัง โดยไม่ละเลยชีวิตความเป็นอยู่ของคนปัจจุบัน^๗

การพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่คำนึงถึงสิ่งต่างๆ อย่างรอบด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคมและอื่นๆ เพื่อให้เกิดผลกระทบน้อยที่สุด ตลอดจนเพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรต่างๆ ได้อย่างยาวนานที่สุดสืบต่อไปจนถึงรุ่นลูกหลานในอนาคต^๘

การพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่สามารถใช้ทรัพยากรธรรมชาติโดยไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และมีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ใช้ประโยชน์อย่างไม่เดือดร้อน โดยมีลักษณะที่มีดุลยภาพ (Balance) ระหว่าง กิจกรรมของมนุษย์กับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ โดยใช้ เทคโนโลยีให้เป็นไปในทางสร้างสรรค์

การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการสร้างสมดุลของการ พัฒนาในด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคมอย่างสมดุล บนพื้นฐานของการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและ

^๗ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ในวิธีวิทยาการศึกษาสังคมไทย : วิธีใหม่แห่งการพัฒนา , (กรุงเทพมหานคร: โครงการส่งเสริมองค์การพัฒนาเอกชนไทย, ๒๕๓๗), หน้า ๒๗๒.

^๘ ชลลดา แสงมณีศิริสาธิตกิจ, “การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวตลาดน้ำภาคใต้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๕), หน้า ๔๑.

ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ด้วยการมีส่วนร่วมของ ประชาชนทุกกลุ่ม ความเอื้ออาทร สร้างความเสมอภาค ความยุติธรรมในการจัดการของชุมชน เพื่อความสามารถในการพึ่งตนเอง และคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างเท่าเทียม^๙

สรุปได้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่บรรลุเป้าหมายอย่างมีเหตุผล ให้มีความสมดุลอย่างรอบด้าน โดยต้องคำนึงถึงทุกมิติอย่างรอบด้านทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม เปิด โอกาสให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาคำนึงถึงความเป็นองค์กรรวมในเชิงบูรณาการโดย พิจารณาผลเชื่อมโยงที่เกิดขึ้นอย่างหลากหลายบนความแตกต่าง ที่ต้องให้ความสำคัญกับการ ตอบสนองความต้องการของผู้เกี่ยวข้องอย่างสอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม โดยไม่ ส่งผลเสียต่อการพัฒนาในอนาคต

๒.๑.๓ แนวทางการพัฒนาสู่ความยั่งยืน

จากการค้นคว้าวิจัยแนวทางไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ของนักเศรษฐศาสตร์ สาขาพัฒนาเศรษฐกิจ พบว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ การพัฒนานั้นก่อให้เกิดความต่อเนื่อง และเป็นไปในทางที่สนับสนุนซึ่งกันและกัน ทุกสาขาเศรษฐกิจ เป็นการ พัฒนาที่เน้นภายในประเทศเป็นหลัก การมุ่งการพัฒนาที่ทุกคนมีส่วนร่วมจากเบื้องล่างเป็นเงื่อนไข สำคัญที่สุดของการพัฒนาที่ยั่งยืน อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต^{๑๐}

หลักการของการพัฒนาแบบยั่งยืน มีอยู่ ๓ หลักการ^{๑๑} คือ

๑) การประเมินค่าสิ่งแวดล้อม คือ การให้ความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมสูงด้วยเหตุผลว่าระบบนิเวศ คือ ระบบที่หล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์ การรักษารัษมชาติ คือ การรักษาคุณภาพชีวิตของมนุษย์

๒) การขยายมิติของกาลเวลา คือ การพัฒนาที่ยั่งยืนเกี่ยวพันกับเรื่องการเมืองไปไกลถึงอนาคตของชนรุ่นหลังเราหรือไปไกลกว่านั้น

๓) ความเสมอภาคและความยุติธรรม คือ การพัฒนาที่ยั่งยืนเน้นการสนองความต้องการของกลุ่มผู้ยากไร้ที่สุดในสังคมและปฏิบัติอย่างยุติธรรมต่อชนรุ่นอนาคต

^๙ มิ่งขวัญ คงเจริญ, “การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชน เพื่อเสริมสร้าง ความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๘.

^{๑๐} ชัยวุฒิ ชัยพันธุ์, *พัฒนาชนบทยั่งยืน*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๔.

^{๑๑} วราภรณ์ ไชยชาติ, *ปัจจัยการบริหารจัดการที่มีผลต่อสัมฤทธิ์ผลของการพัฒนาอย่างยั่งยืนของ กลุ่มเกษตรกรทำนาหนองแปน ตำบลหนองแปน อำเภอกมลาไสย จังหวัด กาฬสินธุ์*, *รายงานการศึกษาอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๕), หน้า ๓๓.

แนวทางการพัฒนายั่งยืนแบบหลายมิติที่เน้น “สังคมแบบยั่งยืน” มีลักษณะ^{๑๒} ดังนี้

- ๑) เป้าหมายสูงสุดอยู่ที่ความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม
- ๒) เหตุของการพัฒนาเพื่อประโยชน์ของมนุษย์ และธรรมชาติ
- ๓) ปรัชญาเบื้องหลัง คือ การเน้นความสำคัญของมนุษย์ผสมผสานกับปรัชญา (Eccentric) ธรรมชาติก็มีความสำคัญเช่นกัน เน้นปรัชญาสิ่งแวดล้อม (Environmental philosophy)
- ๔) หนทางไปสู่เป้าหมาย คือ ต้องจัดระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
- ๕) จริยธรรม ต้องเน้นทางสิ่งแวดล้อมแนวใหม่ โลกทัศน์ใหม่ ค่านิยมใหม่ที่รักธรรมชาติ

๖) รูปแบบการพัฒนา เป็นการพัฒนาเชิงคุณภาพ เน้นหลายมิติ
มาตรการที่มีการพัฒนาขึ้นมา และประยุกต์ไปใช้ในประเทศ ต่างๆ ซึ่งเป็นแนวทางสู่ความยั่งยืน ประกอบด้วย ๔ แนวทาง คือ

- ๑) มาตรการทางเศรษฐกิจ การออกกฎหมายและกฎระเบียบเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม
- ๒) การพัฒนาเกษตรยั่งยืน พร้อมกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
- ๓) การจัดตั้ง และส่งเสริมองค์กรพัฒนาเอกชนเพื่อช่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
- ๔) การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมายถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวสู่ชนบท เพื่อให้เกิดความยั่งยืนทางนิเวศ ทางสังคม ทางวัฒนธรรมและทางเศรษฐกิจพร้อมกันไปโดยดำเนินการโดยชุมชน

๒.๑.๔ กระบวนการพัฒนายั่งยืน^{๑๓}

กระบวนการพัฒนายั่งยืนแยกได้เป็น ๒ ส่วนดังนี้

ระบบการพัฒนาคอน โดยพัฒนาที่ตัวคนเป็นปัจจัยที่กระทำให้เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ด้วยการพัฒนาตัวคนเต็มทั้งระบบ คือ ครบทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา โดยทั้ง ๓ ด้านนั้น มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันการพัฒนาคอนจะต้องทำทั้งหมดจึงจะเป็นการพัฒนาคอนเต็มคน

- ๑) พฤติกรรม พฤติกรรมที่ดีเป็นช่องทางให้จิตใจพัฒนาและช่วยให้ปัญญาออกงาม โดยให้ความพิเศษกับพฤติกรรมเคยชินที่ดีและเกื้อกูลซึ่งจะต้องฝึกแต่เด็ก
- ๒) จิตใจ จิตใจที่มีเจตจำนงที่เป็นตัวชี้้นำกำหนดพฤติกรรมและสภาพจิตที่พอใจมีความสุข ก็ทำให้พฤติกรรมมีความมั่นคง ปัญญาจะทำงานได้ผลและพัฒนาไปได้ ต้องอาศัยสภาพจิตใจที่เหมาะสม

^{๑๒} ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, *สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘).

^{๑๓} ธีรชัย อาป่อง, แนวคิดทฤษฎีการพัฒนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://homorpor.blogspot.com/2001/09/blog-post_26.html [๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๐].

๓) ปัญญา ปัญญาเป็นตัวแก้ปัญหาคือเป็นตัวจัดปรับทุกอย่างทั้งพฤติกรรมและจิตใจให้ลงตัวพอดี และเป็นตัวนำไปสู่จุดหมายแห่งความมีอิสรภาพและสันติสุข จะต้องพัฒนาควบคู่ประสานกันไป และอิงอาศัยการพัฒนาทั้งพฤติกรรมและจิตใจ ใช้ปัญญาบนความไม่ประมาท

ระบบการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยคนที่พัฒนาเต็มระบบนั้นเป็นตัวกลางหรือเป็นแกนกลางด้วย การเป็นปัจจัยตัวกระทำที่ไปประสานปรับเปลี่ยนบูรณาการระบบสัมพันธ์องค์รวมใหญ่สู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและการพัฒนาที่ยั่งยืน จะเกิดขึ้นเมื่อระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้ง ๔ ดำเนินไปด้วยดี โดยทุกส่วนเป็นปัจจัยส่งผลในทางเกื้อกูลกัน และในระบบนี้มนุษย์ในฐานะปัจจัยตัวการที่มีความสำคัญที่สุดที่จะทำให้ภาวะที่พึงประสงค์นี้เกิดขึ้นหรือไม่ โดยจะกล่าวถึงข้อคิดเกี่ยวกับการพัฒนาและการปฏิบัติต่อองค์ประกอบทั้ง ๔ เฉพาะที่เป็นแนวทางพื้นฐานบางประการ

๑) มนุษย์ในฐานะที่เป็นมนุษย์ เป็นหลักที่ควรให้ความสำคัญที่สุด โดยมุ่งให้การศึกษา จัดสรรปัจจัยเกื้อหนุนอื่นๆ เพื่อให้มนุษย์แต่ละชีวิตเจริญงอกงาม เข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ อันจะเป็นปัจจัยไปกระทำต่อระบบสัมพันธ์องค์รวมใหญ่บรรลุจุดหมายแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน และมนุษย์ในฐานะทรัพยากรมนุษย์ คือทุนหรือปัจจัยในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม จึงมีการพัฒนาให้เป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพ มีสุขภาพดี ชยัน อดทน รับผิดชอบ มีความรู้ ฯลฯ พร้อมทั้งจะเป็น กำลังในการพัฒนาที่ยั่งยืน

๒) สังคมระบบต่างๆทางสังคมนั้นเป็นการจัดการรูปแบบในระดับสังคม ต่างสังคมประเทศชาติที่เปิดถึงทั่วกัน จะต้องวางมาตรการร่วมกัน ปกป้องมิให้มีการกดขี่ บีบบังคับ เอารัดเอาเปรียบกัน ไม่ว่าน้อยใหญ่ สังคมควรมีมาตรการพิทักษ์ ป้องกันมิให้คนเบียดเบียนทำลายธรรมชาติแวดล้อม

๓) ธรรมชาติ การมีทัศนคติที่ดีของมนุษย์ต่อธรรมชาตินั้นไม่ควรหยุดมองแค่เลืกมองตนเองแยกต่างหากจากธรรมชาติ แล้วมองตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ แต่ควรจะก้าวต่อไปถึงขั้นแสดงศักยภาพของมนุษย์ในการจัดวางสมมติต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้อำสัทธิต่างๆ กลับมาอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเกื้อกูล ไปเบียดเบียน ทำร้าย เอาเปรียบ ยอมเสียสละให้มากแล้วทำความดีชดใช้หรือจะถือว่ากอบโกยจากเขามากพอแล้ว จะคืนให้แก่ธรรมชาติบ้างก็ได้

๔) เทคโนโลยี การพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่เกื้อกูลไม่ทำลายธรรมชาติ เทคโนโลยีที่ประหยัดพลังงานหรือใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ เทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพผลการผลิตสูงโดยมีของเสียน้อย กำจัดน้ำเสีย กำจัดขยะ เอาของเสียมาเวียนใช้ใหม่ ตลอดจนการวางมาตรการบังคับควบคุม มนุษย์เองจะต้องไม่ประมาทกับการใช้เทคโนโลยี เพราะเทคโนโลยีเป็นเครื่องสนองกิเลสของมนุษย์ จะต้องใช้อย่างมีสติ มิใช่ว่าเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้าแต่มนุษย์กลับเสื่อมลง จะต้องเสพที่คุณค่ามิใช่เสพเพราะตณหา ข้อปฏิบัติต่อองค์ประกอบแต่ละอย่างพอเป็นแนวทางแล้วขั้นที่จะบูรณาการ

ทั้ง ๔ องค์ประกอบเข้าด้วยกันเป็นระบบสัมพันธ์อันเดียว โดยเอาระบบพัฒนาตัวคนมาเป็นองค์แกนกลาง ที่จะทำหน้าที่เป็นปัจจัยตัวกระทำให้สำเร็จเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

สรุปได้ว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืน มีหลักการที่ลักษณะสำคัญ คือ เป็นการพัฒนาที่ดำเนินไป โดยคำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสนองความต้องการในปัจจุบัน โดยไม่ส่งผลเสียต่อความต้องการในอนาคต เป็นการพัฒนาที่คำนึงถึงความเป็นองค์รวม คือ มองว่าการจะทำสิ่งใดต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดกับสิ่งอื่นๆ เช่น หากพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจและการใช้ เทคโนโลยีควบคุมและบงการธรรมชาติมากเกินไป สังคมมนุษย์ ก็อาจถึงกาลอวสานรวดเร็วขึ้น หรือ หากยึดถือการพัฒนาตามแนวทางความยั่งยืนที่ตระหนักว่า สรรพสิ่งเกี่ยวข้องและส่งผลกระทบต่อกัน อย่างซับซ้อนและหลากหลาย สังคมโลกก็จะดำเนินไปด้วยกันระหว่างสรรพสิ่งและตัวมนุษย์ได้อย่าง ยั่งยืนยาวนาน เป็นต้น

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับความยากจน

แนวคิดเกี่ยวกับความยากจน ผู้วิจัยได้ทำการประมวลมาจากแนวคิดของนักวิชาการ โดยจะนำเสนอในประเด็นที่เกี่ยวกับแนวคิด ความหมาย ประเภทและลักษณะ รวมทั้งผลกระทบในการดำรงชีพ ดังรายละเอียดดังนี้

๒.๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับความยากจน

ความยากจน^{๑๔} คือ ความทุกข์ของคนจนสภาพของการดำรงชีวิตของบุคคล ซึ่งมีสาเหตุมาจากหลายๆ ประการดังที่กล่าวมาแล้ว และไม่มีสูตรสำเร็จสำหรับการแก้ไขปัญหาความยากจนสำหรับทุกๆ ประเทศที่กำลังประสบอยู่ แต่ละประเทศจำเป็นต้องมีการวางแผนงานของตนเองที่จะขจัดสาเหตุของความยากจน เช่น ความหิวโหย การไม่รู้หนังสือ ปัญหาบุคคลที่มีรายได้น้อยเพียงพอในการใช้จ่ายเพื่อสนองความต้องการพื้นฐานขั้นต่ำในการดำรงชีวิตและไม่สามารถตอบสนองความต้องการทั้งร่างกายและจิตใจ จนเป็นเหตุให้บุคคลนั้นมีสภาพความเป็น อยู่ต่ำกว่าระดับมาตรฐานที่สังคมวางไว้ (มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน) ดังนั้น ความยากจน ก็คือ สภาวะที่มีความขาดแคลนปัจจัยทางเศรษฐกิจที่จำเป็นขั้นพื้นฐาน เช่น การขาดแคลนเงินตราที่จะนำมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ซึ่งตรงกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า ปัจจัยสี่นั่นเองได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ดังนั้น การดำเนินงานของรัฐบาลในประเทศที่ยากจน จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุน รวมทั้งความช่วยเหลือด้านการเงิน เพราะว่าการต่อสู้กับความยากจน เป็นความรับผิดชอบร่วมกันของทุกๆ ประเทศ จากการศึกษาถึงสาเหตุของปัญหาความยากจนพบว่า เกิดจากการที่คนตก

^{๑๔} พระราชนิพนธ์ วิสาลา ดร. และพระมหานรากร วรเมธี, การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการแก้ปัญหาความยากจนของพระสงฆ์ในจังหวัดอุดรธานี: ศึกษาเฉพาะกรณีพระเทพรัตนมุนี, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๒๓-๒๔.

เป็นทาสของวัตถุนิยม กระแสบริโภคนิยมที่สังคมได้รับ อิทธิพลมาจากสื่อโฆษณาต่างๆ และจากการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี ที่ทันสมัยเกิดขึ้นกับโลก ทำให้ความเจริญทางด้านวัตถุ เกิดขึ้นอย่างมากมาย แต่ด้านจิตใจคนกับไม่ค่อยได้รับการพัฒนา คุณธรรม จริยธรรม และ ศีลธรรม ปัญหาชีวิตในสังคมปัจจุบัน มีสาเหตุมาจากกิเลส ๓ คือ ความโลภ ความโกรธ และความหลง และยังมาจากตัณหา ๓ คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา ที่เป็นรากเหง้านำไปสู่ปัญหาสังคมอีกมากมาย เช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาคอร์รัปชัน และปัญหายาเสพติด เป็นต้น และความยากจนยังเกิดมาจากสาเหตุในเรื่องของหลักกรรมตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ได้แก่ ขนกกรรม กรรมตัวที่มีหน้าที่ทำให้เกิด และเกิดแล้วก็ทำหน้าที่ให้วิบากจิตเกิดขึ้นอีกเราทุกคนที่มีรูปร่างเป็นตัวเป็นตนอันนี้ เราเรียกว่า กัมมัชชรูป คือรูปที่เกิดจากกรรมนั่นเอง เช่น ทำไมบางคน เกิดมาในที่ตระกูลร่ำรวยอุดมสมบูรณ์ บางคนทำไมเกิดมาในครอบครัวที่ยากจน แม้แต่จะหาเช้ากินค่ำ ก็แทบจะไม่พอเลี้ยงชีพของตนได้ บางคนเกิดมาก็มีฐานะต่างๆ สิ่งเหล่านี้แหละ มันเป็นหน้าที่ ของขนกกรรมที่จะกำหนดให้เรา ได้ปฏิบัติและรับวิบากกรรมเช่นนั้น จะเห็นได้ว่าตัวกรรม มีความสัมพันธ์โดยตรงกับการดำเนินชีวิต และเมื่อมีการกำเนิดชีวิตมาแล้ว กรรมยังเป็นตัวกำหนด ทิศทางความเป็นไปของชีวิตอีกด้วย トラบใด ที่มนุษย์ยังมีกิเลสอยู่ เขาย่อมเกิดอีกตรานั้น และย่อมที่จะกระทำความกรรมดีกรรมชั่วได้ตลอดเวลา เหตุ ดี ผลดี เหตุชั่ว ผลชั่ว บุคคลใดทำกรรมไว้เช่นใดย่อมได้รับผลเช่นนั้นเป็นเครื่องตอบแทน ไม่ช้า ก็เร็ว เพียงรอระยะเวลาของกรรมนั้นส่งผลตามเหตุปัจจัย ที่ได้กระทำไว้ เว้นเสียแต่ว่าบุคคลนั้นจะสามารถ ทำกรรมให้เป็นอโหสิกรรมได้ ด้วยการละเว้นจากการ กระทำความชั่วทั้งปวงในอกุศลกรรมบถ ๑๐ ยัง อกุศลให้ถึงพร้อมด้วยการสร้างคุณงามความดีในบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ และการทำจิตใจของตนให้ผ่องแผ้ว ด้วยการฝึกจิตให้บริสุทธิ์ชั่วขณะคือสมาธิ และการทำจิตให้บริสุทธิ์ตลอดไป คือวิปัสสนา ด้วยการ ปฏิบัติตนอย่างมีสติ ไม่ตั้งตนอยู่ในความประมาท อันก่อให้เกิดปัญญา เพื่อนำผู้นั้นไปสู่มรรคผล นิพพาน ตามกาลเวลาอันควร อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนานั้นคือ หากทุกคนมีความ ประพฤติตามหลักธรรมคำสอน ละเว้นความชั่ว ทำความดี เป็นนิจ หรือแม้เพียงรักษาศีล ๕ อย่าง สม่าเสมอ ก็จะเป็นบาทฐานของการไม่ประมาท มีสติสัมปชัญญะ รู้สึกผิดชอบชั่วดี ระลึกตนเองอยู่เสมอว่า สิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ และระวังมิให้ ตนเองตั้งอยู่ในความประมาท จะเกิดความสงบ ความร่มเย็นในจิตใจ ทั้งแก่ตนเอง ครอบครัว ไม่มีใคร เป็นทาสของยาเสพติด นำไปสู่ความเจริญของ สังคม สังคมมีความสุข คนในชาติไม่เดือดร้อน ประเทศชาติมีความเจริญมั่นคง บางท่านเสนอว่าเพียง แค่การกิน อยู่ เป็น หมายถึง กินอยู่ตามแนว พุทธศาสนาก็สามารถแก้ปัญหาความยากจนได้ เหมือนกัน

สรุปได้ว่า ความยากจน คือ ความทุกข์ของคนจนสภาพของการดำรงชีวิตของบุคคล การ ใช้ จ่ายเพื่อสนองความต้องการพื้นฐานขั้นต่ำในการดำรงชีวิตและ ไม่สามารถตอบสนองความต้องการ ทั้ง ร่างกายและจิตใจ สภาวะที่มีความขาดแคลนปัจจัยทางเศรษฐกิจที่จำเป็นขั้นพื้นฐาน เช่น การขาด

แคลนเงินตราที่จะนำมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ซึ่งตรงกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า ปัจจัยสี่นั่นเองได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค จากการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี ที่ทันสมัยเกิดขึ้นกับโลก ทำให้ความเจริญทางด้านวัตถุเกิดขึ้นอย่างมากมาย แต่ด้านจิตใจ คนกับไม่ค่อยได้รับการพัฒนา คนขาดคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม ปัญหาชีวิตในสังคมปัจจุบัน มีสาเหตุมาจากกิเลส ๓ คือ ความโลภ ความโกรธ และความหลง และยังมาจากตัณหา ๓ คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา ที่เป็นรากเหง้านำไปสู่ปัญหาสังคมอีกมากมาย

๒.๒.๒ ความหมายของความยากจน

ความยากจนมิได้หมายความว่าเฉพาะคนจนที่ขาดแคลนเงินตราขาดทุนทางเศรษฐกิจหรือรายได้ ที่ไม่เพียงพอที่จะใช้จ่ายในการยังชีพ และการดำรงชีวิตให้ทัดเทียมกับมาตรฐานทางสังคม การขาดแคลนโอกาส และปัจจัยเอื้ออำนวยต่างๆ อันเป็นผลต่อการปรับเปลี่ยนสถานภาพทางสังคม ขาดสิทธิเสรีภาพ อันจะได้รับตามที่กำหนดแห่งกฎหมายรัฐธรรมนูญ และกฎหมายบ้านเมือง อาจกล่าวได้ว่า สภาวะด้อยโอกาส เป็นปัจจัยเดียวของสถานะความยากจนและความยากจนยังจะมีสาเหตุหลายองค์ประกอบทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ กฎหมาย การขาดการศึกษา ได้รับการศึกษาน้อย การขาดทรัพยากร ขาดที่ดินทำกินหรือที่ดินทำกินมีขนาดเล็ก การขาดการรวมกลุ่ม และไม่มีส่วนร่วมทางการเมือง การขาดข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ในการประกอบอาชีพ รวมทั้งการมีภาระการพึ่งพาสูง และไม่สามารถเข้าถึงบริการของรัฐ และการช่วยเหลือต่างๆ ของรัฐ ซึ่งเป็นสาเหตุ ปัจจัยภายนอกหรือมาจากสาเหตุปัจจัยภายใน จากเหตุของปัจเจกบุคคล เช่น เกียจคร้าน เล่นการพนัน ดื่มสุรา ใช้ยาเสพติด ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ไม่ประหยัด ไม่มีงานทำหรือไม่ยอมทำงาน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาเกี่ยวกับความยากจนทั้งสิ้น ดังนั้นจากการทบทวนความหมายเกี่ยวกับความยากจน มีนักวิชาการได้กล่าวไว้เป็นนิยามต่างๆ ไว้หลากหลายทัศนะ ดังต่อไปนี้

ความหมายของความยากจนตามพจนานุกรมนั้น มีดังนี้ คือ ยาก หมายถึง ความลำบากจน หมายถึง อัดคัดขาดสน ผิดเคือง มีเงินไม่พอยังชีพ นิยมใช้คู่กันเป็นยากจน^{๑๔}

ความยากจน หมายถึง การขาดแคลนและไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นสภาพการณ์ที่มีอยู่ แก่ผู้ใดแล้วย่อมก่อให้เกิดความบกพร่อง และไม่สามารถที่จะดำรงความเป็นอยู่ในทางเศรษฐกิจของตนให้อยู่ในระดับเดียวกับคนอื่นๆ ในหมู่หรือกลุ่มที่ตนอยู่ร่วมกัน ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ผู้นั้นไม่สามารถ ที่จะใช้ประสิทธิภาพทั้งทางร่างกาย และสมองให้เป็นประโยชน์อย่างเต็มที่ ความยากจนตามทัศนะ ทางเศรษฐศาสตร์จึงมีความหมาย ๕ ประการ ดังนี้ คือ

- ๑) ความอึดคัดขาดสนทางเศรษฐกิจ (Economic insufficiency)
- ๒) ความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจ (Economic inequality)

^{๑๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๓๐๐,๙๔๗.

๓) ความขาดแคลน (Deprivation) คือ ขาดแคลนจากสภาพที่เคยเพียงพออยู่แล้ว

๔) ความต้องพึ่งพา (Dependency) หมายความว่า ถ้าอยู่ด้วยตัวเองไม่ต้องพึ่งพาใคร โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ การพึ่งพารัฐแล้วไม่สามารถมีชีวิตอยู่ได้

๕) ความเป็นต้นเหตุของปัญหาสังคม (Dis-economics) คือ ความยากจนก่อให้เกิดปัญหา สังคม ถ้าไม่มีความยากจน ปัญหาสังคมก็จะหมดไป^{๑๖} ในทางเศรษฐศาสตร์นั้นบางทีก็ไม่ได้เลวร้าย หากรู้จักการปรับตัว ดังที่ อี เอฟ ชูมากเกอร์ เคยกล่าวไว้ว่า “พม่าสมัยใหม่นั้นไม่เห็นว่ามี ความ ขัดแย้งระหว่างคุณค่าทางศาสนากับความก้าวหน้าทางเศรษฐศาสตร์ สุขภาพทางจิตวิญญาณกับความ กินดีอยู่ดีทางวัตถุมิได้เป็นศัตรูกัน หากแต่เป็นพันธมิตรโดยธรรมชาติ^{๑๗}”

ความยากจน คือ ภาวะความขัดสนทางเศรษฐกิจ และบุคคลที่ไม่สามารถจัดสรร หรือแสวงหาสิ่งที่จะนำมาบำบัดความต้องการของคนทั้งร่างกายและจิตใจได้ และเป็นสาเหตุให้ บุคคลนั้น ีความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจต่ำกว่ามาตรฐานการครองชีพที่สังคมกำหนดไว้^{๑๘} เป็นภาวะ ความขัดสนทางเศรษฐกิจ และบุคคลที่ไม่สามารถจัดสรร หรือกระจายรายได้ โดยภาครัฐต่อ ประชาชนอย่างพอเพียงหรือแสวงหาสิ่งที่จะนำมาบำบัดความต้องการของคนทั้งร่างกาย และจิตใจได้ และเป็นสาเหตุให้บุคคลนั้นมีความเป็น อยู่ทางเศรษฐกิจต่ำกว่ามาตรฐานการครองชีพที่สังคมกำหนดไว้พิจารณาได้จากสถิติแห่งชาติว่าด้วยเรื่องของรายได้และรายจ่ายในครัวเรือนในแต่ละปีของประชาชนไทยซึ่งจะมีรายละเอียดครอบคลุมและประเมินความยากจนของสังคมไทยว่าแต่ละปีเป็นไปอย่างไร

ความยากจน คือ สภาพของการดำรงชีวิตของบุคคล ซึ่งมีรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย และไม่สามารถบำบัดความต้องการทั้งทางร่างกายและจิตใจจนเป็นเหตุให้บุคคลนั้น มีสภาพความเป็นอยู่ต่ำกว่าระดับมาตรฐาน ที่สังคมวางไว้^{๑๙} เป็นสภาพการครองชีพที่ต่ำกว่ามาตรฐานขั้นต่ำที่กำหนดไว้ในภาวะโภชนาการ สุขภาพอนามัย และที่พักอาศัย ความยากจนจึงมี ๒ ประเภท คือ

ความยากจนอย่างสุดๆ (absolute poverty) หมายถึง การที่ผู้คนมีระดับการครองชีพต่ำ ดำรงชีพอยู่ได้อย่างแร้นแค้น ยากแก่การรักษาสุขภาพทางชีวิต และความยากจนแบบเปรียบเทียบ (relative poverty) คือ การที่ถูกจัดว่ายากจนเมื่อเปรียบเทียบกับคนอื่นในสังคมที่มีฐานะดีกว่า

^{๑๖} ประสาท หลักศิลา, **สังคมวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา, ๒๕๔๐), หน้า ๒๑๑.

^{๑๗} wa The New Burma (Economics and Social Board, **Government of the Union of Burma**, 1954 อ้างถึงใน อี เอฟ ชูมากเกอร์, เล็กนั้นงาม, วีระสมบุรณ์ แบล (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิเด็ก, ๒๕๔๔), หน้า ๖๒.

^{๑๘} กมล ทองธรรมชาติ และอานนท์ อาภาภิรมย์, **สังคมไทย**, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอักษรเจริญทัศน์ จำกัด, ๒๕๒๐), หน้า ๖-๗.

^{๑๙} สุพัตรา สุภาพ, **ปัญหาสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๖, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๕๒), หน้า ๘๒.

สรุปได้ว่า ความยากจน หมายถึง ความลำบาก อดคัดขัดสน ขาดแคลนและไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นสภาพการณ์ที่มีอยู่แก่ผู้ใดแล้วย่อมก่อให้เกิดความบกพร่องไม่สามารถจัดสรร หรือแสวงหาสิ่งที่จะนำมาบำบัดความต้องการของคนทั้งทางร่างกายและจิตใจได้ เป็นสาเหตุให้บุคคลนั้นมีความเป็นอยู่และสภาพการครองชีพที่ต่ำกว่ามาตรฐานขั้นต่ำที่กำหนดไว้ในภาวะโภชนาการ สุขภาพอนามัย และที่พักอาศัย ซึ่งตรงกับสิ่งที่พระพุทธศาสนาเรียกว่า ปัจจัย ๔ นั้นเอง

๒.๒.๓ ประเภทและลักษณะความยากจน

ประเภทและลักษณะของความยากจนแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ^{๒๐}

๑) ความยากจนที่แต่กำเนิด ความยากจนลักษณะนี้อธิบายได้ว่า เป็นความยากจนที่เกิดจาก บิดามารดา ปู่ย่า ตายาย มีฐานะยากจนขัดสนในปัจจุบัน ๔ เมื่อเกิดมาก็ต้องเป็นคนยากจนตามบรรพบุรุษ เช่น การเกิดมาในครอบครัวที่อยู่ในชุมชนแออัด หรือครอบครัวต้องอพยพ ที่ต้องโยกย้ายถิ่นฐาน ครอบครัวที่มีความรู้มีโอกาสน้อยในเรื่องของความก้าวหน้าในการหาเลี้ยงชีพ

๒) ความยากจนที่เกิดภายหลัง ความยากจนลักษณะนี้ เป็นความยากจนที่เกิดจากเหตุปัจจัย ที่เกิดขึ้นภายหลังจากเดิมฐานะครอบครัวมีความเป็นอยู่ที่ดีหรือค่อนข้างดี มีทรัพย์สินมากมาย แต่ภายหลังต้องประสบกับเหตุปัจจัยบางประการที่ทำให้ต้องยากจนลง เช่น ประสบความล้มเหลวทางธุรกิจการค้าขาย การลงทุนต่างๆ ความล้มเหลวจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ (ฟองสบู่แตก) หรือประสบภัยธรรมชาติทั้งอุทกภัย วาตภัย อัคคีภัย ธรณีพิบัติภัย ทำให้ประสบปัญหาความยากจนที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ หรือเป็นเพราะความประพฤติดส่วนตัวของบุคคล หรือสมาชิกในครอบครัว ซึ่งเป็นความยากจนที่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เช่น ความยากจนที่เกิดจากความเกียจคร้าน ไม่ขยันทำมาหากิน ชอบสุขสบายหรือการใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยสุรุ่ยสุร่าย ใช้จ่ายเกินตัวไม่สมเหตุผล การใช้จ่ายตาม แฟชั่น การใช้จ่ายโดยผ่านบัตรเครดิต ซึ่งใช้กันแพร่หลายในปัจจุบัน ที่บางคนถึงกับล้มละลาย เพราะความสะดวกสบายในการใช้บัตรเครดิต และใช้เงินเพลินไม่ได้คิดถึงว่า เมื่อถึงคราวชำระหนี้จะมีเงินพอใช้หนี้ได้หรือไม่ ทำให้เกิดความประมาทในการใช้เงิน และเดือดร้อนในที่สุด

นอกจากนี้ บางคนต้องยากจนเพราะการหลงติดอยู่ในอบายมุข ซึ่งพบได้หลายรูปแบบในปัจจุบัน ทั้งในเรื่องของเกมส์โซเชียล การซื้อหวยบนดิน การเล่นการพนันฟุตบอล ซึ่งไม่ว่าจะเป็นอบายมุขในรูปแบบใดๆ ก็ตาม เมื่อเทียบเคียงกับพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ก็จัดอยู่ในอบายมุข ๕ และอบายมุข ๖ นั้นเอง

สรุปได้ว่า ประเภทและลักษณะความยากจน แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทหลัก คือ ความยากจนที่แต่กำเนิดเป็นความยากจนที่เกิดจากบิดามารดา ปู่ย่า ตายาย มีฐานะยากจนขัดสนในปัจจุบัน ๔ เมื่อเกิดมาก็ต้องเป็นคนยากจนตามบรรพบุรุษ

^{๒๐} พระอุทิศ อภิวิโร, “การศึกษาหลักพุทธธรรมเพื่อแก้ปัญหาชีวิตและเศรษฐกิจ” วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๕๗, หน้า ๓๓.

ความยากจนที่เกิดภายหลังมีความเป็นอยู่ที่ดีหรือค่อนข้างดี มีทรัพย์สินมากมาย แต่ภายหลัง ต้องประสบกับเหตุปัจจัยบางประการที่ทำให้ต้องยากจนลง เช่น ประสบความล้มเหลวทางธุรกิจ การค้าขาย บางคนต้องยากจนเพราะการหลงติดอยู่ในอบายมุข ทั้งในเรื่องของเกมชิงโชค การซื้อหวยบนดิน การเล่นเกมพนันฟุตบอล เมื่อเทียบเคียงกับพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ก็จัดอยู่ใน อบายมุข ๔ และอบายมุข ๕

๒.๒.๔ สาเหตุของความยากจนของเกษตรกร^{๒๑}

สาเหตุของความยากจนของเกษตรกรสามารถแบ่งได้เป็น ๒ แนวทาง ใหญ่ๆ คือ

๑) สาเหตุจากปัจจัยภายใน ได้แก่ การมีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพต่ำ เนื่องจากการขาดโอกาสในการศึกษาและพัฒนาทักษะต่างๆ รวมทั้งการขาดโอกาสในการรับรู้ข้อมูล ข่าวสารที่เป็นประโยชน์ นอกจากนี้ การมีปัญหาสุขภาพ และการมีภาระในการเลี้ยงดูครอบครัวที่มีขนาดใหญ่ ประกอบกับการมีทรัพย์สินและที่ดินในการทำกินน้อย ปัจจัยเหล่านี้ ล้วนเป็นสาเหตุ ภายในบุคคลที่ทำให้บุคคลกลายเป็นคนจนได้

๒) สาเหตุจากปัจจัยภายนอก ได้แก่ นโยบายการพัฒนาที่ไม่สมดุลของภาครัฐ ที่เน้นพัฒนาเมืองมากกว่าพัฒนาชนบท หรือการพัฒนาชนบทที่เน้นแต่ทุนทางกายภาพโดยขาดการส่งเสริมทุนทางสังคม เน้นการส่งเสริมอุตสาหกรรมมากกว่าการเกษตร เน้นการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ เพื่อการพาณิชย์โดยไม่ได้คำนึงถึงความยั่งยืน เน้นเป้าหมายการเจริญเติบโต ทางด้านเศรษฐกิจมากกว่าการกระจายรายได้เน้นการเปิดประเทศมากเกินไปในขณะที่ยังไม่มีมาตรการรองรับผลกระทบในด้านต่างๆ ที่ดีพอกระบวนการทางกฎหมายที่เป็นตัวสร้างความเหลื่อมล้ำในสังคม และระบบราชการไม่เอื้อต่อการแก้ปัญหา ความยากจนทั้งในแง่ขั้นตอนในการปฏิบัติงานที่ซับซ้อนและล่าช้า รวมไปถึงความซ้ำซ้อนของหน่วยงานต่างๆ ในขั้นตอนการปฏิบัติการ ตลอดจนความไม่สอดคล้อง กันของแผนงานและงบประมาณในระดับต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยหลักจากภายนอก ที่เป็นสาเหตุ ทำให้เกิดปัญหาความยากจนและซ้ำเติมคนจนมากขึ้น

สรุปได้ว่า สาเหตุของความยากจนของเกษตรกร แบ่งเป็น ๒ แนวทาง คือ สาเหตุจากปัจจัยภายใน ได้แก่ การมีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพต่ำ เนื่องจากการขาดโอกาสในการศึกษาและพัฒนาทักษะต่างๆ การมีภาระในการเลี้ยงดูครอบครัวที่มีขนาดใหญ่ การมีทรัพย์สินและที่ดินในการทำกินน้อย และสาเหตุจากปัจจัยภายนอกนโยบายการพัฒนาที่ไม่สมดุลของภาครัฐระบบราชการไม่เอื้อต่อการแก้ปัญหาความยากจน ตลอดจนความไม่สอดคล้องกันของแผนงานและงบประมาณ

^{๒๑} ไพฑูรย์ ทองทรัพย์, “การสร้างอาชีพเสริมจากวัสดุท้องถิ่นที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชน ตำบลลุดู่ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดอุดรธานี”, *วิทยานิพนธ์*, (สถาบันวิจัยและพัฒนา: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, ๒๕๕๓).

๒.๒.๕ ปัญหาความยากจนมีผลกระทบในการดำรงชีพ

ความยากจนส่งผลต่อบุคคลและสังคมในหลายลักษณะ ดังนี้^{๒๒}

๑) ความยากจนก่อให้เกิดความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ การที่สังคมใดมีคนจนอยู่เป็นจำนวนมากจะเป็นปัญหาในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ตลอดจนขาดการลงทุนภายในประเทศ และการลงทุนที่มาจากต่างประเทศ ซึ่งผลจากการลงทุนก็มาจากประชาชนไม่มีรายได้ การฝากออมทรัพย์ในธนาคารก็ไม่มี ทำให้ประเทศชาติและชุมชนไม่มีการพัฒนา ไม่มีความสะดวกสบาย เป็นต้น

๒) ความยากจนก่อให้เกิดปัญหาสังคม ความยากจนเป็นเหตุทำให้ประชาชนประกอบอาชีพที่ไม่สุจริตเพิ่มขึ้น จิตเกิดความโลภ โกรธ หลง (โลภะ โทสะ โมหะ) คิดไปในทางที่จะกระทำความชั่ว กระทำผิดกฎหมาย และผิดศีลธรรม ก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรม ปัญหาคอร์รัปชัน ปัญหา ยาเสพติด การค้าของเถื่อน ปัญหาทางการศึกษา ปัญหาโสเภณี ปัญหาอบายมุขต่างๆ นอกจากนั้นยังอาจมี ส่วนสัมพันธ์กับปัญหาพฤติกรรมเบี่ยงเบนทำให้เกิดคดีความ ผิดกฎหมายเพิ่มขึ้น

๓) ความยากจนเป็นผลต่อสุขภาพจิตใจของบุคคล ในปัจจุบันมีประชาชนจำนวนมากไม่น้อยในเมืองใหญ่ๆ ที่ประสบกับความยากจน ไม่สามารถทำงานได้ จนทำให้เกิดผลกระทบทางจิตใจอย่างรุนแรง ก่อให้เกิดความท้อถอยหวาดระแวง อิจฉาริษยา มองโลกในแง่ร้าย ซึ่งจะมีผลต่อบุคลิกภาพๆ ของบุคคล

๔) ความยากจนมีผลต่อคุณภาพชีวิต ความยากจนมีผลกระทบโดยตรงต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน ทั้งในด้านภาวะโภชนาการ สภาพความเป็นอยู่โดยเฉพาะปัจจัยที่จำเป็นขั้นพื้นฐานสำหรับ มนุษย์อันได้แก่ปัจจัย ๔

สรุปได้ว่า ปัญหาความยากจนมีผลกระทบในการดำรงชีพ ได้ดังนี้ คือ การที่สังคมใดมีคนจนอยู่เป็นจำนวนมากจะเป็นปัญหาในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ตลอดจนขาดการลงทุนภายในประเทศ และการลงทุนที่มาจากต่างประเทศเป็นเหตุทำให้ประชาชนประกอบอาชีพที่ไม่สุจริตเพิ่มขึ้น จิตเกิดความโลภ โกรธ หลง คิดไปในทางที่จะกระทำความชั่ว กระทำผิดกฎหมาย และผิดศีลธรรม ก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรม ปัญหาคอร์รัปชัน ปัจจุบันมีประชาชนจำนวนมากไม่น้อยที่ประสบกับความยากจน จนทำให้เกิดผลกระทบทางจิตใจอย่างรุนแรง มีผลกระทบโดยตรงต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนทั้งในด้านภาวะโภชนาการ สภาพความเป็นอยู่

^{๒๒} ไพฑูรย์ ทองทรัพย์, “การสร้างอาชีพเสริมจากวัสดุท้องถิ่นที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชน ตำบลตุลุด อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดอุดรธานี”, วิทยานิพนธ์, หน้า ๒๓.

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง

แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งพาตนเอง ผู้วิจัยได้ทำการประมวลมาจากแนวคิดของนักวิชาการ โดยจะนำเสนอในประเด็นที่เกี่ยวกับแนวคิด ความหมาย องค์ประกอบและลักษณะ ดังรายละเอียด ดังนี้

๒.๓.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง

แนวคิดการพึ่งพาตนเอง (Self-reliance) ถือว่าเป็นสิ่งที่เป็นพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนที่มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้แนวคิดการพึ่งพาตนเองได้รับการกำหนดเป็นวาทกรรมของการพัฒนาชุมชนและยังมีความสัมพันธ์กับแนวคิดการช่วยเหลือตนเอง (Self-help) การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Mutual help) และการพัฒนาชนบทด้วย แนวคิดการพึ่งพาตนเองให้ความสำคัญต่อการที่ประชาชน สามารถริเริ่มหรือพัฒนาใช้ทรัพยากรของท้องถิ่นด้วยตัวของตัวเอง อาจกล่าวได้ว่าแนวคิดการพึ่งพาตนเองได้รับการยอมรับเป็นอย่างมากในฐานะที่เป็นกลวิธีใหม่ต่อการพัฒนาชุมชน ในการพัฒนาชุมชนของประเทศแถบแอฟริกาที่เห็นว่าแนวคิดการพึ่งพาตนเองมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในฐานะทำให้เกิดขับเคลื่อนไปสู่การมีชีวิตที่ดีกว่า^{๒๓} และการพึ่งพาตนเองได้ในชุมชนยังช่วยการแบ่งเบาภาระของรัฐบาล แนวคิดการพึ่งพาตนเองว่าเป็นการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของการใช้ทรัพยากรที่แต่ละประเทศมีอยู่ ทั้งยังเกี่ยวข้องกับประชากรในเรื่องศักยภาพที่จะพัฒนาของค่านิยมทางวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี ดังนั้นชุมชนต่างๆ และประชาชนจะกำหนดการใช้ความต้องการ ค่านิยม และความปรารถนาของตนเองเป็นหลัก^{๒๔} ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของธนาคารโลกที่ระบุว่า การพัฒนาที่ นำไปสู่ความยั่งยืนของสังคมและสภาพแวดล้อมจำเป็นที่จะต้องนำค่านิยม ประเพณี และวัฒนธรรมของประชาชนในสังคมหรือประเทศมาใช้ให้เกิดประโยชน์^{๒๕}

แนวคิดการพึ่งตนเอง ๕ ด้านคือ

๑) การพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี (technological self - reliance) หมายถึง การมี ปริมาณและคุณภาพของเทคโนโลยีทางวัตถุ เช่น เครื่องมือ เครื่องจักรกล และเทคโนโลยีทางสังคม เช่น การวางแผนโครงการ การจัดการ มนุษยสัมพันธ์ เป็นการรู้จักใช้อย่างมีประสิทธิภาพ การบำรุงรักษา

^{๒๓} C.C. Fonchingons, and L.N. Fonjong, *The Concept of Self-Reliance in Community Development Initiatives in the Cameroon Grass fields*, Geolournal, (57 (May) : 83-94, 2002), p.84.

^{๒๔} R. Preiswerk, *Sources of Resisting to Local Self-Reliance*, In a Strategy for Development, Gatting J. et al, eds. (London : Bogle-L' overture Publications, 1980), p.13.

^{๒๕} J.Galtung, *Self-Reliance a Strategy for Development*, (London: Boyle | Overture Publication Ltd, 1980), p.43.

ให้คงสภาพที่อยู่เสมอ เพื่อใช้งานเทคโนโลยีซึ่งหมายรวมถึงของสมัยใหม่และของดั้งเดิมของท้องถิ่นที่เรียกว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” (folk wisdom) ด้วย

๒) การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ (economic self-reliance) หมายถึง ความสามารถในการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจที่มีความมั่นคงสมบูรณ์พูนสุขพอสมควรและให้เกิดความสมดุลระหว่างอุปสงค์และอุปทาน จุดสมดุลอยู่สูงพอสมควรถึงขั้นสมบูรณ์พูนสุขดังกล่าว

๓) การพึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ (natural resource self-reliance) ซึ่งหมายถึง สิ่งใดๆ ที่มีอยู่โดยธรรมชาติในชุมชนหรือสามารถหามาได้จากธรรมชาติ มีความสามารถในการใช้ ประโยชน์ และรักษาธรรมชาติให้ดำรงอยู่ ไม่ให้เสื่อมสลายไป

๔) การพึ่งตนเองได้ทางจิตใจ (psychological self-reliance) หมายถึง การที่สภาพจิตใจที่กล้าแข็งพร้อมที่จะต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคในการหาเลี้ยงชีพ การพัฒนาชีวิตให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นใน การปกครองตนเอง ในการป้องกันกิลเลศตันทา ไม่ให้โลภ โกรธ หลง หรืออยากได้ อยากมี จนเกินความสามารถของตนเอง

๕) การพึ่งตนเองได้ทางสังคม (social self-reliance) หมายถึง สภาพการณ์ที่กลุ่มคนกลุ่มหนึ่งมีความเป็นปึกแผ่นเหนียวแน่น มีผู้นำที่มีประสิทธิภาพ สามารถนำกลุ่มคนเหล่านี้ปฏิบัติหน้าที่ หรืออาจขอความช่วยเหลือจากภายนอกได้ เป็นกลุ่มที่มีความรู้ความสามารถระดับหนึ่ง ติดต่อกันด้วยดีสม่ำเสมอ^{๒๖}

แนวคิดดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น สอดคล้องกับแนวคิดของ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ซึ่งได้กล่าวไว้เหมือนกันว่า การพึ่งตนเอง ประกอบไปด้วยปัจจัยสำคัญ ๕ ด้าน หรือ TERMS ซึ่งประกอบด้วย Technology, Economic, Resource, Mental and Socio-Cultural มีรายละเอียดดังนี้

การพึ่งตนเองทางเทคโนโลยี (T) หมายถึง ความสมดุลระหว่างความต้องการเทคโนโลยีพื้นฐานกับการสนองความต้องการเทคโนโลยีพื้นฐานหรือความสมดุลระหว่างเทคโนโลยีสมัยใหม่กับเทคโนโลยีเก่า คำว่า เทคโนโลยี เป็นได้ทั้งเทคโนโลยีที่เป็นวัตถุ (Material) เช่น เครื่องมือ เครื่องจักร ไถ เกวียน พันธุ์พืช ปุ๋ย และเทคโนโลยีที่ไม่ใช่วัตถุ (Non-Material) เช่น ความรู้ ความชำนาญ ภาวะผู้นำ การจัดการ การวางแผน การให้คำปรึกษา การให้กำลังใจ ความเมตตา ความช่วยเหลือเกื้อกูล ความกล้า ความรู้จักพอ

การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของชุมชนชนบท (E) หมายถึง ความสมดุลระหว่างรายได้กับรายจ่ายของชุมชนชนบท หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ความพออยู่พอกินของชาวชุมชน มีรายได้พอกับ

^{๒๖} เศรษฐกิจพอเพียง โครงการพระราชดำริ, **หลักการพึ่งพาตน**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://sites.google.com/site/unpan6223/home/hlak-kar-phungpha-tn> [๒๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

รายจ่าย ไม่มีหนี้สินชนิดที่ไม่อาจชดใช้คืน สามารถมีหนี้สินจากการลงทุนเพื่อการเกษตรกรรมหรือธุรกิจได้ คำว่า ชุมชนชนบท หมายถึง หมู่บ้านนอกเขตเทศบาล

การพึ่งตนเองทางทรัพยากรธรรมชาติ (R) หมายถึง ความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกใช้ไปและการทดแทน นั่นคือการมีทรัพยากรธรรมชาติที่จำเป็นในชีวิตไว้ใช้ แต่ไม่ใช้มากเกินไปจนเกินดุล หรือทำให้เสียดุล รักษาธรรมชาติให้คงความหลากหลาย (Biodiversity) ได้ไว้ให้มากที่สุด คำว่า ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สิ่งที่มีหรือเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น พื้นดิน หิน แร่ธาตุ น้ำ ป่า สัตว์ รวมทั้งมนุษย์ส่วนที่เป็นสัตว์

การพึ่งตนเองทางจิตใจ (M) หมายถึง ความสมดุลหรือความมั่นคงของจิตใจซึ่งมีลักษณะกล้า แข็ง มีพลัง สามารถสู้กับความยากลำบาก หรือปัญหาใดๆ ได้ จิตใจเป็นคุณสมบัติของบุคคลแต่ละคน

การพึ่งตนเองทางสังคม (S) หมายถึง ความสมดุลหรือความมั่นคงแข็งแรงของกลุ่มคน ครอบครัว ชุมชน หรือองค์การสังคมใดๆ ในสังคม ซึ่งความเข้มแข็งของหน่วยสังคมเหล่านี้จะทำให้หน่วยสังคมแต่ละหน่วยมีพลังกล้าแข็งสามารถผจญกับงานใหญ่งานยาก หรืออุปสรรคต่างๆ ได้ คำว่า สังคม ย่อมจะต้องหมายความว่ารวมถึงวัฒนธรรม ซึ่งคือ กฎ ระเบียบของสังคม ที่คนในสังคมจะต้องยึดถือปฏิบัติตาม

นอกจากนี้ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ยังได้กล่าวอีกว่า การที่ชุมชนจะพึ่งตนเองได้ใน TERMS ทั้ง ๕ ด้านนี้ อย่างมีประสิทธิภาพนั้น จะต้องมีการสร้างขีดความสามารถของชุมชน โดยปฏิบัติตามแนวคิดขององค์ความรู้ (BAN) ๓ ประการ คำว่า BAN ย่อมาจาก Balance, Ability และแต่ละองค์ประกอบ มีความหมายว่าเริ่มด้วย Balance (B) การมีสมดุล หมายความว่า ในการสร้างความสามารถพึ่งตนเองได้ของชุมชนชนบทนั้น TERMS Networkingแต่ละตัวจะต้องรักษาสมดุลของตัวเองได้ ได้แก่ เทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ และสังคม หรือพูดง่ายๆ ว่าต้องมีความมั่นคงแข็งแรงในปัจจัยเหล่านั้น ยิ่งกว่านั้น ความสมดุลยังจะต้องเกิดขึ้นระหว่างTERMS ทั้ง ๕ ตัวด้วย มิเช่นนั้นก็จะไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ประการต่อมา คือ Ability (A) ความสามารถ มีความหมาย ๒ ตอน ตอนแรกหมายถึงกระบวนการเสริมสร้างความสามารถ การพึ่งตนเองได้ในด้านต่างๆ ของTERMS ทั้ง ๕ ตัว ของชุมชนให้มีระดับสูงขึ้นเรื่อยๆ ตอนที่ ๒ คือความสามารถในการจัดการชุมชน (Community Management)เช่น จัดการให้เกิดความสมดุลของปัจจัยต่างๆ ที่ช่วยให้ชุมชนพึ่งตนเองได้เป็นต้น ประการที่ ๓ คือ Networking (N) การสร้างเครือข่ายเพื่อการพึ่งตนเอง โดยสาระ การสร้างเครือข่าย ก็คือ การพึ่งพาอาศัยกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในด้านต่างๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ การสร้างเครือข่ายทำให้ทำได้ทั้งโดยชุมชนเอง เช่น ระหว่างกลุ่มสังคม อาทิ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มคลังยา กลุ่มหนุ่มสาวและระหว่างหมู่บ้านกับนอกบ้าน เช่น

หน่วยงานราชการ ร้านค้า สมาคมธุรกิจ องค์การอาสาพัฒนาสถาบันวิจัย หนังสือพิมพ์ หรือนักการเมือง เป็นต้น ความคุ้นเคยจากการติดต่อกันมานาน ย่อมช่วยเหลือเกื้อกูลกันง่ายขึ้น

การที่ชุมชนจะพึ่งตนเองได้นั้น จะต้องอาศัยทุนทางสังคมที่ส่งเสริมถึงความเข้มแข็งของชุมชน ว่า มีเงื่อนไขที่สำคัญ ดังนี้

๑. ระบบคุณค่า อุดมการณ์ ความเชื่อ ที่อยู่บนพื้นฐานของการเคารพบนอบต่อธรรมชาติ หรือกำหนดตนเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เช่น ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปกป้องธรรมชาติ ที่ทำให้ชุมชนยังคงดำรงรักษาธรรมชาติอย่างหนักแน่น ความสมถะ สันโดษที่เป็นรากฐานทางพุทธศาสนา จิตสำนึกในการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น

๒. ภูมิปัญญาท้องถิ่นและกระบวนการเรียนรู้ ที่ชุมชนสรรค์สร้างและสั่งสมมาเพื่อการดำรงชีพ เช่น ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม หมอพื้นบ้าน การจัดการทรัพยากร ศิลปหัตถกรรมการอยู่อาศัย ซึ่งภูมิปัญญาของชุมชน มีแง่มุมรายละเอียดที่น่าสนใจ รวมถึงประสบการณ์ของชุมชนในการแก้ปัญหาของชุมชนที่ผ่านมา

๓. ผู้นำทางปัญญาของชุมชน หรือปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีภูมิปัญญาในการดำรงชีพ และมีบทบาทในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เช่น ผู้อาวุโส พระ หมอพื้นบ้าน ผู้นำเกษตร ฯลฯ

๔. โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นแนวราบ ซึ่งเอื้อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

๕. ระบบกรรมสิทธิ์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน หรือสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร เป็นการควบคุมให้ชุมชนใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม เป็นธรรม

๖. สถาบันชุมชน ได้แก่ กฎ จารีต ประเพณี วัฒนธรรม จิตสำนึกร่วม รวมถึงกระบวนการควบคุมให้ชุมชนดำเนินไปตามระบบคุณค่าและระบบคิดที่เป็นอยู่

๗. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งแตกต่างกันไปตามสภาพของระบบนิเวศ และเงื่อนไขทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง อันก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และก่อให้เกิดความเข้มแข็งของสังคมโดยรวม

๘. การมีกลุ่ม องค์การที่ดำเนินกิจกรรมสาธารณะในภาคประชาคม เช่น องค์การชุมชน เครือข่ายประชาชน องค์การพัฒนาเอกชน กลุ่มวิชาชีพ นักวิชาการที่ดำเนินกิจกรรมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในประเด็นต่างๆ^{๒๗}

^{๒๗} อำภา จันทราภาศ, ทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน, (เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖-๑๗, อ้างถึงใน วิชัย รูปขำดี และสังคม คุณคณากรสกุล, “โครงการสร้างสรรค์พลังแผ่นดิน: กรณีศึกษาเกษตรกรรมยั่งยืน”, รายงานการวิจัย, (ศูนย์บริการวิชาการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘.

สรุปได้ว่า การพึ่งตนเอง คือ การพัฒนาที่ยั่งยืน มีแนวทางที่จะทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะการที่ประชาชนในชุมชนมีศักยภาพในการบริหารจัดการด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมให้มีความสมดุลและความยั่งยืน สามารถพึ่งตนเองได้ รวมถึงมีองค์กรชุมชนเป็นองค์กรหลักในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน มีส่วนช่วยเสริมสร้างให้ชุมชนเข้มแข็งสามารถที่จะพึ่งตนเองได้ต่อไปในอนาคต

๒.๓.๒ ความหมายของการพึ่งพาตนเอง

ตามหลักพระพุทธศาสนาได้กล่าวไว้ว่า อัตตา หิ อัตตโน นาโถ ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน เป็นคำสอนให้เราพึ่งพาตนเองก่อนที่จะไปพึ่งพาผู้อื่นนั้น แนวคิดในเรื่องการพึ่งตัวเอง เป็นวิถีทางเดียวเท่านั้นที่จะทำให้ตัวเราและชุมชนอยู่รอดได้อย่างยั่งยืน

จากการทบทวนความหมายเกี่ยวกับการพึ่งพาตนเอง มีนักวิชาการได้กล่าวไว้เป็นนิยามต่างๆ ดังต่อไปนี้

การพึ่งตนเอง หมายถึง ลักษณะของสังคมที่สามารถอยู่ได้โดยที่ประชาชนในชุมชนนั้นมีความสุขตามอัตภาพ โดยนัยนี้ การพึ่งตนเองจึงไม่ใช่การที่สังคมดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยวโดยไม่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับประเทศอื่นๆ อีกทั้งแบบแผนของการพึ่งตนเองก็ย่อมมีได้หลากหลาย แล้วแต่ความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของแต่ละประเทศ การพัฒนาอย่างพึ่งตนเองก็คือการลงทุนด้วยการระดมทรัพยากรทั้งหมดที่มีอยู่ในประเทศ และที่สำคัญที่สุด ก็คือทรัพยากรบุคคลในประเทศนั่นเอง คำถามที่ว่า ประเทศหนึ่งๆ สามารถพัฒนาอย่างพึ่งตนเองได้หรือไม่ ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่เราได้ตั้งมาตรฐาน หรือระดับของการพึ่งตนเองไว้อย่างไร มาตรฐานดังกล่าวควรจะสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางสังคมการเมืองและวัฒนธรรมของประเทศนั้นๆ^{๒๘}

การพึ่งตนเอง หมายถึง ความสามารถของคนที่จะช่วยเหลือตนเองให้ได้มากที่สุด โดยไม่พึ่งพาคนอื่นมากเกินไป มีความสมดุล ความพอดีในชีวิต เป็นสภาวะทางกายที่สอดคล้องกับสภาวะทางจิตที่เป็นอิสระ มีความพอใจในชีวิตที่เป็นอยู่ มีสิ่งจำเป็นปัจจัยสี่พอเพียง เป็นความพร้อมของชีวิต ทั้งร่างกายและจิตใจ^{๒๙}

การพึ่งตนเอง ได้แก่

๑. เป็นความสามารถที่เป็นตัวของตัวเองในทางความคิด โดยมีทักษะการมองปัญหาต่างๆ การตัดสินใจด้วยตนเอง

๒. ในการตัดสินใจดำเนินการโดยสถาบันชุมชน หรือองค์กรชุมชนเพื่อประโยชน์ของชุมชนทั้งในด้านการแก้ปัญหา และในด้านการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน

๓. เป็นการพึ่งตนเองที่ไม่นำไปสู่การพึ่งพา เป็นการพึ่งพาอาศัยกันอย่างรู้เท่าทัน

^{๒๘} สุเมธ ตันติเวชกุล, ปัจจัยทางสังคมกับการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของไทย, หน้า ๒๑๔.

^{๒๙} เสรี พงศ์พิศ, 900 ร้อยคำที่ควรรู้, (กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทยการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๗.

๔. กรอบการมองจะต้องไม่มุ่งแข่งขันกัน หรือไม่มุ่งครอบงำเหนือกว่า แต่เป็นการสู่ความเป็นไทต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน^{๓๐}

การพึ่งตนเอง หมายถึง การรู้จักหารายได้ หาทรัพยากรไว้เลี้ยงตนเอง โดยไม่เป็นภาระแก่คนอื่น แม้ระหว่างเป็นเด็กและต้องพึ่งพาผู้ใหญ่ก็ตาม ซึ่งเป็นการรู้จักสร้างตัว สร้างอนาคต หากใครรู้จัก ช่วยตนเองแล้ว คนๆ นั้น จะเป็นบุคคลที่ไม่ทอดยถ่ต่ออุปสรรคต่อความลำบาก^{๓๑}

การพึ่งตนเอง หมายถึง การที่ชุมชนมีความสามารถที่จะดำเนินโครงการและลงทุนดำเนินกิจการได้ด้วยตนเอง เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ท้องถิ่น และยังหมายถึงสมาชิกของชุมชน หรือชาวบ้านสามารถช่วยเหลือตนเองและมีขีดความสามารถที่จะแก้ปัญหา หรือสนองความต้องการของตนเอง และชุมชนได้มากขึ้น รวมทั้งสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองได้อย่างเหมาะสม^{๓๒}

สรุปได้ว่า การพึ่งตนเอง หมายถึง เป็นการพึ่งตนเองได้โดยมีความสุขตามอัตภาพ ช่วยเหลือตนเองในกิจการของตนได้มากที่สุด และเข้าร่วมกับสมาชิกในชุมชนช่วยเหลือกันและกันมีขีดความสามารถที่จะแก้ไขปัญหา หรือสนองความต้องการของตนเองและชุมชนโดยชอบธรรมจะต้องไม่มุ่งแข่งขัน แต่เป็นการมุ่งสู่ความเป็นอิสระมิตรภาพต่อกัน อย่างไรก็ตาม การช่วยเหลือกันเป็นสิ่งจำเป็น คือพึ่งพาในสิ่งที่เราไม่มี เกื้อกูลสิ่งที่เรามีให้แก่ผู้อื่น การพึ่งพาทำไปเพื่อให้แต่ละบุคคล หรือแต่ละชุมชนพึ่งตนเองได้นั่นเอง จนสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพการผันผวนทางเศรษฐกิจสังคม และการเมืองการปกครองได้

๒.๓.๓ องค์ประกอบของการพึ่งตนเอง

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบสำคัญของการพึ่งตนเอง มีนักวิชาการได้กล่าวไว้ ดังต่อไปนี้

องค์ประกอบสำคัญ ๕ ประการ หรือเบญจขันธ์ของชุมชนในการพัฒนาชุมชนและสังคมที่พึ่ง ประสงค์ซึ่งเป็นหลักการช่วยให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ ดังนี้

๑. จิตใจที่เป็นธรรม หมายถึง จิตใจที่มีธรรมะ มีความขยันหมั่นเพียร ไม่กลัวลำบาก ไม่โลภมาก มีสันโดษธรรม ไม่ง่ายพุ่มเฟิย จะกำหนดแบบแผนการผลิตและทำให้เกิดความสมดุลทางเศรษฐกิจ

^{๓๐} สถาบันวิจัยสังคม, **ชนบทไทย**, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๓.

^{๓๑} สุพัตรา สุภาพ, **สังคมวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒), หน้า ๑๗.

^{๓๒} ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, **การพัฒนาชุมชนจากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ**, (กรุงเทพมหานคร: บางกอกบล๊อค, ๒๕๓๗), หน้า ๖๒.

๒. แบบแผนการผลิต หมายถึง กำหนดแบบแผนการผลิตให้เป็นแบบแผนการผลิตเพื่อกินเอง ใช้เอง ทำให้ต้องทำหลายอย่าง เป็นเกษตรกรรมแบบผสมผสาน ซึ่งทำให้มีกิน มีใช้ครบและธรรมชาติแวดล้อมมีความสมดุล

๓. ความสมดุลของธรรมชาติแวดล้อม หมายถึง ความสมดุลที่เกิดขึ้น เพราะแบบแผนการผลิตที่คำนึงถึงความสมดุลของธรรมชาติแวดล้อม และขึ้นอยู่กับจิตใจมนุษย์ที่ไม่โลภมาก และการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้

๔. การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ หมายถึง เป็นระบบการผลิตแบบใช้เอง กินเอง ความสมดุล ธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมกับพฤติกรรมที่ไม่ฟุ้งเฟ้อ ทำให้เศรษฐกิจได้สมดุล พอกิน พอใช้ไม่ขาดทุน ไม่เป็นหนี้ จึงมีชีวิตที่สงบสุข มีเวลา และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

๕. ชีวิตชุมชนและวัฒนธรรม หมายถึง ระบบชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมใกล้ชิดตัวมีอาหารการกินที่เหลือเฟือ มีเวลาที่จะช่วยเหลือกันสังสรรค์กัน และเกิดการผลิตทางวัฒนธรรมของชุมชนขึ้น คือ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีการช่วยเหลือกัน มีสถาบันทางครอบครัวที่มั่นคง มีการนับถือลำดับอาวุโสและผู้เฒ่าผู้แก่ มีวัดเป็นสถาบันของชุมชนที่ช่วยพัฒนาจิตใจเป็นศูนย์กลางทางการศึกษา ทางศาสนาทางศิลปะ และวัฒนธรรมเป็นสถานสังคมสงเคราะห์และเป็นเครื่องช่วยให้เกิดความสมดุลทางเศรษฐกิจ^{๓๓}

สรุปได้ว่า องค์ประกอบที่สำคัญของการพึ่งตนเองนั้น คือ การที่ประชาชนในชุมชนมีจิตสำนึกที่ดีในการพึ่งตนเอง ซึ่งทำให้เกิดความสมดุลทั้งด้านวัตถุและจิตใจ หรือทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ปัจจัยที่สำคัญ ๕ ด้าน คือ เทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ และสังคมนั่นเอง รวมถึงมีกระบวนการจัดการที่ดี มีผลให้ประชาชนภายในชุมชนมีสถานะที่สมดุลทั้งทางร่างกายและจิตใจ

๒.๓.๔ ลักษณะของการพึ่งตนเอง

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวกับลักษณะของการพึ่งตนเอง มีนักวิชาการได้กล่าวไว้ดังต่อไปนี้

ลักษณะของการพึ่งตนเองเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑. ในเชิงปัจเจกบุคคล: การพึ่งตนเอง หมายถึง กิจกรรมทั้งหลายที่กระทำโดยปัจเจกชนและครัวเรือนเพื่อบรรลุถึงการมีหลักประกันของการดำรงชีพของเขา

๒. ในลักษณะกลุ่ม: การพึ่งตนเอง หมายถึง สังคม (กลุ่ม) ที่มีการจัดระบบเพื่อให้ประชาชนสามารถดำเนินการตอบสนองความต้องการของตนด้วยวิธีการช่วยเหลือตนเอง และความร่วมมือกับคนอื่นที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกัน ทั้งนี้ การพึ่งตนเองอย่างแท้จริงต้องกินความรวมถึงว่า

^{๓๓} ประเวศ วะสี, พุทธเกษตรกรรมกับศาสนาสุขของสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๓๐), หน้า ๓๓-๓๕.

กลุ่มชนนั้น มีอิสระในการตั้งเป้าหมาย และมีอิสระในการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายโดยอาศัยความพยายามและกำลังของตน^{๓๔}

การแบ่งขอบเขตของการพึ่งตนเอง เป็น ๒ ลักษณะที่เกี่ยวข้องกัน คือ

๑. การพึ่งตนเองทางกายภาพ: เป็นการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจและการปกครองตลอดจนการจัดความสัมพันธ์ทางสังคมตามแบบแผนของตนเอง ซึ่งเป็นการผลิตเพื่อบริโภคเป็นหลัก

๒. การพึ่งตนเองทางวัฒนธรรม: ความเชื่อ สติปัญญา และอำนาจการตัดสินใจ ซึ่งมีผลต่อกันและกันทั้งสองด้าน เป็นการสร้างสังคมที่มีแบบแผนทางวัฒนธรรมและการผลิตของตนเอง มีการผลิตเพื่อบริโภคเป็นหลัก มีศักยภาพที่ดำเนินไปตามรากฐานแห่งวัฒนธรรมของตนเองสูง และขณะเดียวกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกันและกัน เสริมไปด้วยทั้งภายในหมู่บ้านและกับภายนอกหมู่บ้าน ในความเป็นตัวของตัวเองที่สืบทอดวิถีแห่งการพึ่งตนเองได้ทั้งสองด้าน^{๓๕}

สรุปได้ว่า ลักษณะของการพึ่งตนเองนั้น ไม่ว่าจะเป็นลักษณะปัจเจกบุคคลหรือลักษณะกลุ่มก็ตาม ต่างก็มีสิ่งที่พึงประสงค์คล้ายกัน คือการพึ่งตนเองอยู่ได้ทั้งในทางกายภาพ เช่น เศรษฐกิจและการปกครองที่เข้าได้กับสังคมตามแบบแผนของตนเอง และการพึ่งตนเองในทางวัฒนธรรมนั้นเช่น มีความเชื่อ มีความรอบรู้พร้อมที่จะร่วมตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ของสังคมอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมประเพณีของตนเองและมีความเอื้อเพื่อเกื้อกูลต่อกันและกัน

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้วิจัยได้ทำการประมวลมาจากแนวคิดของนักวิชาการ โดย จะนำเสนอในประเด็นที่เกี่ยวกับแนวคิด ความหมาย ลักษณะ และความสำคัญ ดังรายละเอียดดังนี้

๒.๔.๑ แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาเป็นพื้นความรู้ของประชาชนในสังคมที่รับรู้และเข้าใจร่วมกันว่าภูมิปัญญานั้นเรียกต่างๆ กัน เช่น ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องที่ได้มีการกล่าวถึงและมีความสำคัญมากในยุคปัจจุบัน ภูมิปัญญาจัดเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญยิ่งของมนุษย์ สิ่งดังกล่าวสั่งสมงอกงามขึ้นจากความรอบรู้ประสบการณ์ ผนวดด้วยความเฉียบคมใน

^{๓๔} กาญจนา แก้วเทพ และกันกศักดิ์ แก้วเทพ, การพึ่งตนเอง: ศักยภาพในการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๓๔.

^{๓๕} ณรัชชอร์ พิพัฒน์ธนากร, “การพึ่งตนเองของสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน ในเขตเทศบาลเมืองกระทุ่มล้ม อำเภอสามปราชญ์ จังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร).

การหยั่งรู้อย่างลุ่มลึก เพื่อการปรับเปลี่ยนสภาพทรัพยากรและองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมให้เพิ่มพูนคุณค่าขึ้นอย่างสอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทต่างๆ ของชุมชน ท้องถิ่น และสังคมของตน

นอกจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ ความคิด ความสามารถ ความเจตจำนงของกลุ่มชน ได้จากประสบการณ์ในสังคมด้วยการปรับตัวและดำรงชีพในสภาพแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรมกับกลุ่มอื่นจากพื้นที่และสิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กันและรับเอาหรือ ปรับเปลี่ยนมาใช้ประโยชน์หรือแก้ปัญหาในสิ่งแวดล้อม และบริบททางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ มีผู้กล่าวว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิต ถ่ายทอดสืบต่อกันมาช้านานจนกระทั่งถึงปัจจุบัน องค์ความรู้ของภูมิปัญญา คือ ส่วนที่เป็นศาสตร์ สำหรับส่วนที่เป็นศิลป์ คือ เป็นความรู้ที่มีคุณค่าทั้งดีและงาม และผู้คนคิดค้นขึ้นมา ไม่ใช่สมองเพียงอย่างเดียว แต่ด้วยอารมณ์ความรู้สึก และจิตวิญญาณ ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นความเข้าใจเกี่ยวกับโลกและชีวิตที่สัมพันธ์กับวิถีคิด วิถีปฏิบัติ และวิถีให้คุณค่าของกลุ่มชน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ใช่ความรู้เฉพาะเรื่อง แต่เป็นความรู้ที่เป็นองค์รวม ซึ่งรวบรวมความรู้ต่างๆ ให้มาสัมพันธ์กันจนทำให้เกิดมิติรอบด้าน หรือเห็นวิถีชุมชนนั่นเอง กล่าวคือ ภูมิปัญญาจะสะท้อนความคิด ความเชื่อ ความใฝ่ฝัน ซึ่งจะเห็นได้จากกฎเกณฑ์ทางสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัว คนในชุมชนท้องถิ่นและจารีตประเพณีต่างๆ จะเห็นได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นรากฐานการดำรงชีวิตของกลุ่มชนที่สำคัญยิ่ง ทั้งนี้เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสรรพวิชาความรู้ทั้งหมดที่ชุมชนท้องถิ่นใช้แก้ปัญหาหรือจรรโลงชีวิตของเขา ไม่ว่าจะเป็นความรู้ที่มีการสั่งสม มีการประยุกต์ใช้มายาวนาน หรือความรู้ที่ชุมชนท้องถิ่นรับมาจากภายนอก ล้วนแต่เป็นความรู้ที่ผ่านการพิสูจน์มาแล้วว่าเข้ากันได้กับวิถีด้านอื่นๆ ของชุมชนท้องถิ่นล้วนแต่เป็นประโยชน์ในการเลี้ยงชีพ หรือประโยชน์ด้านอื่นๆ ในการดำรงชีวิตของชุมชนท้องถิ่นและปัจเจกชน

แม้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นจะเป็นรากฐานสำคัญ แต่การเปลี่ยนแปลงประเทศให้เป็นประเทศที่พัฒนาในลักษณะทุนนิยม อันเป็นกระแสวัฒนธรรมตะวันตกที่ผ่านมาโดยมีการนำความรู้สมัยใหม่เข้ามาใช้ในการพัฒนานั้น ทำให้เราได้บทเรียนการพัฒนาประเทศตามแบบสมัยใหม่ ก่อให้เกิดผลกระทบต่างๆ มากมาย เช่น ท้องถิ่นชนบทถูกดูดทรัพยากรไปสู่เมืองใหญ่ ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย ถูกครอบงำความรู้และสติปัญญาจากส่วนกลางและทำให้สังคมขาดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันเป็นต้น สภาพดังกล่าวส่งผลให้เกิดการสูญเสียภูมิปัญญาดั้งเดิม ทำให้ สถาบันครอบครัวและสถาบันอื่นๆ ของสังคมอ่อนแอลง ปัญหาต่างๆ เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง และรุนแรง มีผู้ได้เปรียบและเสียเปรียบอย่างเห็นได้ชัด เป็นผลให้สังคมประสบภาวะวิกฤต

จากภาวะวิกฤตดังกล่าว จึงทำให้เรื่องราวเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ได้รับความสนใจจากองค์กรต่างๆ เช่น องค์กรภาครัฐ องค์กรเอกชน และองค์กรชุมชนท้องถิ่น หรือ องค์กรชาวบ้าน หากพิจารณาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและแผนการ

ศึกษาแห่งชาติจะพบว่าต่างก็กำหนดแนวทางเกี่ยวกับการดำเนินงานภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านไว้อย่างชัดเจน คือ ยอมรับและให้ความสำคัญเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

เพื่อให้คนไทยได้สติหันมาทำความรู้จัก ทำความเข้าใจภูมิหลังและรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเองให้มากขึ้น หากจะทวนกระแสความเจริญหรือย้อนยุค หันกลับไปหลงใหลได้ปลื้มกับชีวิตในอดีตก็หาไม่ แต่เป็นปฏิภานเชิงสร้างสรรค์ เพื่อให้คนไทย สังคมไทย ดำรงอยู่และก้าวหน้าต่อไปอย่างมีคุณภาพให้ทันโลก ขณะเดียวกันก็เป็นตัวของตัวเองอย่างมีศักดิ์ศรี มีความเชื่อมั่น และภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของเราเอง ในการพัฒนาคนหรือการให้การศึกษากับคนเพื่อก้าวไปในอนาคตไม่เพียงแต่เราจะต้องรอบรู้วิทยาการใหม่ๆ เท่านั้น เราจำเป็นต้องรู้จักตนเอง เข้าใจภูมิปัญญาสั่งสมของเราเองในฐานะเรามีปัญญา มีฐานรากพื้นเพทางวัฒนธรรม อันได้สั่งสม สืบสานกันมาช้านานและบัดนี้ก็ยังงอกเงยอยู่มีรูจิบ เพื่อให้สามารถปรับเปลี่ยนและพัฒนาอย่างมีศักดิ์ศรีบนแนวทางผสมผสาน “ของดี” ที่เรามีอยู่เป็นทุน กับ “ของใหม่” ที่เราเลือกแล้วว่าเหมาะสมแก่เรา^{๓๖}

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นรากฐานสำคัญของการดำรงชีวิตของชุมชนท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสรรพวิชาความรู้ที่ชุมชนใช้แก้ปัญหาหรือจรรโลงชีวิตของเขาไม่ว่าจะเป็นความรู้ที่มีการสั่งสม มีการประยุกต์ใช้มายาวนานหรือชุมชนรับมาจากภายนอก ล้วนแต่เป็นความรู้ที่ผ่านการพิสูจน์ว่าเข้ากันได้กับวิถีชีวิตด้านอื่นๆ ของชุมชนท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังมีความรู้สาธารณะที่คนส่วนใหญ่สามารถนำไปใช้ได้ หากภูมิปัญญาท้องถิ่นจะสามารถดำรงอยู่ได้ยาวนาน จำเป็นต้องมีศักยภาพในการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมหรือบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้จะต้องมีภูมิคุ้มกันทางปัญญาของตนเอง คือ การพัฒนาคนในชุมชนท้องถิ่นให้มีอิสรภาพทางความคิด ความเป็นตัวของตัวเอง สามารถวิเคราะห์ พัฒนาแบบใหม่ วิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็งของภูมิปัญญาของตนเองและสิ่งที่นำเข้าจากภายนอก เพื่อเลือกประยุกต์ใช้อย่างชาญฉลาดและมีการปรับใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน

๒.๔.๒ ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือบางครั้งเรียกว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) เป็นคำที่มีผู้สนใจใช้กันมากในการศึกษาวัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้านและการพัฒนาท้องถิ่น บางคนใช้ว่า “ภูมิปัญญา” (Wisdom) มีนักวิชาการที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้ให้ความหมายไว้แตกต่างกันดังนี้

^{๓๖} ประภากร แก้ววรรณ, การดำเนินการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น, (อ้างถึงใน ชวน เพชรแก้ว, ๒๕๕๑), หน้า ๑๙๔-๒๐๐.

ภูมิปัญญาไทย^{๓๗} หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถ และทักษะของคนไทย อันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ปรับแต่ง พัฒนาและถ่ายทอดสืบต่อกันมาเพื่อใช้แก้ปัญหา และพัฒนาชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย

ภูมิปัญญาชาวบ้าน^{๓๘} หมายถึง ศักยภาพของมนุษย์ในการปรับตัวเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ทำให้มนุษย์ดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างราบรื่น

ภูมิปัญญาชาวบ้าน^{๓๙} หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองและนำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้าง ทั้งลึก โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม

ภูมิปัญญาชาวบ้าน^{๔๐} หมายถึง สติและปัญญา อันเกิดจากการเรียนรู้ สะสมและถ่ายทอดประสบการณ์ที่ยาวนานของบุคคลในท้องถิ่น ซึ่งทำหน้าที่ชี้นำแนวทางการใช้ชีวิต อย่างยั่งยืนถาวรกับธรรมชาติรอบตัว

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้และประสบการณ์ที่มีการสั่งสมประสบการณ์ ต่างๆ ของชาวบ้านที่ใช้ในการดำเนินชีวิตให้เป็นสุข ที่มีการสืบทอดกันมาจากอดีตจนถึงปัจจุบันที่เป็นไปอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย ผ่านกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับกาลสมัย โดยมีความสัมพันธ์ ระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน จากชุมชนหนึ่งสู่ชุมชนหนึ่งจนทำให้สังคมชาวบ้านมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคง

๒.๔.๓ ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นนักวิชาการและผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้

ภูมิปัญญาท้องถิ่นมี ๒ ลักษณะ ดังนี้^{๔๑}

^{๓๗} รุ่ง แก้วแดง, การนำภูมิปัญญาไทยเข้าระบบการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๑), หน้า ๒๐๔-๒๐๕.

^{๓๘} ศรีศักร วัลลิโภคม, การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงในรายงานสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง พัฒนาการทางวัฒนธรรม: กรณีศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๕), หน้า ๓-๖.

^{๓๙} สามารถ จันทร์สุรย์, ภูมิปัญญาชาวบ้าน “ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชุมชน”, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๖), หน้า ๑๔๕-๑๖๐.

^{๔๐} ฉลาด รมิตานนท์, “ความหลากหลายทางชีวภาพ: ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนา” ในสิทธิชุมชน: การกระจายอำนาจจัดการทรัพยากร, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๔), หน้า ๒๐-๒๓.

^{๔๑} เสรี พงศ์พิศ, คีนสุรากเหง้า, (กรุงเทพมหานคร: เทียนวรรณ, ๒๕๒๙), หน้า ๑๔๗.

๑) ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของสิ่งต่างๆ ในชีวิตประจำวัน

๒) ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเฉพาะด้านต่างๆ ที่เห็นได้ชัดเจน เช่น ทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปดนตรี และอื่นๆ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะที่เป็นนามธรรมและลักษณะที่เป็นรูปธรรมจะสะท้อนออกมาใน ๓ ด้าน ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกันคือ

๑) ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกัน คือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช ธรรมชาติ

๒) ความสัมพันธ์กับคนอื่นๆ ที่ร่วมกันในสังคมหรือในชุมชน

๓) ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย ทั้ง สามลักษณะนี้ คือ สามมิติของเรื่องเดียวกัน คือ ชีวิตของชาวบ้านสะท้อนออกมาถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพ เหมือนสามมุมของรูปสามเหลี่ยม ภูมิปัญญาจึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะที่สำคัญบางประการ คือ^{๔๒}

๑) มีความจำเพาะกับท้องถิ่น เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์หรือความชัดเจนจากชีวิตและสังคมในท้องถิ่นหนึ่งๆ เพราะฉะนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงมีความสอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาที่มาจากข้างนอก

๒) มีความเชื่อมโยงหรือบูรณาการสูง เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นภูมิปัญญาที่มาจากประสบการณ์จริง จึงมีความเป็นบูรณาการสูงทั้งในเรื่องของกาย ใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เช่น ความเชื่อเรื่องแม่ธรณี แม่คงคา แม่โพสพ ฯลฯ ทำให้เกิดพิธีกรรมต่างๆ ขึ้น เช่น พิธีลอยกระทง พิธีแรกนาขวัญ ฯลฯ พิธีดังกล่าวเป็นตัวอย่างของภูมิปัญญาในการนำเอาธรรมชาติมาสร้างให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้คนเคารพธรรมชาติไม่ทำลายธรรมชาติ

๓) มีความเคารพผู้อาวุโสเนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความสำคัญแก่ผู้มีประสบการณ์จึงมีความเคารพผู้อาวุโส เพราะถือว่าผู้อาวุโสมีประสบการณ์มากกว่า

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านมีลักษณะที่เป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรม ทั้ง ๒ ลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกัน คือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่นๆ ในสังคม คนกับธรรมชาติและคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

^{๔๒} ประเวศ วะสี, การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น, ในสรุปผลการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๔), หน้า ๘๑.

๒.๔.๔ ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาท้องถิ่น อันจะส่งผลถึงการพัฒนา ประเทศชาติโดยรวม มีนักวิชาการหลายท่านได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ดังนี้

การศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านได้ถูกต้องชัดเจนยิ่งขึ้นทั้งยังสามารถนำภูมิปัญญาไปใช้พัฒนาทรัพยากรมนุษย์และทรัพยากร วัฒนธรรมของสังคมและประเทศาตินั้นๆ ได้อีกด้วย ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นวัฒนธรรม เพราะเกิดจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ สาระสำคัญของการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาย่อมสอดคล้องกับสาระสำคัญของการสร้างสรรค์วัฒนธรรม เพื่อให้มนุษย์เกิดปัญหาหรือปริชาชาญที่จะเข้าถึงความจริงที่พึงรู้ และประสบสิ่งที่ตั้งถามที่พึงกระทำภูมิปัญญาจึงเป็น เรื่องของความรู้ ความจริงและสิ่งที่ตั้งถาม สิ่งนี้ย่อมส่งเสริมและสนับสนุนกัน ความรู้ทำให้มนุษย์เข้าถึงความจริง การเข้าถึงความจริงทำให้มนุษย์เกิดปัญญา มีคุณธรรม จริยธรรม รู้ว่าสิ่งใดควรทำสิ่งใดควร เว้น^{๔๓}

ภูมิปัญญาชาวบ้านมีความสำคัญต่อการพัฒนาท้องถิ่น การพัฒนาท้องถิ่นที่อาศัย ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นองค์ประกอบมีลักษณะดังนี้

๑) มีความรู้และภูมิปัญญาของชาวบ้านที่เอื้ออำนวย ชี้นำและเป็นทางเลือกที่เหมาะสมต่อ สภาวะท้องถิ่นและเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกที่เข้ามากระทบ

๒) ความรู้ ภูมิปัญญา และระบบคุณค่าต่างๆ ได้รับการประยุกต์และสืบสานอย่างต่อเนื่อง โดยสมาชิกของชุมชนด้วยกระบวนการเรียนรู้ หลายรูปหลายลักษณะผ่านทางประเพณี พิธีกรรม ตัวบุคคล และการปฏิบัติซ้ำ มีการเลือกสรรและผสมผสานกับความรู้ที่เข้ามาจากภายนอก

๓) ผู้นำ ปัญญาชนชาวบ้าน นักเทคนิคพื้นบ้าน เครือข่ายของกลุ่มบุคคลและองค์กร ชุมชนใน รูปต่างๆ คือ สถาบันสำคัญของกระบวนการปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ซึ่งมีบทบาทในการ พัฒนาการ พิทักษ์ปกป้องชุมชนและขยายแนวร่วมในการพัฒนาชุมชน^{๔๔}

ในอดีตและปัจจุบัน การถ่ายทอดความรู้ ในระบบโรงเรียน ยังจัดการเรียนการสอน โดย ครู หรือนักวิชาการที่ศึกษาภาคทฤษฎีมามาก แต่บางครั้งพบว่า ครูหรือนักวิชาการดังกล่าวมี ประสบการณ์ในภาคปฏิบัติไม่มากนัก ประสบความล้มเหลวในการสอน แต่ในขณะที่ผู้ที่มี ประสบการณ์ลึกเฉพาะเรื่องสามารถถ่ายทอดและนำความรู้ ไปปฏิบัติได้ผลดี เช่น ผู้เลี้ยงหมู เลี้ยง

^{๔๓} พินิตนาฏ ลัคนาโมชิต, ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้ในด้านโภชนาการและการใช้สมุนไพร, ใน รายงานการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง พัฒนาการวัฒนธรรม: กรณีทักษิณ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน คณะกรรมการ วัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๔), หน้า ๑๓๖.

^{๔๔} อเนก นาคะบุตร, ข่าวสารข้อมูลกับความยั่งยืนของการพัฒนา ใน คนกับดิน น้ำ ป่า: จุดเปลี่ยน แห่งความคิด, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๓๖), หน้า ๗๗-๘๐.

ปลาตุก ปลาตุก หอผ้า จักสาน บุคคลที่มีลักษณะดังกล่าวเรียกว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” นอกจากนี้ การให้วิทยากรชาวบ้านถ่ายทอดความรู้ให้แก่ชาวบ้านเป็นความเหมาะสมมากที่สุดประการหนึ่ง เนื่องจากเป็นผู้ที่มีผลงานสำเร็จเป็นรูปธรรมจนเป็นที่ยอมรับทำให้มีช่องว่างของการสื่อสารน้อยมาก และยังเป็นการพึ่งตนเองของชาวบ้าน^{๔๕}

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นรากฐานของวัฒนธรรมชุมชน มีความเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตและการพัฒนาชุมชนโดยสะท้อนออกมาในรูปของขนบธรรมเนียม ประเพณี ศาสนา ความเชื่อ ภาษา วรรณกรรม ศิลปกรรม ดนตรี การละเล่นพื้นบ้าน และวิทยากร ต่างๆ การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการจะทำให้เข้าใจภูมิปัญญาของชาติได้ ถูกต้องมากขึ้นและนอกจากนี้ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมการศึกษาของชุมชน และเสริมสร้างศักยภาพในการพัฒนาชุมชนอีกด้วย

๒.๕ หลักพุทธธรรมที่เหมาะสมกับการบูรณาการแก้ไขความยากจน

นับตั้งแต่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นครูของมนุษย์และเหล่า เทวดาทั้งหลายได้ทรงอนุเคราะห์โลกด้วยการประกาศพุทธธรรมตั้งแต่ตรัสรู้จนปรินิพพาน แม้ พระพุทธเจ้าจะปรินิพพานแล้วแต่สิ่งหนึ่งยังคงเป็นอมตะ คือ คำสอนที่ประกาศไว้อย่างชัดเจนมีการ ถ่ายทอดและสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ทั้งผู้ที่สนับสนุนและคัดค้านแต่ในที่สุดเมื่อผ่านการวิเคราะห์ แล้วก็เป็นที่ยอมรับกันว่าคำสอนหรือหลักพุทธธรรมเป็นธรรมที่ไม่ขึ้นต่อเวลาทันสมัยเสมอหรือ ที่เรียกว่า “อกาลิก”^{๔๖} ให้ผลไม่จำกัดกาล คือไม่ขึ้นกับกาลเวลาให้ผลแก่ผู้ปฏิบัติทุกเวลาทุกโอกาส เป็นประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติไม่ว่าจะเป็นผู้ครองเรือน (นาคาริก) หรือผู้สละเรือนออกบวช (อนาคา ริก) นอกจากจะเป็นอากาลิธรรมแล้วยังเป็นสิ่งที่ทำลายให้มวลมนุษย์มาพิสูจน์ด้วยตนเอง (เอหิพัสสิ โก)

พระพุทธศาสนา คือ ศาสนาแห่งปัญญาและการปฏิบัติอีกทั้งพุทธธรรมนั้น ก็มีใช้เป็นเพียง ปรัชญาของนักปรัชญาหรือเรื่องของนักคิดที่กำลังคิดค้นหาความจริงโดยใช้เหตุผลเชิงตรรกวิทยา หักล้างพิสูจน์ความจริงกันอยู่หากแต่พุทธธรรมเป็นเรื่องของ “ศาสนานักปฏิบัติ” หรือเป็นการปฏิบัติ ของผู้ทรงปัญญาซึ่งเข้าไปเกี่ยวข้องกับแก้ไขปัญหให้กับชีวิตและความเป็นอยู่จริงของมนุษย์ ณ ช่วงเวลา นั้นพระพุทธศาสนามุ่งเน้นการสอนความจริงที่เป็นประโยชน์และสั่งสอนเฉพาะสิ่งที่จะนำมาปฏิบัติให้ เป็นประโยชน์ในชีวิตจริงได้ด้วยเหตุนี้พระพุทธองค์จึงไม่ทรงสนับสนุนการพยายามเข้าถึง “สัจธรรม”

^{๔๕} กล้า สมตระกูล, เครือข่ายการเรียนรู้ : ยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อความยั่งยืนการศึกษาแห่งชาติ, ๒๗ (๔) เมษายน-พฤษภาคม ๒๕๓๖, หน้า ๕๐-๖๘.

^{๔๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๙ (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓๕๗.

ด้วยวิธีครุ่นคิดและถกเถียงหาเหตุผลเกี่ยวกับปัญหาทางอภิปรายซึ่งเป็นไปไม่ได้และด้วยเหตุผลที่พระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับชีวิตจริงของมนุษย์นี้เองความเป็น “พุทธธรรม” จึงต้องอาศัยการพิจารณาคุณค่าทางจริยธรรมประกอบด้วย^{๔๗}

หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาถือว่า เป็นระบบที่มีความสมบูรณ์เป็นอย่างมาก ในเรื่องของจริยธรรม เป็นการสอนให้บุคคลแต่ละบุคคลและบุคคลต่อสังคมมีการประพฤติปฏิบัติตนและดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้องดีงาม และมีข้อปฏิบัติที่ชัดเจน แบ่งเป็นระดับขั้นง่ายต่อการทำความเข้าใจ และนำไปประพฤติปฏิบัติให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของแต่ละคนและเข้ากันได้ในทุกยุคทุกสมัยไม่จำกัดกาล พระพุทธองค์ทรงเน้นถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ คุณค่าของมนุษย์ไม่ได้อยู่ที่ การมีวัตถุหรือความสุขทางกายภาพมาก ดังเช่นที่พวกวัตถุนิยมนับถือกัน หรือมิได้อยู่ที่การมีชาติ ตระกูลที่สูงส่ง ทรงถือว่าการมีชีวิตอยู่จะมีคุณค่าหรือเข้าถึงคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ได้นั้น จะต้องดำรงอยู่ด้วยความไม่ประมาท ดังนั้น ความยากจนที่กล่าวมาแล้วนั้น มีหลักพุทธธรรมที่สามารถแก้ปัญหานี้ได้

๒.๕.๑ หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์

๒.๕.๑.๑ ความหมายของหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์

ทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน^{๔๘} ประโยชน์อันพึงได้รับจากการประกอบกิจการหรือมีอาชีพที่สุจริต ถูกต้องทั้งทางกฎหมายและศีลธรรม ผลประโยชน์ที่ได้จากการประกอบกิจนั้น เป็นผลที่ได้ทันตาเห็นไม่ต้องรอถึงภายภาคหน้า ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการประกอบกิจ อาจจะเป็นเงิน สิ่งของ ชื่อเสียง เกียรติยศ การยกย่องสรรเสริญหรือกล่าวอย่างง่าย ๆ ว่าเป็นผลประโยชน์อาจเป็นวัตถุหรือผลตอบแทนทางด้านจิตใจก็ได้ อาจเป็นสิ่งที่บุคคลทั่วไปปรารถนา การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะได้มาซึ่งประโยชน์นั้น จะต้องแสวงหาอย่างมีหลักการและมีแผนการ ซึ่งหลักการและแผนการนี้ เรียกว่า ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน อันมีอยู่ ๔ ประการ คือ

๑. ความขยันหมั่นเพียร
๒. การรู้จักรักษาทรัพย์และประหยัด
๓. คบคนดีเป็นมิตร
๔. เลี่ยงชีพตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้

ทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนา หมายถึง ประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง^{๔๙} อาจเรียกสั้น ๆ ว่า ทฤษฎีธัมมิกัตถะเนื่องจากอรรถะ แปลว่า ประโยชน์อยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องมี

^{๔๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม (ฉบับเดิม)**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๔), หน้า ๘๗.

^{๔๘} อ.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๘๙.

^{๔๙} ม. ม. ๑๓/๑๐๘/๒๓๘.

ประโยชน์ ข้าพเจ้าขอนำเสนอคำก็ได้หรืออาจเรียกเต็มๆ ว่า ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตินิกธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น เพื่อประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนา มี ทรัพย์ ยศ เกียรติ ไม้ตรี เป็นต้น อันจะสำเร็จด้วยธรรม ๔ ประการ คือ

๑. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น เช่นขยันหมั่นเพียร เลี้ยงชีพด้วยการหมั่นประกอบกิจการงาน เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการงานนั้น ประกอบด้วยปัญญาเครื่องสอดส่องอันเป็นอุปายในการงานนั้น ให้สามารถทำได้สำเร็จ

๒. อารักขสัมปทาถึงพร้อมด้วยการรักษาโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม เขารักษาคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้พร้อมมูล ไม่ให้ถูกลักหรือทำลายไปโดยภัยต่างๆ

๓. กัลยาณมิตตตา คบคนดี ไม่คบคนชั่ว อยู่อาศัยในบ้านหรือนิคมใด ย่อมดำรงตนเจรจา สนทนากับบุคคลในบ้านหรือนิคมนั้น ซึ่งเป็นผู้มีสมาจารบริสุทธิ์ ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา

๔. สมชีวิตา อยู่อย่างพอเพียง รู้ทางเจริญทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์ แล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้สุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจักต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้

ความหมายของ ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตินิกธรรม ๔^{๕๐} ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น

๑. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ประกอบ อาชีพอันสุจริต มีความชำนาญ รู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจตรา หาอุปายวิธีสามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี

๒. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือรู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานอันตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย

๓. กัลยาณมิตตตา คบคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัย เลือกเสวนาสำเนียงศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา

๔. สมชีวิตา มีความเป็นอยู่เหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเลี้ยงชีวิตแต่พอดี มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้

^{๕๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๑๓๘.

๒.๕.๑.๒ ความสำคัญของหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์

หลักความสำคัญของการปฏิบัติเพื่อให้สำเร็จประโยชน์ต่อตนเอง ได้รับประโยชน์ในปัจจุบันตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์นั้น พระธรรมปิฎกได้กล่าวไว้ในหนังสือธรรมานุญชีวิตว่า “คนที่เรียกว่ารู้จัก รู้จักใช้ทรัพย์ หรือหาเงินเป็น ใช้เงินเป็น เป็นคนที่ทำมาหากินที่ดี ตั้งตัว สร้างหลักฐานได้ และใช้ทรัพย์สมบัติให้เป็นประโยชน์ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ทางเศรษฐกิจอย่างถูกต้อง เพราะปฏิบัติตามหลักธรรม ต่อไปนี้”^{๕๑} และความสำคัญของทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์นั้นมี หลักธรรม ๔ อย่างนี้มีประโยชน์มากมายหลายประการแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติตาม รวมทั้งส่งผลดีไปถึงสังคมด้วย คือ

๑. ทำให้บุคคลสามารถสร้างหลักฐานได้อย่างมั่นคง
๒. ทำให้เป็นคนที่มีเกียรติ มีชื่อเสียง มีคนเชื่อฟังนับถือ
๓. เป็นทางเสริมสร้างสัมพันธไมตรี
๔. ทำให้มีโอกาสได้บำเพ็ญประโยชน์แก่ส่วนรวม
๕. เป็นแบบอย่างที่ดีให้บุคคลอื่นได้ปฏิบัติตามทั้งในด้านการงานและการดำรงชีวิต
๖. สร้างความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจให้แก่ชาติทางอ้อม และช่วยลดปัญหาสังคมได้

ปัจจุบันเป็นยุคที่ผู้คนให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการเรื่องเงินๆ ทองๆ ของตนเองมากขึ้น สังเกตได้จากสื่อ ทั้งทีวี วิทยุ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร แม็กกาซีนต่างๆ จะมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการออม การลงทุน การใช้จ่าย สอดแทรกอยู่ไม่น้อย รวมทั้งพอกเกิดวิกฤติที่เป็นเรื่องทางการเงินส่วนบุคคล ก็มีให้เลือกซื้อหามากมาย

จำนวนผู้คนที่ตื่นตัวและสนใจเรื่องนี้อย่างจริงจัง ดูเหมือนจะเพิ่มมากขึ้นทุกวัน จะว่าไปแล้วการจัดการเรื่องเงินๆ ทองๆ ต้องมองเป็นเรื่องสำคัญอันดับต้นๆ ในชีวิตของเรา ที่จะต้องจัดการให้ลงตัวเพื่อสร้างสมดุลให้ชีวิตในทุกด้าน

ตามหลักธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ทรงสอนเกี่ยวกับเรื่องเงินๆ ทองๆ หรือเรื่องการบริหารจัดการทรัพย์สินหรือโภคทรัพย์ไว้อย่างครบวงจร เพื่อสร้างสมดุลแก่ชีวิตหลายเรื่อง อย่างเช่น หลักการสร้างประโยชน์หรือความสุขในปัจจุบันที่เรียกว่า ทฤษฎีธัมมิกัตถ-ประโยชน์ ๔ ประกอบไปด้วย (๑) อุฏฐานสัมปทา หรือการหาทรัพย์ด้วยความขยันหมั่นเพียรในทางสุจริตชอบธรรม (๒) อารักขาสัมปทา หรือการรู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาได้ (๓) กัลยาณมิตตตาหรือการ

^{๕๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมานุญชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๘.

รู้จักคบเพื่อนดีเพื่อไม่ให้ชีวิตถูกชักนำไปในทางที่เสื่อม และ (๔) สมชีวิตา หรือการรู้จักใช้จ่ายอย่างสมควรตามฐานะ

โดยหลักทฤษฎีนี้มีกัตถประโยชน์ ๔ นี้ ถือเป็นหลักการพื้นฐานเพื่อการดับทุกข์ทางกายอันเป็นความทุกข์ที่เกิดขึ้นง่ายและมีอยู่มากมายในสังคมปัจจุบัน หากต้องการดับทุกข์ทางสังคม ทรงสอนหลักประโยชน์เบื้องต้นคือ ศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา

บุคคลทั่วไปอย่างเราๆ ความสุขพื้นฐานทั่วไป ตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ก็มีในเรื่องความสุขของ คฤหัสถ์ ๔ ได้แก่

๑. สุขเกิดจากการมีทรัพย์
๒. สุขเกิดจากการจ่ายทรัพย์เพื่อบริโภคไม่มากไม่น้อยเกินไป
๓. สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้
๔. สุขเกิดจากการประกอบกิจการงานที่ปราศจากโทษ

นอกจากนี้ ยังทรงสอนหลักการใช้จ่ายทรัพย์ไว้ด้วยคือ โภคอาทิยะ ๕ หรือหลักการใช้ประโยชน์จากทรัพย์ เมื่อหาทรัพย์มาได้ด้วยความสุจริตชอบธรรมแล้ว ควรใช้จ่ายทรัพย์นั้นเพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างถูกต้อง ได้แก่

๑. เลี้ยงตนเอง บิดามารดา บุตร ภรรยาและคนในปกครองให้มีความสุข
๒. บำรุงมิตรสหายและผู้ร่วมงานให้มีความสุข
๓. ใช้สำหรับป้องกันภัยอันตราย
๔. ใช้ทำพลี ๕ อย่าง ได้แก่ สงเคราะห์ญาติ ต้อนรับแขก ทำบุญอุทิศแก่บรรพบุรุษที่

ล่วงลับไปแล้ว บำรุงราชการโดยการเสียภาษีอากร และถวายเทวดาหรือสักการะแก่สิ่งที่ควรบูชา

๕. ใช้อุปถัมภ์บำรุงสมณพราหมณ์ผู้ที่ประพฤติชอบ

ทั้งนี้ หากเราน้อมนำหลักธรรมทั้ง ๔ เรื่องมาปฏิบัติ จะได้ประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง ครอบครัว บุคคลใกล้ชิด และแก่สังคม ซึ่งหากพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้วจะพบว่าประโยชน์ที่เกิดขึ้นเป็นประโยชน์ที่สร้างความมั่นคงและยั่งยืน ให้แก่ชีวิตเราอย่างครบถ้วนในทุกมิติ

หลักธรรมทั้ง ๔ เรื่องนี้เป็นเรื่องของการจัดการโรคทรัพย์หรือทรัพย์ภายนอก ที่เราต่างดิ้นรนแสวงหา ทั้งที่ความจริงทุกคนสามารถมีทรัพย์อันประเสริฐได้ เป็นทรัพย์ที่ไม่มีผู้ใดจะแย่งชิงไปได้ ไม่สูญหายไปด้วยภัยหรืออันตรายต่างๆ

ทรัพย์ประเภทนี้อยู่ภายในจิตใจของเราเอง ที่เรียกว่า อริยทรัพย์ หรือคุณธรรมประจำใจอันประเสริฐ ๗ ประการ ได้แก่ ศรัทธา ศีล ทิธี โอตตปปะ พาหุสัจจะ จาคะ และปัญญา อริยทรัพย์นี้ นอกจากจะทำให้จิตใจไม่อ้างว้างและไม่ยากจนแล้ว ยังเป็นทุนทางใจในการสร้างทรัพย์ภายนอกที่สำคัญยิ่งอีกด้วย

ดังนั้น เมื่อต้องการจะสร้างและสะสมทรัพย์สินเงินทองต่างๆ ก็ต้องไม่ลืมที่จะสร้างทรัพย์ที่แท้จริงให้มีบริบูรณ์ขึ้นด้วย เพื่อความร่ำรวยอย่างแท้จริงของชีวิต

๒.๕.๑.๓ ประเภทของหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์

ทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ แปลว่า ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน หมายถึง ประโยชน์อันพึงได้รับจากการประกอบกิจการหรืออาชีพที่สุจริต ถูกต้องทั้งทางกฎหมายและศีลธรรม ผลประโยชน์ที่ได้จากการประกอบกิจนั้น เป็นผลที่ได้ทันตาเห็นไม่ต้องรอถึงภายภาคหน้า

ผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการประกอบกิจ อาจจะเป็นเงิน สิ่งของ ชื่อเสียง เกียรติยศการยกย่องสรรเสริญ หรือกล่าวอย่างง่ายๆ ว่าผลประโยชน์อาจเป็นวัตถุหรือผลตอบแทนทางด้านจิตใจก็ได้ อันเป็นสิ่งที่บุคคลทั่วไปปรารถนา การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะสามารถได้มาซึ่งผลประโยชน์นั้น จะต้องแสวงหาอย่างมีหลักการและมีแผนการซึ่งหลักการและแผนการนี้เรียกว่า ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์

ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน มีอยู่ ๔ ประการ คือ

๑) อุฏฐานสัมปทา (ถึงพร้อมด้วยความหมั่น)

ความขยันหมั่นเพียร (อุฏฐานสัมปทา) การที่เราจะได้สิ่งของ เงินทอง และชื่อเสียง เกียรติยศมานั้น เราจะต้องขวนขวาย ขยันหมั่นเพียรต่อสู้กับความยากลำบาก ถึงจะประสบความสำเร็จ เช่น ข้าราชการจะได้เลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง อันนำมาซึ่งเกียรติยศแก่ตนเองและวงศ์ตระกูล ก็จะต้องขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ นักเรียนจะประสบความสำเร็จด้านการเล่าเรียน ก็ต้องขยันหมั่นเพียรในการศึกษา หรือการกระทำความหาเลี้ยงชีพเพื่อสร้างฐานะให้กับตนเองและครอบครัวก็เช่นกัน เราก็ต้องอาศัยความมานะอุตสาหะและความหมั่นเพียรจึงจะได้ทรัพย์มา ดังพระพุทธพจน์ว่า

“คนหมั่นในการทำงาน ไม่ประมาท จัดการงานเหมาะสม เลี้ยงชีพพอเหมาะ รักษาทรัพย์ที่หามาได้ มีศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล รู้ถ้อยคำ ปราศจากความตระหนี่ ขำระทางสัมปรายิกัตถประโยชน์เป็นนิตย์ ธรรม ๘ ประการดังกล่าวนี้ ของผู้ครองเรือน ผู้มีศรัทธา อันพระพุทธเจ้าผู้มีพระนามอันแท้จริง ตรัสว่าน่าสุขมาให้ในโลกทั้งสอง คือ ประโยชน์ในปัจจุบันนี้และความสุขในภายหน้า บุญ คือ จาคะนี้ ย่อมเจริญแก่คุณุศล ด้วยประการฉะนี้”^{๕๒}

๒) อารักขสัมปทา (ถึงพร้อมด้วยการรักษา)

การรู้จักรักษาทรัพย์และประหยัด (อารักขสัมปทา) หมายความว่า เมื่อเราขยันหมั่นเพียรพยายามสร้างอนาคต ชื่อเสียง หรือหาทรัพย์มาได้ ถ้าไม่รู้จักรักษาไว้ก็จะเสื่อมหรือหมดไปอย่างรวดเร็ว การรักษาชื่อเสียงนั้น หมายถึง การหลีกเลี่ยงการกระทำความชั่วหรือการมัวเมากับอบายมุข เช่น ไม่ดื่มสุรา ไม่เสพยาเสพติด ไม่เล่นการพนันทุกประเภท เป็นต้น ส่วนการรักษาทรัพย์

^{๕๒} อัง.อุฎฐก. (ไทย) ๒๓/๑๕/๒๔๕ - ๒๔๗.

นั่น หมายถึง การรู้จักใช้จ่ายอย่างฉลาด ไม่ฟุ่มเฟือย รู้จักเก็บหอมรอมริบ ส่วนการประหยัดนั้น หมายถึง การรู้จักใช้จ่ายเงินทองให้เกิดประโยชน์สูงสุด ดังพระพุทธพจน์ว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อารักขสัมปทาเป็นไฉน กุลบุตรในโลกนี้มีโรคะที่หามาได้ด้วยความหมั่นเพียร สั่งสมด้วยกำลังแขน มีเหงื่อไหลไทรยส ขอบธรรม ได้มาโดยธรรม เขารักษาคุ้มครองโรคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้พร้อมมูลด้วย ทำไว้ในใจว่า ไฉนหนอ พระราชาไม่พึงบริโภครายเหล่านั้นของเรา โจรไม่พึงลัก ไฟไม่พึงไหม้ น้ำไม่พึงพัดไป ทายาทผู้ไม่เป็นที่รักไม่พึงลักไป ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า อารักขสัมปทา”

อารักขสัมปทา คือ การถึงพร้อมด้วยการรักษา คือรู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโรคทรัพย์และผลงานอันตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย หลักธรรมข้อนี้ มีจุดมุ่งหมายให้เป็นคนมัธยัสถ์ รู้จักจ่ายทรัพย์ไปในทางที่เกิดประโยชน์ ไม่ใช่นำไปใช้เพื่อกามคุณ เพื่อรูป รส กลิ่น เสียง จนทำให้ทรัพย์นั้นหมดไปโดยไม่ทำให้ตนเองเจริญขึ้น ได้มั่งมีไม่ก็ช่วยยามก็กลับไปลำบากยากจนเพราะใช้ทรัพย์ไปในกามคุณและอบายมุข บ้างครั้งจนถึงกลับเป็นหนี้สิน เสียทรัพย์และเสียเกียรติ มีนักกีฬาหลายคนที่ได้ทรัพย์มากมายจากการแข่งขัน แต่ต้องพบกับความลำบากในบั้นปลายของชีวิต เหตุเพราะไม่มีธรรมในข้อนี้นั่นเอง

๓) กัลยาณมิตตตา (คบคนดีเป็นมิตร)

การคบคนดีเป็นมิตร (กัลยาณมิตตตา) คนเรานั้นจะอยู่ในสังคมแต่เพียงลำพังไม่ได้ จะต้องพึ่งพาอาศัยบุคคลอื่น บุคคลที่เราสามารถพึ่งพาอาศัยได้และมีความปรารถนาดีต่อเราหาได้ยาก ดังนั้น การเลือกคบคนจึงมีความสำคัญมาก เพราะถ้าเราคบคนชั่วเป็นมิตร อาจทำให้เราตกไปอยู่ในทางที่ชั่วหรือพบกับความหายนะได้ ดังพระพุทธพจน์ว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็กัลยาณมิตตตาเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรในโลกนี้อยู่อาศัยในบ้านหรือนิคมใด ย่อมดำรงตนเจรจา สันสนทนากับบุคคลในบ้านหรือนิคมนั้น ซึ่งเป็นคฤหบดีหรือบุตรคฤหบดีเป็นคนหนุ่มหรือคนแก่ ผู้มีสมาจารบริสุทธิ์ ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา ศึกษาศรัทธา สัมปทาตามผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศึกษาศีลสัมปทาตามผู้ถึงพร้อมด้วยศีล ศึกษาจาคะสัมปทาตามผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะ ศึกษาปัญญาสัมปทาตามผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า กัลยาณมิตตตา”^{๕๓}

ลักษณะของมิตรที่ดีมีดังนี้

๑. มิตรอุปการะ ได้แก่ เพื่อนที่คอยช่วยเหลือเตือนสติมิให้ประมาท ช่วยป้องกันมิให้ทำชั่ว ช่วยป้องกันรักษาทรัพย์และชื่อเสียงของเพื่อนและสามารถพึ่งพาอาศัยได้ในยามทุกข์ยาก
๒. มิตรร่วมทุกข์ร่วมสุข ได้แก่ มิตรที่ไม่ละทิ้งเพื่อนในยามวิบัติ ช่วยปกปิดความลับของเพื่อน

^{๕๓} อัง.อภ.ฐก. (ไทย) ๒๓/๑๕/๒๕๕ - ๒๕๗.

๓. มิตรแนะนำประโยชน์ ได้แก่ คอยห้ามมิให้เพื่อนทำชั่ว แต่แนะนำหนทางแห่งความดี ความเจริญให้แก่เพื่อน

๔. มิตรมีความรักใคร่ คือ มิตรร่วมทุกข์ ร่วมสุข ทุกข์ก็ทุกข์ด้วย ไม่ทิ้งเพื่อน ได้เถียงคนที่ติเตียนเพื่อน รับรองคนที่สรรเสริญเพื่อน

๔) สมชีวิตา (เลี้ยงชีพตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้)

การเลี้ยงชีพตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ (สมชีวิตา) หมายความว่า ในการดำรงชีวิตนั้น ไม่ควรใช้จ่ายทรัพย์อย่างสุรุ่ยสุร่าย การใช้จ่ายทรัพย์จะต้องพิจารณาถึงความจำเป็น หากเราต้องการให้ชีวิตสุขสบายก็ควรจะได้เงินสายกลาง คือ ไม่มากจนฟุ่มเฟือย และไม่น้อยจนเป็นการตระหนี่ ดังพระพุทธพจน์ว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมชีวิตาเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรในโลกรู้ทางเจริญแห่งโภคะ และรู้ทางเสื่อมแห่งโภคะแล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจะต้องเหนือรายจ่ายและรายจ่ายของเราจะต้องไม่เหนือรายได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนคนชั่งตาชั่ง หรือลูกมือชั่งตาชั่ง ยกตาชั่งขึ้นแล้วย่อมรู้ว่า ต้องลดออกเท่านี้ หรือต้องเพิ่มเข้าเท่านี้ ฉนใด กุลบุตรก็ฉนนั่นเหมือนกัน รู้ทางเจริญแห่งโภคะ และรู้ทางเสื่อมแห่งโภคะแล้ว เลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจะต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจะต้องไม่เหนือรายได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้ากุลบุตรผู้มีรายได้น้อย แต่เลี้ยงชีพตัวอย่างโอโถง จะมีผู้ว่าเขาได้ว่า กุลบุตรผู้นี้ ใช้โภคะเหมือนคนเคี้ยวกินผลมะเดื่อ ฉะนั้นดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ถ้ากุลบุตรผู้มีรายได้มาก แต่เลี้ยงชีพอย่างฝืดเคือง จะมีผู้ว่าเขาว่า กุลบุตรผู้นี้จักตายอย่างอนาถา แต่เพราะกุลบุตรผู้นี้รู้ทางเจริญแห่งโภคะ และรู้ทางเสื่อมแห่งโภคะแล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนักด้วยคิดว่า รายได้ของเราจะต้องเหนือรายจ่ายและรายจ่ายของเราจะต้องไม่เหนือรายได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่าสมชีวิตา”^{๔๔}

ธรรม ๔ นี้มีประโยชน์มากมายหลายประการแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติตนตาม รวมทั้งส่งผลดีไปถึงสังคมด้วย คือ

๑. ทำให้บุคคลสามารถสร้างหลักฐานได้อย่างมั่นคง
๒. ทำให้เป็นคนที่มีเกียรติ มีชื่อเสียง มีคนเชื่อถือฟังนับถือ
๓. เป็นทางเสริมสร้างสัมพันธไมตรี
๔. ทำให้มีโอกาสได้บำเพ็ญประโยชน์แก่ส่วนรวม
๕. เป็นแบบอย่างที่ดีให้บุคคลอื่นได้ปฏิบัติตามทั้งในด้านการงานและการดำรงชีวิต

^{๔๔} อัง.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๑๕/๒๙๕ - ๒๙๗.

๖. สร้างความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจให้แก่ชาติทางอ้อม และช่วยลดปัญหาสังคมได้

สรุปได้ว่า หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา คือ ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน หมายถึง ประโยชน์อันพึงได้รับจากการประกอบกิจการหรืออาชีพที่สุจริต ถูกต้องทั้งทางกฎหมายและศีลธรรม ผลประโยชน์ที่ได้จากการประกอบกิจการนั้น เป็นผลที่ได้ทันตาเห็นไม่ต้องรอถึงภายภาคหน้า การปฏิบัติตามหลักธรรม “ทฤษฎีธัมมิกัตถะ” เป็นเรื่องเกี่ยวกับปากท้อง การกิน การอยู่ ปัจจัยการดำรงของคน ถ้าบ้านเมืองมีเศรษฐกิจดี คนมีความอยู่ดี กินดี ต่างคนต่างประกอบอาชีพที่สุจริตไม่เบียดเบียนกัน รัฐบาลก็ไม่ต้องวุ่นวายอยู่กับการปราบปรามเรื่องทุจริต สามารถพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าไปและเศรษฐกิจของชาติจะดีขึ้น จำเป็นต้องมีการพัฒนา คือ การดำเนินกิจการเพื่อเพิ่มรายได้ของคนให้สูงขึ้นต่อเนื่องกันเป็นระยะยาวนาน ปัจจัยขั้นมูลฐานที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ คือ ประชากรซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่าสูงสุด และเป็นปัจจัยมูลฐาน เป็นต้นทุนเบื้องต้น ถ้าคนทุกคนที่เป็นประชากรของชาติ มีหลักธรรมตามที่กล่าวมา ก็ถือได้ว่าประเทศชาติมีประชากรที่มีคุณภาพ มีความสามารถในการประกอบอาชีพ และเป็นอาชีพที่สุจริต รัฐบาลก็สามารถพัฒนาส่งเสริมอาชีพทางด้านเทคโนโลยีเพื่อคุณภาพและปริมาณของผลผลิต มีการศึกษาวิจัยค้นคว้านวัตกรรมให้ประชากรเกิดความชำนาญในวิชาชีพ การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศก็ย่อมบรรลุตามเป้าหมาย การพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางพระพุทธศาสนา จะต้องเริ่มด้วยการพัฒนาคน เป็นอันดับแรกเมื่อพัฒนาคนให้มีคุณภาพแล้ว การพัฒนาวัตถุก็เป็นไปได้ง่าย เพราะคนเป็นผู้หาคนเป็นผู้ใช้ปัจจัยในการดำรงชีวิต ถ้าคนรู้จักหา และรู้จักใช้ให้เป็น เศรษฐกิจย่อมจะดีขึ้น

ดังนั้น ข้อปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตนหรือประโยชน์ในปัจจุบัน ก็คือ การรู้จักเลือกคบมิตรนั่นเอง หากผู้ใดสามารถปฏิบัติตนได้ครบทั้ง ๔ ข้อ บุคคลนั้นจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างดี ไม่เดือดร้อน เป็นประโยชน์แก่ตนเองในปัจจุบัน ธรรมบทนี้จึงถือว่าเป็น “หัวใจเศรษฐกิจ” โดยมีคำย่อว่า “อุ อา กะ สะ ” ซึ่งย่อมาจากหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา คือธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน

๒.๕.๒ หลักอิทธิบาท

๒.๕.๒.๑ ความหมายของหลักอิทธิบาท

ในพระพุทธศาสนานั้น องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงพระธรรมเทศนาถึงอิทธิบาท ๔ ประการ คือ เจริญอิทธิบาท ประกอบด้วย ฉันทสมาธิปธานสังขาร^{๕๕} หมายถึง สมาธิที่เกิดจากฉันทะและความเพียรที่มุ่งมั่น เจริญอิทธิบาทประกอบด้วย วิริยสมาธิปธานสังขาร หมายถึง สมาธิที่เกิดจากวิริยะและความเพียรสร้างสรรค์ เจริญอิทธิบาทประกอบด้วย จิตตสมาธิปธานสังขาร หมายถึง สมาธิที่เกิดจากจิตตะและความเพียรสร้างสรรค์ เจริญอิทธิบาทประกอบด้วย วิมังสาสมาธิ

^{๕๕} อัง.เอกก.(ไทย) ๑/๓๘๘/๔๔๕.

ปธานสังขาร หมายถึง สมานะที่เกิดจากวิมังสาและความเพียรสร้างสรรค์ เพราะฉะนั้น อธิติบาท ๔ มีองค์ประกอบ ดังนี้ ฉันทะ^{๕๖} หมายถึง สร้างความพอใจในกุศล คือ ความประสงค์จะทำยิ่งขึ้น ความพึงพอใจ ความใคร่เพื่อจะทำ ความฉลาด ความพอใจในธรรม ฉันทสมานะ^{๕๗} หมายถึง สมานะที่เกิดจากฉันทะ วิริยะ หมายถึง การปรารภความเพียรทางใจ สัมมาวายามะ จิต หมายถึง มโน มานัส มโน วิญญานธาตุที่สมกัน และปธานสังขาร หมายถึง ความเพียรที่มุ่งมั่น (ปธาน) ปรารภความเพียร ประคองจิต ความขะมักเขม้น^{๕๘} ความบากบั่น ความตั้งหน้า ความพยายาม ความอดุสาหะ ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความก้าวไปอย่างไม่ท้อถอย ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความประคับประคองธุระไว้ด้วยดี วิริยะ วิริยินทรีย์ วิริยพละ สัมมาวายามะ วิมังสา หมายถึง ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทิฏฐิสมานะ หมายถึง ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบ สัมมาสมานะ (สภาวะที่จิตมีอารมณ์เดียว)

อธิติบาท อธิติ แปลว่า ฤทธิ์ บาท แปลว่า ทางปฏิบัติ รวมกันเข้าเป็นศัพท์เดียว อธิติบาท แปลว่า ทางปฏิบัติเพื่อ ให้บังเกิดฤทธิ์ ฤทธิ์ของคนสามัญก็คือการทำงานให้สำเร็จสมประสงค์ เพราะฉะนั้นอธิติบาทจึงแปลว่า คุณเครื่องสำเร็จความประสงค์ หรืออีกอย่าง คือ ปฏิบัติทางแห่งความสำเร็จ^{๕๙}

อธิติบาท แยกเป็น “อธิติ” แปลว่า ความสำเร็จ “บาท” แปลว่า ฐาน เจริญ ดังนั้น อธิติบาท จึงแปลว่า รากฐานแห่งความสำเร็จ ซึ่งมี ๔ อย่าง คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา^{๖๐}

หลักธรรมที่ไม่เคยล้าสมัย หรือหลักธรรมอันเป็นหลักแห่งความสำเร็จ หรือทางแห่งความสำเร็จ ๔ ประการ ที่ในปัจจุบันแม้เราจะหลงลืมกันไปบ้างว่า คืออะไร แต่ถ้าหากได้ย้อนรำลึกกันบ้างว่า มีอะไร และคืออะไร จะเห็นได้ว่าหลักธรรมไม่มีคราวใดที่จะเรียกว่าล้าสมัย

- ๑) ฉันทะ เพราะเหตุว่าทรงรักสิ่งที่ทรงทำ จึงได้ทำสิ่งที่ทำอยู่ในขณะนี้
- ๒) วิริยะ คือความพากเพียร ความพยายามไม่ย่อท้อ
- ๓) จิตตะ คือความเอาพระทัยจดจ่อในสิ่งที่ทรงทำ เพราะฉะนั้นท่านจึงทำได้
- ๔) วิมังสา ทำงานแล้วไม่ทิ้ง คอยตรวจสอบ ทบทวน ไตร่ตรอง พิจารณา

^{๕๖} ม.ม.(ไทย) ๑๒/๒๔๗/๑๗๗.

^{๕๗} ม.ม.(ไทย) ๑๓/๒๔๗/๒๙๒.

^{๕๘} อัง.ปญจก.(ไทย) ๓/๖๗-๗๐/๓๓.

^{๕๙} ปิ่น มุกกันต์, **แนวสอนธรรมะตามหลักสูตรนักธรรมตรี**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬารามราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๒๖.

^{๖๐} พุทธทาสภิกขุ, **ขรวาจาธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๓๗), หน้า ๙๐.

ดังนั้น หลักความสำเร็จ ปฏิบัติตามหลักธรรม ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการ ที่เรียกว่า อิทธิบาท (ธรรมให้ถึงความสำเร็จ) ซึ่งมี ๔ ข้อ คือ^{๖๑}

๑. ฉันทะ : รักงาน (การเห็นคุณค่า ความรัก ความพอใจ) คือ มีใจรัก พอใจจะทำสิ่งนั้น และทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจหรืองานที่ทำ มิใช่สักว่าทำพอให้เสร็จๆ หรือ เพียงเพราะอย่างได้รางวัลหรือผลกำไร

๒. วิริยะ : สู้งาน (ความเพียร เห็นเป็นความท้าทาย ใจสู้ ขยัน) คือ พากเพียรทำ ขยันหมั่นประกอบ หมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดลอย ก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ

๓. จิตตะ : ใส่ใจงาน (ความคิด อุทิศตัวต่องาน ใจจดจ่อ จริงจัง) คือ เอาจิตฝึกฝน ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยจิตใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ ทำกิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ

๔. วิมังสา : ทำงานด้วยปัญญา (ไตร่ตรอง พิสูจน์ ทดสอบ ตรวจสอบ ปรับปรุงแก้ไข) ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจสอบหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลยบกพร่องขัดข้องในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลอง วางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น เพื่อจัดการและดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป

อิทธิบาท คือ ทางที่จะไปสู่ความสำเร็จ ๔ ประการ คือ ๑) ฉันทะ ความพอใจ ๒) วิริยะ ความเพียร ๓) จิตตะ ความเอาใจใส่และ ๔) วิมังสา ไตร่ตรองค้นคว้าในสิ่งนั้นๆ ถ้าเรารักสิ่งนั้น เอาใจใส่สิ่งนั้น มันก็ก้าวหน้า การคิด การทำก็ก้าวหน้าต่อไป เพราะเรารักสิ่งนั้น ถ้าไม่รักมันก็ไม่ไปได้^{๖๒}

คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย มี ๔ ประการ

๑) ฉันทะ คือ ความพอใจในสิ่งนั้น ประการที่จะทำให้สิ่งนั้นอยู่เสมอไม่ว่าสิ่งที่เราพอใจสิ่งที่เราปรารถนานั้น

๒) วิริยะ คือ ความเพียรพยายาม ที่จะทำสิ่งนั้นอย่างไม่ทอดลอย ไม่เลิกล้มความตั้งใจเสียก่อน เมื่อเราชอบในสิ่งนั้นแล้ว ถ้าเป็นสิ่งที่เรากำลังทำอยู่ เราต้องทำไปด้วยความขยันหมั่นเพียรใช้ความพยายามทุ่มเททำในสิ่งนั้นให้สำเร็จ

๓) จิตตะ คือ ความคิดฝึ่งฝึ่ เอาใจใส่อยู่กับสิ่งที่ทำ หนักแน่น มั่นคง ไม่โลเล ในขณะที่เรากำลังทำงานนั้นๆอยู่เราต้องดูแลเอาใจใส่จดจ่ออยู่กับงานที่เราทำนั้น

^{๖๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **ธรรมบุญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๔๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศาสนา, ๒๕๔๕), หน้า ๔๐.

^{๖๒} พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), **พจนานุกรมธรรมของท่านปัญญานันทะ**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๑๕๐.

๔) วิมังสา คือ ความไตร่ตรอง หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์ คัดค้านวิธีการแก้ไขปรับปรุง^{๖๓}

๒.๕.๒.๒ องค์ประกอบของหลักอิทธิบาท

องค์ประกอบของอิทธิบาท มี ๔ ประการ ดังนี้^{๖๔}

๑) ฉันทะ แปลว่า ความพอใจ ได้แก่ ความมีใจรักในสิ่งที่ทำ และพอใจใฝ่รักในจุดหมายของสิ่งที่ทำนั้น อยากทำสิ่งนั้นๆ ให้สำเร็จ อยากให้งานนั้นหรือสิ่งนั้นบรรลุ พุดง่าย ๆ ว่ารักงานและรักจุดหมายของงาน พุดให้ลึกลงไปทางธรรมว่า ความรักความใฝ่ใจปรารถนาต่อภาวะดีงามเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นจุดหมายของสิ่งที่กระทำหรือซึ่งจะเข้าถึงได้ด้วยการกระทำนั้น อยากให้สิ่งนั้นๆ เข้าถึงหรือดำรงอยู่ในภาวะที่ดีที่งดงามที่ประณีต ที่สมบูรณ์ที่สุดของมันหรืออยากให้ภาวะดีงามเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ของสิ่งนั้นๆ ของงานนั้น อยากทำให้สำเร็จผลตามจุดหมายที่ดีงามนั้น เมื่อเห็นสิ่งนั้นหรืองานนั้นกำลังเดินหน้าไปสู่จุดหมาย ก็เกิดปิติเป็นความเอิบอิ่มใจ ครั้นสิ่งหรืองานที่ทำบรรลุจุดหมายก็ได้รับสมนัสเป็นความฉ่ำชื่นใจที่พร้อมด้วยความรู้สึกโปร่งโล่งผ่องใสเบิกบานแผ่ออกไปเป็นอิสระไร้ขอบเขต

ถ้าสามารถปลูกเร้าฉันทะให้เกิดอย่างแรงกล้า เกิดความรักในคุณค่าความดีงาม ความสมบูรณ์ของสิ่งนั้นหรือจุดหมายนั้นอย่างเต็มที่แล้ว คนก็จะทุ่มเทชีวิตจิตใจอุทิศให้แก่สิ่งนั้น เมื่อรักแท้ก็มอบใจให้อาจถึงขนาดยอมสละชีวิตเพื่อสิ่งนั้นได้ เมื่อมีฉันทะนำแล้วก็ต้องการทำสิ่งนั้นให้ดีที่สุดให้สำเร็จผลอย่างดีที่สุดของสิ่งนั้นของงานนั้น ไม่หวั่นพะวักกับสิ่งล่อเร้าหรือผลตอบแทนทั้งหลาย จิตใจก็มุ่งมั่นแน่วแน่มั่นคงในการดำเนินสู่จุดหมาย เดินเรียบสม่ำเสมอ ไม่ชาน ไม่ส่าย ฉันทสมาธิ จึงเกิดขึ้นโดยนัยนี้ และพร้อมนั้นปธานสังขาร คือ ความเพียรสร้างสรรค์ก็ย่อมเกิดควบคู่มาด้วย

๒) วิริยะ แปลว่า ความอาจหาญ แกล้วกล้า บากบั่น ก้าวไป ใจสู้ ไม่ย่อท้อไม่หวั่นกลัวต่ออุปสรรคและความยากลำบาก เมื่อคนรู้ว่าสิ่งใดมีคุณค่าควรแก่การบรรลุถึง ถ้าวิริยะเกิดขึ้นแก่เขาแล้ว แม้ได้ยินว่าจุดหมายนั้นจะลุล่วงได้ยากนัก มีอุปสรรคมาก หรืออาจใช้เวลายาวนานเท่านี้ปีเท่านี้เดือน เขาก็ไม่ทอดถอนใจกลับเห็นเป็นสิ่งที่ท้าทายที่เขาจะเอาชนะให้ได้ทำให้สำเร็จ คนที่มีความเพียรเท่ากัभीมีแรงหนุน เวลาทำงานหรือปฏิบัติธรรมก็ตาม จิตใจจะแน่วแน่มั่นคง พุ่งตรงต่อจุดหมาย สมาธิก็เกิดขึ้นได้ เรียกว่าเป็นวิริยสมาธิ พร้อมทั้งมีปธานสังขาร คือความเพียรสร้างสรรค์เข้าประกอบคู่ไปด้วยกัน

^{๖๓} พระอธิการทัตเทพ ฐานกโร, “พุทธธรรมกับการแก้ปัญหาความยากจนในสังคมไทย”, วารสาร มจร. พุทธปัญญาปริทรรศน์, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑, (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐) หน้า ๑๑๒-๑๑๓.

^{๖๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๘๔๒ - ๘๔๔.

๓) จิตตะ แปลว่า ความคิดจดจ่อ หรือเอาใจฝักใฝ่ ได้แก่ ความมีจิตผูกพัน จดจ่อเฝ้า คิดเรื่องนั้นใจอยู่กับงานนั้น ไม่ปล่อย ไม่ห่างไปไหน ถ้าจิตตะเป็นไปอย่างแรงกล้าในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรืองานอย่างใดอย่างหนึ่ง คนผู้นั้นจะไม่สนใจไม่รับรู้เรื่องอื่นๆ ใครพูดอะไรเรื่องอื่นๆ ไม่สนใจ แต่ถ้าพูดเรื่องงานนั้นจะสนใจเป็นพิเศษทันที บางทีจัดทำเรื่องนั้น งานนั้น ขลุกขจวนอยู่ได้ทั้งวันทั้งคืน ไม่เอาใจใส่ร่างกายการแต่งเนื้อแต่งตัว อะไรเกิดขึ้นก็ไม่สนใจ เรื่องอื่นเกิดขึ้นใกล้ๆ บางทีก็ไม่รู้ ทำจนลืมนอน ลืมกินลืมนอน ความมีใจฝักใฝ่เช่นนี้ ย่อมทำให้เกิดสมาธิเกิดขึ้น จิตจะแน่วแน่ แบบสนิทในกิจที่ทำ มีกำลังมากเฉพาะสำหรับกิจนั้น เรียกว่าเป็น จิตตสมาธิ พร้อมนั้นก็เกิดปัญาสังขาร คือ ความเพียร สร้างสรรค์ร่วมสนับสนุนไปด้วย

๔) วิมังสา แปลว่า ความสอบสวนไตร่ตรอง ได้แก่ การใช้ปัญญาพิจารณาหมั่น ใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อน เกินเลย บกพร่องหรือขัดข้อง เป็นต้น ในกิจที่ทำ รู้จักทดลองและคิดค้นหาทางแก้ไขและปรับปรุง ข้อนี้เป็นการใช้ปัญญาชักนำสมาธิ ซึ่งจะเห็นได้ ไม่ยากคนมีวิมังสาเป็นพวกชอบคิด ค้นหาเหตุผล ชอบสอบสวนทดลอง เมื่อทำอะไร ก็คิดพิจารณา ทดสอบไป เช่นคิดว่าผลนี้เกิดจากเหตุอะไร ทำไมจึงเป็นอย่างนี้ ผลคราวนี้เกิดจากปัจจัยที่เป็น องค์ประกอบเหล่านี้เท่านี้ ถ้าองค์ประกอบนี้ออกเสียจะเป็นอย่างไร ถ้าเพิ่มองค์ประกอบนี้เข้าไป แทน จะเกิดผลอย่างนี้ ลองเปลี่ยนองค์ประกอบนั้นแล้ว ไม่เกิดผลอย่างที่คาดหมาย เป็นเพราะอะไร จะแก้ไขที่จุดไหน ฯลฯ เป็นเหตุให้จิตแน่วแน่แล่นดังไปกับเรื่องที่พิจารณา ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วอกแวก และ มีกำลังเรียกว่าเป็นวิมังสาสมาธิ ซึ่งก็จะมีปัญาสังขาร คือความเพียรสร้างสรรค์เกิดมาด้วย เช่นเดียวกับสมาธิข้ออื่นๆ

อิทธิบาท ๔ นี้ เกื้อหนุนกัน และมักมาด้วยกัน เช่น เกิดฉันทะ มีใจรักแล้วก็ทำให้ พากเพียร เมื่อพากเพียร ก็เอาใจจดจ่อเฝ้าใจอยู่เสมอ และเปิดช่องให้ใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองแต่ที่ แยกพิจารณาแต่ละข้ออย่างนี้ ก็ด้วยถือเอาภาวะที่เด่นเป็นใหญ่ เป็นตัวนำ เป็นตัวชักจูงข้ออื่นๆ

สรุปได้ว่า อิทธิบาท ๔ หมายถึง ทางไปสู่ความสำเร็จหรือคุณธรรมที่ให้ถึงความสำเร็จใน การทำงาน ช่วยให้การปฏิบัติหน้าที่ของบุคคลได้ผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ซึ่งทางแห่งความสำเร็จ นั้น ประกอบไปด้วย

๑) ฉันทะ คือ ความพอใจ ความมีใจรักในสิ่งที่ทำ และพอใจใฝ่รักในจุดหมายของสิ่งที่ทำ นั้น อยากทำสิ่งนั้นๆ ให้สำเร็จ อยากให้งานนั้น หรือสิ่งนั้นบรรลุถึงจุดหมาย และปรารถนาจะทำให้ ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป ซึ่งจะแสดงออกมาด้วยการกระทำด้วยความพอใจ เต็มใจ และสนใจในสิ่งที่ตนกำลัง กระทำอยู่ หรืองานที่ได้รับมอบหมายให้กระทำ ทำงานด้วยใจรัก

๒) วิริยะ คือ ความเพียร ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทนเอา ธุระ ไม่ท้อถอย ซึ่งแสดงออกมาด้วยความเพียร พยายามในการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรู้สึกไม่ท้อถอย

และมีความกล้าที่จะกระทำงานนั้นๆ ถ้าเห็นอะไรเป็นอุปสรรคหรืองานที่มาอยู่ข้างหน้าแล้วจะต้องเอาชนะทำให้สำเร็จ ทำงานให้เป็นเรื่องที่ทำหายจะสู้และจะพยายามเพื่อให้สำเร็จ

๓) จิตตะ คือ ความตั้งใจ หรือเอาใจฝักใฝ่ ได้แก่ ความมีจิตผูกพัน จดจ่อ ฝ่าคิดเรื่องนั้นใจอยู่กับงานนั้น ไม่ปล่อย ไม่ห่างไปไหน ไม่สนใจไม่รับรู้เรื่องอื่นๆ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝักใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ ซึ่งแสดงออกมาด้วยการเอาใจใส่ จดจ่อ ตั้งใจในการทำงานอย่างจริงจัง ไม่ปล่อยให้ความคิดฟุ้งซ่าน

๔) วิมังสา คือ ความไตร่ตรอง หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น ชอบคิด ค้นหาเหตุผล ชอบสอบสวนทดลอง มีการวางแผน วัตถุประสงค์ค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง ซึ่งแสดงออกด้วยการใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองหาเหตุผลในสิ่งที่กระทำด้วยความพินิจพิเคราะห์ มีการวางแผนและวัดผลงานที่กระทำเสมอ

๒.๕.๓ หลักขรวาสธรรม

๒.๕.๓.๑ ความหมายของหลักขรวาสธรรม

ขรวาสธรรม ๔ หมายถึง ธรรมสำหรับขรวาส ธรรมสำหรับหลักการครองเรือน หลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์ประกอบด้วย^{๒๕}

๑) สัจจะ ความซื่อสัตย์ ซื่อตรง พูดจริง ทำจริง จริงใจต่อกัน เป็นหลักสำคัญที่จะให้เกิดความไว้วางใจและไม่ตรีจิตสนิทต่อกัน ขาดสัจจะเมื่อใดย่อมเป็นเหตุให้เกิดความระแวงแคลงใจกันเป็นจุดเริ่มต้นแห่งความริ้วรานซึ่งยากนักที่จะประสานให้คืนดีได้ดังเดิม

๒) ทมะ การฝึกฝน การข่มใจฝึกนิสัย ปรับตัวฝึกหัดตนนิสัย ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา การรู้จักบังคับควบคุมอารมณ์ข่มใจระงับความรู้สึกต่อเหตุบกพร่องของกันและกัน รู้จักฝึกฝนปรับปรุงตนแก้ไขข้อบกพร่อง ปรับนิสัยและอัธยาศัยให้กลมกลืนประสานเข้าหากันได้ ไม่เป็นคนดื้อด้านเอาแต่ใจและอารมณ์ของตน คนที่ขาดธรรมข้อนี้ย่อมปล่อยให้ข้อแตกต่างปลีกย่อยทางอุปนิสัยและการอบรม กลายเป็นเหตุแตกแยกสามัคคีใหญ่โตจนไม่สามารถแก้ไขได้

๓) ขันติ ความอดทน อดกลั้น ต่อความหนักและความร้ายแรงทั้งหลาย ตั้งหน้าทำหน้าทีการทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ทนทาน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ทอดถอย นอกจากมีข้อแตกต่างขัดแย้งทางอุปนิสัย การอบรมและยังจะต้องมีความอดทนต่อความลาบากตรากตรำและเรื่องหนักใจต่างๆ ในการประกอบกิจการงานอาชีพ เป็นต้น มีสติอดกลั้นคิดอุบายใช้ปัญญาหาทางแก้ไขเหตุการณ์ให้ลุล่วงไปด้วยดี

^{๒๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๓-๑๑๔.

๔) จาคะ ให้ใจกว้างพร้อมที่จะรับฟังความทุกข์ ความคิดเห็น และความต้องการของผู้อื่นพร้อมที่จะร่วมมือช่วยเหลือเอื้อเฟื้อต่อกัน ตลอดจนการเสียสละความพอใจและความสุขส่วนตัวได้

สัจจะ หมายถึง ความจริงลงไปในเรื่องที่จะกระทำและ สัจจาธิษฐาน คือ ตั้งจิตด้วยสัจจะมั่น ลงไปในการที่จะทำในการที่จะประพฤติเพื่อละกิเลส ทมะ หมายถึงการบังคับตัวเอง เป็นธรรมที่จะใช้สกัดกั้นความโกรธในขั้นเริ่มต้น แต่ถ้าบังคับไม่ได้หรือบังคับไม่อยู่ก็ใช้ธรรมะข้ออื่น เช่น ปัญญา ขันติและอื่นๆ เข้าช่วย ขันติ หมายถึง ความอดกลั้น ความอดได้ รอได้ คอยได้ เป็นเครื่องห้ามความผุนผั่นความโกรธ ขันติเป็นแก่นกลางในการประพฤติพรหมจรรย์ของผู้บำเพ็ญพรตทั้งหลาย คนส่วนใหญ่มักไม่ชอบอดกลั้น เนื่องจากเห็นว่าเป็นเรื่องเสียเกียรติหรือขี้แพ้ อะไรทำนองนั้น แต่ถ้ารู้จักฝึกความอดกลั้นหรือฝึกให้มีขันติได้มากๆ ก็จะเป็นคนที่ไม่โกรธง่าย จาคะ หมายถึง สละ การให้ทาน สละกิเลสตามโอกาสที่ต้องสละ เป็นรูรั่วที่ระบายกิเลสออก หมายถึง ธรรมสำหรับฆราวาส ธรรมสำหรับการครองเรือน หลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์ (virtues for a good household life, virtues for laypeople)^{๖๖}

ฆราวาสธรรมเป็นธรรมสำหรับฆราวาสปฏิบัติ คือ ผู้ครองเรือน ชีวิตของผู้ครองเรือนต้องมีการสมาคม การสมาคมกับคนอื่นต้องมีความจริงใจต่อเขา ต้องรู้จักข่มจิตของตนเมื่อประสบเหตุการณ์ไม่ดี ต้องมีความอดทนต่อสู้กับชีวิตและในบางครั้งต้องบริจาคนิสัยของตนเมื่อเห็นคนอื่นเดือดร้อน^{๖๗}

๒.๕.๓.๒ ความสำคัญของหลักฆราวาสธรรม

ฆราวาสธรรม เป็นคำสอนของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นหลักธรรมที่พระองค์ทรงมอบสำหรับผู้ครองเรือนได้ปฏิบัติ เพื่อเสริมให้มีความสุขในชีวิตยิ่งขึ้น ประกอบด้วยหลักธรรม ๔ ข้อ ได้แก่ สัจจะ ทมะ จาคะ ขันติ เมื่อกล่าวถึงความสำคัญของฆราวาสธรรมแล้วย่อมมีความสำคัญมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเกี่ยวกับเรื่องการทำงานร่วมกันของบุคลากรในหน่วยงานต่างๆ ในที่นี้จะกล่าวถึงความสำคัญของหลักธรรมแต่ละข้อเพื่อให้เข้าใจได้ง่าย ดังนี้

สัจจะ คือ ความซื่อสัตย์ ความจริงใจต่อบุคคลอื่น การคบหาสมาคมระหว่างบุคคลในสังคมไม่ว่าจะอยู่ในฐานะใด จำต้องมีหลักธรรมสัจจะข้อนี้อยู่ด้วยเสมอ เพราะการแสดงออกซึ่งความซื่อสัตย์ และความจริงใจต่อบุคคลที่เรารู้จักถือเป็นรากฐานที่สำคัญ ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกัน ซึ่งจะส่งผลว่าความสัมพันธ์ดังกล่าวจะสามารถสานต่อในระยะยาวต่อไปอีกได้หรือไม่

^{๖๖} พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต), *คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๔๓.

^{๖๗} ชัยวัฒน์ อัตพัฒน, *หลักพระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๙), หน้า ๘๙-๙๙.

สำหรับบุคคลที่ทำงานในองค์กรหนึ่ง การมีความซื่อสัตย์และความจริงใจ ให้แก่กันก็ย่อมจะทำให้เกิดความไว้วางใจ ความเชื่อใจระหว่างตนกับผู้ทำงานร่วมกัน หากบุคคลใดขาดสัจจะแล้วย่อมเป็นเหตุให้เกิดความหวาดระแวงแคลงใจกัน เป็นจุดเริ่มต้นแห่งความร้าวฉาน ซึ่งยากนักที่จะประสานให้การทำงานนั้นราบรื่นได้เช่นเดิม ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า สัจจะเป็นหลักธรรมพื้นฐานสำหรับทุกคนที่หวังความเจริญในหน้าที่การงานและชีวิตพึงจะระลึกและปฏิบัติอยู่เสมอ

ทมะ คือ การรู้จักบังคับควบคุมอารมณ์ การข่มใจ การปรับตัวการอยู่ร่วมกันในสังคม หรืออยู่กับคนที่เราทำงานด้วยเป็นเรื่องที่ต้องปรับตัวเข้าหากันเนื่องจากแต่ละคนต่างมาจากพื้นฐานชีวิตและประสบการณ์ชีวิตที่แตกต่างออกไป ดังนั้นจึงไม่มีใครสามารถเป็นไปได้อย่างตามที่ใจของเราคิดและเช่นเดียวกัน ตัวเราเองก็อาจไม่สามารถที่จะเป็นไปได้อย่างดังที่คนอื่นต้องการหลักธรรมในข้อ ทมะ จึงเป็นการฝึกข่มใจระงับความรู้สึกต่อเหตุบกพร่องของกันและกันรู้จักฝึกฝนปรับปรุงตนแก้ไขข้อบกพร่อง ปรับนิสัยและอัธยาศัยให้กลมกลืน ประสานเข้าหากันได้ไม่เป็นคนถือด้านเอาแต่ใจและอารมณ์ของตน เพื่อที่จะทำให้เรายอมรับในจุดเด่นและข้อบกพร่องของตัวบุคคลรอบข้าง

ทมะ เป็นหลักธรรมที่เน้นในเรื่องของการใช้ปัญญาในการตัดสินใจควบคุมจิตใจในการทำความเข้าใจกับคนในองค์กร เมื่อขาดธรรมข้อนี้ย่อมเท่ากับเป็นการขาดการใช้สติปัญญาในการพิจารณา ปล่อยให้ข้อแตกต่างปลีกย่อยทางอุปนิสัยและการอบรมกลายเป็นเหตุแตกแยกสามัคคีใหญ่โต เมื่อทุกคนต่างรู้ว่าไม่มีใครที่จะสมบูรณ์แบบไปหมดทุกอย่าง ผู้ที่มีความหวังความเจริญในหน้าที่การงานทุกคนจึงปรารถนาที่จะได้รับความเข้าใจจากบุคคลอื่นจึงแสดงให้เห็นได้ชัดว่าหลักทมะมีความสำคัญต่อการทำงานกันกับคนอื่น

ขันติ คือ ความอดทน อดกลั้น การทำงานอยู่ในองค์กรซึ่งมีคนจำนวนมากกันนอกจากจะต้องมีความซื่อสัตย์ ความจริงใจ และความเข้าใจกันแล้วจะต้องมีความอดทนอดกลั้นเพราะการทำงานร่วมกัน นอกจากจะมีข้อขัดแย้งแตกต่างทางด้านอุปนิสัยการอบรมประสบการณ์เดิมบางคนอาจมีเหตุล่วงเกินรุนแรง ซึ่งอาจจะเป็นถ้อยคำหรือกิริยาอาการจะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตามเมื่อเกิดเหตุเช่นนี้อีกฝ่ายหนึ่งจะต้องรู้จักอดกลั้นระงับใจ ไม่ก่อเหตุให้เรื่องลุกลามกว้างขยายต่อไปความร้ายจึงจะระงับลงไป

หลักขันติแตกต่างจากหลักทมะตรงที่มุ่งให้เกิดความอดทน โดยเน้นที่ร่างกายที่อดทนต่อความยากลำบากในการทำงาน เพราะในการทำงานร่วมกับคนอื่นอาจต้องพบเจอกับความลำบากตรากตรำและเรื่องหนักใจต่างๆ ในการประกอบกรงานอาชีพ เป็นต้น ดังนั้นการทำงานร่วมกันที่จะอดทนเผชิญ และฟันฝ่าต่อความยากลำบากด้วยกัน ถือว่าเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความอดทนและตั้งใจของคนในองค์กร โดยเฉพาะเมื่อเกิดภัยพิบัติ ความตกต่ำ คับขันจะต้องมีสติอดกลั้นคิดอุบายใช้ปัญญาหาทางแก้ไข และมีความอดทนเพียรพยายามเป็นกำลังใจซึ่งกันและกันก็จะสามารถ

ผ่านพ้นเหตุการณ์ที่ร้ายไปด้วยกันได้ แต่หากการทำงานที่ขาดความอดทนยอมไม่อาจประคับประคอง รอดพ้นเหตุร้ายต่าง ๆ อันเป็นประดุจมรสุมแห่งชีวิตในการทำงานไปได้

จาคะ คือ ความเสียสละ ความเผื่อแผ่ แบ่งปัน หากทุกคนลองสังเกตตัวเองเวลาที่เราทำอะไรหรือให้สิ่งใดกับผู้อื่นด้วยความเต็มใจจะพบว่าความสุขของผู้ที่รับสิ่งนั้นจากเราจะถูกส่งผ่านมาถึงตัวเราเองด้วย นั่นแสดงให้เห็นว่า การให้นั้นมอบความสุขให้กับคนทั้งสองฝ่ายทั้งผู้ให้และผู้รับ

การให้ในที่นี้ มิใช่หมายถึงแต่เพียงการเผื่อแผ่แบ่งปันสิ่งอันเป็นสิ่งที่มองเห็นและเข้าใจได้ง่ายเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการให้น้ำใจแก่กัน การแสดงน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกัน ตลอดจนการเสียสละความพอใจและความสุขส่วนตนได้ เช่น ในคราวที่บุคคลในองค์กรประสบความทุกข์ ความเจ็บไข้ หรือมีธุรกิจใหญ่ เป็นต้น ก็เสียสละความสุขความพอใจของตน ขวนขวายช่วยเหลือ เอาใจใส่ดูแล เป็นที่พึ่งอาศัย เป็นกำลังส่งเสริม หรือช่วยให้กำลังใจได้โดยประการใดประการหนึ่ง ตามความเหมาะสมรวมความว่าเป็นผู้จิตใจกว้างขวาง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละไม่คับแคบเห็นแก่ตัว

การทำงานที่ขาดจาคะ ก็คล้ายการลงทุนที่ปราศจากผลกำไรมาเพิ่มเติม ส่วนที่มีมาแต่เดิมก็คงที่หรือค่อยร่อยหรอพ่วงไป หรือเหมือนต้นไม้ที่ไม่ได้รับการบำรุง ก็มีแต่อับเฉาร่วงโรย ไม้มีความสดชื่นงอกงามประเด้นที่เกี่ยวกับการให้อีกประเด็นหนึ่งที่อยากเสริมไว้ คือ การให้ที่เรียกว่าการให้อภัย เนื่องจากบางทีการให้อภัยแก่คนที่ทำงานด้วยกันนี้ อาจเป็นการบอกความหมายสรุปรวมของหลักขรวาธธรรมอีกสามข้อข้างต้นด้วย เพราะเมื่อคุณให้อภัยกับคนที่ทำงานผิดพลาดนั้น เป็นการแสดงไมตรีจิตเรื่องความจริงใจของคุณ เป็นการแสดงออกถึงการยอมรับความแตกต่างและการเข้าใจในอีกฝ่าย และคุณก็เป็นผู้ที่มีความอดทนอดกลั้นที่จะไม่ตอบโต้และมุ่งร้ายกับคนพร้อมที่จะฝ่าฟันอุปสรรคด้วยกันอีกครั้ง หลักขรวาธธรรมทั้ง ๔ ข้อนี้ แม้ว่าจะเวลาผ่านพ้นมาสองพันกว่าปีแล้ว แต่หากพิจารณาคุณจะพบว่าหลักขรวาธธรรมดังกล่าวมีความสำคัญมากและเหมาะสมแก่การนำไปใช้กับการทำงานในปัจจุบันได้อย่างครอบคลุมทั้งหมดการประยุกต์หลักขรวาธธรรม ๔ ไปใช้เพื่อสร้างความพึงพอใจในการปฏิบัติงานนั้นสามารถประยุกต์ได้ดังนี้

สัจจะ หมายถึง ความซื่อสัตย์ต่อกัน หรือความตั้งใจจริงต่อกัน อันความซื่อสัตย์นี้ มิใช่แต่เฉพาะซื่อสัตย์ต่อผู้อื่นที่เรามีความเกี่ยวข้องด้วย เช่น ความซื่อสัตย์ต่อภรรยา สามี ความซื่อสัตย์ต่อมิตร ความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ ความซื่อสัตย์ต่อคาพูดที่ให้ไว้แก่คนอื่น ฯลฯ แต่เรายังต้องมีสัจจะหรือมีความซื่อสัตย์ต่อความเป็นมนุษย์ของตัวเองด้วยถ้าบุคคลใดมีหลักธรรมข้อนี้ กล่าวคือมีความซื่อสัตย์สุจริตในการอยู่ร่วมกันในการทำงานหรือรวมไปถึงการบริหารจัดการงานในองค์กรใดองค์กรหนึ่งย่อมจะทำให้องค์กรนั้นมีประสิทธิภาพในการบริหารงานได้เป็นอย่างดี อนึ่ง ถ้าเป็นผู้ที่ทำงานอยู่ในกลุ่มปฏิบัติการย่อมจะทำให้ผู้บัญชาการมีความพึงพอใจในการทำงานของบุคคลนั้น ๆ ด้วย ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าหลักสัจจะธรรมนี้ย่อมทำให้เกิดความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของผู้บังคับบัญชาและผู้ร่วมงานในองค์กรนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดีด้วยหลักธรรมประการต่อมา

ทมะ ซึ่งแปลว่า การรู้จักข่มจิตข่มใจตัวเอง การข่มจิตข่มใจตนเองนี้เป็นเรื่องยากสำหรับคนที่มีจิตใจไม่เข้มแข็งหรือคนที่มีอารมณ์แปรปรวนได้ง่าย เดียวดีเดียวร้าย เดียวชอบเดียวไม่ชอบ พลอยทำให้เพื่อนร่วมงานและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาเป็นโรคประสาทหรือติดเชื่อประสาทไปด้วย

ขันติ ขื่อนี้แปลได้ว่าเป็นการอดทน คนที่รู้จักความอดทนอดกลั้นต่อทุกสิ่งทุกอย่าง ย่อมเป็นผู้ชนะย่อมเป็นผู้ประสบความสำเร็จในที่สุดคนที่ม่ขันตินั้น เขาจะเป็นคนไม่ผลัดวันประกันพรุ่งในการทำงาน โดยอ้างว่าร้อนอ้างว่าหนาวหรืออ้างว่าฝนตกฟ้าร้อง เขาจะทำงานโดยอดทนต่อการพูดส่อเสียดเยาะเย้ยถากถางจากผู้ประสงค์ร้าย เขาจะอดทนต่อความยากลำบาก ความเหน็ดเหนื่อยกายและใจ เขาจะอดทนและคอยเก็บเล็กผสมน้อยต่อไปมันก็จะพอกพูนเพิ่มใหญ่ไปเองความอดทนที่สำคัญอีกอันหนึ่งคือความอดทนต่อการยั่วยวนของกิเลสตัณหาอุปาทานที่มากระทบจิตในทุกรูปแบบ จิตใจของท่านจะต้องไม่หวั่นไหวหลงไหลไปความทะยานอยากโดยเฉพาะที่มาในทางทุจริตและทางกามคุณอันมีรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัสทั้งหลายทั้งปวง บุคคลที่ทำงานในองค์กรหากมีหลักธรรมข้อนี้ ย่อมสร้างความพอใจให้กับผู้บังคับบัญชาเป็นอย่างมากด้วยเหตุผลหลายประการ กล่าวคือ ประการแรก เป็นผู้ที่มีความอดทนต่องานไม่ว่าจะเป็นงานหนักหรือเบาก็ตาม ซึ่งรวมไปถึงความขยันอันเกิดจากความอดทนนี้ด้วย ประการต่อมาย่อมทำให้งานนั้นมีปริมาณมากกว่าที่ควรจะเป็น ในช่วงที่ต้องการงานรีบด่วน การกระทำเช่นนี้ จึงทำให้ผู้บังคับบัญชามีความพึงพอใจต่อการทำงานของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาที่มีความอดทน ดังนั้น หลักความอดทนจึงเป็นหลักธรรมอีกประการหนึ่งในพระวาสาธรรมที่สร้างความพึงพอใจในการทำงานได้เป็นอย่างดีหลักธรรมประการสุดท้ายที่สร้างความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน คือ

จาคะ ขื่อนี้แปลได้ว่า การสละให้ปันสิ่งของอันเป็นของๆ ตน แก่บุคคลที่ควรให้ปัน เกิดเป็นคนจะอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณค่ามิใช่ในวันหนึ่งๆ ก็ควรรู้จักสละให้ปันสิ่งของที่ตนมีเพื่อประโยชน์ของคนอื่น เพื่อประโยชน์ของสังคม ส่วนรวมตามกำลังที่มีอยู่และขณะเดียวกันก็ไม่เป็นการเบียดเบียนตัวเองจนเกินไป^{๖๘}

สรุปได้ว่า ผู้หวังความเจริญควรน้อมนำหลักพระวาสาธรรมมาประพฤติปฏิบัติ จะทำให้จิตใจเป็นกุศล ชีวิตมีความสุขและประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการตามหลักหลักพระวาสาธรรมเป็นหลักคุณธรรมสำหรับการครองเรือนซึ่งเป็นหลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์ ประกอบไปด้วย

- ๑) สัจจะ หมายถึง ความจริง ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริงใจ พูดจริง ทำจริง
- ๒) ทมะ หมายถึง การฝึกฝน การข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัว รู้จักควบคุมจิตใจฝึกหัดตน นิสัยแก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา

^{๖๘} พระมหาธานินทร์ อาทิตวโร, การบริหารงานตามหลักพระวาสาธรรมในพระพุทธศาสนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.slideshare.net/taninkam/ss-13933640> [๑๖ กรกฎาคม ๒๕๖๑].

๓) ขันติ หมายถึง ความอดทน ตั้งหน้าทำหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็งทนทาน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย

๔) จาคะ หมายถึง ความเสียสละ สละกิเลส สละความสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตนได้ ใจกว้างพร้อมที่จะรับฟังความทุกข์ ความคิดเห็น และความต้องการของผู้อื่น พร้อมที่จะร่วมมือช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คับแคบเห็นแก่ตัวหรือเอาแต่ใจตัว

๒.๖ ข้อมูลพื้นที่การวิจัย

๒.๖.๑ ประวัติความเป็นมา

แต่เดิมอำเภออยู่ในการปกครองของอำเภอสรีประจันต์ ต่อมาจึงแยกตัวออกมาเป็นบ้านหนองสาหร่ายและตำบลหนองสาหร่าย ที่เรียกว่าหนองสาหร่ายเพราะสมัยสงครามพม่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้เดินทางมาจากพระนครศรีอยุธยา ได้มาพักทัพที่หนองสาหร่ายตามประวัติศาสตร์ ซึ่งปัจจุบันได้รับการปรับปรุงในสถานที่เดิม เมื่อมีการแบ่งการปกครองจึงตั้งชื่อตามประวัติศาสตร์ว่า “ตำบลหนองสาหร่าย”

๒.๖.๒ ที่ตั้งอาณาเขต

ทิศเหนือ ติดกับ ต.หนองราชวัตร อ.หนองหญ้าไซ, ต.บ้านสระ อ.สามชุก จ.สุพรรณบุรี
ทิศใต้ ติดกับ ต.ดอนเจดีย์ อ.ดอนเจดีย์ จ.สุพรรณบุรี ทิศตะวันออก ติดกับ ต.วังห้ว อ.ศรีประจันต์ จ.สุพรรณบุรี
ทิศตะวันตก ติดกับ ต.ทะเลบก อ.ดอนเจดีย์ จ.สุพรรณบุรี

๒.๖.๓ การปกครอง

ตำบลหนองสาหร่ายมีทั้งสิ้น ๑๐ หมู่บ้าน ประกอบด้วยหมู่บ้าน หมู่ ๙ บ้านดอนมะเกลือ , หมู่ ๒ บ้านโคกหม้อ ๑ , หมู่ ๓ บ้านหนองชุม , หมู่ ๔ บ้านห้วยม้าลอย , หมู่ ๕ บ้านสระด่าน , หมู่ ๖ บ้านหนองหลอด หมู่ ๗ บ้านท่าพุ่ม , หมู่ ๘ บ้านหนองสาหร่าย , หมู่ ๔ บ้านกรวด หมู่ ๑๐ บ้าน โคกหม้อ ๒ อยู่ในเขตชลประทาน ๕ หมู่บ้านอยู่นอกเขตเทศบาล ๔ หมู่บ้าน

๒.๖.๔ อาชีพ

อาชีพหลัก ทำนา ทำสวนทำไร่ อาชีพเสริม เลี้ยงสัตว์ (วัว) นอกเขตชลประทานมีอาชีพเกษตรกรรมทำน่าน้ำฝนเพียงครั้งเดียว ส่วนในเขตชลประทานอยู่ในเขตจัดรูปที่ดินซึ่งทำนาและการเกษตรอื่นๆ เช่น ทำสวน ทำไร่ เลี้ยงปศุสัตว์

๒.๖.๕ สถานที่ที่น่าสนใจ

๑) สถานที่

วัดโคกหม้อสุวรรณประทีป, วัดท่ากุ่ม, วัดบ้านกรวด, วัดบ้านลวดสามัคคีธรรม (บ้านลวด), วัดสระด่าน, วัดหนองชุม, วัดห้วยม้าลอย

๒) สถานที่ท่องเที่ยว

โบราณสถานบึงหนองสาหร่าย เป็นหนองน้ำธรรมชาติขนาดใหญ่ มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในช่วงสงครามยุทธหัตถีสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กับพระมหาอุปราชาแห่ง พม่า สมเด็จพระนเรศวรทรงเลือกบริเวณหนองสาหร่ายเป็นที่ตั้งทัพ เพราะน้ำบริเวณหนองสาหร่ายมี มากพอที่จะให้ทหารจำนวนแสนคน พร้อมช้าง ม้าได้อาศัยเป็นเวลาแรมเดือน ประกอบกับเป็น ชัยภูมิที่ตั้ง สูงห่างข้าศึก อยู่ห่างจากจังหวัดประมาณ ๔๐ กิโลเมตร เลยพระบรมราชานุสรณ์ดอนเจดีย์ ไปตาม ทางหลวงหมายเลข ๓๐๓๘ ประมาณ ๓ กิโลเมตร ปัจจุบันได้ปรับปรุงโดยมีรั้วรอบทั้ง ๔ ด้าน ในเนื้อ ที่ ๒๔ ไร่ กว้างประมาณ ๒๕๐ เมตร ยาว ๓๙๐ เมตร ลึก ๔ เมตร มีเกาะกลาง มีต้นไม้ ปลูกโดยรอบ ในฤดูหนาวจะมีนกเป็ดน้ำจากไซบีเรียมาอาศัยอยู่ และนกชนิดอื่นๆ อีกมากมาย

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่อง “ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความ ยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี ผู้วิจัยได้สืบค้น งานวิจัยที่มีผู้ได้จัดทำไว้แล้ว มีรายละเอียดดังนี้

๒.๗.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืน ได้มีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้มากมาย ผู้วิจัยได้ทำ การคัดเลือกมาเพื่อประกอบการศึกษา ดังนี้

สุทธิพร รัตนธ ได้วิจัยเรื่อง “ศรัทธาศึกษาการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธในทัศนะของพระ ธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)” ผลการวิจัยพบว่า

การพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ มีบ่อเกิดมาจากการพัฒนาโลกเฉพาะด้าน เศรษฐกิจทำให้เกิดปัญหาวิกฤตต่อสิ่งแวดล้อมในยุคสภาพแวดล้อมได้มีการตั้งคณะกรรมการธิการ โลก ว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่ได้จัดทำรายงานสำคัญชื่อ OUR COMMON FUTURE บัญญัติศัพท์ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ต่อมาได้นำมาเป็นเป้าหมายของการพัฒนาโลกโดย กำหนด แผนปฏิบัติการ ๒๑ อันมีแนวทางพัฒนาระบบนิเวศน์เพิ่มขึ้นมาคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งใช้วิธีทาง เศรษฐศาสตร์เป็นตัวชี้วัด มีอุปสรรคที่รากฐานแนวคิดพิชิตธรรมชาติแบบประนีประนอมใน ระบบทุน นิยม เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ด้วยการยอมรับและยับยั้งความต้องการประโยชน์ จาก ธรรมชาติเพื่อคนรุ่นปัจจุบันและอนาคตอยู่ได้อย่างเท่าเทียมและยุติธรรม

การพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) มีที่มาจากหลักพุทธธรรมซึ่งเป็นระบบการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง แต่มิได้ใช้ชื่อว่าการพัฒนาที่ยั่งยืน ท่านแสดงมุมมองวิธีการแก้ปัญหาขององค์การสหประชาชาติ พร้อมทั้งเสนอแนวทางการพัฒนาด้วยหลักมัชฌิมาปฏิปทา ไตรสิกขา และหลักมัตตัญญูตา ที่เป็นกระบวนการพัฒนาระบบการดำเนินชีวิตของคนทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาอย่างบูรณาการ มีตัวชี้วัดที่เป็นรูปธรรมเรียกว่า สุขภาวะองค์รวมทำให้เกิดความสุขที่ไม่เปียดเบียนธรรมชาติแวดล้อม แต่กิเลส ได้แก่ ตัณหา มานะ และมิถิยาที่ปฏิริยยังเป็นอุปสรรคที่คนต้องแก้ไขเพื่อประโยชน์อันอันวยสันติสุขแก่มนุษย์และธรรมชาติต่อไป

เมื่อเปรียบเทียบการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งสองเรื่องแล้ว พบว่า มีแนวทางการแก้ปัญหาที่คนแต่การพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธเพ่งมองคุณค่าและปัญหาอุปสรรคของคนลึกลงถึงขั้นกิเลสเนื่องมาจากรากฐานแนวคิดที่แตกต่างกัน คือ แบบตะวันตกแยกคนออกจากธรรมชาติและพึ่งรับประโยชน์ ในฐานะเจ้าของธรรมชาติ อันเป็นอุปสรรคของการพัฒนาที่ยั่งยืนตลอดมาเป็นเวลานาน อีกทั้งตัวชี้วัดแบบเศรษฐศาสตร์ไม่มีความละเอียดพอกับค่าของความจริงตามธรรมชาติ ส่วนการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) มีรากฐานความคิดว่าคนเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ อยู่ภายใต้ระบบความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยเช่นเดียวกัน จึงสามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืน^{๖๙}

ชาคริต อาชวออรุณ ได้วิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)” ผลการวิจัยพบว่า

๑. แนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ในด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ มนุษย์ต้องมีการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา ที่นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลของบุคคล สังคมและธรรมชาติ จึงจะเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ด้านรูปแบบการศึกษาคือ การศึกษาทุกรูปแบบจะต้องประกอบไปด้วยผู้สอนและผู้เรียน ซึ่งผู้สอนจะต้องทำหน้าที่ทั้งการสอนวิชาความรู้รวมทั้งทักษะ และสอนการดำรงชีวิตที่ดีและสร้างสรรค์เกื้อกูล ด้านกระบวนการเรียนรู้คือ การเรียนรู้เกิดจากการรับประสบการณ์ผ่านประสาทสัมผัส แล้วใช้ประสบการณ์นั้นเป็นข้อมูลในการพัฒนาชีวิตในด้านต่างๆ ซึ่งมีปัจจัยหลายประการที่นำไปสู่การเรียนรู้ ด้านการสนับสนุนส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตคือ ส่งเสริมปัจจัยที่นำไปสู่การเรียนรู้ ความสนใจ และฝึกการเสพบริโภคปัจจัย ๔

๒. ด้านกลุ่มเป้าหมายพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ให้แนวทางสำหรับบุคคลทั่วไป และ ให้ความสำคัญกับเด็กและเยาวชนมากเป็นพิเศษ ด้านผู้จัดการศึกษาพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ให้แนวทางสำหรับผู้จัดการศึกษา ๕ กลุ่ม คือ พ่อแม่ ครูอาจารย์ รัฐและสังคม สถาบันการศึกษา และสื่อมวลชน ด้านกระบวนการจัดต้องมีการพัฒนาด้าน ฝึกการคิดโดยเฉพาะ

^{๖๙} สุทธิพร รัตนธรร, “ศรัทธาศึกษาการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)”, *วิทยานิพนธ์*, สำนักหอสมุดและเทคโนโลยีสารสนเทศ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

จากปัญหาและสิ่งที่ พบในชีวิตประจำวัน ส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาต่างๆ ฝึกระเบียบวินัย และสอนให้เกิดความรักธรรมชาติ^{๗๐}

นินาวาลย์ ปานากาเซ็ง แมงกาจิ ได้วิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้” ผลการวิจัยพบว่า

แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของโรงเรียนเอกชน สอนศาสนาอิสลาม ใน พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่สร้างขึ้นจากองค์ประกอบที่เกิดจากกลุ่มตัวแปรที่มีความสอดคล้อง กับหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนให้มีความสมดุลทางเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมทางการศึกษา แนว ทางการจัดการศึกษาดังกล่าวประกอบด้วยองค์ประกอบที่เกิดจาก (๑) การสร้างความสามารถในการ แข่งขัน บนพื้นฐานทรัพยากรและความสามารถของโรงเรียนจำนวน ๕ องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบเกี่ยวกับ ผู้บริหารมืออาชีพ การบริหารต้นทุน การบริหารบุคลากร ให้เป็นมืออาชีพ การ บริหารจัดการที่มีประสิทธิผล และการพัฒนาภาพลักษณ์สถานศึกษา (๒) การสร้างความสามารถใน การตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการทางการศึกษาจำนวน ๕ องค์ประกอบได้แก่ องค์ประกอบเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้และ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามวิถีอิสลามอย่างสอดคล้องกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นและสากล การจัด กระบวนการเรียนรู้ และกิจกรรมโดย เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญเพื่อให้ผู้เรียนดำรงชีวิตอย่างสันติสุข ครูและ บุคลากรสายสนับสนุนการสอนมืออาชีพ การดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของสถานศึกษาและการพัฒนาผู้เรียนเป็นรายบุคคล (๓) การสร้าง ความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับบริบทของท้องถิ่นและสากล จำนวน ๑ องค์ประกอบได้แก่ องค์ประกอบเกี่ยวกับการสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชนทุกองค์ประกอบข้างต้นเป็น แนวทางการจัดการศึกษาที่สามารถนำไปปรับใช้ในการจัดการศึกษาของโรงเรียน เอกชนสอนศาสนา อิสลามทุกขนาดในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้สามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืน^{๗๑}

Simone Xayavong ได้วิจัยเรื่อง “การประยุกต์ของพลังงานในการพัฒนาที่ยั่งยืนของครัวเรือนในชนบทกรณีศึกษาเมืองหินเหิบ จังหวัดเวียนจันทร์ สาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว” ผลการวิจัยพบว่า

^{๗๐} ชาคริต อาชาวอำรุง ได้วิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)”, **วิทยานิพนธ์**, สำนักงานวิทยทรัพยากร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

^{๗๑} นินาวาลย์ ปานากาเซ็ง แมงกาจิ, “การจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้”, **วิทยานิพนธ์**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ๒๕๕๑).

๑) การผลิตถ่านหุงต้มในครัวเรือนของราษฎรในชนบทเมืองหินเหิบ จังหวัดเวียงจันทร์ สปป.ลาว คือ มีการผลิต การกระจายไปสู่เมืองใหญ่และการนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในด้านต่างๆ

๒) ความคิดเห็นของหัวหน้าครัวเรือนพบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางโดยข้อที่มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก จำนวน ๕ ข้อ ได้แก่ (๑) ควรมีการผลิตถ่านหุงต้มในชุมชนซึ่งทำให้การเลือกซื้อถ่านหุงต้มไม่ต้องกังวลปัญหาการขาดแคลน มีค่าเฉลี่ย ๓.๔๗ (๒) การอนุรักษ์ป่าไม่มีความจำเป็นและสำคัญในการรักษาสภาพแวดล้อมในชุมชนของท่าน มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๓ (๓) การใช้ถ่านในการหุงต้มทำให้เกิดความสะดวกในการใช้งานและเป็นทางเลือกอันดับแรก มีค่าเฉลี่ย ๓.๕๖ (๔) ควรจำกัดและควบคุมการนำเข้าจากธรรมชาติมาทำฟืนหรือเผาถ่าน มีค่าเฉลี่ย ๓.๕๓ และ (๕) รัฐบาลควรมีนโยบายที่ชัดเจนในการอนุรักษ์ไม้ มีค่าเฉลี่ย ๓.๕๑^{๗๒}

ศศิวิมล ยินดี ได้วิจัยเรื่อง “กระบวนการใช้หลักและวิธีการสหกรณ์ในการพัฒนากลุ่มผู้ การ พัฒนาที่ยั่งยืน : ศึกษากรณีกลุ่มชีวภาพ บ้านหนองสองตอน ตำบลบ้านพราน อำเภอแสวงหา จังหวัด อ่างทอง” ผลการวิจัยพบว่า

กลุ่มชีวภาพมีระดับการนำหลักและวิธีการสหกรณ์ไปใช้ ๒ ระดับ คือระดับมากและระดับ น้อย ในระดับการนำไปใช้มาก คือ หลักการว่าด้วยสมาชิกควบคุมกันตามหลักประชาธิปไตย การให้ การศึกษา ฝึกอบรมและข้อมูลข่าวสาร การปกครองตนเองและเป็นอิสระ การเปิดรับสมาชิกโดยสมัคร ใจไม่กีดกัน การร่วมมือระหว่างสหกรณ์และการเอื้ออาทรต่อชุมชน โดยใช้ในการบริหารจัดการกลุ่ม การมีส่วนร่วม การประสานความร่วมมือและการพัฒนากิจกรรม ระดับการนำไปใช้น้อย คือ หลักการ ว่าด้วยการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจโดยสมาชิก โดยใช้ในการพัฒนาด้านรายได้ สมาชิกมีการเรียนรู้ และพัฒนาจิตสำนึกในการทำงานกลุ่มนำความรู้ปรับใช้ในกระบวนการพัฒนา ๒ ส่วนคือ การพัฒนา กระบวนการทำงานกลุ่มให้มีการทำงานเป็นระบบ ชัดเจน การทำงานต่อเนื่องและการพัฒนากิจกรรม ๓ มิติคือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ทำให้มีการดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่องได้รับความร่วมมือ และมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายทุกระดับด้วยวิธีการจัดการของสหกรณ์ บรรลุเป้าหมายเกิดการพัฒนาที่ ยั่งยืนตามแบบกลุ่มชีวภาพ บ้านหนองสองตอน ตำบลบ้านพราน อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง^{๗๓}

สรุปได้ว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ด้วยการยอมรับและยับยั้งความต้องการ ประโยชน์ จากธรรมชาติเพื่อคนรุ่นปัจจุบันและอนาคตอยู่ได้อย่างเท่าเทียมและยุติธรรม โดยต้อง

^{๗๒} Simone Xayavong, “การประยุกต์ของพลังงานในการพัฒนาที่ยั่งยืนของครัวเรือนในชนบท กรณีศึกษาเมืองหินเหิบ จังหวัดเวียงจันทร์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว”, **วิทยานิพนธ์**, (บัณฑิต วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๑).

^{๗๓} ศศิวิมล ยินดี, “กระบวนการใช้หลักและวิธีการสหกรณ์ในการพัฒนากลุ่มผู้ การ พัฒนาที่ยั่งยืน: ศึกษากรณีกลุ่มชีวภาพ บ้านหนองสองตอน ตำบลบ้านพราน อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง”, **วิทยานิพนธ์**, (สาขา เศรษฐศาสตร์สหกรณ์: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๐).

สร้าง ความสามารถในการแข่งขัน บนพื้นฐานทรัพยากรและความสามารถ มีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย และมี หลักพุทธธรรมซึ่งเป็นระบบการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง มนุษย์ต้องมีการเรียนรู้ตามหลัก ไตรสิกขา ที่นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลของบุคคล สังคมและธรรมชาติ จึงจะเกิดการพัฒนายั่งยืน

๒.๗.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความยากจน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความยากจน ได้มีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้มากมาย ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกมาเพื่อประกอบการศึกษา ดังนี้

พระราเชนทร์ วิสาโร ได้วิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการแก้ปัญหาความยากจนของพระสงฆ์ในจังหวัดอุดรธานี: ศึกษาเฉพาะกรณีพระเทพรัตนมุนี” ผลการวิจัยพบว่า

ปัญหาความยากจน ความลำบาก อัตคัดขัดสน ขาดแคลนปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตยังมีอยู่ในชุมชนจังหวัดอุดรธานี ชุมชนส่วนมากยังอาศัยการพึ่งพาตนเองด้วยเกษตรกรรม และรับจ้าง

พระสงฆ์ที่มีบทบาทในฐานะนักปราชญ์ชาวบ้านได้บูรณาการพุทธธรรมที่หลากหลายมาปรับใช้ร่วมกันกับการทำเกษตรกรรมแนวพุทธในรูปแบบต่างๆ ส่งผลให้ชุมชนปฏิบัติตามและประสบผลสำเร็จในการแก้ไขปัญหาความยากจน คือ สร้างรายได้ ลดรายจ่าย สุขภาพกายและสุขภาพจิตดี เสริมสร้างความรักสามัคคีของชุมชนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและสร้างบทบาทปราชญ์สงฆ์ผู้นำชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน

จากการศึกษาแนวคิดการบูรณาการพุทธธรรมกับเกษตรแนวพุทธแก่นของพระเทพรัตนมุนี ในฐานะพระสงฆ์ผู้นำชุมชน พบว่า มีการบูรณาการหลักพุทธธรรม คือ นิยาม ๕ ปฏิจจนูปบาท พุทธมณฑต์ และ อิทธิบาท ๔ ในการบูรณาการครบวงจรตั้งแต่เริ่มจนจบผู้วิจัยเสนอแนวทางแก้ปัญหาและอุปสรรคดังกล่าว โดยการจัดตั้งองค์กรขึ้นมารับผิดชอบทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน โดยเฉพาะทำหน้าที่เป็นองค์กรหลักในการแก้ไขปัญหาความยากจนและสนับสนุนการพัฒนาประเทศมีบุคลากรที่มีความรู้และทักษะการประจำบูรณาการพุทธธรรม^{๗๔}

ขันธ์ สีละวงสา ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาสภาพและสาเหตุของความยากจนของประเทศที่ประกอบอาชีพการเกษตรในเขตชนบท กรณีศึกษาแขวงเซกอง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” ผลการศึกษาพบว่า

๑. สภาพปัจจุบันของประชาชน ที่ประกอบอาชีพการเกษตรในเขตชนบทของเมืองละมาม แขวงเซกอง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีฐานะยากจนร้อยละ ๔๕.๕๐ และมี

^{๗๔} พระราเชนทร์ วิสาโร, “การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการแก้ปัญหาความยากจนของพระสงฆ์ ในจังหวัดอุดรธานี : ศึกษาเฉพาะกรณีพระเทพรัตนมุนี”, **วิทยานิพนธ์**, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

ฐานะไม่ยากจนร้อยละ ๔.๕๐ ตัวชี้วัดสภาพความยากจนของครอบครัวที่ศึกษาวัยนี้ได้นำมาใช้ คือ ตัวชี้วัด หรือเกณฑ์ของรัฐบาลลาวซึ่งได้กำหนดไว้ ๕ ด้าน ได้แก่ ด้านรายได้ ด้านการบริโภคอาหาร ด้านเครื่องนุ่งห่ม ด้านที่อยู่อาศัย และด้านอุปกรณ์เครื่องใช้ที่จำเป็นในครอบครัว มีครอบครัวที่ผ่านเกณฑ์ทั้ง ๕ ด้าน ร้อยละ ๔.๕๐ ครอบครัวที่ผ่านเกณฑ์ ๔ ด้าน ร้อยละ ๑๔.๒๕ ครอบครัวที่ผ่านเกณฑ์ ๓ ด้าน ร้อยละ ๓๐.๒๕ ครอบครัวที่ผ่านเกณฑ์ ๒ ด้าน ร้อยละ ๓๘.๕๐ ครอบครัวที่ผ่านเกณฑ์ ๑ ด้าน ร้อยละ ๑๐.๗๕ และครอบครัวที่ไม่ผ่านเกณฑ์ทั้ง ๕ ด้าน ร้อยละ ๑.๗๕ สภาพความยากจนของประชาชนที่ประกอบอาชีพการเกษตรในเขตชนบท คือ ความยากจน ในสถานะความขาดแคลน ๒ ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีพ และปัจจัยความจำเป็นในการประกอบ อาชีพ

๒. ปัจจัยที่เป็นสาเหตุที่ทำให้ครอบครัวยากจน และไม่ยากจน จากการศึกษา พบว่าปัจจัยภายในครอบครัวประชาชนที่ประกอบอาชีพการเกษตร ที่ส่งผลให้ครอบครัวยากจน คือ การศึกษาของหัวหน้าครอบครัวและสมาชิก รายได้จากการประกอบอาชีพ ลักษณะทางประชากร ของครอบครัว ภาวะการเจ็บป่วยของสมาชิกในครอบครัว ความมั่งคั่งดั้งเดิมของครอบครัว และสังคมวัฒนธรรม เป็นปัจจัยสาเหตุเชิงผกผันที่ทำให้ครอบครัวยากจน และสำหรับปัจจัยภายนอกครอบครัว ซึ่งมีความสัมพันธ์พบว่า การเข้าถึงโครงการรัฐบาล และการที่ครอบครัวได้รับ ผลกระทบจากภัยธรรมชาติ และภัยพิบัติเป็นสาเหตุต้นตอที่ทำให้ครอบครัวยากจน และปัจจัยภายในครอบครัวที่ส่งผลให้ครอบครัวที่ประกอบอาชีพการเกษตรไม่ยากจน คือ การศึกษาหาความรู้ในการประกอบอาชีพ รายได้จากการประกอบอาชีพ แรงงานที่ทำงาน ความมั่งคั่งดั้งเดิม กระบวนการดำเนินการประกอบอาชีพในครอบครัว และสังคมวัฒนธรรม เป็นปัจจัยสาเหตุเชิงผกผันที่ทำให้ครอบครัวไม่ยากจน สำหรับปัจจัยภายนอกครอบครัว มีความสัมพันธ์กับสภาพความยากจนพบว่า ปัจจัยการเข้าถึงโครงการรัฐบาล ปัจจัยที่ครอบครัวไม่ได้รับผลกระทบจากภัยธรรมชาติและภัยพิบัติ ปัจจัยที่ครอบครัวไม่มีสมาชิกซึ่งติดอบายมุข และปัจจัยครอบครัวไม่มีหนี้สินเป็นสาเหตุที่ทำให้ครอบครัวไม่ยากจน

๓. การศึกษาความคิดเห็นของประชาชนที่ประกอบอาชีพการเกษตร ต่อแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนของครอบครัว พบว่า ประการแรกที่รัฐบาลต้องเข้ามาสนับสนุน และส่งเสริมในการประกอบอาชีพหลัก คือ ต้องจัดสรรให้ครอบครัวมีอาชีพที่มั่นคง เช่น อาชีพทำนา ประการที่สอง รัฐบาลต้องเข้ามาสนับสนุน และส่งเสริมให้ครอบครัวมีอาชีพเสริม ซึ่งอาชีพเสริมที่ประชาชนมีความต้องการมากที่สุด ได้แก่ อาชีพเลี้ยงสัตว์ ประการสุดท้ายที่รัฐบาลต้องส่งเสริมให้ความรู้ และทักษะในการประกอบอาชีพ^{๗๕}

^{๗๕} ชันตี สีละวงสา, “ศึกษาสภาพและสาเหตุของความยากจนของประเทศที่ประกอบอาชีพการเกษตรในเขตชนบท กรณีศึกษาแขวงเซกอง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว”, วิทยานิพนธ์, (การวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๔๘).

วลัยลักษณ์ จันทรสวัสดิ์ ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืนขององค์กรท้องถิ่นตำบลจirim อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์” ผลการวิจัยพบว่า

๑. ชุมชนตำบลจirim จำนวน ๓ หมู่บ้านได้แก่ หมู่ ๓ บ้านดงงาม หมู่ที่ ๕ บ้านเนินสูงและหมู่ที่ ๑๓ บ้านท่าใหม่ เป็นชุมชนที่อพยพมาจากถิ่นฐานเดิมที่อยู่เหนือเขื่อนสิริกิติ์ ซึ่งมีสภาพพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ เพื่อออกมาให้พ้นจากเขตนํ้าท่วมจากการสร้างเขื่อนสิริกิติ์และรัฐได้มอบหมายให้คนสร้างตนเองลำน้ำน่าน จังหวัดอุตรดิตถ์ ทำการจัดสรรแบ่งแปลงที่ดินให้ราษฎรทำกินและเป็นที่อยู่อาศัยพร้อมกับการสนับสนุนด้านปัจจัยพื้นฐานการพัฒนาอาชีพ รายได้และการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เหมาะสม

๒. สถานการณ์เครือข่ายความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจนในชุมชนหน่วยงานเครือข่าย ความร่วมมือเพื่อปัญหาความยากจนในชุมชนตำบลจirim จำนวน ๙ หน่วยงานนั้นมีรูปแบบการทำงาน ในพื้นที่ในลักษณะใกล้เคียงกันคือ ประสานงานไปยังองค์การบริหารส่วนตำบลจirim และประสานลงไป ยังพื้นที่หมู่บ้านเป็นหลักในลักษณะของการสนับสนุน งบประมาณทำกิจกรรมโครงการต่างๆ ตามที่ ชุมชนต้องการและตามภารกิจหลักของหน่วยงานการลงไปปฏิบัติงานในพื้นที่ได้ประสานงานกับองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการประสานงานจากทุกภาคีเครือข่ายการ ประสานงานในลักษณะเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานอื่นในการลงปฏิบัติงานในพื้นที่พบว่า มีเพียงการประสานงานในระหว่างกระทรวงเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ทั้งการประสานงานแบบเป็นทางการ และไม่เป็นทางการเพื่อลดขั้นตอนการปฏิบัติงานส่วนการวางแผนงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานยังไม่มี การดำเนินการแต่อย่างใด

๓. รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือที่เหมาะสมในการแก้ปัญหาความยากจนรูปแบบเครือข่าย ความร่วมมือที่เหมาะสมในการแก้ปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืนของชุมชนเป็นการผสมผสานระหว่าง เครือข่ายความร่วมมือภายในเป็นการระดมกำลังจากภายในชุมชนอาศัยความร่วมมือและการวางแผน ปฏิบัติงานร่วมกันอาศัยภูมิปัญญาชาวบ้านซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญมาวางแผนและปฏิบัติงาน ร่วมกันโดยองค์การบริหารส่วนตำบลจirim ซึ่งเป็นหน่วยงานในพื้นที่และมีบทบาทภารกิจโดยตรง เกี่ยวกับการแก้ปัญหาและการพัฒนาชุมชนเป็นหลักในการประสานงานและดำเนินกิจกรรมที่สามารถนำไปสู่การแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนได้และการหนุนเสริมจากภายนอกเป็นการประสานความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชนในการสนับสนุนการดำเนินงานในชุมชนเป็นการเสริมพลังในส่วนที่ศักยภาพของชุมชนไม่สามารถจัดการเองได้โดยองค์การบริหารส่วนตำบลจirim เป็นเจ้าภาพในการประสานงานและวางแผนการทำงานร่วมกับหน่วยงาน

ภายนอกเป็นรูปแบบเครือข่าย ความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความจนอย่างยั่งยืนโดยความร่วมมือของ ๔ ภาคส่วนเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนให้ชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน^{๗๖}

รติยา ต่างประโคน ได้ศึกษาเรื่อง “แนวทางการแก้ปัญหาความยากจน: กรณีศึกษากลุ่มคน จนที่ประกอบอาชีพรับจ้างในโรงสีในตำบลชุมเห็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์” ผลการศึกษาพบว่า

๑. สาเหตุความยากจนส่วนใหญ่เป็นความยากจน ซึ่งได้เรียงลำดับจากมากไปหาน้อยดังต่อไปนี้ การมีรายได้น้อยกว่ารายจ่าย มีภาระการรับผิดชอบต่อครอบครัวสูง สมาชิกในครอบครัวไม่สามารถพึ่งตนเองได้ การมีหนี้สินที่เกิดจากการกู้มาเพื่อใช้จ่าย มีระดับการศึกษาน้อย ขาดที่ดินทำกิน ขาดแคลนเงินทุนในการประกอบอาชีพอื่นๆ มีพฤติกรรมการดื่มสุรา สูบบุหรี่ และเล่นการพนัน รวมไปถึงสภาพแวดล้อมภายในบ้านคนจนไม่ถูกสุขลักษณะทำให้เป็นแหล่งแพร่ของเชื้อโรค ซึ่งส่งผลต่อปัญหาสุขภาพตามมาและประสิทธิภาพในการทำงานลดลง ซึ่งสาเหตุความยากจนส่วนใหญ่ถือได้ว่าเป็นความยากจนแบบปัจเจกบุคคล

๒. ผลการศึกษาได้ค้นพบตัวชี้วัดกลุ่มคนงานในโรงสี โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยซึ่งได้แก่ ๑) ด้านการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่มีการศึกษาน้อย หรือไม่ได้รับการศึกษา จึงขาดความรู้ตลอดจนทักษะความชำนาญในการประกอบอาชีพ ๒) ด้านการประกอบอาชีพ พบว่า ส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง จึงจำเป็นต้องยืมอาชีพรับจ้างเป็นหลัก ๓) ด้านรายได้ พบว่า ส่วนใหญ่มีรายรับทางเดียวแต่รายจ่ายมีหลายทาง อาทิ ค่าอาหาร ค่ายารักษาโรค ค่าหนี้สิน เป็นต้น ๔) ด้านสุขภาพ พบว่า ส่วนใหญ่เป็นโรคเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจ ได้แก่ โรคภูมิแพ้ โรคปอด โรคหอบหืดเนื่องจากสภาพแวดล้อมในโรงสีที่มีฝุ่นละอองเป็นจำนวนมากและไม่รู้จักวิธีป้องกันสุขภาพของตนเองที่ถูกหลักอนามัย ๕) ด้านสวัสดิการจากภาครัฐ พบว่า ส่วนใหญ่ไม่ได้รับสวัสดิการจากภาครัฐในด้านอื่นๆ นอกจากโครงการประกันสุขภาพของกระทรวงสาธารณสุขเพียงอย่างเดียว ๖) ด้านหนี้สิน พบว่า มีภาระหนี้สินมาก อันเกิดจากค่าใช้จ่ายซึ่งได้แก่ เงินกู้ยืมระบบ หนี้เงินเชื่อจากร้านขายของชำ เป็นต้น ๗) ด้านสภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัย พบว่า ไม่ถูกสุขลักษณะ อาทิ ไม่มีห้องนอนต้องนอนรวมกัน ห้องน้ำไม่มีมิดชิดและไม่สะอาดทั้งไม่มีที่ระบายน้ำทิ้ง ส่งผลให้เกิดน้ำขังบริเวณบ้าน เป็นต้น ๘) ด้านภาวะความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศและภัยทางธรรมชาติ พบว่า ภัยทางธรรมชาติ เช่น ฝนแล้ง น้ำท่วม เป็นภูมิอากาศทางธรรมชาติที่แปรปรวน ทำให้เป็นอุปสรรคและไม่สามารถประกอบอาชีพทางการเกษตรได้ ๙) ด้านภาวะวิกฤตเศรษฐกิจและความแปรปรวนของราคาผลผลิตในตลาดโลก พบว่า ราคาสินค้าและค่าครองชีพที่สูงขึ้นแต่รายรับยังคงเท่าเดิม จึงส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของ

^{๗๖} วลัยลักษณ์ จันทรสวัสดิ์, “รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืนขององค์กรท้องถิ่นตำบลจรม อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์”, **วิทยานิพนธ์**, (ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์, ๒๕๕๑).

คนและสมาชิกในครอบครัว และ ๑๐) ด้านภาวะทรุดโทรมความร่อยหรอของทรัพยากรธรรมชาติ พบว่า สภาพภูมิอากาศและภัยธรรมชาติที่แปรปรวนและถูกทำลาย เช่น ไม่มีป่าชุมชน น้ำแห้ง ดินเสีย ส่งผลให้เกิดผลกระทบต่อการดำรงชีพของกลุ่มคนจนที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติ

๓. แนวทางแก้ไขปัญหาคือความยากจนของกลุ่มผู้ประกอบอาชีพในโรงสีมีแนวทางแก้ปัญหา ดังนี้ ๑) แก้ปัญหาจากตัวคนจนเอง โดยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เช่น การดื่มเหล้า สูบบุหรี่ เป็นต้น และใช้ชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ๒) ผู้ประกอบการควรเพิ่มค่าจ้างให้มากขึ้นกว่าเดิม เพื่อให้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในปัจจุบัน ๓) รัฐบาลควรให้โอกาสทางการศึกษาให้แก่คนจนเพิ่มมากขึ้น เพื่อจะได้มีความรู้ ความชำนาญในการประกอบอาชีพ ๔) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรตั้งงบประมาณในการสร้างบ้านให้แก่คนยากจน และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขเข้ามาดูแลให้ความรู้ในด้านการป้องกันและดูแลตนเองตลอดจนการรักษาสุขภาพแวดล้อมให้มากขึ้น ๕) รัฐบาลควรให้สวัสดิการเพิ่มมากขึ้น และทำประกันสังคมเพื่อรองรับกับปัญหาด้านสุขภาพที่อาจจะเกิดขึ้นในวันข้างหน้าของคนจน ๖) รัฐบาลควรหาทางแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและความแปรปรวนของราคาผลผลิตในตลาดโลกซึ่งกระทบต่อคนยากจนเป็นอย่างมาก^{๗๗}

พรภักดิ์ ทันเจริญ ได้วิจัยเรื่อง “ ปัญหาในการนำนโยบายการแก้ไขปัญหาสังคมและความยากจนเชิงบูรณาการไปปฏิบัติ ของจังหวัดกาฬสินธุ์” ผลการวิจัยพบว่า

๑. ผู้นำนโยบายไปปฏิบัติมีปัญหาในการนำนโยบายการแก้ไขปัญหาสังคม และความยากจน เชิงบูรณาการไปปฏิบัติโดยรวมและเป็นรายด้าน อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน โดยมีด้านที่มีค่าเฉลี่ย เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ๓ อันดับ คือด้านการยอมรับ ด้านการมีส่วนร่วม และด้านภาวะผู้นำ ของผู้บริหารองค์กร

๒. ผู้นำนโยบายไปปฏิบัติที่มีประสบการณ์การทำงานแตกต่างกันมีปัญหาในการนำนโยบาย การแก้ไขปัญหาสังคมและความยากจนเชิงบูรณาการไปปฏิบัติโดยรวมและเป็นรายด้านทุกด้านไม่แตกต่างกัน

ผู้นำนโยบายไปปฏิบัติมีปัญหาในการนำนโยบายการแก้ไขปัญหาสังคมและความยากจนเชิงบูรณาการไปปฏิบัติโดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งข้อเสนอแนะที่ได้ี้สามารถใช้ เป็นข้อมูลพื้นฐาน เพื่อให้ทราบแนวทางนำไปประกอบการพิจารณาปรับปรุงและพัฒนาการปฏิบัติงานตาม

^{๗๗} รัตยา ต่างประโคน, “ แนวทางการแก้ปัญหาคือความยากจน : กรณีศึกษาจากกลุ่มคนจนที่ประกอบอาชีพรับจ้างในโรงสีในตำบลชุมเห็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์”, **วิทยานิพนธ์**, สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา: มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, ๒๕๕๒).

นโยบายแก้ไขปัญหาล้างคัมและความยากจนเชิงบูรณาการ เพื่อให้มีผลสัมฤทธิ์มากยิ่งขึ้นและให้เป็นไปตาม จุดมุ่งหมายของรัฐบาลต่อไป^{๗๘}

สรุปได้ว่า ความลำบาก อัตคัดขัดสน ขาดแคลนปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ชุมชนส่วนมากยังอาศัยการพึ่งพาตนเองด้วยเกษตรกรรมและรับจ้าง การประสานงานและวางแผนการทำงานร่วมกับหน่วยงานภายนอกเป็นรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความจนอย่างยั่งยืน พระสงฆ์ก็มีบทบาทในฐานะนักปราชญ์ชาวบ้าน เพราะได้บูรณาการพุทธธรรมที่หลากหลายมาปรับใช้ ร่วมกันกับการทำเกษตรกรรมแนวพุทธในรูปแบบต่างๆ ส่งผลให้ชุมชนปฏิบัติตามและประสบผลสำเร็จในการแก้ไขปัญหาล้างคัม คือ สร้างรายได้ ลดรายจ่าย สุขภาพกายและสุขภาพจิตดี

๒.๗.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งตนเอง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งตนเอง ได้มีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้มากมาย ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกมาเพื่อประกอบการศึกษา ดังนี้

ประพันธ์ นิกกระโทก ได้วิจัยเรื่อง “ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง” ผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างพบว่า ด้านความไว้วางใจเป็นการขอคำปรึกษาจากสมาชิกภายในชุมชน การขอคำปรึกษาจากพระสงฆ์ ด้านการเงินโดยอาศัยความร่วมมือจากภาครัฐและเอกชนนำเอาความเชี่ยวชาญด้านการบริหารธุรกิจ เช่น การผลิต การตลาด การเงินมาส่งเสริมกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนในหมู่บ้านเมืองคกรที่สามารถให้ความช่วยเหลือด้านการเงินยามฉุกเฉินได้ ด้านธรรมชาติมีการนำป่าไม้ในชุมชนมีแหล่งอาหารให้ชาวบ้านดำรงชีวิต มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่ใช้พอเพียงสำหรับใช้ทำการเกษตรด้านบุคคลเป็นการนำองค์ความรู้ของบุคคลที่ได้จากการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพการประกอบสัมมาอาชีพหาเลี้ยงตนเองและครอบครัวคนในชุมชนได้รับการดูแลสุขภาพด้านร่างกายและจิตใจอย่างทั่วถึงด้านการให้ความรู้มีการพัฒนาการเรียนรู้ครั้งในระบบนอกระบบ การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตการสร้างคุณสมบัติและความพอดีในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมการเพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตที่หลากหลายด้านโครงสร้างพื้นฐานมีการนำโครงสร้างพื้นฐานมาประยุกต์ใช้ในกิจกรรมที่ชุมชนต้องการ ได้แก่ กำจัดขยะมูลฝอยสิ่งปฏิกูลมีไฟฟ้าครอบคลุมทั่วทั้งหมู่บ้านโทรศัพท์สาธารณะมีความสมบูรณ์พร้อมใช้งาน

๒. ศึกษากระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน และความรู้ของชุมชน ที่เกิดขึ้นหลังจากมีการจัดการความรู้สู่ชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนพบว่าการจัดการความรู้

^{๗๘} พรภักดี ทันเจริญ, “ปัญหาในการนำนโยบายการแก้ไขปัญหาล้างคัมและความยากจนเชิงบูรณาการไปปฏิบัติ ของจังหวัดกาฬสินธุ์”, วิทยานิพนธ์, (สาขาวิชานโยบายสาธารณะ: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑).

ขององค์กรชุมชน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือด้านการประยุกต์ใช้ความรู้ รองลงมาคือ ด้านการแบ่งปันความรู้ น้อยที่สุดคือด้านการจัดเก็บความรู้

๓. รูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

๓.๑ รูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนป่าทาม ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน รูปแบบการบูรณาการจัดการความรู้สู่ชุมชนขององค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน มีลักษณะการนำทุนทางสังคมมาใช้ควบคู่กับการจัดการความรู้สู่ชุมชนมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไปโดยทุนทางสังคมที่ถูกนำมาใช้ได้แก่ความไว้วางใจระหว่างบุคคลผู้เป็นต้นคิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าทามซึ่งคิดว่าผู้ริเริ่มไม่ได้มุ่งครอบครองป่าทามแต่เพียงผู้เดียวก่อให้เกิดการใช้ทุนทางบุคคลในชุมชนก่อตั้งเป็นองค์กรเล็กๆในชุมชนมีวัตถุประสงค์หลักคือการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าทามโดยรอบชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน และใช้ทุนทางความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนมาทบทวนสร้างกิจกรรมอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าทามพร้อมกับการใช้ทุนทางการเงินซึ่งภายหลังการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าทามเกิดการสร้างเงินสร้างรายได้กลับเข้าสู่ชุมชน

๓.๒ รูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนรูปแบบการบูรณาการจัดการความรู้สู่ชุมชนขององค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน เป็นลักษณะของการดึงทุนทางสังคมการประกอบอาชีพทางการเกษตร ภาวะผู้นำของผู้นำชุมชน การจัดการความรู้เกี่ยวกับการบริหารกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการผลิต การถ่ายทอดประสบการณ์การบริหารขยายเป็นเครือข่าย การดึงทุนทางสังคมควบคู่ไปกับการแลกเปลี่ยนประสบการณ์เสริมบทบาทผู้นำในองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็งตามแบบของผู้นำเป็นที่ยอมรับและไว้วางใจของประชาชน

๓.๓ รูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนกลุ่มผลิตผ้าห่มนวมบ้านหนองยารักษ์ เป็นลักษณะของการดึงทุนทางสังคมการประกอบอาชีพทางการเกษตร ภาวะผู้นำของผู้นำชุมชน การจัดการความรู้เกี่ยวกับการบริหารกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต การถ่ายทอดประสบการณ์การบริหารขยายเป็นเครือข่าย การดึงทุนทางสังคมควบคู่ไปกับการแลกเปลี่ยนประสบการณ์เสริมบทบาทผู้นำในองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็งตามแบบของผู้นำ เป็นที่ยอมรับและไว้วางใจของประชาชน

๓.๔ รูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน กองทุนชุมชนบ้านถนนหัก มีการดึงทุนทางสังคมที่เกิดจากตัวบุคคลคือประธานกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก มาใช้เชื่อมโยงกับทุนที่มีอยู่ในสังคมทั้งทุนที่เป็นทรัพยากรบุคคล ทุนทางการเงินของสมาชิกที่เกิดจากการระดมทุนทางทรัพยากรธรรมชาติที่นำมาพัฒนาต่อยอดอาชีพในชุมชนสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนควบคู่กันกับกระบวนการจัดการความรู้สู่ชุมชนและหน่วยงาน

ภาครัฐ ภาคเอกชน เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองที่เข้ามาเรียนรู้ รับฟังการถ่ายทอดประสบการณ์^{๗๙}

เบญจวรรณ สุจริต ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการสุขภาวะและการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุ จังหวัดอุดรธานี” ผลการวิจัยพบว่า

ในภาพรวม ปัญหาของผู้สูงอายุอยู่ในระดับน้อย และเมื่อพิจารณารายด้านพบว่าปัญหาน้อยทุกด้าน ได้แก่ ด้านสังคม ด้านจิตใจ อารมณ์ และด้านร่างกาย ตามลำดับ

แนวทางการแก้ไขปัญหาของผู้สูงอายุ ด้านร่างกาย ได้แก่ การดูแลตนเองของผู้สูงอายุ ครอบครัว และหน่วยงานภาครัฐ ด้านจิตใจและอารมณ์ ได้แก่ การให้กำลังใจของ ครอบครัว การจัดกิจกรรม ด้านสังคม ได้แก่ การเข้าร่วมสมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย การจัดทำโปรแกรมการดูแลตนเองของผู้สูงอายุ การสร้างกลุ่มอาชีพ

รูปแบบการจัดการสุขภาวะและการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุ จังหวัดอุดรธานีมี ๕ ขั้นตอน ได้แก่ การวางแผนตนเอง การตระหนักถึงคุณค่าของตนเอง การสร้างที่ปรึกษาให้กับ ผู้สูงอายุ การปฏิบัติตามแผน การเข้าร่วมเครือข่ายผู้สูงอายุ และการตรวจสอบ ติดตาม และ ประเมินผลการดำเนินงาน^{๘๐}

พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ ได้วิจัยเรื่อง “การใช้หลักพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเอง กลุ่มแม่น้ำมูล อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดสุรินทร์” ผลการวิจัยพบว่า

การใช้หลักพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเองกลุ่มน้ำมูล อำเภอน้ำขุ่น จังหวัด สุรินทร์ ประยุกต์ใช้ตามหลักวิสาหกิจชุมชน ๕ ด้านได้แก่ ด้านการบริหารจัดการกลุ่มและสมาชิกส่วนใหญ่ใช้หลักสัจพริยธรรม หลักพรหมวิหารธรรมและหลักอปริหานิยธรรม ด้านการบริหารจัดการด้านการตลาดและลูกค้าส่วนใหญ่ใช้หลักปาปนิกรรม หลักพรหมวิหารธรรม หลักฆราวาสธรรม และ หลักทิวฐธรรมมีกัตถะ ด้านการบริหารจัดการด้านการผลิตและงานสนับสนุนการผลิตส่วนใหญ่ใช้ หลักสัจพริยธรรม หลักพรหมวิหารธรรมและหลัก ทิวฐธรรมมีกัตถะ ด้านการบริหารจัดการด้านบัญชี และการเงินส่วนใหญ่ใช้หลักฆราวาสธรรม หลักสัจพริยธรรม หลักปาปนิกรรม หลักโศกวิภาค หลักทิวฐธรรมมีกัตถะและหลักศิริสุข และด้านการปรับปรุงและพัฒนาธุรกิจชุมชนสู่ความยั่งยืน ส่วนใหญ่ใช้หลักสัจพริยธรรม หลักฆราวาสธรรมหลักปาปนิกรรม หลักทิวฐธรรมมีกัตถะ

^{๗๙} ประพันธ์ นีกะระโทก, “ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

^{๘๐} เบญจวรรณ สุจริต, “รูปแบบการจัดการสุขภาวะและการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุ จังหวัดอุดรธานี”, *วิทยานิพนธ์*, (สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, ๒๕๕๗).

วิธีใช้หลักพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเองลุ่มน้ำมูล อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ พบว่าโดยส่วนใหญ่ประยุกต์หลักพุทธศาสนาให้สอดคล้องแฝงอยู่ในกระบวนการของกิจกรรมวิสาหกิจชุมชน ทั้ง ๕ ประการ คือ การบริหารจัดการกลุ่มและสมาชิก การบริหารจัดการ ด้านการตลาดและลูกค้า การบริหารจัดการด้านการผลิตและงานสนับสนุนการผลิต การบริหารจัดการด้านบัญชีและการเงิน และการปรับปรุงและพัฒนาธุรกิจชุมชนสู่ความยั่งยืน วิธีใช้หลักพุทธศาสนาอีกประการคือผู้นำกลุ่มปลูกฝังคุณธรรมให้เกิดมีในใจสมาชิกภาพ

ผลการใช้หลักพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเองลุ่มน้ำมูล อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ พบว่า ด้านการบริหารจัดการกลุ่มและสมาชิกทำให้สมาชิกให้ความร่วมมือ มีความสามัคคี มีความซื่อสัตย์ เกิดความไว้วางใจ มีการปฏิบัติงานอย่างทุ่มเท เสียสละ จริงจัง มีเป้าหมาย ด้านการบริหารจัดการด้านการตลาดและลูกค้า ทำให้ลูกค้าและสมาชิกของกลุ่มเชื่อมั่น ให้ความไว้วางใจ ด้านการบริหารจัดการด้านการผลิตและงานสนับสนุนการผลิต ทำให้มีความขยันหมั่นเพียร อดทนต่อความยากลำบาก ฉลาดรอบรู้ เสียสละ มีมุมมองที่กว้างขวาง ด้านการบริหารจัดการด้านบัญชีและการเงิน ทำให้มีความซื่อสัตย์สุจริต มีสัจจะ เที่ยงธรรม เกิดความไว้วางใจ กัน รู้จักจำแนกแยกแยะ มีโลกทัศน์ที่กว้างไกล ตรงไปตรงมา มั่นคง และมีความสุข และด้านการปรับปรุงและพัฒนาธุรกิจชุมชนสู่ความยั่งยืนทำให้สมาชิกได้รับการพัฒนาให้มีทักษะ ความสามารถในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มทุกด้าน ทำให้สมาชิกเกิดความคิดอ่าน เพิ่มมุมมอง รู้จักจำแนกแยกแยะ ไม่ขัดแย้งแบบทำลาย เชื่อมโยงเครือข่าย มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลต่อเพื่อนมนุษย์ ทั้งหมดส่งผลเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนคือ ความเข้มแข็ง มั่นคงของวิสาหกิจชุมชนสามารถพึ่งตัวเองได้^{๔๑}

จินตนา สนามชัยกุล ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการผลิตทางการเกษตร เพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรบ้านป่าบาง ตำบลตะแบะ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์” ผลการวิจัยพบว่า

๑. เกษตรกรบ้านป่าบางมีอาชีพหลักคือการทำนา มีพื้นที่ปลูกข้าว ๑,๘๒๔ ไร่ ปลูกข้าวโพดหลังทำนาและในไร่ ๓,๑๙๖ ไร่ มีการเลี้ยงสุกรเป็นอาชีพเสริม ๑๑ ครอบครัว การปลูกข้าวทำทั้งนาปีและนาปี พันธุ์ข้าวที่นิยมใช้คือพันธุ์ชัยนาท ๑ และพันธุ์สุพรรณ เอ ทำการเกษตรแบบเคมีใช้เครื่องจักรเก็บเกี่ยวข้าว ต้นทุนใช้จ่ายในการทำนา ๒,๓๘๐ บาท/ไร่ มีกำไร ๒,๕๒๐ บาท/ไร่ ปัญหาการทำนาของเกษตรกรคือ ต้นทุนการผลิตสูง เนื่องจากน้ำมัน ปุ๋ยเคมี สารกำจัดศัตรูพืชมีราคาความรู้และพัฒนาศักยภาพเกษตรกร มีการปรับปรุงบำรุงดินด้วยปุ๋ยพืชสด ได้แก่ ปอเทือง การเพิ่มผลผลิตโดยการใช้ปุ๋ยอินทรีย์พวกมูลสุกรแห้ง ปุ๋ยน้ำชีวภาพ ฮอร์โมนไข่ ป้องกันกำจัดวัชพืชโดยการทำเทือก

^{๔๑} พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, “การใช้หลักพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเอง ลุ่มแม่น้ำมูล อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์”, **วิทยานิพนธ์**, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์, ๒๕๕๑).

๓ ครั้ง ป้องกันกำจัดแมลง โดยใช้น้ำหมักจากพืชสมุนไพรและน้ำส้มควันไม้ ในปีแรกสามารถลดการใช้ปุ๋ยเคมีลงได้ร้อยละ ๕๐ โดยไม่ต้องใช้สารกำจัดวัชพืชและแมลงผลผลิตที่ได้ไม่แตกต่างจากการใช้สารเคมี เทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิ ใช้วิธีการปรับปรุงบำรุงดิน และการเพิ่มผลผลิต เช่นเดียวกับการทำนาข้าวทั่วไป แต่ใช้เกลือผสมรำข้าวในอัตรา ๐.๕ : ๒๐๐ หวานก่อนหวานเมล็ดข้าว เพื่อเพิ่มความหอมและเหนียวนุ่ม มีการตัดพันธุ์ปนในระยะสีบพันธุ์ ช่วงการยืดปล้องและการสร้างรวง เก็บเกี่ยวด้วยมือเมื่อข้าวสุกเต็มที่ หลังจากนวดข้าวแล้วตากแดดเพื่อลดความชื้น ๒-๓ แดด เก็บในกระสอบป่าน

๒. การเลี้ยงสุกรเกษตรกรบ้านป่าบงเลี้ยงสุกรเป็นอาชีพเสริม จำนวนเกษตรกรที่เลี้ยงสุกรลดปริมาณลงเรื่อยๆ เพราะประสบปัญหาหัวอาหารมีราคาแพงขึ้น ในขณะที่ราคาสุกรเป็นขึ้นเพียงเล็กน้อย พันธุ์ที่นิยมเลี้ยงคือพันธุ์ลาร์จไวท์ แลนด์เรซ คูร์คเจอร์รี และเพียเทรน เลี้ยงโดยใช้หัวอาหาร โรงเรือนที่เลี้ยงเป็นแบบเปิด การตลาดจะมีพ่อค้าคนกลางมาซื้อและให้ราคาตามที่พ่อค้ากำหนด เทคโนโลยีการเลี้ยงสุกร คือ เกษตรกรต้องเลี้ยงสุกร ๓ สายเลือด ผสมหัวอาหารเองโดยใช้วัสดุในท้องถิ่น ได้แก่ รำข้าว ปลายข้าว และข้าวโพดบด และรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อช่วยเหลือกัน^{๔๒}

ชาญชัย สุขสกุล ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาแบบรูปแบบการจัดการการตลาดธุรกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงประเภทธุรกิจเกษตรของเกษตรกรปลูกมะขามหวานเพื่อการค้า จังหวัดเพชรบูรณ์” ผลการวิจัยพบว่า

ธุรกิจชุมชนเกษตรกรผู้ปลูกมะขามหวานในจังหวัดเพชรบูรณ์ ยังไม่ได้มีการจัดตั้งองค์กรที่แบ่งหน้าที่กันดำเนินการอย่างชัดเจน ไม่รู้จักการทำแผนธุรกิจ ไม่รู้จักการทำแผนการตลาด พบว่าธุรกิจชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวนร้อยละ ๘๐ ไม่มีการแปรรูปมะขามหวาน เนื่องจากไม่มีทุนและขาดความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปมะขามหวาน โดยจะขายเป็นฝักซึ่งไม่ได้ราคา พบว่าธุรกิจชุมชนร้อยละ ๘๐ ไม่มีการทำบัญชีครัวเรือน ทางด้านการผลิตยังพึ่งพาสารเคมีคิดเป็นร้อยละ ๘๐ ทำให้ดินเสีย ผลผลิตตกต่ำขาดการบำรุงดิน เกษตรกรใช้สารอินทรีย์แทนสารเคมียังน้อยมาก ด้านการแปรรูปผลิตภัณฑ์ พบว่า มีการดำเนินการเพียงร้อยละ ๑๐ เท่านั้น และวิธีการแปรรูปก็ไม่ได้มาตรฐาน ทั้งกระบวนการผลิตวัตถุดิบ การบรรจุภัณฑ์ก็ยังไม่พัฒนาให้มีขีดความสามารถที่จะแข่งขันได้ ทางด้านช่องทางการจัดจำหน่ายพบว่ายังไม่แพร่หลายเท่าที่ควร ส่วนใหญ่จะส่งร้านค้าประจำเท่านั้น ยังไม่มีการพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่ายรูปแบบใหม่ๆ ที่ทำให้เข้าถึงผู้บริโภคได้ง่าย และสะดวก ทางด้านการส่งเสริมการจัดจำหน่ายก็ไม่มีกิจกรรมที่จะดึงดูดใจให้ผู้บริโภคได้รู้จักให้มากยิ่งขึ้น ทางด้านเศรษฐกิจและวิถีการดำเนินชีวิตพบว่า ธุรกิจชุมชนเกษตรกรผู้ปลูกมะขามหวานในจังหวัด

^{๔๒} จินตนา สนามชัยกุล, “การพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการผลิตทางการเกษตร เพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรบ้านป่าบง ตำบลตะแบะ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์”, **วิทยานิพนธ์**, (มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๑).

เพชรบูรณ์ มีความพออยู่พอกิน มีการหาช่องทางการจัดจำหน่าย เช่น การส่งมะขามหวานไปขายที่ร้านโรบุญคง โดยส่งเป็นมะขามฝัก เป็นต้น

จากงานวิจัยได้ข้อค้นพบว่า รูปแบบการจัดการการตลาดธุรกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ชุมชนจะต้องร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมทางการตลาด เริ่มตั้งแต่การจัดตั้งองค์กร การแบ่งงานกันทำตามความถนัด ชุมชนต้องร่วมกันคิดระดมสมองในการวางแผนการตลาด โดยเป็นการดำเนินการตลาดตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นการตลาดเพื่อสังคมด้วยการร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมทางการตลาดตั้งแต่ การวิจัยการตลาด การค้นหาพฤติกรรมผู้บริโภคยุคปัจจุบัน การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่สร้างคุณค่า และคุณประโยชน์ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้บริโภค การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ การมีตราสินค้าของกลุ่ม การตั้งราคาที่เหมาะสม การพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่ายที่ครอบคลุมทั่วถึงด้วยกำลังทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่ การส่งเสริมการตลาดที่เน้นการประชาสัมพันธ์ด้วยความคิดสร้างสรรค์และประหยัด

สำหรับการผลิตต้องเน้นธรรมชาติให้มากที่สุด ลดการใช้สารเคมีหรือใช้สารเคมีผลการผลิต ต้องมีมาตรฐาน มีความปลอดภัยต่อผู้บริโภค การร่วมกันคิดหาทางลดต้นทุนให้ต่ำที่สุดในทุกขั้นตอน ทั้งการผลิต และกิจกรรมการตลาด รวมถึงการที่สมาชิกกลุ่มธุรกิจชุมชนต้องมีการดำเนินชีวิตที่ สอดคล้องกับแนววิถีเศรษฐกิจพอเพียงด้วย โดยต้องลด ละ เลิก อบายมุขทั้งปวง เกษตรต้องไม่ก่อหนี้สิน และหมั่นศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ ก็จะทำให้ธุรกิจชุมชนประสบความสำเร็จสามารถพึ่งตนเองได้^{๘๓}

สรุปได้ว่า การพึ่งตนเองนั้น ไม่ได้หมายความว่า พึ่งแต่ตนเอง แต่ต้องอาศัยความไว้วางใจกัน และกันของคนในชุมชน จะต้องร่วมมือกันในการคิดระดมสมองเพื่อวางแผนการประยุกต์ใช้ความรู้ การแบ่งปันความรู้ การจัดเก็บความรู้ ใช้ทุนทางความรู้ และวัสดุในท้องถิ่นที่มีอยู่มาทบทวนสร้างกิจกรรม มีการถ่ายทอดประสบการณ์ ดึงทุนทางสังคมควบคู่ไปกับการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ดึงทุนทางสังคมที่เกิดจากตัวบุคคลมาใช้เชื่อมโยงกับทุนที่มีอยู่ในสังคมทั้งทุนที่เป็นทรัพยากรบุคคล ทุนทางการเงิน มีการพึ่งตนเองในด้านต่างๆ คือ ด้านร่างกาย ได้แก่ การดูแลตนเอง ด้านจิตใจและอารมณ์ ได้แก่ การให้กำลังใจของ ครอบครัว การจัดกิจกรรม ด้านสังคม ได้แก่ การเข้าร่วมสมาคม ที่สำคัญ ต้องมีการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับแนววิถีเศรษฐกิจพอเพียงด้วย โดยต้องลด ละ เลิก อบายมุขทั้งปวง ต้องไม่ก่อหนี้สิน และหมั่นศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ

^{๘๓} ชาญชัย สุขสกุล, “การพัฒนารูปแบบการจัดการการตลาดธุรกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงประเภทธุรกิจเกษตรของเกษตรกรปลูกมะขามหวานเพื่อการค้า จังหวัดเพชรบูรณ์”, วิทยานิพนธ์, (คณะวิทยาการจัดการ: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๑).

๒.๗.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้มีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้มากมาย ผู้วิจัยได้ทำการ คัดเลือกมาเพื่อประกอบการศึกษา ดังนี้

แสงวาท วงศ์ใหญ่ ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาและการวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในคัมภีร์ไบบลานล้านนา” ผลการวิจัยพบว่า

ในภาพรวมจากการศึกษาและวิเคราะห์คัมภีร์ไบบลานล้านนา พบว่า คัมภีร์ไบบลานมีอิทธิพลต่อชาวล้านนาไทย ในด้านความเชื่อ ซึ่งส่วนใหญ่สืบทอดจากบรรพบุรุษ รุ่นต่อรุ่น โดยยึดถือคำสั่งสอนที่มาจากคัมภีร์ไบบลาน โดยเฉพาะความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ซึ่งจะสอนให้คนยึดมั่น ทำความดี ละความชั่ว ความเชื่อเรื่องอานิสสร์ ความเชื่อทางโหราศาสตร์ หรือไสยศาสตร์ ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตลอดจนคัมภีร์ไบบลานยังเป็นสื่อที่สืบทอดทางวัฒนธรรม และประเพณีของชาวล้านนา ทั้งเรื่องการแต่งกาย อาหาร การสร้างบ้านที่อยู่อาศัย ความมีอัธยาศัยไมตรี มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น คัมภีร์ไบบลานในส่วนที่เป็นเรื่องนิยายธรรม คำสอน โดยทั่วไปจะแฝงคติธรรมคำสอน เช่น การมีสติปัญญา การไม่ประพฤตสิ่งที่ไม่ดี หรือสิ่งที่ไม่ควรกระทำซึ่งจะก่อให้เกิดเป็นอับมงคล หรือเสนียดจัญไรแก่ตนเอง การมีกิริยามารยาทที่ดี ความเป็นระเบียบเรียบร้อย การปฏิบัติตนในทางที่ดี การไม่หลงกลวงเอาของผู้อื่นมาเป็นของตน การให้ความเคารพเชื่อฟังผู้อาวุโส พ่อแม่ ครูบาอาจารย์ คัมภีร์ไบบลานยังเป็นสื่อถ่ายทอดค่านิยมและประเพณีทางสังคมแก่ชาวล้านนา เช่น ค่านิยมไม่ให้หนุ่มสาวสร้างสิ่งที่ใหญ่โตเป็นทาน ค่านิยมในการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้ทุกข์ยาก และความมีเมตตากรุณาต่อผู้อื่น^{๘๔}

พระครูโสภณพัฒนานุยุต ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาสภาพปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ ในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดแพร่” ผลการวิจัย พบว่า

๑. การศึกษาสภาพปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดแพร่ ใน ๓ ด้าน คือ ด้านการเตรียมการสอน ด้านการจัดการเรียนการสอน และด้านการติดตามและประเมินผล พบว่า โดยรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน

๒. ผลการเปรียบเทียบสภาพปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดแพร่ ใน ๓ ด้าน คือ ด้านการเตรียมการสอน ด้านการจัดการเรียนการสอน และด้านการติดตามและประเมินผล จำแนกตามสถานภาพของครูผู้สอน พบว่า ด้านการเตรียมการสอน จำแนกตามสถานภาพของครูผู้สอนที่แตกต่างกัน โดยรวมมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ยกเว้น ศึกษาวิเคราะห์แหล่งภูมิ

^{๘๔} แสงวาท วงศ์ใหญ่ , “การศึกษาและการวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในคัมภีร์ไบบลานล้านนา”, วิทยานิพนธ์, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา, ๒๕๔๗).

ปัญหาเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนไม่แตกต่างกัน ด้านการจัดการเรียนการสอน จำแนกตามสภาพของครูผู้สอนที่แตกต่างกัน โดยรวมมีความคิดเห็นที่ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ด้านการติดตามและประเมินผล จำแนกตามสภาพของครูผู้สอนที่แตกต่างกัน โดยรวมมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ยกเว้น ประเมินการฝึกประสบการณ์จริงแตกต่างกัน

๓. ผลการเปรียบเทียบสภาพปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดแพร่ ใน ๓ ด้าน คือ ด้านการเตรียมการสอน ด้านการจัดการเรียนการสอน และด้านการติดตามและประเมินผล จำแนกตามประสบการณ์ของครูผู้สอน ด้านการเตรียมการสอน จำแนกตามประสบการณ์ของครูผู้สอนที่แตกต่างกัน โดยรวมมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ด้านการจัดการเรียนการสอน จำแนกตามประสบการณ์ของครูผู้สอนที่แตกต่างกัน โดยรวมมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ด้านการติดตามและประเมินผล จำแนกตามสภาพประสบการณ์ของครูผู้สอนที่แตกต่างกัน โดยรวมมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕^{๔๔}

เชวงศักดิ์ เขียวเขิน ได้วิจัยเรื่อง “สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำผลิตภัณฑ์ดีบุกหล่อเป็น ผลงานศิลปหัตถกรรม ของตำบลสลกบาตร อำเภอขามเฒ่าลักษ์บุรี จังหวัดกำแพงเพชร” ผลการวิจัย พบว่า

๑. ด้านกระบวนการทำผลิตภัณฑ์ดีบุกหล่อเป็นผลงานศิลปหัตถกรรม มีขั้นตอนการผลิต ๙ ขั้นตอน ขั้นตอนที่ ๑) การออกแบบชิ้นงาน ๒) การทำต้นแบบ ๓) การนำต้นแบบไปทำแม่พิมพ์ ๔) การหลอมวัตถุดิบดีบุกให้เหลวแล้วนำไปเทลงในแม่พิมพ์ ๕) ถอดแม่พิมพ์ตัดส่วนเกินออกและ ตกแต่งผิวเรียบ ๕) การตกแต่งผิวผลิตภัณฑ์ให้เกิดความเป็นแวววาว เงางาม ๗) อัดเชื่อมชิ้นส่วนที่ แยกหล่อให้ติดกัน ๘) การทำความสะอาดและเคลือบผิวผลิตภัณฑ์ ๕) ออกแบบบรรจุผลิตภัณฑ์

ประเภทของผลิตภัณฑ์การหล่อดีบุก เป็นผลงานประติมากรรมและศิลปหัตถกรรม แบ่งออกได้เป็น ๔ ประเภท ๑) ประเภทของใช้ ๒) ประเภทของที่ระลึก ๓) ประเภทเครื่องประดับ ๔) ประเภท ของตกแต่ง

ด้านสภาพปัญหาของการทำผลิตภัณฑ์หล่อดีบุก พบว่า ๑) มีการแข่งขันในด้านการตลาดกับ บริษัทใหญ่ ๒) กิจการยังมีขนาดเล็กและขาดเงินทุนหมุนเวียน ๓) ขาดพนักงานแรงงานที่มีความสามารถทางด้านฝีมือ ๔) ยังหาตลาดได้ไม่มากเท่าที่ควร การตลาดยังไม่กว้างพอ

^{๔๔} พระครูโสภณพัฒนานุยุต , “การศึกษาสภาพปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดแพร่”, **วิทยานิพนธ์**, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่, ๒๕๔๔).

แนวทางการแก้ไขปัญา ๑) ผู้ประกอบการปรับปรุงการออกแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายขึ้น ๒) ทำเรื่องขออนุญาตมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์ให้อยู่ในเกณฑ์มาตรฐานและเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป ๓) ฝึกช่างฝีมือเพิ่มมากขึ้นและพัฒนาทักษะช่างฝีมือที่มีอยู่แล้วให้มีความชำนาญมากยิ่งขึ้น ๔) พยายามหาช่องทางด้านตลาดเพิ่มให้มากขึ้น

๒. ได้จัดนำองค์ความรู้จากการวิจัยกระบวนการทำผลิตภัณฑ์ดีบุกหล่อเป็นผลงานศิลปหัตถกรรม โดยบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว และบันทึกลงบนสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (แผ่น CD) เสร็จแล้ว

๓. อนุรักษ์และเผยแพร่องค์ความรู้กระบวนการทำผลิตภัณฑ์ดีบุกหล่อเป็นผลงานศิลปหัตถกรรม โดยการส่งมอบสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (แผ่น CD) ที่บันทึกองค์ความรู้การทำผลิตภัณฑ์ดีบุกหล่อเป็นผลงานศิลปหัตถกรรมไปยังศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ OTOP ตามอำเภอต่างๆ ของจังหวัดกำแพงเพชร (จำนวน ๑๐๐ แผ่น) เพื่อเผยแพร่ต่อสาธารณชนต่อไป^{๒๖}

พัชรินทร์ รุจิรานุกูล ได้วิจัยเรื่อง “กระบวนการสืบทอดและแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น: กรณีศึกษา การเล่นทายโจ๊ก อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี” ผลการวิจัยพบว่า

๑. การเล่นทายโจ๊กของชาวพนัสนิคม มีความเป็นมาโดยพระพิมลธรรม ราชบัณฑิต (ขอบ อนุจารีเถร) เจ้าอาวาสวัดราษฎร์บำรุงและเจ้าคณะจังหวัดชลบุรีในสมัยนั้น ได้นำเอาการเล่นทายโจ๊กจากกรุงเทพมหานคร มาถ่ายทอดให้พี่ชายที่เป็นเจ้าของโรงเรียนพนัสจันทนาลัย คือ ครูประภัสร์ จันทรพยอม ผู้ที่นำเอาโจ๊กปริศนามา เผยแพร่ในอำเภอพนัสนิคมเป็นคนแรก ในสมัยแรกการเล่นทายโจ๊กจะเล่นในงานสวดศพบนศาลาการเปรียญ ทำให้มีเพื่อนฝูงญาติพี่น้องมาช่วยอยู่เป็นเพื่อนศพมากขึ้น ต่อมาคนที่นำโจ๊กไปออกให้ทายกันนั้นมีทั้งพระและฆราวาส รูปแบบการเล่นทายโจ๊กของพนัสนิคมพัฒนาขึ้นมี ๑๐ แบบ ๑๔ อย่าง

๒. กระบวนการสืบทอดการเล่นทายโจ๊กของชาวพนัสนิคม ๑) แหล่งความรู้ได้รับมาจากวัด และได้ ขยายไปโรงเรียนและชุมชน ๒) ผู้ถ่ายทอดและผู้รับรู้การถ่ายทอด ในตอนต้นจากพระผู้ครูจากครูผู้นักเรียน และจาก เพื่อนสู่เพื่อน ๓) วิธีการถ่ายทอดได้แก่ การถ่ายทอดทางตรง คือ วิธีการถ่ายทอดการบอกเล่าด้วยปากจากผู้มีทักษะ การเล่นทายโจ๊ก การปฏิบัติจริงโดยการเล่นทายโจ๊ก และการฝึกฝนด้วยตนเองในการเขียนและเล่นทายโจ๊ก ส่วนการ ถ่ายทอดทางอ้อม คือ วิธีการถ่ายทอดจากการสังเกต การจัดทำเป็นหนังสือที่เป็นลายลักษณ์อักษรเผยแพร่ และ จัดเป็นแหล่งเรียนรู้ กลุ่มผู้ร่วมกิจกรรมทายโจ๊กมี ๓ กลุ่ม คือ ผู้ออกโจ๊ก ผู้ทาย และ ผู้สนใจ วิธีการสร้างโจ๊กปริศนา มี ๔

^{๒๖} เชวงศักดิ์ เขียวเงิน, “สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำผลิตภัณฑ์ดีบุกหล่อเป็นผลงานศิลปหัตถกรรม ของตำบลสลกบาตร อำเภอเขาฉกรรจ์บุรี จังหวัดกำแพงเพชร”, *วิทยานิพนธ์*, (สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ: มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, ๒๕๕๘).

ขั้นตอน คือ ๑) มีความรู้เรื่องวิธีการเล่น ๒) สามารถแต่งคำประพันธ์ได้ ๓) คัดลอกลงแผ่นกระดาษ และ ๔) นำออกแสดง

๓. แนวทางทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น การเล่นทายโจ๊ก ได้แก่ ๑) การส่งเสริมให้มีความรู้เกี่ยวกับการเล่นทายโจ๊กอย่างกว้างขวาง โดยการเริ่มปลูกฝังความรู้การเล่นทายโจ๊กให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายแก่บุคคลทั่วไป โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชน ๒) การส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนคนรุ่นใหม่มีความตระหนักและรู้คุณค่าในภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น การผลิตสื่อเผยแพร่ความรู้ ๓) การประสานความร่วมมือกันของผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น การเล่นทายโจ๊ก ควรเป็นกลุ่มคนทุกกลุ่มร่วมมือกัน เช่น ครู อาจารย์ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชนทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผู้ทรงภูมิปัญญา ตลอดจนชาวบ้านในชุมชน ๔) หน่วยงานหรือสถาบันที่มีความสำคัญในทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น การเล่นทายโจ๊ก ได้แก่ วัด โรงเรียน หน่วยงานราชการ และชุมชน พยายามนำเอาการเล่นทายโจ๊กไปบรรจุลงในกิจกรรมของหน่วยงาน^{๘๗}

วันปิติ ธรรมศรี ได้วิจัยเรื่อง “ผลกระทบจากการขยายตัวของเมืองเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรม และการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ทรัพยากรดินของชุมชน” ผลการวิจัยพบว่า

การใช้ประโยชน์ที่ดินมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม พื้นที่เกษตรกรรม เช่น นาข้าว และพืชไร่ ลดจำนวนลงตามลำดับ ส่วนพื้นที่ชุมชนและสิ่งก่อสร้างกระจายตัวเพิ่มมากขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงผลกระทบจากการขยายตัวของเมือง ส่วนการปรับตัวของเกษตรกรที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ เกษตรกรรม คือ การนำเทคโนโลยีและเครื่องจักรมาใช้ในการประกอบอาชีพ การเปลี่ยนรูปแบบเป็น เกษตรเชิงพาณิชย์/เชิงการค้า การเปลี่ยนรูปแบบเป็นเกษตรผสมผสาน และเกษตรอินทรีย์ สำหรับ การปรับตัวด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น เกษตรกรได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการกำจัดศัตรูพืช รวมทั้ง เพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้กับดิน และเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรดินในการผลิตทาง การเกษตร จึงถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่เกษตรกรด้วยการประยุกต์วิธีการทางวิทยาศาสตร์กับภูมิปัญญา ท้องถิ่นในการลดใช้สารเคมีในกระบวนการผลิต ส่งเสริมการใช้จุลินทรีย์ควบคุมศัตรูพืชและเพิ่มความ อุดมสมบูรณ์ด้วยสารเร่ง พด. ที่เหมาะสมร่วมกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับการผลิต

^{๘๗} พชรินทร์ รุจิรานุกูล, “กระบวนการสืบทอดและแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น: กรณีศึกษา การเล่นทายโจ๊ก อำเภอนันทนิคม จังหวัดชลบุรี”, *วิทยานิพนธ์*, (คณะครุศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, ๒๕๕๒).

พืชผัก เพื่อลดความเสี่ยงจากการรับสัมผัสสารเคมีสู่ร่างกายซึ่งช่วยเพิ่มคุณภาพชีวิตให้กับเกษตรกรในชุมชน และ สร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรดิน^{๘๘}

พงศ์ กลนรา ได้วิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเซรามิค เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในชุมชนโบราณเวียงกาหลง” ผลการวิจัยพบว่า

๑. บริบทของชุมชนมีรากฐานมั่นคงและมีส่วนหนุนเสริมให้ชุมชนเข้มแข็งโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านศิลปะเครื่องปั้นดินเผา (เซรามิค) ทำให้ชุมชนเล็งเห็นคุณค่าของศิลปะเกิดความเข้าใจในวิถีชีวิตชุมชนของตนมีทัศนคติที่ดีต่อชุมชนอันควรค่าต่อการดูแลรักษาอีกทั้งเป็นสิ่งที่ชุมชนคิด และมีความเชื่อร่วมกันในคุณค่าของศิลปะด้านเซรามิคที่บรรพบุรุษได้สั่งสมสืบทอดมาจากภูมิปัญญาที่มีวิถีชีวิตอย่างเนิบช้าสุขสงบเรียบง่ายและสวยงามจนกลายเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นของชุมชนเวียงกาหลง

๒. การจัดการความรู้ของกลุ่มผู้ผลิตเซรามิคแบ่งออกเป็น ๕ ด้านคือ ๑) วัตถุดิบและกระบวนการผลิต ๒) ความสัมพันธ์ระหว่างตลาดกับคติความเชื่อในการออกแบบผลิตภัณฑ์ ๓) การบริหารจัดการภายในกลุ่มและสภาพตลาด ๔) การเปลี่ยนแปลงและวิวัฒนาการของผลิตภัณฑ์และ ๕) การถ่ายทอดความรู้และการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเซรามิค

๓. กาหลงโมเดล (KALONG MODEL) เป็นรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชุมชนและกลุ่มผู้ผลิตเซรามิคให้การยอมรับและนำไปปฏิบัติก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่ม / ชุมชนเพราะรูปแบบข้างต้นเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนกลุ่มผู้ผลิตเซรามิคให้มีการบริหารจัดการกลุ่มฯ ที่เป็นระบบและยังส่งผลให้สมาชิกในกลุ่มฯ มีความรู้เพิ่มมากขึ้นทั้งทางด้านเทคนิควิธีการผลิตการจัดการด้านการตลาดรวมไปถึงได้เข้าใจประวัติศาสตร์ชุมชนและที่มาของเซรามิคอันทำให้เกิดความพูนพราวในความเป็นอัตลักษณ์ของศิลปะในเครื่องปั้นดินเผา (เซรามิค) ในชุมชนโบราณเวียงกาหลงและยังช่วยหนุนเสริมให้เกิดความรักความสามัคคีในชุมชนทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งซึ่งเป็นฐานรากที่มั่นคงอันจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนในที่สุด^{๘๙}

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นถ่ายทอดค่านิยมและประเพณีทางสังคมและเผยแพร่องค์ความรู้ โดยกระบวนการสืบทอด คือ ได้รับความรู้จากแหล่งความรู้ต่างๆ เช่น จากวัดแล้วได้ขยายไปยังโรงเรียนและชุมชน โดยผู้ถ่ายทอดและผู้รับรู้การถ่ายทอดด้วยวิธีการถ่ายทอด เช่น การบอกต่อปากต่อปาก ส่วนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น จะต้องมีการส่งเสริมให้มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาใน

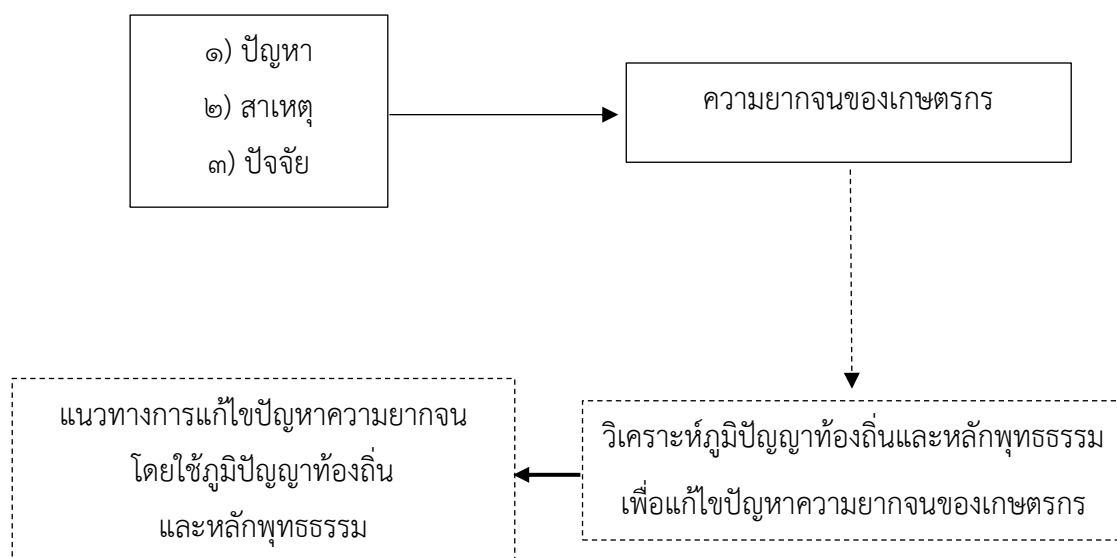
^{๘๘} วันปิติ ธรรมศรี, “ผลกระทบจากการขยายตัวของเมืองเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรมและการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ทรัพยากรดินของชุมชน”, **วิทยานิพนธ์**, (คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๒๕๕๔).

^{๘๙} พงศ์ กลนรา, “การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเซรามิค เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในชุมชนโบราณเวียงกาหลง”, **วิทยานิพนธ์**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๔).

ด้านนั้นๆ มีการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนคนรุ่นใหม่มีความตระหนักรู้คุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น การประสานความร่วมมือกันของผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี” จากที่ได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้นำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย คือ

แผนภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี ๒) วิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและหลักพุทธธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี ๓) เพื่อเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนแก่เกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยตามลำดับ ๖ ขั้นตอน ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔ การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

๓.๕ การรวบรวมข้อมูล

๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีวิจัย ดังนี้^๑

ทำการศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องพระไตรปิฎก หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ สาเหตุ และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร และภูมิปัญญาท้องถิ่น หลักพุทธธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน ดังนี้

^๑ ผศ.ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง, คู่มือการทำดุชนิพนธ์ สาขาวิชาการพัฒนาสังคม, (บัณฑิตวิทยาลัย: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๖๐, หน้า ๕.

(๑) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยแนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่นและหลักพุทธธรรมเพื่อแก้ไข ปัญหาความยากจนของเกษตรกรเป็นกรอบในการศึกษา

(๒) ทำการศึกษาวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและหลักพุทธธรรมเพื่อแก้ไข ปัญหาความ ยากจนของเกษตรกร

(๓) ศึกษาวิเคราะห์แนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนแก่เกษตรกรในมิติต่างๆ

(๔) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบการ ประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามแนวพระพุทธศาสนา

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษานี้ ผู้วิจัยกำหนดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งมีคุณสมบัติ สอดคล้องกับประเด็นสาระสำคัญของการวิจัยครั้งนี้ จำนวน ๑๘ คน ประกอบด้วย

๓.๒.๑ บุคลากรในหน่วยงานภาครัฐและผู้นำชุมชน จำนวน ๖ รูป/คน ได้แก่

๑) พระครูสุวรรณสันติวงศ์	เจ้าอาวาสวัดหนองสาหร่าย
๒) นายพรสันต์ อยู่เย็น	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองสาหร่าย
๓) นายณกต เทพประสิทธิ์	รองนายก อบต.หนองสาหร่าย
๔) นายประจักษ์ บานไม่รู้โรย	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๗
๕) นายสุทิน พลายละหาร	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๒
๖) คุณน้ำผึ้ง ศรีทรงเมือง	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๒

๓.๒.๒ ประชาชนท้องถิ่น จำนวน ๖ คน ได้แก่

- ๑) นายบุญศรี มณีวงศ์
- ๒) นายเตียง ชมชื่น
- ๓) จ.ส.อ.ภูวดิษฐ์ นรการ
- ๔) นายวิชัย รูปสม
- ๕) นายสินชัย หอมสะอาด
- ๖) นายชำนาญ เพิ่มพูนสินทรัพย์

๓.๒.๓ เกษตรกร จำนวน ๖ คน ได้แก่

๑) คุณจงกล สุขสบาย	เกษตรกรผู้ทำนาและเพาะเห็ด
๒) นายเสน่ห์ จันทรเรืองศรี	เกษตรกรผู้ทำนา
๓) นายประสาน ชาวบ้านกร่าง	เกษตรกรผู้ทำนา
๔) คุณสุภาณี ดาวเรือง	เกษตรกรผู้ทำนา

๕) นายไพบูรณ์ กล้าหาญ	เกษตรกรผู้ทำนาและไร่อ้อย
๖) นางป้อม ศรีเที่ยง	เกษตรกรผู้ทำนาและเลี้ยงโค

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การดำเนินการตามโครงการวิจัยดังกล่าว เน้นการศึกษาวิเคราะห์และการมีส่วนร่วมทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย รายงานการประชุมที่เกี่ยวข้อง ส่วนการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็นหลักในการศึกษาความสัมพันธ์และการจัดการทางพระพุทธศาสนา โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่

๑) การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับนักวิชาการ ผู้บริหาร และผู้เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยพัฒนาเป็นแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาจากเอกสาร รายงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อค้นหาแนวคิด หลักการ ความเป็นมา ปัญหา สาเหตุ และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร

๒) ศึกษาและติดตามผลการปฏิบัติหน้าที่ในการเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและหลักพุทธธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกร

๓) การสังเกต ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ ที่จะทำให้ควบคู่กับการสัมภาษณ์ เพื่อให้สามารถมองเห็นถึงปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๔) นำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนแก่เกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอ ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

ดังนั้น จึงมีเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย

- ๑) แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์
- ๒) แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๓.๔ การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

การศึกษานี้ มีการสร้างและตรวจสอบคุณภาพของ เครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑) ร่างเครื่องมือการวิจัยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และแนวทางที่ได้ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒) นำเครื่องมือการวิจัยไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความถูกต้องตามเนื้อหา

๓) นำเครื่องมือการวิจัยที่สร้างเสร็จเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๕ ท่าน ประกอบด้วย

ก. ผศ.ดร.ประสิทธิ์ ทองอ่อน	รักษาการรองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดไร่ขิง พระอารมหลวง จังหวัดนครปฐม
ข. ผศ.ดร. ภูริวัจน์ ปุณยวุฒิปรีดา	อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดไร่ขิง พระอารมหลวง จังหวัดนครปฐม
ค. ดร.อุบล วุฒิพรโสภณ	อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดไร่ขิง พระอารมหลวง จังหวัดนครปฐม
ง. ดร.สุทธญาณ โอบอ้อม	อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวัดไร่ขิง พระอารมหลวง จังหวัดนครปฐม
จ. ดร.มนตรา เลี้ยวเส็ง	ที่ปรึกษาโครงการพัฒนานโยบายเงินอุดหนุนเด็กแรกเกิด ของประเทศไทยขององค์การทุนเพื่อเด็ก แห่งสหประชาชาติ (UNICEF)

๔) นำเครื่องมือการวิจัยกลับมาปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้องตามที่คุณเชี่ยวชาญให้คำแนะนำ

๕) จัดทำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์แล้วนำแบบสอบถามเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑) การลงพื้นที่ในตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี โดยการศึกษา สาเหตุ และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ด้วยตนเอง

๒) การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับผู้บริหาร นักวิชาการ ผู้นำชุมชน และผู้เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมกิจกรรมการค้นหาค้นหาปัญหา สาเหตุ และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร

๓) การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวกับปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร เพื่อเกิดการประยุกต์ภูมิปัญญาตามหลักพระพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิต เป็นต้น

๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดกลุ่มข้อมูล (Data Grouping) ตามสาระสำคัญของประเด็นการสัมภาษณ์ จากนั้นจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา ดังต่อไปนี้

๑) การวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยจัดกลุ่มข้อมูลของการสัมภาษณ์ที่กำหนดไว้ (Data Grouping) จากนั้นจึงนำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis)

๒) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยใช้เทคนิคในการ วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Techniques) และประมวลผลเข้าด้วยกัน เพื่อให้เห็นภาพรวม แล้วนำเสนอเป็นการเขียนแบบเรียงความ

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษาวิจัยเรื่อง “ ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี ” ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ทราบถึงข้อมูลในประเด็นต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ รวมทั้งสิ้น จำนวน ๑๘ รูป/คน โดยผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม ได้แก่ (๑) บุคลากรในหน่วยงานภาครัฐและผู้นำชุมชนที่มีบทบาทหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาความยากจน (๒) ประชาชนท้องถิ่นที่มีบทบาท เป็นสื่อกลางระหว่างบุคลากรในหน่วยงานภาครัฐผู้นำชุมชนกับเกษตรกรผู้ประสบปัญหาความยากจน (๓) เกษตรกรผู้ที่จะสะท้อนให้เห็นได้ชัดว่า ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ กับความยากจนนั้นคืออะไร

การวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเรียบร้อยแล้วจึงดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล เชิงอรรถาธิบายและพรรณนาความ และสรุปข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยจำแนกข้อมูลเป็นกลุ่มดังที่ได้กล่าวมา โดยมีรายละเอียดดังนี้

๔.๑ บริบทและความยากจนตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๔.๒ ปัญหา สาเหตุ และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๔.๓ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมกับการบูรณาการเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของ เกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๔.๔ แนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๔.๕ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๔.๑ บริบทและความยากจนตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๔.๑.๑ ประวัติความเป็นมา

แต่เดิมอำเภออยู่ในการปกครองของอำเภอศรีประจันต์ ต่อมาจึงแยกตัวออกมาเป็นบ้านหนองสาหร่ายและตำบลหนองสาหร่าย ที่เรียกว่าหนองสาหร่ายเพราะสมัยสงครามพม่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้เดินทัพมาจากพระนครศรีอยุธยา ได้มาพักทัพที่หนองสาหร่ายตามประวัติศาสตร์

ซึ่งปัจจุบันได้รับการปรับปรุงในสถานที่เดิม เมื่อมีการแบ่งการปกครองจึงตั้งชื่อตามประวัติศาสตร์ว่า “ตำบลหนองสาหร่าย”

๔.๑.๒ ที่ตั้งอาณาเขตและการปกครอง

ทิศเหนือ ติดกับ ต.หนองราชวัตร อ.หนองหญ้าไซ, ต.บ้านสระ อ.สามชุก จ.สุพรรณบุรี
ทิศใต้ ติดกับ ต.ดอนเจดีย์ อ.ดอนเจดีย์ จ.สุพรรณบุรี ทิศตะวันออก ติดกับ ต.วังห้ว อ.ศรีประจันต์ จ.
สุพรรณบุรี ทิศตะวันตก ติดกับ ต.ทะเลบก อ.ดอนเจดีย์ จ.สุพรรณบุรี

ตำบลหนองสาหร่ายมีทั้งสิ้น ๑๐ หมู่บ้าน ประกอบด้วยหมู่บ้าน หมู่ ๙ บ้านดอนมะเกลือ ,
หมู่ ๒ บ้านโคกหม้อ ๑ , หมู่ ๓ บ้านหนองชุม , หมู่ ๔ บ้านห้วยมัลลอย , หมู่ ๕ บ้านสระด่าน , หมู่ ๖
บ้านหนองหลอด หมู่ ๗ บ้านท่ากุ่ม , หมู่ ๘ บ้านหนองสาหร่าย , หมู่ ๔ บ้านกรวด หมู่ ๑๐ บ้าน โคก
หม้อ ๒ อยู่ในเขตชลประทาน ๕ หมู่บ้านอยู่นอกเขตเทศบาล ๔ หมู่บ้าน

ภาพที่ ๔.๑ แผนที่ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๔.๑.๓ สถานที่น่าสนใจ

๑) สถานที่

วัดโคกหม้อสุวรรณประทีป, วัดท่ากุ่ม, วัดบ้านกรวด, วัดบ้านลวดสามัคคีธรรม (บ้านลวด),
วัดสระด่าน, วัดหนองชุม, วัดห้วยมัลลอย

๒) สถานที่ท่องเที่ยว

โบราณสถานบึงหนองสาหร่าย เป็นหนองน้ำธรรมชาติขนาดใหญ่ มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในช่วงสงครามยุทธหัตถีสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กับพระมหาอุปราชาแห่ง พม่า สมเด็จพระนเรศวรทรงเลือกบริเวณหนองสาหร่ายเป็นที่ตั้งทัพ เพราะน้ำบริเวณหนองสาหร่ายมีมากพอที่จะให้ทหารจำนวนแสนคน พร้อมช้าง ม้าได้อาศัยเป็นเวลาแรมเดือน ประกอบกับเป็นชัยภูมิที่ตั้งสูงห่างจากข้าศึก อยู่ห่างจากจังหวัดประมาณ ๔๐ กิโลเมตร เลยพระบรมราชานุสรณ์ดอนเจดีย์ ไปตามทางหลวงหมายเลข ๓๐๓๘ ประมาณ ๓ กิโลเมตร ปัจจุบันได้ปรับปรุงโดยมีรั้วรอบทั้ง ๔ ด้าน ในเนื้อที่ ๒๔ ไร่ กว้างประมาณ ๒๕๐ เมตร ยาว ๓๙๐ เมตร ลึก ๔ เมตร มีเกาะกลาง มีต้นไม้ปลูกโดยรอบ ในฤดูหนาวจะมีนกเป็ดน้ำจากไซบีเรียมาอาศัยอยู่ และนกชนิดอื่น ๆ อีกมากมาย

ภาพที่ ๔.๒ โบราณสถานบึงหนองสาหร่าย

ลักษณะทางกายภาพของตำบลหนองสาหร่ายจะมีคลองชลประทาน (คลองมะขามเฒ่า-อุทอง) แบ่งฝั่งตะวันตก ฝั่งตะวันออก โดยฝั่งตะวันออกจะอยู่ในฝั่งที่มีการทำชลประทาน มีน้ำใช้ตลอดทั้งปี ส่วนฝั่งตะวันตกจะเป็นฝั่งที่อยู่บนที่ดอน ไม่มีระบบชลประทาน ชุมชนจะอยู่ในลักษณะแห้งแล้ง ทำนาได้ปีละครั้ง ที่เหลือจึงต้องทำอาชีพเสริมตามฤดูกาล ที่เป็นที่ดอนจะมีอยู่ ๔ หมู่บ้าน อีก ๖ หมู่บ้าน จะอยู่ในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร อาชีพหลักของชาวตำบลหนองสาหร่ายจะทำเกษตรเป็นพื้นฐาน ปศุสัตว์มีไม่มากนัก ซึ่งแต่เดิมการทำเกษตรกรรมของชาวตำบลหนองสาหร่ายก็จะเป็นเกษตรเชิงเดี่ยว ประชาชนชาวหนองสาหร่ายมีความเกี่ยวพันกันเป็นระบบเครือญาติ มีประเพณีและ

วัฒนธรรมต่างๆ ที่ส่งเสริมให้มีการรวมตัวกันเข้าวัดทำบุญมีการละเล่นตามประเพณีนิยมแบบโบราณ อยู่เสมอ ทั้งในงานเทศกาลและงานประเพณี

ภาพที่ ๔.๓ การเกษตรของตำบลหนองสาหร่าย

หนองสาหร่ายที่มีประชากรส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดสุพรรณบุรีเป็นที่ราบลุ่ม แต่หนองสาหร่ายไม่มีแม่น้ำสายหลักสำหรับการเกษตร มีเพียงลำคลองเล็กๆ ที่รับน้ำมาจากคลองชลประทาน ที่จะนำส่งน้ำไปให้แก่เกษตรกรเพื่อทำไร่ ทำนา

แต่โดยฐานะความเป็นอยู่ คุณภาพชีวิตของชาวหนองสาหร่าย โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรก็ไม่ได้จัดว่าเป็นคนร่ำรวย มีฐานะทางการเงิน ถึงแม้จะมีอาชีพทำมาหากิน มีที่ดินพอให้ประกอบอาชีพ แต่รายได้จากการทำเกษตรนั้นไม่ได้ทำให้เกษตรกรและครอบครัวมีรายได้ที่ดีขึ้น จนไปถึงทำให้มีฐานะที่ร่ำรวยได้ และบางส่วนยังเป็นคนยากจน ตัวชี้วัดความยากจน (มิติค่าใช้จ่าย) ของตำบลหนองสาหร่าย ซึ่งอยู่นอกเขตเทศบาล สำรวจปี ๒๕๖๐ ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อคนต่อเดือน ๔,๐๖๘ บาทสัดส่วนคนจน ร้อยละ ๖.๙^๑ ซึ่งมากที่สุด ในอำเภอดอนเจดีย์ และมากเป็นอันดับต้นๆ ของจังหวัดสุพรรณบุรี

^๑ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ดัชนีวัดความยากจน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.nso.go.th/sites/2014> [๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒].

๔.๒ ปัญหา สาเหตุ และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

ปัญหาสังคมเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ทั้งปัญหายาเสพติด ปัญหาครอบครัว ปัญหาด้านสุขภาพอนามัย ฯลฯ แต่ที่เห็นได้ชัดเจนและกระทบความเป็นอยู่ของคนในสังคมมากที่สุดก็คงหนีไม่พ้น “ ปัญหาความยากจน ” ที่อยู่คู่กับสังคมไทยมานานแสนนาน

ทุกวันนี้ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศต้องประสบกับภาวะความยากจน อยู่ในภาวะที่ขาดแคลนไม่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และการมีหนี้สิน ซึ่งสาเหตุของความยากจน ก็เกิดจากการไม่มีงานทำ ประชากรเพิ่มขึ้น อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจต่ำเมื่อเทียบกับอัตราการเติบโตของประชากรความเกียจคร้านและความเฉื่อยชา ลักษณะของอุตสาหกรรม ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรมและสังคมตลอดจนขาดการกระจายรายได้ที่เหมาะสม

เหตุผลเหล่านี้เป็นความจริงที่ไม่สามารถปฏิเสธได้เลย เพราะถ้าหากประชาชนว่างงานก็ไม่มีรายได้เพื่อนำมาเป็นค่าใช้จ่าย คุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ไม่เท่าเทียมกับคนอื่น ๆ และความยากจนยังก่อให้เกิดปัญหาความไม่มั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ ทั้งเป็นปัญหาสังคม เช่น อาชญากรรม และยังครอบคลุมถึงขาดโอกาสทางการศึกษา การรักษาพยาบาล การไร้ซึ่งอำนาจ และส่งผลทางด้านสุขภาพจิตของบุคคลทำให้เกิดความท้อแท้สิ้นหวังต่างๆตามมา

จะเห็นได้ว่าปัญหาความยากจนเป็นปัญหาระดับชาติที่ต้องการความช่วยเหลือ ซึ่งรัฐบาลจะต้องให้ความสำคัญเข้ามาแก้ไขในส่วนของเศรษฐกิจและสังคม เช่น ให้การศึกษา เพราะการศึกษาจะช่วยให้ประชาชนมีความรู้ที่สามารถนำไปใช้ประกอบอาชีพที่มีความก้าวหน้า ส่งเสริมในเรื่องของสุขภาพอนามัย และให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ ตลอดจนสร้างอาชีพให้แก่ประชาชน เนื่องจากสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยพื้นฐาน

๔.๒.๑ ปัญหาที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๔.๒.๑.๑ ปัญหาเชิงโครงสร้าง

ปัญหาเชิงโครงสร้างที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกรนั้น ไม่ว่าจะเป็นเป็นการขาดตลาดที่จะจำหน่าย^๒และการกระจายผลผลิตของเกษตรกรที่ได้ราคาที่เหมาะสม^๓ เนื่องจากปัจจุบันราคารับซื้อผลผลิตที่ต่ำ^๔ เพื่อบรรเทาราคาต้นทุนการผลิตที่สูง ทั้งราคาข้าวปลูก ราคาปุ๋ย

^๒ สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณสันติวงศ์, เจ้าอาวาสวัดหนองสาหร่าย, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^๓ สัมภาษณ์ นายณภดล เทพประสิทธิ์, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองสาหร่าย, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^๔ สัมภาษณ์ นายประจักษ์ บานไม่รู้โรย, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๒, ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

และต้องเช่าหรือจ้างอุปกรณ์การเกษตรในการเก็บเกี่ยวผลผลิต^๕ ทำให้เมื่อนำรายได้จากการขายผลผลิต มาลบกับรายจ่ายจากการลงทุน เป็นติดลบ (ขาย-ต้นทุน=ติดลบ)^๖ มีกลไกการตลาดที่ผู้รับซื้อผลผลิตจะรับซื้ออีกต่อเมื่อซื้อเมล็ดพันธุ์จากผู้รับซื้อ^๗ ตลอดจนถึงการที่ภาครัฐหรือองค์กรท้องถิ่นไม่สานต่องานที่ต้องทำเพื่อพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรอย่างต่อเนื่อง ไม่มีโครงการขององค์กรท้องถิ่นเองเพื่อแก้ไขปัญหาในพื้นที่ของตน ไม่มีวิธีการหรือแนวทางแก้ไขที่มีสาเหตุมาจากปัญหาในพื้นที่โดยเฉพาะ มีแต่โครงการที่ตอบสนองแผนและนโยบายของภาครัฐเอง^๘ ระบบการท่องเที่ยวก็เป็นปัญหาหนึ่งที่ส่งผลเพราะเมื่อไม่มีการท่องเที่ยวในพื้นที่ก็ทำให้ระบบเศรษฐกิจในพื้นที่ด้อยลง^๙

๔.๒.๑.๒ ปัญหาด้านทรัพยากร

ปัญหาด้านทรัพยากรที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ได้แก่ ปัญหาเรื่องน้ำในการทำการเกษตร ที่ไม่ต่อเนื่องเพราะสภาพภูมิอากาศที่ไม่สามารถคาดเดาได้เหมือนเมื่อก่อน^{๑๐} มีการปล่อยน้ำเป็นช่วงเวลาเพื่อให้เกษตรกรทำการเกษตร เกษตรกรต้องแย่งกันสูบน้ำ วิตน้ำเข้าพื้นที่การเกษตร ใครไววกาก็ได้ทำการเกษตร ใครช้าก็รอครั้งต่อไป ถ้าช้าอีกก็ไม่ได้ทำอีก^{๑๑} บางคนขาดแคลนน้ำ เพราะพื้นที่ในตำบลหนองสาหร่าย แต่ละหมู่บ้านไม่เหมือนกัน ซึ่งอยู่ในเขตชลประทาน ๗ หมู่บ้าน อีก ๓ หมู่บ้านอยู่นอกเขตชลประทาน^{๑๒} และดินในแต่ละพื้นที่ก็ไม่เหมือนกัน บางพื้นที่ดินอุดมสมบูรณ์ บางพื้นที่ดินแห้งแล้งอาจจะต้องปรับสภาพดิน และการที่จะปรับเปลี่ยนดินต้องใช้เวลานาน^{๑๓} และอีกปัญหาที่สำคัญ คือการที่เกษตรกรไม่มีที่ดินในการทำการเกษตร สัดส่วนการถือครองที่ดินที่ไม่เป็นธรรม โดยเกษตรกรในพื้นที่มีกรรมสิทธิ์ถือครองไม่มาก แต่ส่วนมากจะเป็นที่ดินของนายทุน เกษตรกรจึงต้องเช่าที่ดินเพื่อทำการเกษตร^{๑๔}

๔.๒.๑.๓ ปัญหาด้านปัจเจกบุคคล

ปัญหาด้านปัจเจกบุคคลถือเป็นปัญหาที่แก้ได้ยากเพราะต้องแก้ที่ตัวบุคคลกล่าวคือเกษตรกร ที่ขาดธรรมะในการดำเนินชีวิต^{๑๕} ไม่เข้าร่วมกิจกรรม ไม่เข้าร่วมประชุม ไม่ให้ความร่วมมือ

^๕ สัมภาษณ์ คุณจงกล สุขสบาย, เกษตรกรผู้ทำนาและเพาะเห็ด, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^๖ สัมภาษณ์ นางป้อม ศรีเที่ยง, เกษตรกรผู้ทำนาและเลี้ยงโค, ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^๗ สัมภาษณ์ คุณสุภาณี ดาวเรือง, เกษตรกรผู้ทำนา, ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^๘ สัมภาษณ์ นายเสน่ห์ จันทรเรืองศรี, เกษตรกรผู้ทำนา, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

^๙ สัมภาษณ์ นายประสาน ชาวบ้านกร่าง, เกษตรกรผู้ทำนา, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๐} สัมภาษณ์ คุณสุภาณี ดาวเรือง, เกษตรกรผู้ทำนา, อ้างแล้ว.

^{๑๑} สัมภาษณ์ นายประจักษ์ บานไม่รู้โรย, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๒, อ้างแล้ว.

^{๑๒} สัมภาษณ์ นายนภดล เทพประสิทธิ์, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองสาหร่าย, อ้างแล้ว.

^{๑๓} สัมภาษณ์ นายไพบูรณ์ กล้าหาญ, เกษตรกรผู้ทำนาและไร่อ้อย, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๔} สัมภาษณ์ จ.ส.อ.ภูวศิษฐ์ นรการ, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณสันติวงศ์, เจ้าอาวาสวัดหนองสาหร่าย, อ้างแล้ว.

ทั้งที่เรื่องเหล่านั้นเป็นประโยชน์แก่ตนเอง^{๑๖} กิจกรรมเหล่านั้นจัดขึ้นเพื่อเกษตรกร ไม่ว่าจะมีการมาแนะแนวการสอนเทคนิควิธีการต่างๆเกี่ยวกับการเกษตร แต่เกษตรกรส่วนน้อยที่จะเข้าร่วมกิจกรรม มักอ้างว่าต้องทำมาหากิน ไม่มีเวลา จึงทำให้ไม่เกิดความเปลี่ยนแปลง ไม่มีการปรับปรุงรูปแบบการปลูกพืช มักจะปลูกพืชผลทางการเกษตรที่เหมือน ๆ กัน เห็นคนอื่นทำอะไรแล้วมีรายได้ดี มีกินมีใช้ก็จะพากันทำตามไปหมด เห็นเขาทำนาดีก็ทำตาม เห็นเขาทำอ้อยดีก็ทำตาม^{๑๗} ส่วนมากไม่มีแนวคิดและแนวทางเป็นของตนเอง ไม่คิดริเริ่มอะไรใหม่ ๆ ขาดการพัฒนาต่อยอด ขาดวิสัยทัศน์^{๑๘} เกษตรกรส่วนมากในปัจจุบันที่ทำการเกษตรอยู่จะเป็นเกษตรกรที่มีอายุมากความรู้ด้านการทำการเกษตรน้อยใช้เพียงประสบการณ์ ตามไม่ทันเทคโนโลยี^{๑๙} ลูกหลานที่ส่งไปเรียนเพื่อหวังจะให้นำความรู้กลับมาช่วยพัฒนาต่อยอด ก็ไม่ได้กลับมาช่วยเลย ต่างคนต่างทำงานที่ตนอยากทำ ไม่มีใครอยากกลับมาทำไร่นา^{๒๐}

สรุปได้ว่า ปัญหาความยากจนของเกษตรกรเกิดจากการที่ภาครัฐกล่าวคือองค์กรส่วนท้องถิ่นไม่มีนโยบายในการแก้ไขความยากจนเฉพาะพื้นที่ของตนเองมีเพียงการแก้ไขที่ทำเพื่อตอบสนองนโยบายหลักของรัฐบาล มีกลไกทางการตลาดที่ซับซ้อน ราคาในการขายผลผลิตเพราะกลไกทางการตลาดที่ผู้ซื้อผลผลิตทางการเกษตรกับผู้ขายเมล็ดพันธุ์ทางการเกษตรคือรายเดียวกัน ราคารับซื้อผลผลิตจึงต่ำ ราคาต้นทุนสูงและไม่มีช่องทางการขายอื่นให้เกษตรกรได้เลือกเพื่อขายผลผลิต ไม่มีตลาดกลางที่ผู้ผลิตและผู้ขายจะซื้อขายกันได้โดยตรง ฉะนั้นผลลัพธ์ที่เกษตรกรได้คือ “ติดลบ”

ด้านทรัพยากรยิ่งตอกย้ำความยากจนของเกษตรกรให้มากขึ้นด้วยการที่ฤดูกาลของสภาพอากาศไม่สามารถคาดเดาได้จึงไม่สามารถทำการเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากฝนไม่ตกตามฤดูกาล จึงทำให้เกษตรกรขาดแคลนน้ำในการทำการเกษตร ส่งผลถึงการจัดการน้ำที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตการประกอบอาชีพของเกษตรกรเช่นเดิม บางพื้นที่ในตำบลหนองสาหร่ายที่เดิมอยู่นอกเขตชลประทานอยู่แล้วเมื่อจะทำการเกษตรก็ต้องรอฝน แต่เมื่อฝนไม่ตกตามฤดูกาลยังไม่ได้ทำการเกษตรมากกว่าเดิม ยิ่งกว่านั้นสภาพดินที่ขาดน้ำ ขาดการปลูกพืชยิ่งเสื่อมลง

เมื่อเจอสภาพปัญหามากมายหลากหลายทำให้เกษตรกรส่วนมากต้องหาอาชีพอื่นทำเพื่อหารายได้มาใช้จ่ายให้เพียงพอในแต่ละวัน ทำให้ทุกคนมุ่งแต่จะหาเงินเพื่ออยู่รอด จนลืมวิถีชีวิตเดิม

^{๑๖} สัมภาษณ์ คุณน้ำผึ้ง ศรีทรงเมือง, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๒, ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๗} สัมภาษณ์ นายประสาน ชาวบ้านกร่าง, เกษตรกรผู้ทำนา, อ้างแล้ว.

^{๑๘} สัมภาษณ์ จ.ส.อ.ภูวศิษฐ์ นรกร, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๙} สัมภาษณ์ นางป้อม ศรีเที่ยง, เกษตรกรผู้ทำนาและเลี้ยงโค, อ้างแล้ว.

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายพรสันต์ อยู่เย็น, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองสาหร่าย, ๒๓ กุมภาพันธ์

ธรรมะที่เคยมี ขาดการรวมกลุ่มเพื่อร่วมกิจกรรม ขาดความสามัคคี มีแต่ความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม จิตสำนึกรักบ้านเกิดรักชุมชนน้อยลง ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ไม่กล้าที่จะลองทำอะไรใหม่ๆ ปิดกั้นความรู้แนวคิดใหม่ๆ ที่เข้ามา ไม่มีแนวคิดเป็นของตนเอง เห็นคนอื่นประกอบอาชีพอะไรแล้วมีรายได้ดีกว่าก็ทำตาม กำลังการผลิตจึงมากเกินไปที่ตลาดต้องการจึงขายไม่ออก ขาดทุน กลับมาจนเหมือนเดิม

๔.๒.๒ สาเหตุที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของ เกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๔.๒.๒.๑ สาเหตุเชิงโครงสร้าง

สาเหตุเชิงโครงสร้างที่ส่งผลต่อความยากจนของเกษตรกรในพื้นที่นี้ โดยภาพรวมก็ไม่ต่างจากพื้นที่อื่นๆ ในประเทศไทย ที่มักจะเกี่ยวเนื่องกับการบริหารจัดการของภาครัฐ โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ไม่มีนโยบายหรือโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่ท้องถิ่นของตนเองโดยเฉพาะ^{๒๑} จะมีก็เพียงแต่นโยบายของรัฐบาลที่ทำตามกัน บางพื้นที่ก็ไม่สามารถแก้ไขได้ เพราะแก้ไขไม่ถูกจุด (แก้ไขไม่ถูกที่คน)^{๒๒} มีเพียงการแก้ไขเฉพาะหน้าไม่ได้มีแผนการจัดการและการแก้ไขแบบระยะเร่งด่วน ระยะกลาง และระยะยาว สำหรับพื้นที่ของตนเอง^{๒๓}

๔.๒.๒.๑ สาเหตุด้านทรัพยากร

การที่เกษตรกรไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเอง ซึ่งก็เนื่องมาจาก ๒ สาเหตุหลัก คือ ๑) ปู่ ย่า ตา ยาย ไม่ได้มีที่ดินเป็นทรัพย์สินสมบัติไว้ให้ เกษตรกรกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะไปรับจ้าง ทำนา คือ รับจ้างทำนาของคนอื่น รับจ้างหว่านข้าว รับจ้างไถนา รับจ้างเกี่ยว เป็นต้น ๒) เกษตรกรต้องขายที่ดินตนเองเพื่อใช้หนี้ หนี้เหล่านี้ส่วนใหญ่ก็มาจากการทำการเกษตร แล้วย้อนกลับมาเช่าที่ดินที่ตนขายไปเพื่อทำการเกษตร คนกลุ่มนี้น่าสงสาร^{๒๔} ชาวนาที่ไม่มีพื้นที่ทำกินไม่น่าจะต่ำกว่า ร้อยละ ๓๐ ของพื้นที่ในตำบล ที่เหลือเป็นของนายทุนหมด เกษตรกรชาวนาขายเพื่อใช้หนี้ หนี้สะสมที่เกิดจากการทำการเกษตร^{๒๕} รวมไปถึงการที่ดินในพื้นที่ไม่ค่อยมีคุณภาพ ปลุกพืชผลทางการเกษตรยาก^{๒๖} ไม่มีการจัดระบบโซนนิ่งในการทำการเกษตรว่าพื้นที่ไหนเหมาะสมที่จะปลูกอะไร^{๒๗}

^{๒๑} สัมภาษณ์ นายประสาน ชาวบ้านกร่าง, เกษตรกรผู้ทำนา, อ่างแล้ว.

^{๒๒} สัมภาษณ์ นายบุญศรี มณีวงศ์, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๓} สัมภาษณ์ คุณสุภาณี ดาวเรือง, เกษตรกรผู้ทำนา, อ่างแล้ว.

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณสันติวงศ์, เจ้าอาวาสวัดหนองสาหร่าย, อ่างแล้ว.

^{๒๕} สัมภาษณ์ นายพรสันต์ อยู่เย็น, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองสาหร่าย, อ่างแล้ว.

^{๒๖} สัมภาษณ์ นายวิชัย รูปสม, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๗} สัมภาษณ์ จ.ส.อ.ภูวดิษฐ์ นรการ, อ่างแล้ว.

๔.๒.๒.๑ สาเหตุด้านปัจเจกบุคคล

สาเหตุด้านปัจเจกบุคคลนี้เป็นสาเหตุหลักที่เกษตรกรทุกพื้นที่เป็นอยู่และแก้ไขยาก คือความรู้และคุณธรรม คนที่มีความรู้เข้าใจเทคโนโลยีก็ใช้ความรู้นั้นเอาเปรียบคนอื่น เพื่อให้ตนเองได้ประโยชน์ ส่วนคนมีความรู้น้อยก็เป็นเหยื่อต่อไปเรื่อยๆ ที่อนาถใจ คือ ยอมทิ้งๆ ที่รู้ว่าโดนหลอก^{๒๘} เกษตรกรในพื้นที่ส่วนใหญ่มีการศึกษาที่น้อย^{๒๙} เรียนจบแค่ชั้นประถม ป.๓ ป.๔ บางคนไม่ได้เรียนหนังสือเลย ความรู้ในการพัฒนา ต่อยอดก็เลยน้อย ไม่มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล^{๓๐} องค์ความรู้ที่เกษตรกรรู้อยู่เรื่องเดียวเรื่องอื่นไม่รู้ ก็เลยทำแต่เรื่องเดิมๆ การที่จะเปลี่ยนแปลงใหม่ เริ่มต้นใหม่มันก็ ต้องลงทุนใหม่หมด ยกตัวอย่างคนเคยทำนา ไปทำไร่อ้อยต้องใช้ทุนสูง เพราะเปลี่ยนวิธีการใหม่ หนี้ เก่า ยังไม่หมดเหมือนต้องมารับภาระหนี้ใหม่ กลายเป็นว่า ต้องเป็นหนี้ซ้ำซ้อน^{๓๑}

สรุปได้ว่า หลายปีที่ผ่านมาการแก้ไขความยากจนที่เกษตรกรได้รับมักจะมาในรูปแบบการแก้ไขเดิมๆ แนวทางการแก้ไขไม่มีในรูปแบบระยะสั้นหรือแก้ไขเฉพาะหน้า ระยะกลางในรูปแบบโครงการ ระยะยาวในรูปแบบนโยบายของท้องถิ่น เช่นเดียวกันเมื่อระยะเวลาผ่านไปดินทำ การเกษตรของเหล่าเกษตรกรก็น้อยลงตามกาลเวลาไปด้วยเนื่องจากต้องแบ่งขายให้กับนายทุนที่ละ น้อยเพื่อนำเงินมาใช้หนี้ที่ยืมมาเพื่อลงทุนในการทำการเกษตรและบางรายเมื่อขายแล้วยังต้องกลับไป เช่าที่ดินที่ตนเองขายไปเพื่อทำการเกษตรอีก ส่วนบางคนบรรพบุรุษ ปู่ ย่า ตา ยาย ไม่ได้มีที่ดินเป็น ทรัพย์สินสมบัติไว้ให้ก็ต้องรับจ้างทำการเกษตรเพื่อหารายได้

ผนวกกับการที่เกษตรกรในพื้นที่ตำบลหนองสาหร่ายในปัจจุบันมีช่วงอายุ ๔๐-๖๐ ปี ซึ่ง ส่วนใหญ่เป็นผู้มีการศึกษาน้อย เรียนจบเพียงชั้น ประถม ๓-๔ บางคนไม่ได้เรียนหนังสือเลย ความรู้ ความสามารถที่จะพัฒนาต่อยอดจึงน้อย ไม่มีวิสัยทัศน์ มักโดนหลอกให้เป็นหนี้ซ้ำซ้อน

๔.๒.๓ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของ เกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๔.๒.๓.๑ ปัจจัยภายนอกชุมชน

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจน คือ ค่าใช้จ่ายในการดำเนินชีวิตที่สูง เทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่ อย่างเช่น ชาวนาไม่มีเงินก้อนที่จะไปซื้อรถไถ เพื่อทำการเกษตร อยากได้ก็ ต้องไปดาวน์เขามาเพื่อเอามาทำนา ก็ต้องเป็นหนี้ผ่อนใช้เขา^{๓๒} ค่าน้ำมันที่ใช้กับอุปกรณ์การเกษตรซึ่ง

^{๒๘} สัมภาษณ์ นายบุญศรี มณีวงศ์, อ่างแล้ว.

^{๒๙} สัมภาษณ์ นายสุทิน พลายนะหาร, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๒, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๐} สัมภาษณ์ นายประสาน ชาวบ้านกร่าง, เกษตรกรผู้ทำนา, อ่างแล้ว.

^{๓๑} สัมภาษณ์ นายไพบูรณ์ กล้าหาญ, เกษตรกรผู้ทำนาและไร่อ้อย, อ่างแล้ว.

^{๓๒} สัมภาษณ์ นายพรสันต์ อยู่เย็น, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองสาหร่าย, อ่างแล้ว.

ต้องใช้แทบจะทุกขั้นตอนของการทำการเกษตร^{๓๓} ระบบเศรษฐกิจ ที่ต้องมีค่าใช้จ่ายเยอะ แต่รายได้ น้อย เข้าหาได้ เย็นใช้หมด อยู่แบบนี้กันมาตลอด^{๓๔}

๔.๒.๓.๑ ปัจจัยภายในชุมชน

ช่วง ๔-๕ ปี หลังนี้มีการปรับเปลี่ยนการทำการเกษตรมากขึ้น จากการทำนา มาปลูก อ้อย แต่ก็ไม่ได้ดีขึ้นมากนัก เพราะการปลูกอ้อยใช้ระบบ “ลูกไร่” หมายถึง การมีคนกลางเป็นผู้หา พื้นที่ปลูกอ้อย ซึ่งพื้นที่นั้นที่ ปลูกอ้อยส่งให้เขา เรียกว่า “ลูกไร่” เพื่อไปส่งโรงงาน และคนกลางนั้นก็ จะมีเครื่องมือในการปลูกอ้อย ตลอดถึงเก็บเกี่ยวผลผลิต ไว้ให้ลูกไร่เช่า^{๓๕} ในอดีตค่าครองชีพต่ำ และ ชาวนาก็มีการลงแขกกัน ช่วยกันเกี่ยวข้าว ช่วยกันดำนา หว่านข้าว โดยไม่ต้องมีค่าจ้างเหมือนใน ปัจจุบัน แต่ปัจจุบันนี้ใคร่กันคนนั้น ก็จ้างคนอื่นทำนาอย่างเดียว ค่าใช้จ่ายก็เพิ่มขึ้น พอเพิ่มก็มา เป็นภาระรวมกับค่าลงทุนด้วย^{๓๖}

๔.๒.๓.๑ ปัจจัยด้านปัจเจกบุคคล

การที่เกษตรกรต้องรับผิดชอบภาระในครอบครัวที่มีจำนวนสมาชิกที่มาก มีลูกมี หลานที่ต้องส่งเรียน ค่ากินค่าอยู่ ค่าเล่าเรียน^{๓๗} การไม่ต่อยอดกิจกรรม ได้แก่ เมื่อมีการทำกิจกรรม บ้างอย่างที่เป็นประโยชน์แก่เกษตรกรมักจะทำกันแค่ช่วงระยะเวลาเริ่มต้น พอเมื่อผ่านไปสักระยะก็ เริ่มไม่ทำต่อ เริ่มถอยออกมา ตัวใครตัวมัน ไม่สานต่อกิจกรรมให้เกิดประโยชน์อย่างจริงจัง^{๓๘} การต่อย อดทางความรู้ไม่มี บางครั้งไปอบรมกลับมา ก็ลืมแล้วว่าวิธีการ หรือสิ่งที่ต้องนำกลับมาปรับปรุงคือ อะไร และที่สำคัญคือการที่เกษตรกรไม่มีบัญชีครัวเรือน เพื่อจดบันทึกรายรับรายจ่าย^{๓๙}

สรุปได้ว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกรตลอดระยะเวลาหลายปีที่ ผ่านมาค่าครองชีพที่สูง ค่าใช้จ่ายในการดำเนินชีวิตมีมากกว่ารายได้ในแต่ละวัน ค่าอุปกรณ์ทำ การเกษตร ค่าน้ำมัน ค่าแรงงานในทุกๆขั้นตอนการผลิต ความต้องการของตลาดที่เปลี่ยนไปมากขึ้น กำลังการผลิตจึงต้องมากขึ้น กระบวนการผลิตจึงเปลี่ยนไปต้องนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วย จนลบล้าง วิถีชีวิตและภูมิปัญญา ความสนุกสนานความสามัคคีในกระบวนการผลิตที่มีกลับหายไป เพราะการ เครื่องเคียดที่ต้องการผลผลิตตามจำนวนเพื่อมีเงินใช้หนี้ในแต่ละงวด

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณสันติวงศ์, เจ้าอาวาสวัดหนองสาหร่าย, อ่างแล้ว.

^{๓๔} สัมภาษณ์ นายวิชัย รูปสม, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑, อ่างแล้ว.

^{๓๕} สัมภาษณ์ นายชำนาญ เพิ่มพูนสินทรัพย์, ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๖} สัมภาษณ์ นายพรสันต์ อยู่เย็น, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองสาหร่าย, อ่างแล้ว.

^{๓๗} สัมภาษณ์ คุณจงกล สุขสบาย, เกษตรกรผู้ทำนาและเพาะเห็ด, อ่างแล้ว.

^{๓๘} สัมภาษณ์ นายประสาน ชาวบ้านกร่าง, เกษตรกรผู้ทำนา, อ่างแล้ว.

^{๓๙} สัมภาษณ์ นายเตียง ชมชื่น, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

โดยเฉพาะช่วงระยะเวลา ๔-๕ ปีที่ผ่านมา มีการเปลี่ยนแปลงการทำการเกษตรอย่างหนึ่ง คือ จากการที่เกษตรกรส่วนใหญ่ทำนา ปลูกแตงโม ก็มาเปลี่ยนเป็นการปลูกอ้อยในระบบ “ลูกไร่” ที่มีคนการจัดการหาพื้นที่ปลูก หาอุปกรณ์ในการเก็บเกี่ยวรวมไปถึงการขนส่งเมื่อมีประโยชน์และการอำนวยความสะดวกเข้ามา เกษตรกรส่วนมากก็เปลี่ยนโดยไม่ได้คำนึงถึงผลในอนาคตที่ทุกขั้นตอนการผลิตต้องจ่ายเงินในการดำเนินการ

นอกจากเงินที่ต้องจ่ายมากมายในกระบวนการผลิตในการประกอบอาชีพทางด้านการเกษตรแล้ว เกษตรกรโดยเฉพาะกลุ่มที่เป็นหัวหน้าครอบครัวยังต้องรับผิดชอบภาระในครอบครัวที่มีสมาชิกในครอบครัวจำนวนมาก มีลูกหลานที่จะต้องส่งให้เรียนหนังสือ รวมทั้งการที่ไม่ต่อยอดกิจกรรม ไม่ต่อยอดทางความรู้ด้านการเกษตรและที่สำคัญเกษตรกรไม่มีบัญชีครัวเรือนเพื่อจดบันทึกรายรับรายจ่ายของครัวเรือน

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ ปัญหา สาเหตุ และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นตารางได้ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑ สรุปปัญหา สาเหตุ และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

ปัญหา	สาเหตุ	ปัจจัย
๑. นโยบายภาครัฐ	๑. รูปแบบการแก้ไขแบบเดิมๆ	๑. ค่าครองชีพสูง
๒. กลไกทางการตลาด	๒. เป็นหนี้	๒. ความต้องการตลาดเปลี่ยนแปลง
๓. สภาพอากาศ	๓. ไม่มีที่ทำกรเกษตร	๓. วิถีชีวิตและภูมิปัญญาเลือนหาย
๔. ระบบการจัดการน้ำ	๔. เกษตรกรอายุมาก	๔. การเกษตรระบบลูกไร่
๖. ขาดการรวมกลุ่ม	๕. เกษตรกรมีการศึกษาน้อย	๕. สมาชิกครอบครัวมีมาก / ภาระครอบครัวมีมาก
๗. เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน / ขาดธรรมะ		๖. ไม่ต่อยอดกิจกรรม
๘. ไม่เปิดใจรับสิ่งใหม่ๆ		

๔.๓ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมกับการบูรณาการเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของ เกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นรากฐานของวัฒนธรรมชุมชน มีความเกี่ยวข้อง กับการดำรงชีวิตและการพัฒนาชุมชนโดยสะท้อนออกมาในรูปของขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา ความเชื่อ ภาษา วรรณกรรม ศิลปกรรม ดนตรี การละเล่นพื้นบ้าน และวิทยาการต่าง ๆ โดยมีลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่า และความหมายของสิ่งต่าง ๆ เป็นเรื่องเฉพาะด้านต่าง ๆ เช่น ทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี และอื่น ๆ

หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาก็คือว่า เป็นระบบที่มีความสมบูรณ์เป็นอย่างมาก ใน เรื่องของจริยธรรม เป็นการสอนให้บุคคลแต่ละบุคคล และบุคคลต่อสังคมมีการประพฤติปฏิบัติตน และดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้องดีงาม และมีข้อปฏิบัติที่ชัดเจน แบ่งเป็นระดับขั้นง่ายต่อการทำความเข้าใจ และนำไปประพฤติปฏิบัติให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของแต่ละคน และเข้ากันได้ในทุกยุคทุกสมัยไม่จำกัดกาล พระพุทธองค์ทรงเน้นถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ คุณค่าของมนุษย์ไม่ได้อยู่ที่ การมีวัตถุ หรือความสุขทางกายภาพมาก ดังเช่นที่พวกวัตถุนิยมนับถือกัน หรือมีได้อยู่ที่การมีชาติตระกูลที่สูงส่ง ทรงถือว่าการมีชีวิตอยู่จะมีคุณค่าหรือเข้าถึงคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ได้นั้น จะต้อง ดำรงอยู่ด้วยความไม่ประมาท ดังนั้น ความยากจนที่กล่าวมาแล้วนั้น มีหลักพุทธธรรมที่สามารถแก้ ปัญหานี้ได้

๔.๓.๑ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เหมาะสมกับการบูรณาการเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของ เกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๔.๓.๑.๑ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นรูปธรรม

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีลักษณะเป็นรูปธรรม ที่เป็นเรื่องเฉพาะด้านต่างๆ ที่เห็นได้ชัดเจน ในพื้นที่ตำบลหนองสาหร่าย ด้านหัตถกรรม มีการสานตะกร้า กระจาด กระเช้า ถักเปเลผ้า สานเปลไม้ไผ่ ทำพรหมเช็ดเท้า^{๔๐} เครื่องมือทางการเกษตร เครื่องจับสัตว์น้ำ^{๔๑} ด้านการเกษตร มีการปลูกกะเพรา โหระพา พืชที่มีกลิ่นแรง เป็นการขับไล่แมลงโดยไม่ต้องใช้สารเคมี การเผาถ่านเพื่อให้ได้ น้ำสมคว้นไม้ ก็เป็นการไล่แมลง และศัตรูพืชได้อีกทาง^{๔๒} การทำปุ๋ยชีวภาพ ใช้มูลวัว มูลควาย ใบไม้ และหญ้าสด เป็นปุ๋ยปรับปรุงหน้าดิน บำรุงดิน^{๔๓} ด้านทำมาหากิน โดยส่วนมากแล้วเป็นเรื่องเกี่ยวกับการทำอาหาร เช่น การทำขนมไทยทุกชนิด โดยเฉพาะการทำขนมตาลที่ใช้ตาลเป็นวัตถุดิบหลัก ซึ่งเป็นตาลที่ปลูกในท้องถิ่น การทำเส้นขนมจีน ที่มีกระบวนการทำด้วยมือ เป็นการไม่แป้ง การ

^{๔๐} สัมภาษณ์ นายพรสันต์ อยู่เย็น, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองสาหร่าย, อ้างแล้ว.

^{๔๑} สัมภาษณ์ คุณน้ำผึ้ง ศรีทรงเมือง, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๒, อ้างแล้ว.

^{๔๒} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณสันติวงศ์, เจ้าอาวาสวัดหนองสาหร่าย, อ้างแล้ว.

^{๔๓} สัมภาษณ์ นายสินชัย หอมสะอาด, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ทำเส้นด้วยมือ การทำข้าวหมาก ด้วยข้าวเหนียวที่ได้จากการปลูกของคนในท้องถิ่น^{๔๔} การดำข้าวเม่าแห้ง ที่ไม่ใช่แค่การทำอาหาร แต่ยังสร้างความสามัคคีได้ด้วย เพราะต้องใช้ครกและสากขนาดใหญ่ ต้องอาศัยคนหลายคนช่วยกันตำ^{๔๕} ด้านดนตรี ถึงแม้เพลงพื้นบ้านจะเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปว่าเป็นประเพณีวัฒนธรรมของจังหวัดสุพรรณบุรี แต่นั่นก็หมายความว่า เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวตำบลหนองสาหร่ายด้วย ที่มีการสืบทอดกันมาตั้งแต่รุ่นปู่ ย่า ตา ยาย ทั้งเพลงอีแซว เพลงเกี่ยวข้าว เพลงฉ่อย^{๔๖} ที่เป็นสิ่งสร้างความสนุกสนาน ความสามัคคีให้กันได้

๔.๓.๑.๒ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นนามธรรม

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีลักษณะเป็นนามธรรม เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของสิ่งต่าง ๆ มีภูมิปัญญาการสังเกตธรรมชาติ เช่น มดชนไข่ หมายความว่า ฝนจะตก จะมีความเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ^{๔๗} ประเพณีค้ำฟ้า ประเพณีรวมญาติ กลุ่มผู้นำ เพื่อนบ้าน มาพบปะกันพูดคุย เพราะจะทำให้ทุกคนได้คุยกัน ได้ชี้แจงปัญหาต่างๆและนำการแก้ไขปัญหากันปรึกษากัน และยังมีกรนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ เทศน์สอนธรรมะเพื่อเป็นสิริมงคล^{๔๘}

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี มีมากมายในเรื่องเฉพาะด้านต่างๆ ซึ่งโดยมากไม่แตกต่างจากพื้นที่อื่นๆเท่าไรนัก ถึงแม้ไม่แตกต่างแต่สิ่งเหล่านี้ก็ได้หายไปจากวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นด้านหัตถกรรม การสานตะกร้า กระจาด กระเช้า ถักเปเลผ้า สานเปลไม้ไผ่ สานเครื่องมือทางการเกษตร สานอุปกรณ์จับสัตว์น้ำ ซึ่งถือว่าเป็นอุปกรณ์ในการทำมาหากินของคนท้องถิ่น ด้านการเกษตร มีการปลูกพืชที่มีกลิ่นสามารถขับไล่แมลงได้ ทำปุ๋ยชีวภาพเพื่อเป็นปุ๋ยบำรุงดิน ด้านการทำมาหากิน ส่วนมากเป็นด้านการทำอาหาร การทำขนมไทยทุกชนิดโดยเฉพาะขนมตาลที่ใช้วัตถุดิบในพื้นที่ การทำขนมจีน ด้านดนตรี ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดสุพรรณบุรี ทั้งเพลงอีแซว เพลงเกี่ยวข้าว เพลงฉ่อย ถือเป็นความภาคภูมิใจที่ปัจจุบันค่อยๆ เลือนหายไป

ตลอดจนถึงภูมิปัญญาทางธรรมชาติในการสังเกตสัตว์เพื่อทราบปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ รวมไปถึงประเพณีที่แสดงให้เห็นถึงความสามัคคี ความเป็นญาติพี่น้อง คือ “ประเพณีค้ำฟ้า” เป็นประเพณีการทำบุญที่มักมีการรวมตัวของญาติ กลุ่มผู้นำ เพื่อนบ้าน นอกจากการทำบุญใน

^{๔๔} สัมภาษณ์ คุณสุภาณี ดาวเรือง, เกษตรกรผู้ทำนา, อ่างแล้ว.

^{๔๕} สัมภาษณ์ นายสุทิน พลายละหาร, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๒, อ่างแล้ว.

^{๔๖} สัมภาษณ์ นายประสาน ชาวบ้านกร่าง, เกษตรกรผู้ทำนา, อ่างแล้ว.

^{๔๗} สัมภาษณ์ นายบุญศรี มณีวงษ์, อ่างแล้ว.

^{๔๘} สัมภาษณ์ คุณน้ำผึ้ง ศรีทรงเมือง, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๒, อ่างแล้ว.

ชุมชนแล้วยังเป็นกุสโลบายในการที่จะได้ปรึกษาพูดคุยสุขและทุกข์ของกันและกัน ได้ชี้แจงถึงปัญหาข้อบกพร่องต่างๆ และยังมีการเทศน์สอนธรรมะแก่ผู้มาทำบุญด้วย

๔.๓.๒ หลักพุทธธรรมที่เหมาะสมกับการบูรณาการเพื่อแก้ไขปัญหาคความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๔.๓.๒.๑ อิทธิบาท

ในพระพุทธศาสนานั้น องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงพระธรรมเทศนาถึงอิทธิบาท ๔ ประการ เป็นหลักธรรมที่ไม่เคยล้าสมัย หรือหลักธรรมอันเป็นหลักแห่งความสำเร็จ ในปัจจุบันแม้เราจะหลงลืมกันไปบ้างว่า คืออะไร แต่ถ้าหากได้ย้อนรำลึกกันบ้างว่า มีอะไร และคืออะไร จะเห็นได้ว่าหลักธรรมไม่มีคราวใดที่จะเรียกว่าล้าสมัยและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา

๑) ฉันทะ : รักงาน (การเห็นคุณค่า ความรัก ความพอใจ) คือ มีใจรัก พอใจจะทำสิ่งนั้น และทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจหรืองานที่ทำ มิใช่สักว่าทำพอให้เสร็จๆ หรือ เพียงเพราะอย่างได้รางวัลหรือผลกำไร มีการสืบทอด สานต่อสิ่งที่ทำอย่างจริงจัง โดยเฉพาะงานหรือกิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่ตน พุดง่าย ๆ ว่ารักงานและรักจุดหมายของงาน^{๔๙} ทুমเทชีวิตจิตใจอุทิศให้แก่สิ่งนั้น เมื่อรักจริงก็มอบใจให้อาจถึงขนาดยอมสละชีวิตเพื่อสิ่งนั้นได้

๒) วิริยะ : สู้งาน (ความเพียร เห็นเป็นความท้าทาย ใจสู้ ขยัน) คือ พากเพียรทำขยัน หมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดยอ โดยเฉพาะการเป็นเกษตรกรต้องทำในชนิดที่หนักเอา เบาสู้ ก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ และที่ต้องมีประกอบกันคือ การที่เราต้องพึ่งพาตนเองเป็นหลัก อย่างมัวแต่จะหวังคอย หวังพึ่งคนอื่น ให้เหมือนคำบาลีว่า อตตนา หิ อตตโน นาโถ ตนนั้นแหละเป็นที่พึ่งของตน^{๕๐}

๓) จิตตะ : ใส่ใจงาน (ความคิด อุทิศตัวต่องาน ใจจดจ่อ จริงจัง) คือ เอาจิตฝึกฝน ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยจิตใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ เช่น เมื่อมีการอบรม มีวิทยากรมาให้ความรู้ก็ควรใส่ใจในการแสวงหาความรู้^{๕๑} ตั้งใจและเปิดใจที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ และทำกิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ

๔) วิมังสา : ทำงานด้วยปัญญา (ไตร่ตรอง พิสูจน์ ทดสอบ ตรวจสอบ ตรวจสอบ) ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจสอบหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลยบกพร่องขัดข้องในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลอง วางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง

^{๔๙} สัมภาษณ์ นายประสาน ชาวบ้านกร่าง, เกษตรกรผู้ทำนา, อ่างแล้ว.

^{๕๐} สัมภาษณ์ นายเสน่ห์ จันทร์เรืองศรี, เกษตรกรผู้ทำนา, อ่างแล้ว.

^{๕๑} สัมภาษณ์ นายเตียง ชมชื่น, อ่างแล้ว.

เป็นต้น เพื่อการต่อยอดและพัฒนางานที่ดีขึ้น มีการค้นหาสิ่งใหม่ เป็นนวัตกรรมที่แตกต่าง จัดการ และดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป^{๕๑}

๔.๓.๒.๑ ทิฐุธรรมมีกัตถประโยชน์

ทิฐุธรรมมีกัตถประโยชน์ ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ อันพึงได้จากการประกอบกิจการหรือมีอาชีพที่สุจริต ถูกต้องทั้งทางกฎหมายและศีลธรรม ผลประโยชน์ที่ได้จากการประกอบกิจการนั้น เป็นผลที่ได้ทันตาเห็นไม่ต้องรอถึงภายภาคหน้า ความสำคัญของทิฐุธรรมมีกัตถประโยชน์นั้น มีประโยชน์มากมายหลายประการแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติตาม รวมทั้งส่งผลดีไปถึงสังคมด้วย คือ

๑. ทำให้บุคคลสามารถสร้างหลักฐานได้อย่างมั่นคง
๒. ทำให้เป็นคนที่มีเกียรติ มีชื่อเสียง มีคนเชื่อฟังนับถือ
๓. เป็นทางเสริมสร้างสัมพันธไมตรี
๔. ทำให้มีโอกาสได้บำเพ็ญประโยชน์แก่ส่วนรวม
๕. เป็นแบบอย่างที่ดีให้บุคคลอื่นได้ปฏิบัติตามทั้งในด้านการงานและการดำรงชีวิต

ดำรงชีวิต

๖. สร้างความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจให้แก่ชาติทางอ้อม และช่วยลดปัญหาสังคมได้

ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน มีอยู่ ๔ ประการ คือ

ความขยันหมั่นเพียร (อุฏฐานสัมปทา) การที่เราจะได้สิ่งของ เงินทอง และชื่อเสียงเกียรติยศมานั้น เราจะต้องขวนขวาย ขยันหมั่นเพียรต่อสู้กับความยากลำบาก หนักเอาเบาสู้ ถึงจะประสบความสำเร็จ เช่น ข้าราชการจะได้เลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง อันนำมาซึ่งเกียรติยศแก่ตนเองและวงศ์ตระกูล ก็จะต้องขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถของตน นักเรียนจะประสบผลสำเร็จด้านการเล่าเรียน ก็ต้องขยันหมั่นเพียรในการศึกษาเล่าเรียน หรือการกระทำมาหาเลี้ยงชีพ ไม่ว่าจะอาชีพอะไร เกษตรกร จนถึงนักธุรกิจ เพื่อที่จะสร้างฐานะให้กับตนเองและครอบครัว ก็เช่นกัน คนเหล่านั้นก็ต้องอาศัยความมานะอดทนและความหมั่นเพียรจึงจะได้ทรัพย์มา

การรู้จักรักษาทรัพย์และประหยัด (อารักขสัมปทา) หมายความว่า เมื่อเราขยันหมั่นเพียรพยายามสร้างอนาคต ชื่อเสียง หรือหาทรัพย์มาได้ ถ้าไม่รู้จักรักษาไว้ก็จะเสื่อมหรือหมดไปอย่างรวดเร็ว การรักษาชื่อเสียงนั้น หมายถึง การหลีกเลี่ยงการทำความชั่วหรือการมัวเมากับอบายมุข เช่น ไม่ดื่มสุรา ไม่เสพยาเสพติด ไม่เล่นการพนันทุกประเภท ส่วนการรักษาทรัพย์นั้น ต้องรู้จักใช้จ่ายอย่างฉลาด ไม่ฟุ่มเฟือย รู้จักเก็บหอมรอมริบ ส่วนการประหยัดนั้น หมายถึง การรู้จักใช้จ่ายเงินทองให้เกิดประโยชน์สูงสุด

^{๕๑} สัมภาษณ์ จ.ส.อ.ภูดิษฐ์ นรการ, อ้างแล้ว.

การคบคนดีเป็นมิตร (กัลยาณมิตรตตา) คนเรานั้นจะอยู่ในสังคมแต่เพียงลำพังไม่ได้ จะต้องพึ่งพาอาศัยบุคคลอื่น บุคคลที่เราสามารถพึ่งพาอาศัยได้และมีความปรารถนาดีต่อเรานั้นหายาก ดังนั้น การเลือกคบคนจึงมีความสำคัญมาก โดยเฉพาะคนบ้านนอก กลุ่มที่ประกอบอาชีพเกษตรกร ก่อสร้าง หรือรับจ้างทั่วไป เพราะถ้าเราคบคนชั่วเป็นมิตร อาจทำให้เราตกไปอยู่ในทางที่ชั่วหรือพบกับความหายนะได้ การมีเพื่อนเป็นคนดีไม่คบคนชั่ว ไม่พากันไปกินเหล้าเมา ทำไร่นาเสร็จก็ไปกินเหล้ากินเบียร์กันแบบนี้เมื่อไหร่ก็ไม่พ้นจากความยากจน

การเลี้ยงชีพตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ (สมชีวิตา) หมายความว่า ในการดำรงชีวิตนั้น ไม่ควรใช้จ่ายทรัพย์อย่างสุรุ่ยสุร่าย การใช้จ่ายทรัพย์จะต้องพิจารณาถึงความจำเป็น ควรมีการทำบัญชีรายรับ รายจ่าย หรือที่เรียกว่าบัญชีครัวเรือน หากเราต้องการให้ชีวิตสุขสบายก็ควรจะได้เดินสายกลาง คือ ไม่มากจนฟุ่มเฟือย และไม่น้อยจนเป็นการตระหนี่

บุคคลทั่วไปอย่างเราๆ ความสุขพื้นฐานทั่วไป ตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ก็มีในเรื่องความสุขของคฤหัสถ์ ๔ อย่าง คือ

๑. สุขเกิดจากการมีทรัพย์
๒. สุขเกิดจากการจ่ายทรัพย์เพื่อบริโภคไม่มากไม่น้อยเกินไป
๓. สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้
๔. สุขเกิดจากการประกอบกิจการงานที่ปราศจากโทษ^{๕๓}

๔.๓.๒.๑ ขรราวาสธรรม

ขรราวาสธรรมเป็นธรรมสำหรับขรราวาสปฏิบัติ คือ ผู้ครองเรือน ชีวิตของผู้ครองเรือนต้องมีการสมาคมกับคนอื่นต้องมีความจริงใจต่อเขา ต้องรู้จักข่มจิตของตนเมื่อประสบเหตุการณ์ไม่ดี ต้องมีความอดทนต่อสู้กับชีวิตและในบางครั้งต้องบริจาคนสมบัติของตนเมื่อเห็นคนอื่นเดือดร้อน

ขรราวาสธรรม เป็นคำสอนของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นหลักธรรมที่พระองค์ทรงมอบสำหรับผู้ครองเรือนได้ปฏิบัติ เพื่อเสริมให้มีความสุขในชีวิตยิ่งขึ้น ประกอบด้วยหลักธรรม ๔ ข้อ ได้แก่

สัจจะ คือ ความซื่อสัตย์ ความจริงใจต่อบุคคลอื่น มีความสุจริตเป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพ ยึดถือความถูกต้องเป็นสิ่งสำคัญ^{๕๔} การคบหาสมาคมระหว่างบุคคลในสังคมไม่ว่าจะอยู่ในฐานะใด จำต้องมีหลักธรรมสัจจะข้อนี้อยู่ด้วยเสมอ

ทมะ คือ การรู้จักบังคับควบคุมอารมณ์ การข่มใจ การปรับตัวการอยู่ร่วมกันในสังคม หรืออยู่กับคนที่เราทำงานด้วยเป็นเรื่องที่ต้องปรับตัวเข้าหากันเนื่องจากแต่ละคนต่างมาจากพื้นฐาน

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณสันติวงศ์, เจ้าอาวาสวัดหนองสาหร่าย, อ่างแล้ว.

^{๕๔} สัมภาษณ์ นายวิชัย รูปสม, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑, อ่างแล้ว.

ชีวิตและประสบการณ์ชีวิตที่แตกต่างออกไป เป็นการฝึกข่มใจระงับความรู้สึกต่อเหตุบกพร่องของกันและกัน รอบคอบในสิ่งที่ทำ มีสติ สัมปชัญญะเสมอที่ต้องตัดสินใจในการทำงาน^{๕๕}

ขันติ คือ ความอดทน อดกลั้น คนที่รู้จักความอดทนอดกลั้นต่อทุกสิ่งทุกอย่างย่อมเป็นผู้ชนะย่อมเป็นผู้ประสบความสำเร็จ ไม่ผลัดวันประกันพรุ่ง ในการทำงาน โดยอ้างว่าร้อนอ้างว่าหนาวหรืออ้างว่าฝนตกฟ้าร้อง เช่น เกษตรกร เมื่อมีการมาให้ความรู้ มีวิทยากรมาบรรยาย ก็จะไม่อ้างว่าต้องทำมาหากิน ไม่ว่าง จะเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อพัฒนาตนเอง^{๕๖} จะทำงานโดยอดทนต่อการพูดส่อเสียดเยาะเย้ยถากถางจากผู้ประสงค์ร้าย มีอดทนต่อความยากลำบาก ความเหน็ดเหนื่อยกายและใจ

จาคะ คือ ความเสียสละ ความเผื่อแผ่ แบ่งปัน หากทุกคนลงสังเกตตัวเองเวลาที่เรทำอะไรหรือให้สิ่งใดกับผู้อื่นด้วยความเต็มใจจะพบว่าความสุขของผู้ที่รับสิ่งนั้นจากเราจะถูกส่งผ่านมาถึงตัวเราเองด้วย นั้นแสดงให้เห็นว่าการให้นั้นมอบความสุขให้กับคนทั้งสองฝ่ายทั้งผู้ให้และผู้รับการให้ในที่นี้ มิใช่หมายถึงแต่เพียงการเผื่อแผ่แบ่งปันสิ่งอันเป็นเรื่องที่มีมองเห็น แต่ยังหมายถึงการให้น้ำใจแก่กันการแสดงความน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกัน^{๕๗} ตลอดจนการเสียสละ เอาใจใส่ดูแลเป็นที่พึ่งอาศัยเป็นกำลังส่งเสริม หรือช่วยให้กำลังใจได้โดยประการใดประการหนึ่ง

สรุปได้ว่า หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับการบูรณาการเพื่อแก้ไขความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี ส่วนมากผู้ให้สัมภาษณ์มีความเห็นว่าหลักพุทธธรรมเหล่านี้เหมาะสมกับการแก้ไขปัญหาคความยากจนของคนในพื้นที่ได้ คือ **อิทธิบาท** รักงานมีใจรัก พอใจจะทำการงานนั้น ต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดี โดยเฉพาะงานหรือกิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่ตน พุดง่าย ๆ ว่ารักงานและรักจุดหมายของงาน สู้งาน ใจสู้ ขยันพากเพียรทำโดยเฉพาะการเป็นเกษตรกรต้องทำในชนิดที่หนักเอา เบาสู้ ก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ ใสใจงาน ทำสิ่งนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยจิตใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ เช่น เมื่อมีการอบรม มีวิทยากรมาให้ความรู้ก็ควรใส่ใจในการแสวงหาความรู้ ทำงานด้วยปัญญา ไตร่ตรอง ปรับปรุงแก้ไขโดยรู้จักทดลอง วางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง มีการค้นหาสิ่งใหม่ เป็นนวัตกรรมที่แตกต่าง จัดการและดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป

^{๕๕} สัมภาษณ์ นายชำนาญ เพิ่มพูนสินทรัพย์, อ้างแล้ว.

^{๕๖} สัมภาษณ์ นายบุญศรี มณีวงศ์, อ้างแล้ว.

^{๕๗} สัมภาษณ์ นางป้อม ศรีเที่ยง, เกษตรกรผู้ทำนาและเลี้ยงโค, อ้างแล้ว.

เมื่อมีอิทธิบาทแล้ว ต่อจากนั้นก็ควรใช้หลัก **ทฤษฎธรรมิกัตถประโยชน์** ที่จะเป็นหลักธรรมในการประดับประดองการดำเนินชีวิตไปได้อย่างดีเยี่ยมด้วยความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถของตนเพื่อที่จะสร้างฐานะให้กับตนเองและครอบครัว การรู้จักรักษาทรัพย์และประหยัด การหลีกเลี่ยงการกระทำความชั่วหรือการมัวเมากับอบายมุข เช่น ไม่ดื่มสุรา ไม่เสพยาเสพติด ไม่เล่นการพนันทุกประเภท ส่วนการรักษาทรัพย์นั้น ต้องรู้จักใช้จ่ายอย่างฉลาด ไม่ฟุ่มเฟือย รู้จักเก็บหอมรอมริบ การคบคนดีเป็นมิตร บุคคลที่เราสามารถพึ่งพาอาศัยได้และมีความปรารถนาดีต่อเรานั้นหาได้ยาก ดังนั้น การเลือกคบคนจึงมีความสำคัญมาก การมีเพื่อนเป็นคนดีไม่คบคนชั่ว ไม่พากันไปกินเหล้าเมา ทำไร่นาสำเร็จ ก็ไปกินเหล้ากินเบียร์กันแบบนี้เมื่อไหร่ก็ไม่หวนจากความยากจนในการดำรงชีวิตนั้น ไม่ควรใช้จ่ายทรัพย์อย่างสุรุ่ยสุร่าย หากเราต้องการให้ชีวิตสุขสบายก็ควรจะได้เงินสายกลาง คือ ไม่มากจนฟุ่มเฟือย และไม่น้อยจนเป็นการตระหนี่

หลักธรรมที่สำคัญที่สุดสำหรับผู้ครองเรือนต้องมีเพื่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม คือ **ขรวาจาธรรม** เพื่อเสริมให้มีความสุขในชีวิตยิ่งขึ้น ความซื่อสัตย์ ความจริงใจต่อบุคคลอื่นยึดถือความถูกต้องเป็นสิ่งสำคัญ การรู้จักบังคับควบคุมอารมณ์เป็นการฝึกข่มใจระงับความรู้สึกต่อเหตุบกพร่องของกันและกัน รอบคอบในสิ่งที่ทำ มีสติ สัมปชัญญะเสมอที่ต้องตัดสินใจในการทำงาน ความอดทน อดกลั้นต่อทุกสิ่งทุกอย่างยอมเป็นผู้ชนะยอมเป็นผู้ประสบความสำเร็จจดทนต่อการพูดส่อเสียดเยาะเย้ย เสียดสี ความเผื่อแผ่ แบ่งปัน ไม่ใช่เพียงแค่การเผื่อแผ่แบ่งปันสิ่งของอันเป็นเรื่องที่มองเห็น แต่ยังหมายถึงการให้น้ำใจแก่กันการแสดงน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกัน ถ้ามถึงสุขทุกข์ของกันและกัน

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นและหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมกับการบูรณาการเพื่อแก้ไขปัญหาคความยากจนของ เกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นตารางได้ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๒ สรุปภูมิปัญญาท้องถิ่นและหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมกับการบูรณาการเพื่อแก้ไขปัญหาคาความยากจนของ เกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

ภูมิปัญญาท้องถิ่น	หลักพุทธธรรม
๑. ด้านหัตถกรรม / เครื่องจักสาน ตะกร้า กระจาด ฯลฯ สานเครื่องมือทางการเกษตร สานอุปกรณ์จับสัตว์น้ำ	๑. อธิปไตย / รักงานมีใจรัก, ขยันพากเพียร, ใส่ใจงาน, ไตร่ตรอง
๒. ด้านการเกษตร / การปลูกพืชที่มีกลิ่น สามารถขับไล่แมลงได้ ทำปุ๋ยชีวภาพเพื่อเป็น ปุ๋ยบำรุงดิน	๒. ทัศนธรรมิกัญญประโยชน์ / ความ ขยันหมั่นเพียร, การรู้จักรักษาทรัพย์, การคบคน ดีเป็นมิตร, การเลี้ยงชีพตามสมควรแก่กำลัง ทรัพย์ที่หามาได้
๓. ด้านการทำมาหากิน / การทำอาหาร การ ทำขนมไทย การทำขนมจีน ฯลฯ	๓. ขรวาสธรรม / ความซื่อสัตย์, การรู้จัก บังคับควบคุมอารมณ์, ความอดทน อดกลั้น, ความเสียสละ ความเพียร
๔. ด้านดนตรี / เพลงอีแซว เพลงเกี่ยวข้าว เพลงฉ่อย	
๕. ด้านธรรมชาติ / การสังเกตธรรมชาติ เช่น มดชนไข่ หมายความว่า ฝนจะตก	

๔.๔ แนวทางการแก้ไขปัญหาคาความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอ ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

แนวคิดเกี่ยวกับปัญหาคาความยากจน ที่มีการนำเสนอกันมากขึ้นในปัจจุบัน มีกรอบคิด เกี่ยวกับที่มาและความหมายของคนจนไว้ล่วงหน้าอยู่แล้ว การที่เราจะสามารถทำความเข้าใจและ วิเคราะห์ปัญหาคาความยากจนได้อย่างถูกต้องหรือใกล้เคียงความจริงเราจะต้องวิเคราะห์ตั้งแต่กรอบคิด เรื่องความยากจนก่อน

ที่มาของคนจนยุคใหม่ไม่เหมือนและไม่ได้สืบทอดความเป็นคนจนมาจากอดีตเสมอไปคน จนหรือคนที่ฐานะทางเศรษฐกิจสังคมต่ำกว่าคนอื่น ๆ ในสังคมเดียวกันมีมาตั้งแต่อดีต แต่ในสังคม เกษตรแบบดั้งเดิมที่คนส่วนใหญ่ผลิตเพื่อกินเพื่อใช้เป็นสัดส่วนสูงนั้น คนในหมู่บ้านไม่ได้มีฐานะทาง เศรษฐกิจต่างกันมากนัก คนส่วนใหญ่มีมาตรฐานการดำรงชีพที่พออยู่พอกินใกล้เคียงกัน โดยที่พวกเขา ไม่ค่อยจำเป็นต้องซื้อขายหรือใช้เงิน

คนที่ถูกจัดว่ายากจนในสังคมเกษตรแบบดั้งเดิม ส่วนใหญ่จะมาจากความด้อยโอกาสทาง สังคม และวัฒนธรรม เช่น มาจากชาติพันธุ์หรือภูมิหลังทางสังคมที่คนมองว่าเป็นพวกด้อย, ไม่ค่อย

เป็นที่ยอมรับ หรือกลายเป็นคนยากจนขัดสนในสถานการณ์บางอย่าง เช่น เกิดมาพิการ หรือได้รับภัยพิบัติต่าง ๆ เป็นหม้าย แก่ชราโดยไม่มีลูกเต้าเลี้ยงดู ฯลฯ มากกว่าเป็นเพราะว่าเขาเกิดมาและอยู่ในชนชั้นที่ยากจน

ความยากจนในลักษณะเปรียบเทียบในสังคมเกษตรแบบดั้งเดิมนี้มักไม่ใช่ปัญหาใหญ่ ในบางชุมชนที่ค่อนข้างมีความเสมอภาคกันมาก ไม่ได้มีปัญหาคนยากจน หรือไม่มีแนวคิดเรื่องความยากจนนี้มาก่อนเลยด้วยซ้ำ

ดังนั้นการจะแก้ปัญหาความยากจนให้ได้ผล ต้องแก้ไขตามเงื่อนไขของความยากจนให้ได้ อย่างเชื่อมโยงกันทั้งระบบโครงสร้างให้ครอบคลุมคนยากจนขัดสนในด้านสังคม การเมือง และวัฒนธรรมด้วย

๔.๔.๑ การแก้ไขเชิงโครงสร้าง

การแก้ไขปัญหาที่ภาครัฐองค์กรส่วนท้องถิ่นต้องมีแผนการพัฒนาด้านกิจกรรม หรือโครงการ ที่มีการแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกรได้อย่างจริงจังในรูปแบบของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เพราะนโยบายการสร้างเติบโตทางเศรษฐกิจในรูปแบบต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อการลดความยากจน โดยเฉพาะนโยบายการสร้างเติบโตทางเศรษฐกิจที่เอื้อต่อคนจน และแบบมีส่วนร่วม^{๕๘} ความยากจนอาจมองได้หลายแง่หลายมุม แต่ไม่ว่าใครก็ตามที่ยังมีความรู้สึกว่ามีกินหรือไม่มีกิน รายได้น้อย ไม่มีที่ทำกิน ภาครัฐในฐานะของผู้ดูแลสวัสดิภาพของคนในสังคม ซึ่งมีเป้าหมายหลักอยากให้คนในสังคมอยู่ดีกินดี ซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศโดยรวมอาจจะไม่สามารถรับรองได้ว่าประชาชนทุกคนจะมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น^{๕๙} พัฒนาระบบตลาดเพื่อรองรับผลผลิตของเกษตรกร มีแผนการพัฒนาชุมชนให้น่าอยู่ สะอาด ปลอดภัย บุคคลอภัยาศัยดี และต่อยอดด้วยการฟื้นฟูการท่องเที่ยว^{๖๐} พัฒนาศักยภาพทางการท่องเที่ยวให้มีมากขึ้น

๔.๔.๒ การแก้ไขภายในชุมชน

สนับสนุนองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นกลับใช้เพื่อลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มรายได้ การรวมกลุ่มเพื่อรวมพลังเพื่อการพัฒนาโอกาสแก่อาชีพ พัฒนาฝีมือ และทักษะด้านอาชีพให้แก่เกษตรกรในพื้นที่ โดยการจัดโครงการที่ตอบโจทย์ปัญหาเฉพาะของท้องถิ่น การจัดตั้งโรงเรียนชุมชน เน้นการเรียนการสอน ให้ความรู้เกี่ยวกับการเกษตรโดยเฉพาะ^{๖๑} มีการเชิญวิทยากรพิเศษที่มีความเชี่ยวชาญในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเกษตรมาสอนเพื่อความรู้ที่แปลกใหม่ มี

^{๕๘} สัมภาษณ์ นายประจักษ์ บานไม่รู้โรย, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๒, อ่างแล้ว.

^{๕๙} สัมภาษณ์ จ.ส.อ.ภูวศิษฐ์ นรการ, อ่างแล้ว.

^{๖๐} สัมภาษณ์ คุณน้ำผึ้ง ศรีทรงเมือง, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๒, อ่างแล้ว.

^{๖๑} สัมภาษณ์ นายประสาน ชาวบ้านกร่าง, เกษตรกรผู้ทำนา, อ่างแล้ว.

การจ้างนักวิชาการ นักวิจัยเพื่อศึกษาและพัฒนาพื้นที่ในการเพาะปลูก^{๖๒} การนำภูมิปัญญาและวิถีชีวิตดั้งเดิมกลับมาใช้ ปัจจุบันมีสิ่งที่กำลังดำเนินการอยู่ ซึ่งอยากให้นั่นคงเพื่อเป็นรากฐาน คือ

๑) กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ โดยการให้สมาชิกนำเงินมาฝาก มีปันผลและสวัสดิการแก่สมาชิกผู้เข้าร่วม ปัจจุบันมีสมาชิกอยู่ ๒๐๐ คน ซึ่งมีต้นแบบ คือ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ของพระสุบิน ปณีโต

๒) มีบ้านพักโฮมสเตย์ ปัจจุบันมีครูสอนภาษาอังกฤษมาพัก และอยากต่อยอดให้มีการนำนักท่องเที่ยวมาพัก เชี่ยวชมวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมชาวบ้าน นุ่งผ้าไทย กิจกรรมท้องถิ่น มีฐาน กิจกรรมพื้นบ้านในแต่ละบ้าน และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อหารายได้แก่ชุมชน^{๖๓}

๓) การถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก เรียกว่า “โรงเรียนครอบครัว” โดยการให้เด็กๆ เข้ามา อบรม ศึกษาวิธีการนวดแผนไทย โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อนำกลับไปนวดให้ ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อแม่ หรือคนในครอบครัว เพื่อให้เด็กมีความใกล้ชิดสนิทสนมกับญาติผู้ใหญ่มากขึ้น ได้มีการพูดคุย ถามความเป็นไปเป็นมาของกิจวัตรของกันและกัน เป็นกุศโลบายให้ญาติผู้ใหญ่ได้สอนและสอดแทรกภูมิปัญญาและประเพณีวัฒนธรรมได้ด้วย และเพื่อตัดช่องทางที่เด็กจะมัวแต่เล่นโทรศัพท์มือถือ คอมพิวเตอร์ หรือเกมส์

๔) โครงการ “กิจกรรมดำเนินตามรอยพ่อ” เป็นกิจกรรมสอนดำนาน เน้นกลุ่มเด็กๆ เพื่อให้รู้จัก ภูมิปัญญา สืบเนื่องมาจากกิจกรรม โรงเรียนครอบครัว เพื่อให้ครอบครัวมีกิจกรรมร่วมกัน คนใน ชุมชนได้มาพบปะกัน ในงานยังมีตลาดพื้นบ้าน พ่อค้า แม่ค้าที่นำของมาขายแต่งชุดไทย หรือชุดย้อน

๕) ต่อยอดจาก กิจกรรมดำเนินตามรอยพ่อ ก็มี “กิจกรรมหุงข้าวเต่าถ่าน” โดยวัตถุประสงค์ เดิม คือ สืบทอดภูมิปัญญาและกิจกรรมครอบครัว นอกจากหุงข้าวก็มีการทำกับข้าว แล้วเอาข้าวที่หุง กับข้าวที่ทำ มานั่งทานกันเป็นครอบครัว^{๖๔}

๔.๔.๓ การแก้ไขเชิงปัจเจกบุคคล

ใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิต ยึดถือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินกิจวัตรอยู่เสมอ เน้นการพึ่งพาตนเองด้วยหลักพุทธธรรม ต้องมีความขยันหมั่นเพียรในการแสวงหาความรู้ หนักเอาเบาสู้และอดทนในการทำงาน (อุฏฐานสัมปทา) การรักษาคุ้มครองทรัพย์สินเงินทองที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร ใช้จ่ายเงินอย่างประหยัด รู้จักใช้ รู้คุณค่าเงิน (อารักขสัมปทา) การมีเพื่อนเป็นคนดีไม่คบคนชั่ว ไม่พากันไปกินเหล้าเมา เลือกคบมิตรที่เป็นกัลยาณมิตร ชักนำพาสิ่งดีมาให้ (กัลยาณมิตตตา) การเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้รู้จักกำหนด

^{๖๒} สัมภาษณ์ นายพรสันต์ อยู่เย็น, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหนองสาหร่าย, อ่างแล้ว.

^{๖๓} สัมภาษณ์ คุณน้ำผึ้ง ศรีทรงเมือง, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๒, อ่างแล้ว.

^{๖๔} สัมภาษณ์ นายเตียง ชมชื่น, อ่างแล้ว.

รายรับและ รายจ่าย ทำบัญชีครัวเรือนด้วยยิ่งดี อย่าให้สุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือย (สมชีวิตา)^{๖๕} เราต้องพอใจในสิ่งที่เราทำ เพียรพยายามหาหนทางทำให้มันดีขึ้น เอาใจใส่กับสิ่งนั้นให้มากๆ และก็ไต่รตรอง ทบทวนหา ข้อผิดพลาดเพื่ออุดช่องโหว่ และที่สำคัญคือการเลือกคบคน “คบคนพาล พาลพาไปหาผิด” นี่สำคัญ แต่การที่คนมีหลักธรรมสักหนึ่งข้อและปฏิบัติหลักธรรมนั้นอย่างจริงจัง ก็จะทำให้เรามีชีวิต ที่ดีได้^{๖๖} พัฒนาความรู้ เพิ่มทักษะด้านอาชีพแก่ตนเองโดยการเข้าร่วมการพัฒนาทักษะเมื่อมีการจัดกิจกรรมที่ทางองค์กรท้องถิ่นจัดขึ้น นำภูมิปัญญาท้องถิ่นกลับมา เช่น ด้านจิตรกรรม ได้แก่ สานตะกร้า สานเปล อุปกรณ์จับสัตว์น้ำ สร้างนวัตกรรมต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น พร้อมกับยอมรับความรู้ใหม่ๆ เพื่อพัฒนาทักษะและสร้างความรักความหวงแหนท้องถิ่น^{๖๗}

สรุปได้ว่า แนวทางการแก้ไขปัญหาคความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี ตามแบบสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูล คือ การแก้ไขปัญหาที่ภาครัฐ องค์กรส่วนท้องถิ่นต้องมีแผนการพัฒนาด้านกิจกรรม มีนโยบายการสร้างเสริมความเติบโตทางเศรษฐกิจในรูปแบบต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อการลดความยากจน โดยเฉพาะนโยบายการสร้างเสริมความเติบโตทางเศรษฐกิจที่เอื้อต่อคนจน พัฒนาระบบตลาดเพื่อรองรับผลผลิตของเกษตรกร มีแผนการพัฒนาชุมชนให้น่าอยู่และต่อยอดด้วยการฟื้นฟูการท่องเที่ยว พัฒนาศักยภาพทางด้านการท่องเที่ยว

สนับสนุนองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นกลับมาใช้เพื่อลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มรายได้ การรวมกลุ่มเพื่อความสะดวกในการพัฒนาฝีมือและทักษะด้านอาชีพ การจัดตั้งโรงเรียนชุมชน เน้นการเรียนการสอนให้ความรู้เกี่ยวกับการเกษตร สานต่อกิจกรรมที่ทำอยู่อย่างต่อเนื่องและจริงจัง

ใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิต ยึดถือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินกิจวัตรอยู่เสมอ เน้นการพึ่งพาตนเองด้วยหลักพุทธธรรม ต้องมีความขยันหมั่นเพียรในการแสวงหาความรู้ การรักษาคุ้มครองทรัพย์สินเงินทองที่หามาได้ ใช้จ่ายเงินอย่างประหยัด รู้จักใช้ รู้คุณค่าเงินเลือกคบมิตรที่เป็นกัลยาณมิตร ชักนำพาสิ่งดีๆ มาให้ รู้จักกำหนดรายรับและ รายจ่าย ทำบัญชีครัวเรือน เพิ่มทักษะด้านอาชีพแก่ตนเองโดยการเข้าร่วมการพัฒนาทักษะเมื่อมีการจัดกิจกรรมที่ทางองค์กรท้องถิ่นจัดขึ้น

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ แนวทางการแก้ไขปัญหาคความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นตารางได้ ดังนี้

^{๖๕} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณสันติวงศ์, เจ้าอาวาสวัดหนองสาหร่าย, อ่างแล้ว.

^{๖๖} สัมภาษณ์ นายเสน่ห์ จันทรเรืองศรี, เกษตรกรผู้ทำนา, อ่างแล้ว.

^{๖๗} สัมภาษณ์ คุณจงกล สุขสบาย, เกษตรกรผู้ทำนาและเพาะเห็ด, อ่างแล้ว.

ตารางที่ ๔.๓ สรุปแนวทางการแก้ไขปัญหความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนอง
สาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

ปัญหา	แนวทางการแก้ไขปัญหา
นโยบายภาครัฐ	นโยบายการสร้างเติบโตทางเศรษฐกิจในรูปแบบต่างๆ/ มีนโยบายเพื่อแก้ไขเฉพาะพื้นที่
กลไกทางการตลาด	พัฒนาระบบตลาดเพื่อรองรับผลผลิตของเกษตรกร/ มีแผนการพัฒนาชุมชนให้น่าอยู่/ พัฒนาศักยภาพทางด้านการท่องเที่ยว
วิถีชีวิตและภูมิปัญญาเลือนหาย	นำภูมิปัญญาท้องถิ่น ทักษะความรู้ด้านภูมิปัญญากลับมาใช้
เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน / ขาดธรรมะ	ยึดถือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินกิจกรรม
ขาดการรวมกลุ่ม	การรวมกลุ่มเพื่อความสะดวก/ มีการทำกิจกรรมร่วมกันของเกษตรกร
การศึกษาน้อย	การจัดตั้งโรงเรียนชุมชน เน้นการเรียนการสอนให้ความรู้เกี่ยวกับการเกษตร
ไม่เปิดใจรับสิ่งใหม่ๆ	เพิ่มทักษะด้านอาชีพแก่ตนเอง โดยเน้นทักษะด้านการเกษตร
สมาชิกครอบครัวมีมาก	รู้จักกำหนดรายรับและ รายจ่าย ทำบัญชีครัวเรือน

๔.๕ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับ ความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี ” ผู้ศึกษาได้สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยโดยการแสดงแผนภาพ ดังแผนภาพที่ ๔.๑

แผนภาพที่ ๔.๑ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

๔.๕.๑ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยเรื่อง ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับ ความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี มีดังนี้

ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี ที่ผ่านมามองเห็นได้ว่า ปัญหาที่เป็นปัญหาเฉพาะนั้นมีมาก เนื่องจากการที่ภาครัฐกล่าวคือองค์กรส่วนท้องถิ่นไม่มีนโยบายในการแก้ไขความยากจนเฉพาะพื้นที่ของตนเอง กลไกทางการตลาดที่ผู้ซื้อผลผลิตทางการเกษตรกับผู้ขายเมล็ดพันธุ์ทางการเกษตรคือรายเดียวกัน ราคาต้นทุนสูง ส่วนราคารับซื้อผลผลิตจึงต่ำ ด้านทรัพยากรยังตอกย้ำความยากจนของเกษตรกรให้มากขึ้น โดยที่ฤดูกาลของสภาพอากาศไม่สามารถคาดเดาได้จึงไม่สามารถทำการเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากฝนไม่ตกตามฤดูกาล และยังส่งผลไปถึงการจัดการน้ำที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตการประกอบอาชีพเกษตรกรรวมเช่นเดิม ช่วงฤดูการทำเกษตรบางปีจึงไม่สามารถทำได้ เนื่องจากการขาดน้ำ เมื่อเจอสภาพปัญหามากมายหลากหลายทำให้เกษตรกรส่วนมากต้องหาอาชีพอื่นทำเพื่อหารายได้มาใช้จ่ายให้เพียงพอในแต่ละวัน ทำให้ทุกคนมุ่งแต่จะหาเงินเพื่ออยู่รอด จนลืมวิถีชีวิตลุ่มธรมะที่เคยมี ขาดการรวมกลุ่มเพื่อร่วมกิจกรรม ขาดความสามัคคี มีแต่ความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม ไม่กล้าที่จะลองทำสิ่งใหม่ๆ ปิดกั้นการเปิดรับความรู้แนวคิดใหม่ๆ ที่จะเข้ามา

ด้านสาเหตุของความยากจนนั้นส่วนมากเป็นสิ่งที่สืบเนื่องมาตั้งแต่ดั้งเดิม สมัยบรรพบุรุษของเกษตรกรที่เคยเป็นแค่ปัญหา แต่ปัจจุบันกลายเป็นสาเหตุหลักของความยากจนของเกษตรกรในปัจจุบัน โดยหลายปีที่ผ่านมาการแก้ไขความยากจนที่เกษตรกรในพื้นที่ได้รับมักจะมาในรูปแบบการแก้ไขเดิมๆ โดยมักจะมาในรูปแบบการจ่ายเงิน เป็นแนวทางการแก้ไขที่ไม่มีในรูปแบบการแก้ไขระยะสั้นหรือแก้ไขเฉพาะหน้าเพื่อให้เกษตรกรได้บรรเทาทุกข์ การแก้ไขระยะยาวในรูปแบบโครงการหรือกิจกรรมที่มีความต่อเนื่องเพื่อทยอยการแก้ไข การแก้ไขระยะยาวในรูปแบบนโยบายของท้องถิ่นเพื่อการแก้ไขและการพัฒนาที่ยั่งยืน เมื่อระยะเวลาผ่านมามากหลายปี ที่ดินทำการเกษตรของเหล่าเกษตรกรก็น้อยลงตามกาลเวลาไปด้วยเนื่องจากการที่ต้องแบ่งขายพื้นที่ทำกินให้กับนายทุนที่ละน้อยบ้างมากบ้างเพื่อนำเงินมาใช้หนี้ เกษตรกรบางคนบรรพบุรุษก็ไม่ได้มีที่ดินเป็นทรัพย์สินสมบัติไว้ให้ ผสมกับการที่เกษตรกรในพื้นที่ตำบลหนองสาหร่ายในปัจจุบันมีช่วงอายุ ๔๐-๖๐ ปี ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้มีการศึกษาน้อย เรียนจบเพียงชั้นประถมปีที่ ๓-๔ บางคนไม่ได้เรียนหนังสือเลย ความรู้ความสามารถที่จะพัฒนาต่อยอดจึงน้อย ไม่มีวิสัยทัศน์ในด้านความคิดสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ๆ

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกรตลอดระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมาคือ ครอบครัวยากจน ความต้องการของตลาดที่เปลี่ยนไปโดยต้องการจำนวนผลผลิตที่มากขึ้น กำลังการผลิตจึงต้องมากขึ้นตามไปด้วย กระบวนการผลิตจึงเปลี่ยนไปต้องนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วย จนลบลือนวิถี

ชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะจัดจ่อและการเคร่งเครียดที่ต้องการผลผลิตตามจำนวน โดยเฉพาะช่วงระยะเวลา ๔-๕ ปีที่ผ่านมา มีการเปลี่ยนแปลงการทำการเกษตรอย่างหนึ่งคือ จากการที่เกษตรกรส่วนใหญ่ทำนา ปลูกแตงโม ก็มาเปลี่ยนเป็นการปลูกอ้อยหรือทำไร่อ้อยในระบบ “ลูกไร่” ที่มีคนกลางจัดการหาพื้นที่ปลูก และเกษตรกรโดยเฉพาะกลุ่มที่เป็นหัวหน้าครอบครัวยังต้องรับผิดชอบภาระในครอบครัวที่มีสมาชิกในครอบครัวจำนวนมาก รวมทั้งการที่ไม่ต่อยอดกิจกรรม ไม่ต่อยอดทางความรู้ด้านการเกษตรและที่สำคัญเกษตรกรไม่มีบัญชีครัวเรือนเพื่อจดบันทึกรายรับรายจ่ายของครัวเรือน

แนวทางการแก้ไขปัญหาคความยากจนของเกษตรกร

แนวทางการแก้ไขปัญหาคความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี การแก้ไขปัญหาคที่ภาครัฐองค์กรส่วนท้องถิ่นต้องมีแผนการพัฒนาด้านกิจกรรมและโครงการ มีนโยบายการสร้างคามเติบโตทางเศรษฐกิจในรูปแบบต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อการลดความยากจนให้แก่เกษตรกร โดยเฉพาะนโยบายการสร้างคามเติบโตทางเศรษฐกิจที่เอื้อต่อคนจนซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร พัฒนาระบบตลาดเพื่อรองรับผลผลิตของเกษตรกร มีแผนการพัฒนามุมชนให้น่าอยู่และต่อยอดด้วยการฟื้นฟูการท่องเที่ยว พัฒนาศักยภาพทางด้านการท่องเที่ยวให้หลากหลายมิติ

สนับสนุนองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นกลับใช้เพื่อลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มรายได้ และใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเพิ่มมูลค่าทางสินค้า การรวมกลุ่มเพื่อคามสามัคคีเพื่อพัฒนาฝีมือและทักษะด้านอาชีพ การจัดตั้งโรงเรียนชุมชน เน้นการเรียนการสอนให้ความรู้เกี่ยวกับการเกษตร สานต่อกิจกรรมที่ทำอยู่อย่างต่อเนื่องและจริงจัง

ใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิต ยึดถือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินกิจวัตรอยู่เสมอ เน้นการพึ่งพาตนเองด้วยหลักพุทธธรรม ต้องมีความขยันหมั่นเพียรในการแสวงหาความรู้ การรักษาคุ้มครองทรัพย์สินเงินทองที่หามาได้ ใช้จ่ายเงินอย่างประหยัด รู้จักใช้ รู้คุณค่าเงิน เลือกคบมิตรที่เป็นกัลยาณมิตร ชักนำพาสิ่งดีๆ มาให้ รู้จักกำหนดรายรับและ รายจ่าย ทำบัญชีครัวเรือน เพิ่มทักษะด้านอาชีพแก่ตนเองโดยการเข้าร่วมการพัฒนาทักษะเมื่อมีการจัดกิจกรรมที่ทางองค์กรท้องถิ่นจัดขึ้น

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี” ผู้วิจัยทำการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลเสร็จจึงสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และ ข้อเสนอแนะ ตามลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์บุคลากรของหน่วยงานภาครัฐและผู้นำชุมชน ประชาชนชุมชนและเกษตรกร จำนวน ๑๖ รูป/คน ที่มีบทบาทในการจัดการปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อรวบรวมข้อมูลเสร็จแล้วจึงได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการพรรณนาความตามขั้นตอนวัตถุประสงค์ของการวิจัย และสรุปผลการวิจัยดังนี้

๕.๑.๑ ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๑) **เชิงโครงสร้าง** พบว่า ปัญหาความยากจนของเกษตรกรเกิดจากการที่ภาครัฐกล่าวคือองค์กรส่วนท้องถิ่นไม่มีนโยบายในการแก้ไขความยากจนเฉพาะพื้นที่ของตนเองมีเพียงการแก้ไขที่ทำเพื่อตอบสนองนโยบายหลักของรัฐบาล มีกลไกทางการตลาดที่ซับซ้อน ราคาในการขายผลผลิตเพราะกลไกทางการตลาดที่ผู้ซื้อผลผลิตทางการเกษตรกับผู้ขายเมล็ดพันธุ์พืชทางการเกษตรคือรายเดียวกัน ราคารับซื้อผลผลิตจึงต่ำ ราคาต้นทุนสูงและไม่มีช่องทางการขายอื่นให้เกษตรกรได้เลือกเพื่อขายผลผลิต ไม่มีตลาดกลางที่ผู้ผลิตและผู้ขายจะซื้อขายกันได้โดยตรง ฉะนั้นผลลัพธ์ที่เกษตรกรได้คือ “ติด

ลบ”ส่วนสาเหตุเชิงโครงสร้าง โดยภาพรวมก็ไม่ต่างจากพื้นที่อื่นๆ ในประเทศไทย ที่มักจะเกี่ยวเนื่องกับการบริหารจัดการของภาครัฐ โดยเฉพาะองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่ไม่มีนโยบายหรือโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่ท้องถิ่นของตนเองโดยเฉพาะ จะมีก็เพียงแต่นโยบายของรัฐบาลที่ทำตามกัน บางพื้นที่ก็ไม่สามารถแก้ไขได้ เพราะแก้ไขไม่ถูกจุด (แก้ไขไม่ถูกที่คน) มีเพียงการแก้ไขเฉพาะหน้าไม่ได้มีแผนการจัดการและการแก้ไขแบบระยะเร่งด่วน ระยะกลาง และระยะยาว สำหรับพื้นที่ของตนเอง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ได้แก่ ค่าใช้จ่ายในการดำเนินชีวิตที่สูง เทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่ ชาวนาไม่มีเงินก้อนที่จะไปซื้อรถไถ เพื่อทำการเกษตร อยากได้ก็ต้องไปดาวน์เขามาเพื่อเอามาทำนา ก็ต้องเป็นหนี้ผ่อนใช้เขา ค่าน้ำมันที่ใช้กับอุปกรณ์การเกษตรซึ่งต้องใช้แทบจะทุกขั้นตอนของการทำการเกษตร ระบบเศรษฐกิจ ที่ต้องมีค่าใช้จ่ายเยอะ แต่รายได้น้อย เข้าหาได้ เย็นใช้หมด อยู่แบบนี้กันมาตลอด

ช่วง ๔-๕ ปีหลังนี้มีการปรับเปลี่ยนการทำการเกษตรมากขึ้น จากการทำนา มาปลูกอ้อย แต่ก็ไม่ได้ดีขึ้นมากนัก เพราะการปลูกอ้อยใช้ระบบ “ลูกไร่” หมายถึง การมีคนกลางเป็นผู้หาพื้นที่ปลูกอ้อย ซึ่งพื้นที่นั้นที่ ปลูกอ้อยส่งให้เขา เรียกว่า “ลูกไร่” เพื่อไปส่งโรงงาน และคนกลางนั้นก็จะมีเครื่องมือในการปลูกอ้อย เครื่องมือเก็บเกี่ยวผลผลิต ไร่ให้ลูกไร่เช่า ในอดีตค่าครองชีพต่ำ และชาวนามีการลงแขกกัน ช่วยกันเกี่ยวข้าว ช่วยกันดำนา หว่านข้าว โดยไม่ต้องมีค่าจ้างเหมือนในปัจจุบัน แต่ปัจจุบันนี้ใครก็ตามคนนั้น ก็จ้างคนอื่นทำนาอย่างเดียว ค่าใช้จ่ายก็เพิ่มขึ้น พอเพิ่มก็มาเป็นภาระรวมกับค่าลงทุนด้วย และเกษตรกรต้องรับผิดชอบภาระในครอบครัวที่มีจำนวนสมาชิกที่มาก มีลูกมีหลานที่ต้องส่งเรียน ค่ากินค่าอยู่ ค่าเล่าเรียน การไม่ต่อยอดกิจกรรม ได้แก่ เมื่อมีการทำกิจกรรม บางอย่างที่เป็นประโยชน์แก่เกษตรกรมักจะทำกันแค่ช่วงระยะเวลาเริ่มต้น พอเมื่อผ่านไปสักระยะก็ เริ่มไม่ทำต่อ เริ่มถอยออกมา ตัวใครตัวมัน ไม่สานต่อกิจกรรมให้เกิดประโยชน์อย่างจริงจัง การต่อยอดทางความรู้ไม่มี บางครั้งไปอบรมกลับมา ก็ลืมแล้ว่วิธีการ หรือสิ่งที่ต้องนำกลับมาปรับปรุงคืออะไร และที่สำคัญคือการที่เกษตรกรไม่มีบัญชีครัวเรือน เพื่อจดบันทึกรายรับรายจ่าย

๒) ด้านทรัพยากร พบว่า ปัญหาเรื่องน้ำในการทำการเกษตร ด้วยการที่ฤดูกาลของสภาพอากาศไม่สามารถคาดเดาได้ เนื่องจากฝนไม่ตกตามฤดูกาล เกษตรกรขาดแคลนน้ำในการทำการเกษตร จึงไม่สามารถทำการเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลถึงการจัดการน้ำที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตการประกอบอาชีพของเกษตรกรเช่นเดิม บางพื้นที่ในตำบลหนองสาหร่ายที่เดิมอยู่นอกเขตชลประทานอยู่แล้วเมื่อจะทำการเกษตรก็ต้องรอฝน แต่เมื่อฝนไม่ตกตามฤดูกาลยังไม่ได้ทำการเกษตรมากกว่าเดิม ยิ่งกว่านั้นสภาพดินที่ขาดน้ำ ขาดการปลูกพืชยิ่งเสื่อมลง เมื่อเจอสภาพปัญหามากมายหลากหลายทำให้เกษตรกรส่วนมากต้องหาอาชีพอื่นทำเพื่อหารายได้มาใช้จ่ายให้เพียงพอในแต่ละวัน ทำให้ทุกคนมุ่งแต่จะหาเงินเพื่ออยู่รอด จนลืมวิถีชีวิตลัทธิธรรมะที่เคยมี ขาดการรวมกลุ่มเพื่อร่วมกิจกรรม ขาดความสามัคคี มีแต่ความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม จิตสำนึกรัก

บ้านเกิดรักชุมชนน้อยลง ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ไม่กล้าที่จะลองทำสิ่งใหม่ๆ ปิดกั้นความรู้แนวคิดใหม่ๆ ที่เข้ามา ไม่มีแนวคิดเป็นของตนเอง เห็นคนอื่นประกอบอาชีพอะไรแล้วมีรายได้ดีก็พากันทำตาม กำลังการผลิตจึงมากเกินไปที่ตลาดต้องการจึงขายไม่ออก ขาดทุน กลับมาจนเหมือนเดิม

๓) ด้านปัจเจกบุคคล พบว่า เกษตรกรขาดธรรมชาติในการดำเนินชีวิต ไม่เข้าร่วมกิจกรรม ไม่เข้าร่วมประชุม ไม่ให้ความร่วมมือทั้งที่เรื่องเหล่านั้นเป็นประโยชน์แก่ตนเอง กิจกรรมเหล่านั้นจัดขึ้นเพื่อเกษตรกร ไม่ว่าจะเป็นการมาแนะนำการสอนเทคนิควิธีการต่างๆ เกี่ยวกับการเกษตร แต่เกษตรกรส่วนน้อยที่จะเข้าร่วมกิจกรรม มักอ้างว่าต้องทำมาหากิน ไม่มีเวลา จึงทำให้ไม่เกิดความเปลี่ยนแปลง ไม่มีการปรับปรุงรูปแบบการปลูกพืช มักจะปลูกพืชผลทางการเกษตรที่เหมือน ๆ กัน เห็นคนอื่นทำอะไรแล้วมีรายได้ดี มีกินมีใช้ก็จะพากันทำตามไปหมด เห็นเขาทำนาดีก็ทำตาม เห็นเขาทำอ้อยดีก็ทำตาม ส่วนมากไม่มีแนวคิดและแนวทางเป็นของตนเอง ไม่คิดริเริ่มอะไรใหม่ ๆ ขาดการพัฒนาต่อยอด ขาดวิสัยทัศน์ เกษตรกรส่วนมากในปัจจุบันที่ทำการเกษตรอยู่จะเป็นเกษตรกรที่มีอายุมากความรู้ด้านการทำการเกษตรน้อยใช้เพียงประสบการณ์ ตามไม่ทันเทคโนโลยี ลูกหลานที่ส่งไปเรียนเพื่อหวังจะให้มีความรู้กลับมาช่วยพัฒนาต่อยอด ก็ไม่ได้กลับมาช่วยเลย ต่างคนต่างทำงานที่ตนเองอยากทำ ไม่มีใครอยากกลับมาทำไร่ทำนา

๕.๑.๒. ภูมิปัญญาท้องถิ่นและหลักพุทธธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๑) ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นของเกษตรกรนั้นมีมากมายในเรื่องเฉพาะด้านต่างๆ ซึ่งโดยมากไม่แตกต่างจากพื้นที่อื่นๆ เท่าไรนัก ถึงแม้ไม่แตกต่างกันแต่สิ่งเหล่านี้ก็ได้หายไปจากวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นด้านหัตถกรรม การสานตะกร้า กระจาด กระเช้า ถักเป็ดผ้า สานเปลไม้ไผ่ สานเครื่องมือทางการเกษตร สานอุปกรณ์จับสัตว์น้ำซึ่งถือว่าเป็นอุปกรณ์ในการทำมาหากินของคนท้องถิ่น ด้านการเกษตร มีการปลูกพืชที่มีกลิ่นสามารถขับไล่แมลงได้ ทำปุ๋ยชีวภาพเพื่อเป็นปุ๋ยบำรุงดิน ด้านการทำมาหากิน ส่วนมากเป็นด้านการทำอาหาร การทำขนมไทยทุกชนิด โดยเฉพาะขนมตาลที่ใช้วัตถุดิบในพื้นที่ การทำขนมจีน ด้านดนตรี ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดสุพรรณบุรี ทั้งเพลงอีแซว เพลงเกี่ยวข้าว เพลงฉ่อย ถือเป็นความภาคภูมิใจที่ปัจจุบันค่อยๆ เลือนหายไป ตลอดจนถึงภูมิปัญญาทางธรรมชาติในการสังเกตสัตว์เพื่อทราบปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ รวมไปถึงประเพณีที่แสดงให้เห็นถึงความสามัคคี ความเป็นญาติพี่น้อง คือ “ประเพณีค้ำฟ้า” เป็นประเพณีการทำบุญที่มักมีการรวมตัวของญาติ กลุ่มผู้นำ เพื่อนบ้าน นอกจากการทำบุญในชุมชนแล้วยังเป็นกุศโลบายในการที่จะได้ปรึกษาพูดคุยสุขและทุกข์ของกันและกัน ได้ชี้แจงถึงปัญหาข้อบกพร่องต่างๆ และยังมีการเทศน์สอนธรรมะแก่ผู้มาทำบุญด้วย

๒) ด้านหลักพุทธธรรม จากการศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับการบูรณาการเพื่อแก้ไขความยากจน ของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า เกษตรกรส่วนมากรวมไปถึงประชาชนในชุมชน มีหลักพุทธธรรมอยู่ในตัวตนและเข้าใจหลักพุทธธรรมเป็นพื้นฐานเดิมอยู่แล้ว และเกษตรกรโดยมากเห็นว่าหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมกับการแก้ไขปัญหาความยากจนของคนในพื้นที่ได้ คือ **อิทธิบาท** กล่าวคือ การที่เกษตรกรรักงานมีใจรักในการทำการเกษตร พอใจจะทำการงานนั้น ต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดี มีความสุจริต โดยเฉพาะงานหรือกิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่ตน พุดง่าย ๆ ว่ารักงานและรักจุดหมายของงาน สู้งาน ขยันพากเพียรทำโดยเฉพาะการเป็นเกษตรกรต้องทำในชนิดที่หนักเอา เบาสู้ ก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ ใส่ใจงาน ทำสิ่งนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยจิตใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ

ใช้หลัก **ทวิฐธรรมิกัตถประโยชน์** เป็นหลักธรรมในการประคับประคองการดำเนินชีวิตไปได้อย่างดีเยี่ยมด้วยความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถของตนเพื่อที่จะสร้างฐานะให้กับตนเองและครอบครัว การรู้จักรักษาทรัพย์และประหยัด การหลีกเลี่ยงการกระทำ ความชั่วหรือการมีวเมากับอบายมุข เช่น ไม่ดื่มสุรา ไม่เสพยาเสพติด ไม่เล่นการพนันทุกประเภท ส่วนการรักษาทรัพย์นั้น ต้องรู้จักใช้จ่ายอย่างฉลาด ไม่ฟุ่มเฟือย รู้จักเก็บหอมรอมริบ การคบคนดีเป็นมิตร บุคคลที่เราสามารถพึ่งพาอาศัยได้และมีความปรารถนาดีต่อเรานั้นหาได้ยาก

และหลักธรรมที่สำคัญที่สุดสำหรับผู้ครองเรือนต้องมีเพื่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม คือ **ฆราวาสธรรม** เพื่อเสริมให้มีความสุขในชีวิตยิ่งขึ้น ความซื่อสัตย์ ความจริงใจต่อบุคคลอื่นยึดถือความถูกต้องเป็นสิ่งสำคัญ การรู้จักบังคับควบคุมอารมณ์เป็นการฝึกข่มใจระงับความรู้สึกต่อเหตุบกพร่องของกันและกัน รอบคอบในสิ่งที่ทำ มีสติ สัมปชัญญะเสมอที่ต้องตัดสินใจในการทำงาน ความอดทน อดกลั้นต่อทุกสิ่งทุกอย่างยอมเป็นผู้ชนะยอมเป็นผู้ประสบความสำเร็จอดทนต่อการพูด ส่อเสียดเยาะเย้ย เสียดสี ความเผื่อแผ่ แบ่งปัน ไม่ใช่เพียงแค่การเผื่อแผ่แบ่งปันสิ่งของอันเป็นเรื่องที่มองเห็น แต่ยังหมายถึงการให้น้ำใจแก่กันการแสดงความน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกัน ถามถึงสุขทุกข์ของกันและกัน

๕.๑.๓. แนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอ ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๑) เชิงโครงสร้าง แนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี การแก้ไขปัญหาที่ภาครัฐองค์กรส่วนท้องถิ่นต้องมีแผนการพัฒนาด้านกิจกรรม มีนโยบายการสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจในรูปแบบต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อการลดความยากจน โดยเฉพาะนโยบายการสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจที่เอื้อต่อคนจน พัฒนาระบบตลาดเพื่อรองรับผลผลิตของเกษตรกร มีแผนการพัฒนาชุมชนให้น่าอยู่และต่อยอดด้วยการฟื้นฟูการท่องเที่ยว พัฒนาศักยภาพทางด้านการท่องเที่ยว

๒) ด้านทรัพยากรและภายในชุมชน

หน่วยงานท้องถิ่นและประชาชนในพื้นที่ต้องระดมทุนในการขุดแหล่งน้ำสาธารณะเพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้ภายในพื้นที่ในคราวน้ำแล้ง หรือขาดแคลนน้ำมีการจัดระบบการจัดการน้ำที่เหมาะสมและทั่วถึงแก่เกษตรกรทุกพื้นที่ การทำการเกษตรผสมผสาน ทำเกษตรอินทรีย์ ปฏิบัติตามเศรษฐกิจพอเพียง จัดกิจกรรมเพื่อสร้างความร่วมมือ ความสามัคคีภายในชุมชน สานต่อกิจกรรมที่มีอยู่ เช่น

๑. กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ โดยการให้สมาชิกนำเงินมาฝาก มีปันผลและสวัสดิการแก่สมาชิกผู้เข้าร่วม ปัจจุบันมีสมาชิกอยู่ ๒๐๐ คน ซึ่งมีต้นแบบ คือ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ของพระสุบิน ปณีโต

๒. มีบ้านพักโฮมสเตย์ ปัจจุบันมีครูสอนภาษาอังกฤษมาพัก และอยากต่อยอดให้มีการนำนักท่องเที่ยวมาพัก เทียวชมวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมชาวบ้าน นุ่งผ้าไทย กิจกรรมท้องถิ่นมีฐาน กิจกรรมพื้นบ้านในแต่ละบ้าน และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อหารายได้แก่ชุมชน

สนับสนุนองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นกลับใช้เพื่อลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มรายได้ การรวมกลุ่มเพื่อสามัคคีเพื่อพัฒนาฝีมือและทักษะด้านอาชีพ การจัดตั้งโรงเรียนชุมชน เน้นการเรียนการสอนให้ความรู้เกี่ยวกับการเกษตร สานต่อกิจกรรมที่ทำอยู่อย่างต่อเนื่องและจริงจัง สืบทอดภูมิปัญญาในรูปแบบโครงการที่มีอยู่เพื่อการมีส่วนร่วม

๑. การถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก เรียกว่า “โรงเรียนครอบครัว” โดยการให้เด็กๆ เข้ามา อบรม ศึกษาวิธีการนวดแผนไทย โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อนำกลับไปนวดให้ ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อแม่ หรือคนในครอบครัว เพื่อให้เด็กมีความใกล้ชิดสนิทสนมกับญาติผู้ใหญ่มากขึ้น ได้มีการพูดคุย ถามความเป็นไปเป็นมาของกิจวัตรของกันและกัน เป็นกุศโลบายให้ญาติผู้ใหญ่ได้สอนและสอดแทรกภูมิปัญญาและประเพณีวัฒนธรรมได้ด้วย และเพื่อตัดช่องทางที่เด็กจะมัวแต่เล่นโทรศัพท์มือถือ คอมพิวเตอร์ หรือเกมส์

๒. โครงการ “กิจกรรมดำเนินตามรอยพ่อ” เป็นกิจกรรมสอนดำน เน้นกลุ่มเด็กๆ เพื่อให้รู้จัก ภูมิปัญญา สืบเนื่องมาจากกิจกรรม โรงเรียนครอบครัว เพื่อให้ครอบครัวมีกิจกรรมร่วมกัน คนใน ชุมชนได้มาพบปะกัน ในงานยังมีตลาดพื้นบ้าน พ่อค้า แม่ค้าที่นำของมาขายแต่งชุดไทย

๓. กิจกรรมหุงข้าวเต่าถ่าน โดยวัตถุประสงค์ คือ สืบทอดภูมิปัญญาและกิจกรรมครอบครัว นอกจากหุงข้าวก็มีการทำกับข้าว แล้วเอาข้าวที่หุง กับข้าวที่ทำ มานั่งทานกันเป็นครอบครัว

๓) ด้านปัจเจกบุคคล

สิ่งสำคัญคือการเริ่มปรับปรุงแก้ไขตัวเอง โดยการใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิต ยึดถือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินกิจวัตรอยู่เสมอ เน้นการพึ่งพาตนเองด้วยหลักพุทธธรรมควบคู่กับภูมิปัญญาท้องถิ่น ต้องมีความขยันหมั่นเพียรในการแสวงหาความรู้ การรักษา

คุ้มครองทรัพย์สินเงินทองที่หามาได้ ใช้จ่ายเงินอย่างประหยัด รู้จักใช้ รู้คุณค่าเงินเลือกคบมิตรที่เป็น กัลยาณมิตร ชักนำพาสิ่งดีๆมาให้ รู้จักกำหนดรายรับและ รายจ่าย ทำบัญชีครัวเรือน เพิ่มทักษะด้าน อาชีพแก่ตนเองโดยการเข้าร่วมการพัฒนาทักษะเมื่อมีการจัดกิจกรรมที่ทางองค์กรท้องถิ่นจัดขึ้น

๕.๒ อภิปรายผล

จากผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจน ของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี” มีประเด็นเกี่ยวกับความ คิดเห็นที่มีต่อ ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนอง สาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี นำมาอภิปรายผล ดังนี้

๕.๒.๑ ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบล หนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๑) ด้านโครงสร้าง ปัญหาความยากจนของเกษตรกรเกิดจากการที่ภาครัฐกล่าวคือ องค์กรส่วนท้องถิ่นไม่มีนโยบายในการแก้ไขความยากจนเฉพาะพื้นที่ของตนเองมีเพียงการแก้ไขที่ทำ เพื่อตอบสนองนโยบายหลักของรัฐบาล มีกลไกทางการตลาดที่ซับซ้อน ราคาในการขายผลผลิตเพราะ กลไกทางการตลาดที่ผู้ซื้อผลผลิตทางการเกษตรกับผู้ขายเมล็ดพันธุ์ทางการเกษตรคือรายเดียวกัน ราคาซื้อผลผลิตจึงต่ำ ราคาต้นทุนสูงและไม่มีช่องทางการขายอื่นให้เกษตรกรได้เลือกเพื่อขาย ผลผลิต ไม่มีตลาดกลางที่ผู้ผลิตและผู้ขายจะซื้อขายกันได้โดยตรง ฉะนั้นผลลัพธ์ที่เกษตรกรได้คือ “ติด ลบ” ส่วนสาเหตุเชิงโครงสร้าง โดยภาพรวมก็ไม่ต่างจากพื้นที่อื่นๆ ในประเทศไทย ที่มักจะเกี่ยวเนื่อง กับการบริหารจัดการของภาครัฐ โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ไม่มีนโยบายหรือโครงการ เพื่อแก้ไขปัญหความยากจนในพื้นที่ท้องถิ่นของตนเองโดยเฉพาะ จะมีก็เพียงแต่นโยบายของรัฐบาล ที่ทำตามกัน บางพื้นที่ก็ไม่สามารถแก้ไขได้ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ได้แก่ ค่าใช้จ่ายในการดำเนินชีวิตที่สูง เทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่ ชาวนาไม่มีเงินก้อนที่จะไปซื้อรถไถ เพื่อทำการเกษตร อยากได้ก็ ต้องไปดาวน์เขามาเพื่อเอามาทำนา ก็ต้องเป็นหนี้ผ่อนใช้เขา ค่าน้ำมันที่ ใช้กับอุปกรณ์การเกษตรซึ่งต้องใช้แทบจะทุกขั้นตอนของการทำการเกษตร ระบบเศรษฐกิจ ที่ต้องมี ค่าใช้จ่ายเยอะ แต่รายได้น้อย เข้าหาได้ เย็นใช้หมด อยู่แบบนี้กันมาตลอด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย ของ **วลัยลักษณ์ จันทรสวัสดิ์** ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อแก้ไขปัญหาความ ยากจนอย่างยั่งยืนขององค์กรท้องถิ่นตำบลจรัล อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์” ผลการวิจัยพบว่า สถานการณ์เครือข่ายความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจนในชุมชนหน่วยงานเครือข่าย ความ ร่วมมือเพื่อปัญหาความยากจนในชุมชนตำบลจรัล จำนวน ๙ หน่วยงานนั้นมีรูปแบบการทำงาน ใน พื้นที่ในลักษณะใกล้เคียงกันคือ ประสานงานไปยังองค์การบริหารส่วนตำบลจรัล และประสานลงไป

ยังพื้นที่หมู่บ้านเป็นหลักในลักษณะของการสนับสนุน งบประมาณทำกิจกรรมโครงการต่างๆ ตามที่ชุมชนต้องการและตามภารกิจหลักของหน่วยงานการลงไปปฏิบัติงานในพื้นที่ได้ประสานงานกับองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการประสานงานจากทุกภาคีเครือข่ายการประสานงานในลักษณะเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น

รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือที่เหมาะสมในการแก้ปัญหาความยากจนรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือที่เหมาะสมในการแก้ปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืนของชุมชนเป็นการผสมผสานระหว่างเครือข่ายความร่วมมือภายในเป็นการระดมกำลังจากภายในชุมชนอาศัยความร่วมมือและการวางแผนปฏิบัติงานร่วมกันอาศัยภูมิปัญญาชาวบ้านซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญมาวางแผนและปฏิบัติงานร่วมกันโดยองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งเป็นหน่วยงานในพื้นที่และมีบทบาทภารกิจโดยตรง เกี่ยวกับการแก้ปัญหาและการพัฒนาชุมชนเป็นหลักในการประสานงานและดำเนินกิจกรรมที่สามารถ นำไปสู่การแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนได้และการหนุนเสริมจากภายนอกเป็นการประสานความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชนในการสนับสนุนการดำเนินงานในชุมชนเป็นการ เสริมพลังในส่วนที่ศักยภาพของชุมชนไม่สามารถจัดการเองได้โดยองค์การบริหารส่วนตำบลจริม เป็นเจ้าภาพในการประสานงานและวางแผนการทำงานร่วมกับหน่วยงานภายนอกเป็นรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความจนอย่างยั่งยืนโดยความร่วมมือของ ๔ ภาคส่วนเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนให้ชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน^๑

๒) ด้านทรัพยากร พบว่า ปัญหาเรื่องน้ำในการทำการเกษตร ด้วยการที่ฤดูกาลของสภาพอากาศไม่สามารถคาดเดาได้ เนื่องจากฝนไม่ตกตามฤดูกาล เกษตรกรขาดแคลนน้ำในการทำการเกษตร จึงไม่สามารถทำการเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลถึงการจัดการน้ำที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตการประกอบอาชีพของเกษตรกรเช่นเดิม บางพื้นที่ในตำบลหนองสาหร่ายที่เดิมอยู่นอกเขตชลประทานอยู่แล้วเมื่อจะทำการเกษตรก็ต้องรอฝน แต่เมื่อฝนไม่ตกตามฤดูกาลยังไม่ได้ทำการเกษตรมากกว่าเดิม ยิ่งกว่านั้นสภาพดินที่ขาดน้ำ ขาดการปลูกพืชยิ่งเสื่อมลง เมื่อเจอสภาพปัญหามากมายหลากหลายทำให้เกษตรกรส่วนมากต้องหาอาชีพอื่นทำเพื่อหารายได้มาใช้จ่ายให้เพียงพอในแต่ละวัน ทำให้ทุกคนมุ่งแต่จะหาเงินเพื่ออยู่รอด จนลืมวิถีชีวิตลืมนิยามที่เคยมี ขาดการรวมกลุ่มเพื่อร่วมกิจกรรม ขาดความสามัคคี มีแต่ความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม จิตสำนึกรักบ้านเกิดรักชุมชนน้อยลง ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ไม่กล้าที่จะลองทำสิ่งใหม่ๆ ปิดกั้นความรู้แนวคิดใหม่ๆ

^๑ วลัยลักษณ์ จันทรสวัสดิ์, “รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืนขององค์กรท้องถิ่นตำบลจริม อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์”, วิทยานิพนธ์, (ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์, ๒๕๕๑).

ที่เข้ามา ไม่มีแนวคิดเป็นของตนเอง เห็นคนอื่นประกอบอาชีพอะไรแล้วมีรายได้ดีก็พากันทำตาม กำลังการผลิตจึงมากเกินไปที่ตลาดต้องการจึงขายไม่ออก ขาดทุน กลับมาจนเหมือนเดิม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **วันปิติ ธรรมศรี** ได้วิจัยเรื่อง “ผลกระทบจากการขยายตัวของเมืองเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรม และการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ทรัพยากรดินของชุมชน” ผลการวิจัย พบว่า การใช้ประโยชน์ที่ดินมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม พื้นที่เกษตรกรรม เช่น นาข้าว และพืชไร่ ลดจำนวนลงตามลำดับ ส่วนพื้นที่ชุมชนและสิ่งก่อสร้างกระจายตัวเพิ่มมากขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึง ผลกระทบจากการขยายตัวของเมือง ส่วนการปรับตัวของเกษตรกรที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ เกษตรกรรม คือ การนำเทคโนโลยีและเครื่องจักรมาใช้ในการประกอบอาชีพ การเปลี่ยนรูปแบบเป็น เกษตรเชิงพาณิชย์/เชิงการค้า^๒ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **รัตยา ต่างประโคน** ได้ศึกษาเรื่อง “แนวทางการแก้ปัญหาความยากจน : กรณีศึกษากลุ่มคนจนที่ประกอบอาชีพรับจ้างในโรงสีในตำบลชุมเห็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์” ผลการศึกษาพบว่า สภาพภูมิอากาศและภัยธรรมชาติที่แปรปรวนและถูกทำลาย เช่น ไม่มีป่าชุมชน น้ำแห้ง ดินเสีย ส่งผลให้เกิดผลกระทบต่อการดำรงชีพของกลุ่มคนจนที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติ ภัยทางธรรมชาติ เช่น ฝนแล้ง น้ำท่วม เป็นภูมิอากาศทางธรรมชาติที่แปรปรวน ทำให้เป็นอุปสรรคและไม่สามารถประกอบอาชีพทางการเกษตรได้^๓

๓) ด้านปัจเจกบุคคล พบว่า เกษตรกรขาดธรรมะในการดำเนินชีวิต ไม่เข้าร่วมกิจกรรม ไม่เข้าร่วมประชุม ไม่ให้ความร่วมมือทั้งที่เรื่องเหล่านั้นเป็นประโยชน์แก่ตนเอง กิจกรรมเหล่านั้นจัดขึ้นเพื่อเกษตรกร ไม่ว่าจะเป็นการมาแนะนำการสอนเทคนิควิธีการต่างๆ เกี่ยวกับการเกษตร แต่เกษตรกรส่วนน้อยที่จะเข้าร่วมกิจกรรม มักอ้างว่าต้องทำมาหากิน ไม่มีเวลา จึงทำให้ไม่เกิดความเปลี่ยนแปลง ไม่มีการปรับปรุงรูปแบบการปลูกพืช มักจะปลูกพืชผลทางการเกษตรที่เหมือน ๆ กัน เห็นคนอื่นทำอะไรแล้วมีรายได้ดี มีกินมีใช้ก็จะพากันทำตามไปหมด เห็นเขาทำนาดีก็ทำตาม เห็นเขาทำอ้อยดีก็ทำตาม ส่วนมากไม่มีแนวคิดและแนวทางเป็นของตนเอง ไม่คิดริเริ่มอะไรใหม่ ๆ ขาดการพัฒนาต่อยอด ขาดวิสัยทัศน์ เกษตรกรส่วนมากในปัจจุบันที่ทำการเกษตรอยู่จะเป็นเกษตรกรที่มีอายุมากความรู้ด้านการทำการเกษตรน้อยใช้เพียงประสบการณ์ ตามไม่ทันเทคโนโลยี ลูกหลานที่ส่งไป

^๒ วันปิติ ธรรมศรี, “ผลกระทบจากการขยายตัวของเมืองเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรมและการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ทรัพยากรดินของชุมชน”, **วิทยานิพนธ์**, (คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๒๕๕๔).

^๓ รัตยา ต่างประโคน, “แนวทางการแก้ปัญหาความยากจน: กรณีศึกษากลุ่มคนจนที่ประกอบอาชีพรับจ้างในโรงสีในตำบลชุมเห็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์”, **วิทยานิพนธ์**, (สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา: มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, ๒๕๕๒).

เรียนเพื่อหวังจะให้นำความรู้กลับมาช่วยพัฒนาต่อยอด ก็ไม่ได้กลับมาช่วยเลย ต่างคนต่างทำงานที่ตนอยากทำ ไม่มีใครอยากกลับมาทำไร่นา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ รัตยา ต่างประโคน ได้ศึกษาเรื่อง “แนวทางการแก้ปัญหาความยากจน : กรณีศึกษากลุ่มคน จนที่ประกอบอาชีพรับจ้างในโรงสีในตำบลชุมเห็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์” ผลการศึกษาพบว่า การมีรายได้้น้อยกว่ารายจ่าย มีภาระการรับผิดชอบต่อครอบครัวสูง สมาชิกในครอบครัว ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ การมีหนี้สินที่เกิดจากการกู้มาเพื่อใช้จ่าย มีระดับการศึกษาน้อย ขาดที่ดินทำกิน ขาดแคลนเงินทุนในการประกอบอาชีพอื่นๆ มีพฤติกรรมการดื่มสุรา สูบบุหรี่ และเล่นการพนัน รวมไปถึงสภาพแวดล้อมภายในบ้านคนจนไม่ถูกสุขลักษณะทำให้เป็นแหล่งแพร่ของเชื้อโรค ซึ่งส่งผล ต่อปัญหาสุขภาพตามมาและประสิทธิภาพในการทำงานลดลง ซึ่งสาเหตุความยากจนส่วนใหญ่ถือได้ว่าเป็นความยากจนแบบปัจเจกบุคคล^๔

๕.๒.๒ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและหลักพุทธธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๑) ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นของเกษตรกรตำบลหนองสาหร่ายนั้นมีมากมายในเรื่องเฉพาะด้านต่างๆ ซึ่งโดยมากไม่แตกต่างจากพื้นที่อื่นๆ เท่าไรนัก ถึงแม้ไม่แตกต่างแต่สิ่งเหล่านี้ก็ได้หายไปจากวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นด้านหัตถกรรม การสานตะกร้า กระจาด กระเช้า ถักเปเลผ้า สานเปลไม้ไผ่ สานเครื่องมือทางการเกษตร สานอุปกรณ์จับสัตว์น้ำซึ่งถือว่าเป็นอุปกรณ์ในการทำมาหากินของคนท้องถิ่น ด้านการเกษตร มีการปลูกพืชที่มีกลิ่นสามารถขับไล่แมลงได้ ทำปุ๋ยชีวภาพเพื่อเป็นปุ๋ยบำรุงดิน ด้านการทำมาหากิน ส่วนมากเป็นด้านการทำอาหาร การทำขนมไทยทุกชนิดโดยเฉพาะขนมตาลที่ใช้วัตถุดิบในพื้นที่ การทำขนมจีน ด้านดนตรี ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดสุพรรณบุรี ทั้งเพลงอีแซว เพลงเกี่ยวข้าว เพลงฉ่อย ถือเป็นความภาคภูมิใจที่ปัจจุบันค่อยๆ เลือนหายไป ตลอดจนถึงภูมิปัญญาทางธรรมชาติในการสังเกตสัตว์เพื่อทราบปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ รวมไปถึงประเพณีที่แสดงให้เห็นถึงความสามัคคี ความเป็นญาติพี่น้อง คือ “ประเพณีค้ำฟ้า” เป็นประเพณีการทำบุญที่มักมีการรวมตัวของญาติกลุ่มผู้นำ เพื่อนบ้าน นอกจากการทำบุญในชุมชนแล้วยังเป็นกุสโลบายในการที่จะได้ปรึกษาพูดคุยสุขและทุกข์ของกันและกัน ได้ชี้แจงถึงปัญหาข้อบกพร่องต่างๆ และยังมีการเทศน์สอนธรรมะแก่ผู้มาทำบุญด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พงศ์ กุลนรา ได้วิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเซรามิค เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในชุมชนโบราณเวียงกาหลง” ผลการวิจัยพบว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชุมชนและกลุ่มผู้ผลิตเซรามิคให้การยอมรับและนำไปปฏิบัติก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่ม / ชุมชนเพราะรูปแบบข้างต้นเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนกลุ่มผู้ผลิตเซรามิคให้มีการบริหารจัดการกลุ่มฯ ที่เป็นระบบและยังส่งผลให้สมาชิกในกลุ่มฯ มีความรู้เพิ่มมากขึ้นทั้งทางด้านเทคนิค

^๔ วลัยลักษณ์ จันทรสวัสดิ์, “รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืนขององค์กรท้องถิ่นตำบลจรัล อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์”, วิทยานิพนธ์, หน้า ๑๑๔.

วิธีการผลิตการจัดการด้านการตลาดรวมไปถึงได้เข้าใจประวัติศาสตร์ชุมชนและที่มาของเซรามิคอันทำให้เกิดความพูนพราวในความเป็นอัตลักษณ์ของศิลปะในเครื่องปั้นดินเผา (เซรามิค) ในชุมชนโบราณเวียงกาหลงและยังช่วยหนุนเสริมให้เกิดความรักความสามัคคีในชุมชนทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งซึ่งเป็นฐานรากที่มั่นคงอันจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนในที่สุด^๕

๒) หลักพุทธธรรม จากการศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับการบูรณาการเพื่อแก้ไขความยากจน ของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่าเกษตรกรส่วนมากรวมไปถึงประชาชนในชุมชน มีหลักพุทธธรรมอยู่ในตัวตนและเข้าใจหลักพุทธธรรมเป็นพื้นฐานเดิมอยู่แล้ว และเกษตรกรโดยมากเห็นว่าหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมกับการแก้ไขปัญหาความยากจนของคนในพื้นที่ได้ คือ **อิทธิบาท** กล่าวคือ การที่เกษตรกรรักงานมีใจรักในการทำ การเกษตร พอใจจะทำการงานนั้น ต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดี มีความสุจริต โดยเฉพาะงานหรือกิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่ตน พุดง่าย ๆ ว่ารักงานและรักจุดหมายของงาน สู้งาน ขยันพากเพียรทำโดยเฉพาะการเป็นเกษตรกรต้องทำในชนิดที่หนักเอา เบาสู้ ก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ ใส่ใจงาน ทำสิ่งนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยจิตใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ

ใช้หลัก **ทิฏฐธรรมมิกัตถประโยชน์** เป็นหลักธรรมในการประกอบประกอบกิจการดำเนินชีวิตไปได้อย่างดีเยี่ยมด้วยความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถของตนเพื่อที่จะสร้างฐานะให้กับตนเองและครอบครัว การรู้จักรักษาทรัพย์และประหยัด การหลีกเลี่ยงการกระทำ ความชั่วหรือการมัวเมากับบอขายมุข เช่น ไม่ดื่มสุรา ไม่เสพยาเสพติด ไม่เล่นการพนันทุกประเภท ส่วนการรักษาทรัพย์นั้น ต้องรู้จักใช้จ่ายอย่างฉลาด ไม่ฟุ่มเฟือย รู้จักเก็บหอมรอมริบ การคบคนดีเป็นมิตร บุคคลที่เราสามารถพึ่งพาอาศัยได้และมีความปรารถนาดีต่อเรานั้นหาได้ยาก

และหลักธรรมที่สำคัญที่สุดสำหรับผู้ครองเรือนต้องมีการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม คือ **ฆราวาสธรรม** เพื่อเสริมให้มีความสุขในชีวิตยิ่งขึ้น ความซื่อสัตย์ ความจริงใจต่อบุคคลอื่นยึดถือความถูกต้องเป็นสิ่งสำคัญ การรู้จักบังคับควบคุมอารมณ์เป็นการฝึกข่มใจระงับความรู้สึกต่อเหตุบกพร่องของกันและกัน รอบคอบในสิ่งที่ทำ มีสติ สัมปชัญญะเสมอที่ต้องตัดสินใจในการทำงาน ความอดทน อดกลั้นต่อทุกสิ่งทุกอย่างยอมเป็นผู้ชนะยอมเป็นผู้ประสบความสำเร็จอดทนต่อการพูด ส่อเสียดเยาะเย้ย เสียดสี ความเผื่อแผ่ แบ่งปัน ไม่ใช่เพียงแค่การเผื่อแผ่แบ่งปันสิ่งของอันเป็นเรื่องที่มองเห็น แต่ยังหมายถึงการให้น้ำใจแก่กันการแสดงความน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกัน ถามถึงสุขทุกข์ของกันและกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระราเชนทร์ วิสารโร** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการแก้ปัญหาความ ยากจนของพระสงฆ์ในจังหวัดอุดรธานี : ศึกษาเฉพาะกรณีพระเทพรัตนมุนี” ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาความความยากจน ความลำบาก อัตคัดขัดสน ขาดแคลนปัจจัยพื้นฐาน

^๕ พงศ์ ภูลนรา, “การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเซรามิค เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในชุมชนโบราณเวียงกาหลง”, **วิทยานิพนธ์**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๔).

ในการ ดำรงชีวิต ยังมีอยู่ในชุมชน ส่วนมากยังอาศัยการพึ่งพาตนเองด้วยเกษตรกรรม และรับจ้าง พระสงฆ์ที่มีบทบาทในฐานะนักปราชญ์ชาวบ้านได้บูรณาการพุทธธรรมที่หลากหลายมาปรับ ใช้ ร่วมกันกับการทำเกษตรกรรมแนวพุทธในรูปแบบต่าง ๆ ส่งผลให้ชุมชนปฏิบัติตามและประสบ ผลสำเร็จในการแก้ไขปัญหาความยากจน คือ สร้างรายได้ ลดรายจ่าย สุขภาพกายและสุขภาพจิตดี เสริมสร้างความรักสามัคคีของชุมชนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและสร้างบทบาทปราชญ์สงฆ์ผู้นำ ชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน

จากการศึกษาแนวคิดการบูรณาการพุทธธรรมกับเกษตรแนวพุทธแก่นใจของพระเทพรัตน มุนี ในฐานะพระสงฆ์ผู้นำชุมชน พบว่า มีการบูรณาการหลักพุทธธรรม คือ อิทธิบาท ๔ ในการบูรณา- การครบวงจรตั้งแต่เริ่มจนจบผู้วิจัยเสนอแนวทางแก้ปัญหา และอุปสรรคดังกล่าว โดยการจัดตั้ง องค์กรขึ้นมารับผิดชอบทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางเพื่อแก้ไขปัญหา ความยากจน โดยเฉพาะทำหน้าที่เป็น องค์กรหลักในการแก้ไขปัญหาความยากจนและสนับสนุนการพัฒนาประเทศมีบุคลากรที่มีความรู้และ ทักษะการบูรณาการพุทธธรรม^๖

๕.๒.๓. แนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๑) **เชิงโครงสร้าง** การแก้ไขปัญหาที่ภาครัฐองค์กรส่วนท้องถิ่นต้องมีแผนการพัฒนาด้าน กิจกรรม มีนโยบายการสร้างเสริมความเติบโตทางเศรษฐกิจในรูปแบบต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อการลดความ ยากจน โดยเฉพาะนโยบายการสร้างเสริมความเติบโตทางเศรษฐกิจที่เอื้อต่อคนจน พัฒนาระบบตลาดเพื่อ รองรับผลผลิตของเกษตรกร มีแผนการพัฒนาชุมชนให้น่าอยู่และต่อยอดด้วยการฟื้นฟูการท่องเที่ยว พัฒนาศักยภาพทางด้านการท่องเที่ยว หลายปีที่ผ่านมาการแก้ไขความยากจนที่เกษตรกรได้รับมักจะ มาในรูปแบบการแก้ไขเดิมๆ แนวทางการแก้ไขไม่มีในรูปแบบระยะสั้นหรือแก้ไขเฉพาะหน้า ระยะ กลางในรูปแบบโครงการ ระยะยาวในรูปแบบนโยบายของท้องถิ่น เช่นเดียวกันเมื่อระยะเวลาผ่านไป ที่ดินทำการเกษตรของเหล่าเกษตรกรก็น้อยลงตามกาลเวลาไปด้วยเนื่องจากต้องแบ่งขายให้กับ นายทุนที่ละน้อยเพื่อนำเงินมาใช้หนี้ที่ยืมมาเพื่อลงทุนในการทำการเกษตรและบางรายเมื่อขายแล้วยัง ต้องกลับไปเช่าที่ดินที่ตนเองขายไปเพื่อทำการเกษตรอีก ส่วนบางคนบรรพบุรุษ ปู่ ย่า ตา ยาย ไม่ได้มี ที่ดินเป็นทรัพย์สินสมบัติไว้ให้ก็ต้องรับจ้างทำการเกษตรเพื่อหารายได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ขันธ์ สีสระวงศา** ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาสภาพและสาเหตุของความยากจนของประเทศที่ ประกอบอาชีพ การเกษตรในเขตชนบท กรณีศึกษาแขวงเซกอง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว”

^๖ พระราชนทร์ วิสารโร, “การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการแก้ไขปัญหาความยากจนของพระสงฆ์ ใน จังหวัดอุดรธานี: ศึกษาเฉพาะกรณีพระเทพรัตนมุนี”, **วิทยานิพนธ์**, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

ผลการศึกษาพบว่า ประการแรกที่รัฐบาลต้องเข้ามาสนับสนุน และส่งเสริมใน การประกอบอาชีพหลัก คือ ต้องจัดสรรให้ครอบครัวมีอาชีพที่มั่นคง เช่น อาชีพทำนา ประการที่สอง รัฐบาลต้องเข้ามาสนับสนุน และส่งเสริมให้ครอบครัวมีอาชีพเสริม ซึ่งอาชีพเสริมที่ประชาชนมีความ ต้องการมากที่สุด ได้แก่ อาชีพเลี้ยงสัตว์ ประการสุดท้ายที่รัฐบาลต้องส่งเสริมให้ความรู้ และทักษะใน การประกอบอาชีพ^๗

๒) ด้านทรัพยากรและภายในชุมชน หน่วยงานท้องถิ่นและประชาชนในพื้นที่ต้องระดมทุนในการขุดแหล่งน้ำสาธารณะเพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้ภายในพื้นที่ในคราวน้ำแล้ง หรือขาดแคลนน้ำมีการจัดระบบการจัดการน้ำที่เหมาะสมและทั่วถึงแก่เกษตรกรทุกพื้นที่ การทำการเกษตรผสมผสาน ทำเกษตรอินทรีย์ ปฏิบัติตามเศรษฐกิจพอเพียง จัดกิจกรรมเพื่อสร้างความร่วมมือ ความสามัคคีภายในชุมชน สานต่อกิจกรรมที่มีอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **วันปิติ ธรรมศรี** ได้วิจัยเรื่อง “ผลกระทบจากการขยายตัวของเมืองเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรม และการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ทรัพยากรดินของชุมชน” ผลการวิจัย พบว่า การเปลี่ยนรูปแบบเป็นเกษตรผสมผสาน และเกษตรอินทรีย์ สำหรับ การปรับตัวด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น เกษตรกรได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการกำจัดศัตรูพืช รวมทั้ง เพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้กับดิน และเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรดินในการผลิตทาง การเกษตร จึงถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่เกษตรกรด้วยการประยุกต์วิธีการทางวิทยาศาสตร์กับภูมิปัญญา ท้องถิ่นในการลดใช้สารเคมีในกระบวนการผลิต ส่งเสริมการใช้จุลินทรีย์ควบคุมศัตรูพืชและเพิ่มความ อุดมสมบูรณ์ด้วยสารเร่ง พด. ที่เหมาะสมร่วมกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับการผลิตพืชผัก เพื่อ ลดความเสี่ยงจากการรับสัมผัสสารเคมีสู่ร่างกายซึ่งช่วยเพิ่มคุณภาพชีวิตให้กับเกษตรกรในชุมชน และ สร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรดิน^๘

สนับสนุนองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นกลับใช้เพื่อลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มรายได้ การรวมกลุ่มเพื่อความสามัคคีเพื่อพัฒนาฝีมือและทักษะด้านอาชีพ การจัดตั้งโรงเรียนชุมชน เน้นการเรียนการสอนให้ความรู้เกี่ยวกับการเกษตร มีการปรับตัวและประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เข้ากับยุคสมัยในรูปแบบผลิตภัณฑ์ สานต่อกิจกรรมที่ทำอยู่อย่างต่อเนื่องและจริงจัง สืบทอดภูมิปัญญาในรูปแบบโครงการที่มีอยู่เพื่อการมีส่วนร่วม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พัชรินทร์ รุจิรานุกูล** ได้วิจัยเรื่อง “กระบวนการสืบทอดและแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญา ท้องถิ่น: กรณีศึกษา

^๗ ชันดี สีละวงสา, “ศึกษาสภาพและสาเหตุของความยากจนของประเทศที่ประกอบอาชีพการเกษตรในเขตชนบท กรณีศึกษาแขวงเซกอง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว”, **วิทยานิพนธ์**, (การวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๔๘).

^๘ วันปิติ ธรรมศรี, “ผลกระทบจากการขยายตัวของเมืองเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรมและการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ทรัพยากรดินของชุมชน”, **วิทยานิพนธ์**, (คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๒๕๕๔).

การเล่นทายโจ๊ก อำเภอพนสนิม จังหวัดชลบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ควรมีการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนคนรุ่นใหม่มีความตระหนักรู้คุณค่าในภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น การผลิตสื่อเผยแพร่ความรู้ การประสานความร่วมมือกันของผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นควรเป็นกลุ่มคนทุกกลุ่มร่วมมือกัน เช่น ครู อาจารย์ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชนทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผู้ทรงภูมิปัญญา^๙ ตลอดจนชาวบ้านใน ชุมชน หน่วยงานหรือสถาบันที่มีความสำคัญในทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **วันปิติธรรมศรี** ได้วิจัยเรื่อง “ผลกระทบจากการขยายตัวของเมืองเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรม และการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ทรัพยากรดินของชุมชน” ผลการวิจัยพบว่า สำหรับการปรับตัวด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น เกษตรกรได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการกำจัดศัตรูพืชรวมทั้ง เพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้กับดิน และเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรดินในการผลิตทางการเกษตร จึงถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่เกษตรกรด้วยการประยุกต์วิธีการทางวิทยาศาสตร์กับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการลดใช้สารเคมีในกระบวนการผลิต ส่งเสริมการใช้จุลินทรีย์ควบคุมศัตรูพืชและเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ด้วยสารเร่ง พด. ที่เหมาะสมร่วมกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับการผลิตพืชผัก เพื่อลดความเสี่ยงจากการรับสัมผัสสารเคมีสู่ร่างกายซึ่งช่วยเพิ่มคุณภาพชีวิตให้กับเกษตรกรในชุมชน และสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรดิน^{๑๐}

๓) ด้านปัจเจกบุคคล

สิ่งสำคัญคือการเริ่มปรับปรุงแก้ไขตนเอง โดยการใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิต ยึดถือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินกิจวัตรอยู่เสมอ เน้นการพึ่งพาตนเองด้วยหลักพุทธธรรมควบคู่กับภูมิปัญญาท้องถิ่น ต้องมีความขยันหมั่นเพียรในการแสวงหาความรู้ การรักษาคัมภีร์ทรัพย์สินเงินทองที่หามาได้ ใช้จ่ายเงินอย่างประหยัด รู้จักใช้ รู้คุณค่าเงินเลือกคบมิตรที่เป็นกัลยาณมิตร ชักนำพาสิ่งดีๆ มาให้ รู้จักกำหนดรายรับและ รายจ่าย ทำบุญซื้อข้าวเรื้อน เพิ่มทักษะด้านอาชีพแก่ตนเองโดยการเข้าร่วมการพัฒนาทักษะเมื่อมีการจัดกิจกรรมที่ทางองค์กรท้องถิ่นจัดขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ** ได้วิจัยเรื่อง “การใช้หลักพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเอง กลุ่มแม่บ้านมูล อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์” ผลการวิจัยพบว่า การใช้หลักพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน คือ การบริหารจัดการกลุ่มและสมาชิก การบริหาร

^๙ พชรินทร์ รุจิรานุกูล, “กระบวนการสืบทอดและแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น: กรณีศึกษาการเล่นทายโจ๊ก อำเภอพนสนิม จังหวัดชลบุรี”, **วิทยานิพนธ์**, (คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, ๒๕๕๒).

^{๑๐} วันปิติ ธรรมศรี, “ผลกระทบจากการขยายตัวของเมืองเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรมและการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ทรัพยากรดินของชุมชน”, **วิทยานิพนธ์**, (คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๒๕๕๔).

จัดการ ด้านการตลาดและลูกค้า การบริหารจัดการด้านการผลิตและงานสนับสนุนการผลิต การบริหารจัดการด้านบัญชีและการเงิน และการปรับปรุงและพัฒนาธุรกิจชุมชนสู่ความยั่งยืน วิธีใช้หลักพุทธศาสนาก็ประการคือผู้นำกลุ่มปลูกฝังคุณธรรมให้เกิดมีในใจสมาชิกภาพ

ด้านการบริหารจัดการกลุ่มและสมาชิกทำให้สมาชิกให้ความร่วมมือ มีความสามัคคี มีความซื่อสัตย์ เกิดความไว้วางใจ มีการปฏิบัติงานอย่างทุ่มเท เสียสละ จริงจัง มีเป้าหมาย ด้านการบริหารจัดการด้านการตลาดและลูกค้า ทำให้ลูกค้าและสมาชิกของกลุ่มเชื่อมั่น ให้ความไว้วางใจ ด้านการบริหารจัดการด้านการผลิตและงานสนับสนุนการผลิต ทำให้มีความขยันหมั่นเพียร อดทนต่อความยากลำบาก ฉลาดรอบรู้ เสียสละ มีมุมมองที่กว้างขวาง ด้านการบริหารจัดการด้านบัญชีและการเงิน ทำให้มีความซื่อสัตย์สุจริต มีสัจจะ เทียงธรรม เกิดความไว้วางใจ กัน รู้จักจำแนกแยกแยะ มีโลกทัศน์ที่กว้างไกล ตรงไปตรงมา มั่นคง และมีความสุข และด้านการปรับปรุงและพัฒนาธุรกิจชุมชนสู่ความยั่งยืนทำให้สมาชิกได้รับการพัฒนาให้มีทักษะ ความสามารถในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มทุกด้าน^{๑๑} ทำให้สมาชิกมีความรู้ เกิดความคิดความอ่าน เพิ่มมุมมอง รู้จักจำแนกแยกแยะ ไม่ขัดแย้งแบบทำลาย เชื่อมโยงเครือข่าย มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลต่อเพื่อนมนุษย์ ทั้งหมดส่งผลเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนคือ ความเข้มแข็ง มั่นคงของวิสาหกิจชุมชนสามารถพึ่งตัวเองได้

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) หน่วยงานภาครัฐควรส่งเสริม สนับสนุนการพัฒนาโดยใช้ระบบ "บวร" ได้แก่ บ้าน วัด และราชการ ในการจัดการแก้ไขปัญหา เพื่อสนับสนุนการมีส่วนร่วมของหน่วยงานและภาคประชาชน ซึ่งเป็นวิธีการที่ช่วยเสริมสร้างความสามัคคี

๒) หน่วยงานภาครัฐและภาคประชาชนควรกำหนดการทำกิจกรรมส่วนรวมเพื่อพัฒนาชุมชน เช่น โครงการโรงเรียนครอบครัวที่มีการให้ประชาชนทุกช่วงวัยและต่างชุมชนได้มีการทำกิจกรรมร่วมกันอย่างน้อยปีละ ๔ ครั้ง เพื่อเพิ่มการพบเจอ ลดการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน

๓) หน่วยงานภาครัฐควรจัดตั้งตลาดกลางที่กลุ่มเกษตรกรสามารถขายผลผลิตทางการเกษตรและสินค้าทางภูมิปัญญาให้กับผู้ซื้อได้โดยตรง

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๑) หน่วยงานภาครัฐควรร่วมมือกับภาคประชาชนในการจัดตั้งโรงเรียนเกษตรกรให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ทางด้านการเกษตรทุกแขนง และผสมผสานกับการสอนและฟื้นฟู ภูมิปัญญา

^{๑๑} พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, “การใช้หลักพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเอง กลุ่มแม่บ้านมูล อำเภอนาทม จังหวัดสุรินทร์”, *วิทยานิพนธ์*, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์, ๒๕๕๑).

ท้องถิ่น อย่างน้อยชุมชนหรือหมู่บ้านละ ๑ แห่ง เพื่อพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรและ สืบสานภูมิปัญญาไม่ให้สูญหาย

๒) ชุมชนควรมีการจัดตั้งกองทุนเพื่ออนาคตในรูปแบบกองทุน “สัจจะสะสมทรัพย์” ที่มีการใช้หลักธรรมและศีลธรรมในการเป็นกรอบในการดำเนินการ ชุมชนหรือหมู่บ้านละ ๑ แห่ง เกษตรกรควรมีการจัดทำบัญชีครัวเรือน

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

ผู้ที่สนใจในการศึกษาเรื่องเกี่ยวกับ ความยากจนของเกษตรกร ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

๑) ควรศึกษาเรื่องการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการประกอบอาชีพเกษตรกร เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน

๒) ควรใช้ผลของการวิจัย ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกรนี้ ต่อยอดงานวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อแก้ไขความยากจนของเกษตรกร

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กมล ทองธรรมชาติ และอานนท์ อาภาภิรมย์. **สังคมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอักษรเจริญทัศน์ จำกัด, ๒๕๒๐.

กล้า สมตระกูล. **เครือข่ายการเรียนรู้: ยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อความยั่งยืนการศึกษาแห่งชาติ**. ๒๗ เมษายน-พฤษภาคม ๒๕๓๖.

กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ. **การพึ่งตนเอง: ศักยภาพในการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๓๐.

ฉลาด รมิตานนท์. **“ความหลากหลายทางชีวภาพ: ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนา”** ในสิทธิชุมชน: การกระจายอำนาจจัดการทรัพยากร. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๔.

ชัยวัฒน์ เจริญสินโอฬาร. **Development Discourse วาทกรรมการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิภาช. ๒๕๔๔.

ชัยวัฒน์ อัดพัฒน. **หลักพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคาแหง, ๒๕๒๙.

ชัยวุฒิ ชัยพันธุ์. **พัฒนาชนบทยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๕๔.

ชลลดา แสงมณีศิริสาธิตกิจ. **“การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวตลาดน้ำภาคใต้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”**. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๕๕.

ประภากร แก้ววรรณ. **การดำเนินการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น**. อ้างถึงใน ชวน เพชรแก้ว, (๒๕๔๗), ๒๕๕๑.

ประเวศ วะสี. **การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น**. ในสรุปผลการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๔.

..... พุทธเกษตรกรรมกับศาสนาสืบของสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอ
ชาวบ้าน, ๒๕๓๐.

ประสาธน์ หลักศิลา. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา. ๒๕๔๐.

ปิ่น มุกกันต์. แนวสอนธรรมะตามหลักสูตรนักรธรรมตรี. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหามกุฏ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ. วิถีใหม่แห่งการพัฒนาวิถีชีวิตศึกษาสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๓.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

ผศ.ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง. คู่มือการทำดัชนีนิพนธ์ สาขาวิชาการพัฒนาสังคม. บัณฑิตวิทยาลัย:
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ). พจนานุกรมธรรมของท่านปัญญานันทะ. กรุงเทพมหานคร:
ธรรมสภา, ม.ป.ป..

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง.
๒๕๔๓.

..... ธรรมบุญชีวิต. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช-
วิทยาลัย, ๒๕๔๔).

..... พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๙
กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

..... พุทธธรรม (ฉบับเดิม). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงแก้ว,
๒๕๔๔.

..... พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

..... พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

..... พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **ธรรมบุญชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๔๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศาสนา, ๒๕๔๕.

พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

พุทธทาสภิกขุ. **ฆราวาสธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๓๗.

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. **การพัฒนาชุมชนจากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร: บางกอกบล็อก, ๒๕๓๗.
ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด. ๒๕๕๔.

รุ่ง แก้วแดง. **การนำภูมิปัญญาไทยเข้าระบบการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๑.

ศรีศักร วัลวิโภคม. **การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงในรายงานสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง พัฒนาการทางวัฒนธรรม: กรณีทักษิณ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๕.

สถาบันวิจัยสังคม. **ชนบทไทย**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

สามารถ จันทรสุรีย์. **ภูมิปัญญาชาวบ้าน “ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชุมชน”**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๖.

สุพัตรา สุภาพ. **ปัญหาสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๖. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๕๒.

_____. **สังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒.

สุเมธ ตันติเวชกุล. **ปัจจัยทางสังคมกับการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของไทย**.

เสรี พงศ์พิศ. **คืนสู่รากเหง้า**. กรุงเทพมหานคร: เทียนวรรณ, ๒๕๒๙.

_____. **๙๐๐ ร้อยคำที่ควรรู้**. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๔๗.

อเนก นาคะบุตร. **ข่าวสารข้อมูลกับความยั่งยืนของการพัฒนา ใน คนกับดิน น้ำ ป่า: จุดเปลี่ยนแห่งความคิด**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๓๖.

อี เอฟ ชูมากเกอร์, เล็กนั้งงาม, วีระสมบุรณ์ แบล. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิเด็ก, ๒๕๔๔.

(๒) วิทยานิพนธ์:

ชั้นดี สีละวงสา. “ศึกษาสภาพและสาเหตุของความยากจนของประเทศที่ประกอบอาชีพการเกษตรในเขตชนบท กรณีศึกษาแขวงเซกอง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว”.

วิทยานิพนธ์. การวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๔๘.

จินตนา สนามชัยกุล. “การพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการผลิตทางการเกษตร เพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรบ้านปางง ตำบลตะเบา อำเภอมือง จังหวัดเพชรบูรณ์”. **วิทยานิพนธ์.** มหาวิทยาลัยราชภัฏ เพชรบูรณ์, ๒๕๕๑.

ชาญชัย สุขสกุล. “การพัฒนารูปแบบการจัดการการตลาดธุรกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองตาม แนวเศรษฐกิจพอเพียงประเภทธุรกิจเกษตรของเกษตรกรปลูกมะขามหวานเพื่อการค้า จังหวัดเพชรบูรณ์”. **วิทยานิพนธ์.** คณะวิทยาการจัดการ: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๑.

ณรัชชอร์ พิพัฒน์ธนากร. “การพึ่งตนเองของสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน ในเขตเทศบาลเมืองกระทุ่มล้ม อำเภอสามปราชญ์ จังหวัดนครปฐม” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๕.

ชาคริต อาชวอำรุง. “การวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)”. **วิทยานิพนธ์.** สำนักงานวิทยทรัพยากร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

เชวงศักดิ์ เขียวเขิน. “สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำผลิตภัณฑ์ดีบุกหล่อเป็นผลงาน ศิลปหัตถกรรมของตำบลสลกบาตร อำเภอลำทะเมนชัยบุรี จังหวัดกำแพงเพชร”. **วิทยานิพนธ์.** สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ: มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, ๒๕๕๘.

นินาวาลย์ ปานากาแข็ง แมงกาจิ. “การจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้”. **วิทยานิพนธ์.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ๒๕๕๑.

เบญจวรรณ สุจริต. “รูปแบบการจัดการสุขภาวะและการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุ จังหวัด อุตรดิตถ์”. **วิทยานิพนธ์.** สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์, ๒๕๕๗.

ประพันธ์ นิกะโทก. “ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พงศ์ กุลนรา. “การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเชรามิค เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในชุมชนโบราณเวียงกาหลง”. **วิทยานิพนธ์.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๔.

พรภักดี ทันเจริญ. “ปัญหาในการนํานโยบายการแก้ไขปัญหาสังคมและความยากจนเชิงบูรณาการ ไปปฏิบัติ ของจังหวัดกาฬสินธุ์”. **วิทยานิพนธ์**. สาขาวิชานโยบายสาธารณะ: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑.

พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ. “การใช้หลักพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเอง กลุ่มแม่น้ำมูล อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดสุรินทร์”. **วิทยานิพนธ์**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์, ๒๕๕๑.

พระครูโสภณพัฒนานนยุต . “การศึกษาสภาพปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียน การสอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดแพร่”. **วิทยานิพนธ์**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่, ๒๕๔๔.

พระราชนทร์ วิสาโร. “การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการแก้ปัญหาความยากจนของพระสงฆ์ ใน จังหวัดอุดรธานี: ศึกษาเฉพาะกรณีพระเทพรัตนมุนี”. **วิทยานิพนธ์**. สถาบันวิจัยพุทธ- ศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระอุทิศ อภิวิโร. “การศึกษาหลักพุทธธรรมเพื่อแก้ปัญหาชีวิตและเศรษฐกิจ” **วิทยานิพนธ์ศาสน ศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พัชรินทร์ รุจิรานุกูล. “กระบวนการสืบทอดและแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น: กรณีศึกษา การเล่นทายใจ อำเภอนันทนิคม จังหวัดชลบุรี”. **วิทยานิพนธ์**. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, ๒๕๕๒.

ไพฑูรย์ ทองทรัพย์. “การสร้างอาชีพเสริมจากวัสดุท้องถิ่นที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชน ตำบลตุ๊กตุ่น อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดอุดรธานี”. **วิทยานิพนธ์**. สถาบันวิจัยและพัฒนา: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, ๒๕๕๓.

มิ่งขวัญ คงเจริญ. “การพัฒนาแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชน เพื่อเสริมสร้างความยั่งยืน ของชุมชนแห่งการเรียนรู้”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

รัตยา ต่างประโคน. “แนวทางการแก้ปัญหาความยากจน: กรณีศึกษากลุ่มคนจนที่ประกอบอาชีพ รับจ้างในโรงสีในตำบลชุมเห็ด อำเภอมือง จังหวัดบุรีรัมย์”. **วิทยานิพนธ์**. สังคมศาสตร์ เพื่อการพัฒนา: มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, ๒๕๕๒.

วลัยลักษณ์ จันทรสวัสดิ์. “รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน ขององค์กรท้องถิ่นตำบลจริม อำเภอน้ำปลา จังหวัดอุดรดิษฐ์”. **วิทยานิพนธ์**. ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิษฐ์, ๒๕๕๑.

วันปิติ ธรรมศรี. “ผลกระทบจากการขยายตัวของเมืองเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรมและการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ทรัพยากรดินของชุมชน”.

วิทยานิพนธ์. คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๒๕๕๔.
ศศิวิมล ยินดี. “กระบวนการใช้หลักและวิธีการสหกรณ์ในการพัฒนากลุ่มสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน: ศึกษากรณีกลุ่มชีวภาพ บ้านหนองสองตอน ตำบลบ้านพราน อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง”.

วิทยานิพนธ์. สาขาเศรษฐศาสตร์สหกรณ์: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๐.
สุทธิพร รัตนธร. “ศรัทธาศึกษาการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)”. **วิทยานิพนธ์.** สำนักหอสมุดและเทคโนโลยีสารสนเทศ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

แสงวาท วงศ์ใหญ่ . “การศึกษาและการวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในคัมภีร์ไบเบิลล้านนา”.

วิทยานิพนธ์. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา, ๒๕๔๗.
เอกลักษณ์ ทองเสมียน. “การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: กรณีศึกษาน้ำตกเก้าโจน ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี”.

วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐.
Simone Xayavong. “การประยุกต์ของพลังงานในการพัฒนาที่ยั่งยืนของครัวเรือนในชนบทกรณีศึกษาเมืองหินเหิบ จังหวัดเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว”.
วิทยานิพนธ์.บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๑.

(๓) รายงานการวิจัย:

พนิตนาฏ ลัคนาโฆสิต. ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้ในด้านโภชนาการและการใช้สมุนไพร.

ในรายงานการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง พัฒนาการวัฒนธรรม: กรณีทักษิณ.

(กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการ วัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๔.

พระราชนรินทร์ วิสาโร ดร. และพระมหานรากร วรเมธี. การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการแก้ปัญหาความยากจนของพระสงฆ์ในจังหวัดอุดรธานี: ศึกษาเฉพาะกรณีพระเทพรัตนมุนี.

รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

วรภรณ์ ไชยชาติ. ปัจจัยการบริหารจัดการที่มีผลต่อสัมฤทธิ์ผลของการพัฒนาอย่างยั่งยืนของ กลุ่มเกษตรกรทำนาหนองแปน ตำบลหนองแปน อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์. **รายงานการศึกษาอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๕.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. “โครงการพัฒนาดัชนีชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย”. **รายงานวิจัย**. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๗.

อำภา จันทราภาศ. “ทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน”. **รายงานการวิจัย**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๕๓.

(๔) บทความ:

พระอริการัศเทพ ฐานโกโร. “พุทธธรรมกับการแก้ปัญหาความยากจนในสังคมไทย”. วารสาร มจร. พุทธปัญญาปริทรรศน์. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑, มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐.

(๕) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่และเอกสารอื่นๆ:

คณะบริหารการพัฒนาสิ่งแวดล้อม. “Sustainable Development Goals (SDGs) เป้าหมายการพัฒนาแบบยั่งยืน” (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. ๒๕๖๐). (อัดสำเนา).

สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. **ความยากจน รายได้และรายจ่ายครัวเรือน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ๒๕๕๘. (อัดสำเนา).

(๖) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

ถิรชัย อาป้อม. แนวคิดทฤษฎีการพัฒนา. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://homorpor.blogspot.com/2001/09/blog-post_26.html [๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๐].

พระมหาธานินทร์ อาทิตวโร. การบริหารงานตามหลักขรรษาธรรมในพระพุทธศาสนา. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.slideshare.net/taninkam/ss-13933640> [๑๖ กรกฎาคม ๒๕๖๑].

เศรษฐกิจพอเพียง โครงการพระราชดำริ. **หลักการพึ่งพาตน**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site/unpan6223/home/hlak-kar-phungpha-tn>. [๒๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. **ภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก ๒๕๕๖/๕๗**. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.oae.go.th/ewtnews.php?nid=21954> [๒๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. **ดัชนีวัดความยากจน**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.nso.go.th/sites/2014> [๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒].

Aungreutai. ปัญหาความยากจนในสังคมไทย. ปัญหาความยากจน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:
http://pan-ha-khuam-yak-jon.blogspot.com/2012/02/blog-post_17.html.
 [๒๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

(๓) สัมภาษณ์:

- สัมภาษณ์ คุณจกกล สุขสบาย, เกษตรกรผู้ทำนาและเพาะเห็ด, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ คุณน้ำผึ้ง ศรีทรงเมือง, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๒, ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ คุณสุภาณี ดาวเรือง, เกษตรกรผู้ทำนา, ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ จ.ส.อ.ภูดิษฐ์ นรการ, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ นางป้อม ศรีเที่ยง, เกษตรกรผู้ทำนาและเลี้ยงโค, ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ นายชำนาญ เพิ่มพูนสินทรัพย์, ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ นายเตี้ยง ชมชื่น, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ นายณภดล เทพประสิทธิ์, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองสาหร่าย,
 ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ นายบุญศรี มณีวงษ์, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ นายประจักษ์ บานไม่รู้โรย, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๒, ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ นายประสาน ชาวบ้านกร่าง, เกษตรกรผู้ทำนา, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ นายพรสันต์ อยู่เย็น, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองสาหร่าย,
 ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ นายไพบูรณ์ กล้าหาญ, เกษตรกรผู้ทำนาและไร่อ้อย, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ นายวิชัย รูปสม, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ นายสุทิน พลายนะหาร, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๒, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ นายสินชัย หอมสะอาด, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ นายเสน่ห์ จันทรเรืองศรี, เกษตรกรผู้ทำนา, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณสันติวงศ์, เจ้าอาวาสวัดหนองสาหร่าย, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

๒. ภาษาอังกฤษ

(I) Books:

Fonchingons C.C., and Fonjong L.N., *The Concept of Self-Reliance in Community Development Initiatives in the Cameroon Grass fields*, *Geolournal*, (57 (May) : 83-94, 2002).

Galtung J., **Self-Reliance a Strategy for Development**, (London: Boyle | Overture Publication Ltd. 1980.).

Preiswerk R., **Sources of Resisting to Local Self-Reliance**, In a Strategy for Development, Galtung J. et al, eds. (London: Boyle-L' overture Publications, 1980).

Ravallion. **Martin Poverty freak: A Guide to Concepts and Methods**. Living Standards Measurement Papers. The World Bank. 1992.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายนามผู้เชี่ยวชาญ

หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจแก้ไขเครื่องมือในการทำวิทยานิพนธ์
ผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจแก้ไขเครื่องมือในการทำวิทยานิพนธ์

๑. ผศ.ดร.ประสิทธิ์ ทองอ่อน รักษาการรองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดไร่ขิง พระอารามหลวง จังหวัดนครปฐม
๒. ผศ.ดร. ภูริวัจน์ ปุณยวุฒิปรีดา อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดไร่ขิง พระอารามหลวง จังหวัดนครปฐม
๓. ดร.อุบล วุฒิพรโสภณ อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดไร่ขิง พระอารามหลวง จังหวัดนครปฐม
๔. ดร.สุทธญาณ์ โอบอ้อม อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวัดไร่ขิง พระอารามหลวง จังหวัดนครปฐม
๕. ดร.มนตรา เลี้ยวเส็ง ที่ปรึกษาโครงการพัฒนานโยบายเงินอุดหนุนเด็กแรกเกิด
ของประเทศไทยขององค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (UNICEF)

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๗๘, ๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๖๘

วันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร ผศ.ดร.ประสิทธิ์ ทองอุ่น

ด้วย พระมหาสมชาย วรเมธี (สังคตี) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๔๐๕๙ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสำหรับ อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือสำหรับการทำวิจัยเป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพร มาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

๕๙๐๑/๑๓
๓ ธ.ค. ๖๐

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๓๘, ๘๒๓๙

ที่ ศร ๖๑๐๕.๔/ว ๖๘

วันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร ผศ.ดร.ภุชวังนั ปุณยวุฒิปรีดา

ด้วย พระมหาสมชาย วรรณธิ์ (สังคต) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๔๐๕๙ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพระพุทธศาสนาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนอง
สาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการตรวจเครื่องมือสำหรับการทำวิจัยเป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพร มาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

3/02/18.

3/02/18.

ግሥግሥ

11. 12. 2019

110. Quinsón, J. 2012

Phân tích nhân vật:

Prüfungsinhalte:

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๗๘, ๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๖๘

วันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร ดร.อุบล ภูมิพรโสภณ

ด้วย พระมหาสมชาย วรเมธี (สังคต) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๔๐๕๙ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือสำหรับการทำวิจัยเป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพร มาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ดร.อุบล ภูมิพรโสภณ
๒๓/๑๒/๖๐

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๗๘, ๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๖๘

วันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร ว่าที่ร้อยตรีหญิงสุทธัญญา โอบอ้อม

ด้วย พระมหาสมชาย วรเมธี (สังคตี) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๔๐๕๙ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองทราย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการตรวจเครื่องมือสำหรับการทำวิจัยเป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพร มาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

๖๕๖/๑๕๖
๑๖.๑๒.๒๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/๘๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
 เจริญพร ดร.มนตรา เลี้ยวเส็ง
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาสมชาย วรเมธี (สังคต) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๔๐๕๙ นิสิตปริญญาโท
 หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
 ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนอง
 สาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนา
 สังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการตรวจเครื่องมือสำหรับการทำวิจัยเป็น
 อย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบ
 มาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
 กรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

กตมณัฏฐการณกิจสงฆคณ กษัตริย์

และ กษัตริย์สงฆคณ

มนตรา เลี้ยวเส็ง

(ดร.มนตรา เลี้ยวเส็ง)

15 ธ.ค. 2561

ผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

ข้อ ที่	ข้อความสำหรับการวิจัย	ผู้เชี่ยวชาญ/คนที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปล ผล
๑.	ปัญหาและสาเหตุความยากจนของเกษตรกรในพื้นที่ของท่านมีปัญหาและมาจากสาเหตุอะไร	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒.	อะไรเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อความยากจนของเกษตรกรในตำบลหนองสาหร่าย	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓.	จากปัญหาและสาเหตุความยากจนของเกษตรกรข้างต้น ท่านมีแนวทางการป้องกันและแก้ไขอย่างไร	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔.	ภาครัฐ ได้มีการเข้ามาแก้ไขปัญหความยากจนของเกษตรกรในตำบลหนองสาหร่ายอย่างไร	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕.	ภาคธุรกิจ เอกชน ได้มีการเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหความยากจนของเกษตรกรอย่างไร	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๖.	ภาคประชาคม ภายในจังหวัดสุพรรณบุรีได้มีการเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหความยากจนของเกษตรกรอย่างไร	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๗	ท่านคิดว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นอะไรที่สำคัญในการแก้ไขปัญหความยากจนได้	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๘	ท่านคิดว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถนำมาแก้ไขปัญหความยากจนของเกษตรกรได้อย่างไร	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ข้อ ที่	ข้อความสำหรับการวิจัย	ผู้เชี่ยวชาญ/คนที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปล ผล
๙	หลักพุทธธรรมใดจะนำมาแก้ไขความยากจนได้ และได้อย่างไร	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๐	ท่านคิดว่าควรวางแผนทางหรือวิธีการพัฒนาชุมชนของท่านในการช่วยเหลือเกษตรกรรยากจนอย่างไร	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ภาคผนวก ข
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร

ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

คำชี้แจง: แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาวิจัยปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี แบ่งเป็น ๒ ตอน ประกอบด้วย

หมายเหตุ: ขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงและภาพขณะสัมภาษณ์

ตอนที่ ๑ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า จะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน ที่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลสัมภาษณ์ครั้งนี้เป็นอย่างดี จึงขอกราบขอบพระคุณ และขอเจริญพรขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

พระมหาสมชาย วรเมธี

นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(ผู้สัมภาษณ์)

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร

ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

ตอนที่ ๑ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์ ชื่อ.....นามสกุล.....

อายุ.....ปี อาชีพ.....ตำแหน่ง.....

สัมภาษณ์เมื่อวันที่..... เดือน พ.ศ. ตั้งแต่เวลา.....น. ถึง.....น.

สถานที่ที่ให้สัมภาษณ์.....

ผู้สัมภาษณ์ ผู้วิจัย

บันทึกข้อมูล ผู้วิจัย (จดบันทึก.บันทึกเสียง)

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการค้นหาปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๑. ปัญหาและสาเหตุความยากจนของเกษตรกรในพื้นที่ของท่านมีปัญหาและมาจากสาเหตุอะไร

๒. อะไรเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อความยากจนของเกษตรกรในตำบลหนองสาหร่าย

๓. จากปัญหาและสาเหตุความยากจนของเกษตรกรข้างต้น ท่านมีแนวทางการป้องกันและแก้ไขอย่างไร

๔. ภาครัฐ ได้มีการเข้ามาแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกรในตำบลหนองสาหร่ายอย่างไร

๕. ภาคธุรกิจ. เอกชน ได้มีการเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกรอย่างไร

๖. ภาคประชาคม ภายในจังหวัดสุพรรณบุรีได้มีการเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกรอย่างไร

๗. ท่านคิดว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นอะไรที่สำคัญในการแก้ไขปัญหาความยากจนได้

๘. ท่านคิดว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถนำมาแก้ไขปัญหาคความยากจนของเกษตรกรได้อย่างไร

๙. หลักพุทธธรรมใดจะนำมาแก้ไขความยากจนได้ และได้อย่างไร

๑๐. ท่านคิดว่าควรวางแผนทางหรือวิธีการพัฒนาชุมชนของท่านในการช่วยเหลือเกษตรกรยากจนอย่างไร

พระมหาสมชาย วรรณเมธี
นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
(ผู้สัมภาษณ์)

ภาคผนวก ค

รายนามผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

หนังสืออนุญาตให้สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ ผู้นำชุมชนและเกษตรกรในพื้นที่

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลสำคัญ

๑. บุคลากรในหน่วยงานภาครัฐและผู้นำชุมชน จำนวน ๖ รูป/คน ได้แก่

๑) พระครูสุวรรณสันตวิวงศ์	เจ้าอาวาสวัดหนองสาหร่าย
๒) นายพรสันต์ อยู่เย็น	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองสาหร่าย
๓) นายณกตล เทพประสิทธิ์	รองนายก อบต.หนองสาหร่าย
๔) นายประจักษ์ บานไม่รู้โรย	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๗
๕) นายสุทิน พลายละหาร	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๒
๖) คุณน้ำผึ้ง ศรีทรงเมือง	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๒

๒. ประชาชนท้องถิ่น จำนวน ๖ คน ได้แก่

- ๑) นายบุญศรี มณีวงศ์
- ๒) นายเตียง ชมชื่น
- ๓) จ.ส.อ.ภูวดิษฐ์ นรการ
- ๔) นายวิชัย รูปสม
- ๕) นายสินชัย หอมสะอาด
- ๖) นายชำนาญ เพิ่มพูนสินทรัพย์

๓. เกษตรกร จำนวน ๖ คน ได้แก่

๑) คุณจงกล สุขสบาย	เกษตรกรผู้ทำนาและเพาะเห็ด
๒) นายเสน่ห์ จันทรเรืองศรี	เกษตรกรผู้ทำนา
๓) นายประสาน ชาวบ้านกร่าง	เกษตรกรผู้ทำนา
๔) คุณสุภาณี ดาวเรือง	เกษตรกรผู้ทำนา
๕) นายไพบูรณ์ กล้าหาญ	เกษตรกรผู้ทำนาและไร่อ้อย
๖) นางป้อม ศรีเที่ยง	เกษตรกรผู้ทำนาและเลี้ยงโค

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๓๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘-๗๙

๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัณนิษฐานเพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
เรียน พระครูสุวรรณสันติวงศ์ เจ้าอาวาสวัดหนองสาหร่าย
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัณนิษฐานที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาสมชาย วรเมธี (สังคต) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๔๐๕๙ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลัทธิ มหาวชิราวุธราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
วิจัยเรื่อง “ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย
อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาด้านหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่านโดยการสัมภาษณ์ จึงขอ
ความอนุเคราะห์จากท่านโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งจะ
เป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลัทธิ มหาวชิราวุธราชวิทยาลัย
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเจริญพามาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาลัทธิ

พระครูสุวรรณสันติวงศ์
๒๑ ก.พ. ๒๕๖๑

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๓๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘-๗๙

๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
 เจริญพร นายพรสันต์ อยู่เย็น นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองสาหร่าย
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาสมชาย วรเมธี (สังคตี) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๔๐๕๙ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
 พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
 วิจัยเรื่อง “ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย
 อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่านโดยการสัมภาษณ์ จึงขอ
 ความอนุเคราะห์จากท่านโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งจะ
 เป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเจริญพามาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

231.๖1

ขอเจริญพร

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๓๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘-๗๙

๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
เจริญพร นายพดล เทพประสิทธิ์ รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองสาหร่าย
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาสมชาย วรเมธี (สังคตี) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๔๐๕๙ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
วิจัยเรื่อง “ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย
อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่านโดยการสัมภาษณ์ จึงขอ
ความอนุเคราะห์จากท่านโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งจะ
เป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเจริญพรมหาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

พดล เทพประสิทธิ์

๒๓ ก.พ. ๒๕๖๑

ขอเจริญพร

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๓๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘-๗๙

๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
 เจริญพร นายสุทิน พลายนหาร ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๒ ตำบลหนองสาหร่าย
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

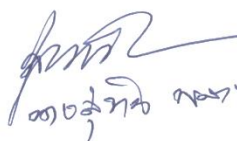
ด้วย พระมหาสมชาย วรเมธี (สังคต) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๔๐๕๙ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
 พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลัทธิ มหาวชิราวุธราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
 วิจัยเรื่อง “ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย
 อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่านโดยการสัมภาษณ์ จึงขอ
 ความอนุเคราะห์จากท่านโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งจะ
 เป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลัทธิ มหาวชิราวุธราชวิทยาลัย
 ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

 ๓๐๒๓/๒๕๖๑ (พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

23 1 11 81

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการพัฒนาลัทธิ

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๓๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘-๗๙

๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
เจริญพร คุณน้ำผึ้ง ศรีทรงเมือง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๒ ตำบลหนองสาหร่าย
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาสมชาย วรเมธี (สังคสี) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๔๐๕๙ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
วิจัยเรื่อง “ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย
อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่านโดยการสัมภาษณ์ จึงขอ
ความอนุเคราะห์จากท่านโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งจะ
เป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเจริญพราหมเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

น้ำผึ้ง ศรีทรงเมือง
(นางสาวน้ำผึ้ง ศรีทรงเมือง)
18 กพ ๕1

ขอเจริญพร

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๓๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘-๗๙

๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

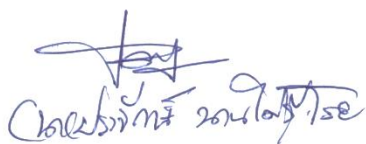
เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
 เจริญพร นายประจักษ์ มานะโมลี
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาสมชาย วรเมธี (สังคสี) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๔๐๕๙ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
 พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
 วิจัยเรื่อง “ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย
 อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่านโดยการสัมภาษณ์ จึงขอ
 ความอนุเคราะห์จากท่านโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งจะ
 เป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

 นายประจักษ์ มานะโมลี

๑๓ กพ ๖๑

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๓๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำลูกกา
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘-๗๙

๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัณนิษฐานเพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
 เจริญพร จ.ส.อ. ภูวศิษฐ์ นรกาญจน์
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัณนิษฐานที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาสมชาย วรเมธี (สังคต) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๔๐๕๙ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
 พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลัทธิ มหาวชิราวุธราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
 วิจัยเรื่อง “ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย
 อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่านโดยการสัมภาษณ์ จึงขอ
 ความอนุเคราะห์จากท่านโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งจะ
 เป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลัทธิ มหาวชิราวุธราชวิทยาลัย
 ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเจริญพามาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ภูวศิษฐ์ นรกาญจน์
 ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

ขอเจริญพร

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการพัฒนาลัทธิ

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๓๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอนับชัย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘-๗๙

๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
เจริญพร คุณบุญศรี มณีวงศ์
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาสมชาย วรเมธี (สังคต) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๔๐๕๙ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลัทธิ มหาวชิราวุธราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
วิจัยเรื่อง “ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย
อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่านโดยการสัมภาษณ์ จึงขอ
ความอนุเคราะห์จากท่านโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งจะ
เป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลัทธิ มหาวชิราวุธราชวิทยาลัย
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

บุญศรี มณีวงศ์

1๙๗๒. ๒๕๖๑

ขอเจริญพร

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาลัทธิ

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๓๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘-๗๙

๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัณนิบาตเพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
เจริญพร คุณเตียง ชมชื่น
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัณนิบาตที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาสมชาย วรเมธี (สังคต) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๔๐๕๙ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
วิจัยเรื่อง “ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย
อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่านโดยการสัมภาษณ์ จึงขอ
ความอนุเคราะห์จากท่านโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งจะ
เป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นางสาว เติ๋นง ชมชื่น

๒๑ ก.พ. ๒๕๖๑

ขอเจริญพร

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๓๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘-๗๙

๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
เจริญพร นางชานาญ เพิ่มพูนสินทรัพย์
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาสมชาย วรเมธี (สังคตี) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๔๐๕๙ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
วิจัยเรื่อง “ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย
อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่านโดยการสัมภาษณ์ จึงขอ
ความอนุเคราะห์จากท่านโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งจะ
เป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(นายชานาญ เพิ่มพูนสินทรัพย์)

25 ก.พ. ๖1.

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๓๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘-๗๙

๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
 เจริญพร นายวิชัย รูปสม
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาสมชาย วรเมธี (สังคตี) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๔๐๕๙ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
 พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
 วิจัยเรื่อง “ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย
 อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่านโดยการสัมภาษณ์ จึงขอ
 ความอนุเคราะห์จากท่านโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งจะ
 เป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

 ทพ. วิชัย รูปสม
 ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

ขอเจริญพร

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๓๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘-๗๙

๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัณนิษฐานเพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
เจริญพร นายสินชัย หอมสะอาด
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัณนิษฐานที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาสมชาย วรเมธี (สังคต) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๔๐๕๙ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
วิจัยเรื่อง “ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย
อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่านโดยการสัมภาษณ์ จึงขอ
ความอนุเคราะห์จากท่านโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งจะ
เป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

สินชัย หอมสะอาด

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

22 ก.พ. 2561

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๓๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘-๗๙

๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
 เจริญพร คุณจงกล สุพรรณป.
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาสมชาย วรเมธี (สังคตี) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๔๐๕๙ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
 พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลัทธิ มหาวชิราวุธราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
 วิจัยเรื่อง “ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย
 อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่านโดยการสัมภาษณ์ จึงขอ
 ความอนุเคราะห์จากท่านโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งจะ
 เป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลัทธิ มหาวชิราวุธราชวิทยาลัย
 ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ลงชื่อ สุพัฒน์
 22 ก.พ. 2561

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการพัฒนาลัทธิ

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๓๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘-๗๙

๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
 เจริญพร นายประสาน ช่างบ้านกร่าง
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาสมชาย วรเมธี (สังคตี) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๔๐๕๙ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
 พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
 วิจัยเรื่อง “ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย
 อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่านโดยการสัมภาษณ์ จึงขอ
 ความอนุเคราะห์จากท่านโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งจะ
 เป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

นายประสาน ช่างบ้านกร่าง

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

21 กุมภาพันธ์ ๒๕๖1

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๓๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘-๗๙

๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
 เจริญพร นาย สันต์ จันทร์เรืองศรี
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาสมชาย วรเมธี (สังคต) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๔๐๕๙ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
 พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลัทธิ มหาวชิราวุธราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
 วิจัยเรื่อง “ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย
 อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่านโดยการสัมภาษณ์ จึงขอ
 ความอนุเคราะห์จากท่านโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งจะ
 เป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลัทธิ มหาวชิราวุธราชวิทยาลัย
 ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการพัฒนาลัทธิ

๖๕๖๖

จันทร์ ๖๕๖๖

๑๗ ก.พ. ๒๕๖๑

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๓๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘-๗๙

๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
เจริญพร นางชานาญ เพิ่มพูนสินทรัพย์
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาสมชาย วรเมธี (สังคตี) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๔๐๕๙ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
วิจัยเรื่อง “ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย
อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่านโดยการสัมภาษณ์ จึงขอ
ความอนุเคราะห์จากท่านโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งจะ
เป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(นายชานาญ เพิ่มพูนสินทรัพย์)

25 ก.พ. ๖1.

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๓๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘-๗๙

๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
 เจริญพร นายไพฑูรย์ กักนานญ
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาสมชาย วรเมธี (สังคตี) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๔๐๕๙ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
 พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
 วิจัยเรื่อง “ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย
 อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่านโดยการสัมภาษณ์ จึงขอ
 ความอนุเคราะห์จากท่านโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งจะ
 เป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ไพฑูรย์ กักนานญ

22 กพ. 2561

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๓๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘-๗๙

๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
 เจริญพร นางม่อม ศรีเที่ยง
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาสมชาย วรเมธี (สังคตี) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๔๐๕๙ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
 พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
 วิจัยเรื่อง “ปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของเกษตรกร ตำบลหนองสาหร่าย
 อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่านโดยการสัมภาษณ์ จึงขอ
 ความอนุเคราะห์จากท่านโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งจะ
 เป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นางม่อม ศรีเที่ยง

24 - ก.พ. - 2561

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ภาคผนวก ง

ประมวลภาพการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

តំណាងនៃអ្នកនាំមុខ

สัมภาษณ์ปราชญ์ท้องถิ่น

สัมภาษณ์ผู้นำชุมชน

สัมภาษณ์ผู้นำชุมชน

สัมภาษณ์เกษตรกร

สัมภาษณ์เกษตรกร

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระมหาสมชาย วรเมธี (สังคตี)
- ว/ด/ป เกิด : วันที่ ๒๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๕
- สถานที่เกิด : ๙๑ หมู่ ๒ ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี
- การศึกษา : พ.ศ. ๒๕๔๘ ประถมศึกษา ปีที่ ๖ โรงเรียนอนุบาลพระบรมราชานุสรณ์ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี
พ.ศ. ๒๕๕๑ แผนกธรรมนักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี
พ.ศ. ๒๕๕๙ ปริญญาตรี สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๖๐ แผนกบาลีเปรียญธรรม ๗ ประโยค สำนักเรียนวัดไร่ขิง จังหวัดนครปฐม
- อุปสมบท : วันจันทร์ ที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ ณ วัดดอนเจดีย์ ตำบลดอนเจดีย์ อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี
- สังกัด : มหานิกาย วัดไร่ขิง พระอารามหลวง ตำบลไร่ขิง อำเภอสามปราชญ์ จังหวัดนครปฐม
- ปีที่เข้าศึกษา : พ.ศ. ๒๕๕๙ หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) สาขาวิชาการพัฒนาสังคม รุ่นที่ ๕
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดไร่ขิง พระอารามหลวง ๕๑ หมู่ ๒ ตำบลไร่ขิง อำเภอสามปราชญ์ จังหวัดนครปฐม ๗๓๒๑๐
E-Mail: sangkadee23@hotmail.com
โทร: ๐๙๑-๒๒๖-๕๐๑๕